

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Архів кримінології та судових наук

Науковий журнал
№ 2 (12) 2025

Виходить друком 2 рази на рік

Заснований у грудні 2019 року

Харків
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
2025

Журнал внесено до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600)

Засновник і видавець: Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса
(нині — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (протокол № 17 від 24 грудня 2025 р.)

Архів кримінології та судових наук : наук. журн. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2025. №. 2 (12) 2025. 220 с. з іл.

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого в 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архів кримінології та судової медицини». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном.

У науковому журналі увазі читачів запропоновано цікаві наукові статті, новини наукового життя науково-дослідних судово-експертних установ України та зарубіжжя, інформацію про підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації, нове галузеве законодавство тощо. У підготовці наукових статей для наукового журналу взяли участь представники судово-експертних установ, закладів вищої освіти тощо не лише України, а й зарубіжних країн.

Висловлюємо щире вдячність усім авторам, які надали матеріали для оприлюднення в науковому журналі, а також фахівцям, які долучилися до його видання.

Запрошуємо вчених і практиків до підготовки наукових статей у наступному номері.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Редакційна колегія наукового журналу не завжди поділяє думки авторів.

Відповідальність за точність поданих термінів, фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.

Розсилається до державних установ та наукових бібліотек України й зарубіжжя.

Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на власному сайті за адресою: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України в розділі «Наукова періодика України»
Ідентифікатор медіа R30-02417(рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)

E-mail: archives_journal@nncise.org.ua ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»

Archives of Criminology and Forensic Sciences

Scientific Journal
№ 2 (12) 2025

Published: 2 issues per year

Founded in December 2019

Kharkiv
NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI»
2025

Journal is included in the «Б» category (Order №420 dated on 15.04.21) of the list of Ukrainian scientific editions where results of PhD and Doctoral dissertations can be published (according to the Procedure for forming the List of scientific professional editions of Ukraine approved under the order № 32 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated on January 15, 2018),
approved by the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018 under the № 148/21600)

Founder: Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations
(Nowadays: National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»)

*Recommended for publication by the Academic Council of National Scientific Center
«Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» (Minutes № 17 December 24, 2025)*

Archives of Criminology and Forensic Sciences: Scientific Journal. Kharkiv: NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» № 2 (12) 2025. 220 p. illustrated.

Edition of Archives of Criminology and Forensic Sciences is a restoration of Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften scientific journal founded by Mykola Serhiyovych Bokarius in 1926. According to M. S. Bokarius, the edition covered a wide range of topical issues in the field of criminology, criminalistics and forensic medicine. The authors were prominent scientists from Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries. In this way, M. S. Bokarius established contacts with scientists from different countries. The journal was sent to various countries around the world, where it was especially popular among scientists. Mykola Serhiyovych made a significant contribution to development of domestic science strengthening its authority abroad.

The scientific journal offers readers interesting research papers, scientific news from forensic science institutions of Ukraine and abroad, information on training of highly qualified scientific staff, new industry legislation and more. Representatives of forensic science institutions, higher education institutions, etc. from Ukraine and foreign countries took part in preparation of scientific articles for scientific journal.

We express our sincere gratitude to all authors who provided content for publication in the journal, as well as to professionals joined its edition.

We invite scientists and practitioners to prepare research papers for the next issue.

Articles were reviewed internally and externally.

Editorial board of the journal does not always share the author opinions.

The authors are responsible for the accuracy of presented facts, quotations, figures and surnames.

The journal is sent to state institutions and scientific libraries of Ukraine and abroad.

Scientific journal electronic copy is free of charge and made available on its own website at:

<https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

of NAS OF Ukraine V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine of NASU in the section: “Scientific Periodicals of Ukraine”

Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television
and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

E-mail: archives_journal@nncisc.org.ua

ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Редакційна колегія / Editorial Board / Redaktionskollegium / Comité de rédaction

Голова редакційної колегії / Editorial Board Chairman / Chef des Redaktionskollegiums / Président du comité de rédaction

Ганна Спіцина (Hanna Spitsyna), перший заступник директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=RbXtcWkAAAAJ>

Scopus Author ID: 57222739663

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2407787>

e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net; Spitsyna.Hanna@nnccise.org.ua

Hanna Spitsyna, First Deputy Director of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Заступник голови редакційної колегії / Deputy of Editorial Board Chairman / Stellvertreterin vom Chef des Redaktionskollegiums / Vice-président du Comité de rédaction

Владислава Батиргарєєва (Vladislava Batyrgareieva), директорка Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3879-2237>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/ua/citations?user=WcdnyRsAAAAJ>

Scopus Author ID: 56464310600

Web of Science Researcher ID: HKO-9514-2023

e-mail: vladis2229@ukr.net

Vladislava Batyrgareieva, Director at Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Відповідальний секретар / Executive secretary / Redaktionssekretärin / Secrétaire Responsable

Ірина Петрова (Iryna Petrova), головна наукова співробітниця лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1652-6715>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=ZcBOoJwAAAAJ>

Scopus Author ID: 60115149100

Web of Science Researcher ID: CVZ-3107-2022

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/9193513>

e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Iryna Petrova, Chief Researcher at the Laboratory of R&D and Publishing, International Cooperation Laboratory of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Члени редакційної колегії / Editorial board members / Redaktionskollegiumsmitglieder / Membres du Comité de rédaction

Влада Гусєва (Vlada Husieva), завідувачка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=aQE0MiUAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57210261620

Web of Science Researcher ID: AAH-3724-2019

e-mail: vaguseva2007@ukr.net

Vlada Husieva, Head of the Department of Criminalistics and Forensic Science Educational and Research Institute № 1 of Kharkiv National University of Internal Affairs, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Інга Кудейкіна (Inga Kudeikina), доцентка Ризького університету імені Страдіня, докторка права (Латвія).

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7895-4264>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Hw6PYQcAAAAJ&hl=lv>

Scopus Author ID: 56004726400

Web of Science Researcher ID: JYP-0520-2024

e-mail: Inga.Kudeikina@rsu.lv

Inga Kudeikina, Associate Professor at Riga Stradiņš University, Doctor of Law (Latvia).

Сандра Кайя (Sandra Kaija), професорка Ризького університету імені Страдіня, докторка філософії у галузі права (Dr.iur/PhD) (Латвія).

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2711-613X>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Z4rOr2oAAAAJ&hl=lv>

Scopus Author ID: 56005322100

e-mail: sandra.kaija@rsu.lv

Sandra Kaija, Professor at Riga Stradiņš University, Dr.iur/PhD (Latvia).

Михайло Шепітько (Mykhaylo Shepitko), професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>

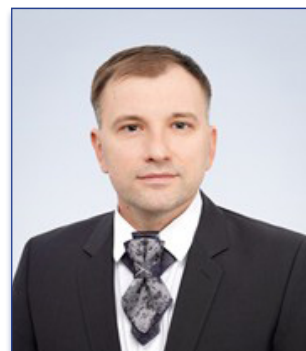
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=9UhgrwUAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57215489866

Web of Science Researcher ID: AAF-6689-2019

e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Mykhaylo Shepitko, Professor of Criminal Law Department at Yaroslav Mudryi National Law University, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Ганна Кучинська (Hanna Kuczyńska), професорка, Інститут правових досліджень Польської Академії наук (Польща).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1446-2244>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=aTKvf9MAAAAJ&hl=en>

e-mail: hkuczynska@gmail.com

Hanna Kuczyńska, Professor at the Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences (Poland).

Сніголе Матулієне (Snieguole Matulienė), професорка Інституту статутного навчання Академії громадської безпеки, Університет імені Миколаса Ромеріса, докторка соціальних наук (право), професорка (Литва).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5379-4412>

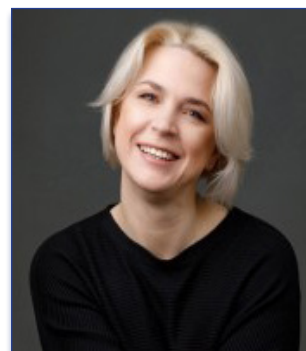
профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=A0yIQnIAAAAJ&hl=lt>

Scopus Author ID: 57188878818

Web of Science Researcher ID: <https://cris.mruni.eu/cris/entities/person/snieguolematulienė>

e-mail: m.sniega@mruni.eu

Snieguole Matulienė, Professor at the Institute of Statutory Education of the Public Security Academy, Mykolas Romeris University, Doctor of Social Sciences (Law), Professor (Lithuania).

Жанета Гвардзінська-Хованець (Żaneta Gwardzińska Chowaniec), доцентка, Школа соціальних наук Університету VIZJA, докторка філософії (Ph.D.) (Польща).

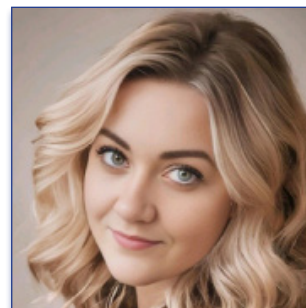
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2055-7466>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=ZHfr3HcAAAAAJ&hl=pl>

Scopus Author ID: 57455528500

e-mail: zanetagwardzinska@gmail.com

Żaneta Gwardzińska-Chowaniec, Assistant Professor at School of Social Sciences VIZJA University, Ph.D. (Poland).

Аліна Плетенецька (Alina Pletenetska), доцент кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця, доктор медичних наук (судова медицина), професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7029-3377>

профіль Google Scholar: [https://scholar.google.com/citations?user=7qswltAAAAAJ](https://scholar.google.com/citations?user=7qswltAAAAAJ&hl=uk)
&hl=uk

Scopus Author ID: 57257296700

Web of Science Researcher ID: AAZ-9198-2021

e-mail: fantasyalinka@gmail.com

Alina Pletenetska, Docent (Associate Professor) at the Department of Forensic Medicine and Medical Law, Bogomolets National Medical University, DSc (in the specialty "Forensic Medicine"), Professor (Ukraine).

Антон Сохань (Anton Sokhan), старший науковий співробітник відділу клінічних досліджень інституту остеології ім. Людвіга Больцмана (Австрія), доктор медичних наук, професор (Австрія).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1860-3099>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=VQjBw1cAAAAJ>

Scopus Author ID: 57201637884

Web of Science Researcher ID: Q-2373-2016

e-mail: Antonsokhan@gmail.com

Anton Sokhan, Senior Researcher of Clinical Research Unit of Ludwig Boltzmann Institute of Osteology (Austria), Doctor of Medical Sciences, Professor (Austria).

Наталія Філіпенко (Nataliia Filipenko), професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут», докторка юридичних наук, професорка (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=KkeJCW4AAAAJ>

Scopus Author ID: 57222101013

Web of Science Researcher ID: AAZ-8208-2021

e-mail: n.filipenko@khai.edu

Nataliia Filipenko, Professor at the Law Department of National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" (Ukraine), Doctor of Law, Professor (Ukraine).

Василь Стратонов (Vasyl Stratonov), професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

профіль Google Scholar: [https://scholar.google.com/citations?user=lfvCZ0wAAAAJ](https://scholar.google.com/citations?user=lfvCZ0wAAAAJ&hl=ru)
&hl=ru

Scopus Author ID: 57208740189

Web of Science Researcher ID: AAX-6407-2020 (<https://www.webofscience.com/wos/author/record/2227380>)

e-mail: Stratonov@ksu.ks.ua

Vasyl Stratonov, Professor of the Department of National, International Law and Law Enforcement Activities, Kherson State University, Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine).

Андрій Слюсар (Andriy Sliusar), професор кафедри трудового права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор (Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4550-7086>

профіль Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=FJ7YqvAAAAAJ&hl=ru>

Scopus Author ID: 57206770725

Web of Science Researcher ID: ABH-0063-2022

e-mail: a.m.slyusar@nlu.edu.ua

Andriy Sliusar, Professor at the Department of Labour Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Doctor of Science of Law, Professor (Ukraine).

Актуальна інформація для авторів та читачів

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» інформує про вихід у світ чергового номера журналу.

Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» повідомляє про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 №420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600). Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835)

Електронна копія безоплатно розміщується у відкритому доступі на вебсайті видання, на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України в розділі «Наукова періодика України», у репозитарії Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Редакційна колегія наукового журналу співпрацює з Агенством Crossref, усім опублікованим науковим статтям присвоюється ідентифікатор DOI.

Більш детальну інформацію про науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» дивіться на офіційному сайті видання за електронною адресою: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідальність несуть автори (співавтори) наукових статей.

Думки та наукові роздуми авторів (співавторів) наукових статей можуть не збігатися з позицією редакційної колегії наукового журналу.

При передруку посилання на науковий журнал «Архів кримінології та судових наук» є обов'язковим.

Topical information for authors and readers

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal informs on releasing the 10th issue of the Journal.

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600). Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835)

The Scientific Journal electronic copy is free and publicly exposed on the publication website, on the site of the Vernadsky National Library of Ukraine of the NASU in the section Scientific Periodicals of Ukraine, and in the repository of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute». Scientific Journal Editorial Board cooperates with Crossref Agency, all published material is provided with DOI identifier.

More details about the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal of National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius

Forensic Science Institute» you can see at edition website at: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Authors (co-authors) are responsible for scientific content reliability, professional formulation, actual data, quotations, proper names, place names, disclosure of information that is not subject to exposed printing.

Authors' (co-authors) opinions and scientific views may not coincide with Editorial Board opinion.

In case of reprinting the reference to the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is obligatory.

INFORMATIONS À JOUR POUR LES AUTEURS ET LES LECTEURS

Le comité de rédaction de la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires informe de la publication du 10 numéro de la revue. Identifiant média R30-02417 (décision du Conseil national ukrainien de la radiodiffusion télévisuelle et radiophonique du 21 décembre 2023 n° 1835).

La copie électronique est placée gratuitement sur le site Web de la publication, sur le site Web de la Bibliothèque nationale V. I. Vernadsky d'Ukraine de l'Académie nationale des sciences d'Ukraine dans la section Périodiques scientifiques d'Ukraine, dans le dépôt du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius»

Le comité de rédaction de la revue scientifique coopère avec l'agence Crossref, tous les articles scientifiques publiés se voient attribuer l'identifiant DOI.

Des informations plus détaillées sur la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires du Centre national de la recherche scientifique «Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius» voir sur le site Web de la publication : <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Les auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques sont responsables de l'exactitude du matériel scientifique, du libellé professionnel, des données factuelles, des citations, des noms propres, des noms géographiques, ainsi que de la divulgation des faits qui ne font pas l'objet d'une publication ouverte.

Les opinions et réflexions scientifiques des auteurs (co-auteurs) d'articles scientifiques peuvent ne pas coïncider avec la position du comité de rédaction de la revue scientifique.

Lors de la réimpression, une référence à la revue scientifique Archives de criminologie et de sciences judiciaires est requise.

Aktuelle Informationen für Autoren und Leser

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» informiert über die Veröffentlichung der 10 Nummer der Zeitschrift.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» freut sich, über die Aufnahme der Zeitschrift in die Kategorie «B» (Verordnung von 15.04.21 №420) der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine zu berichten, in denen die Ergebnisse von Dissertationen zum Doktor der Wissenschaften, zum Kandidaten der Wissenschaften und zum PhD (gemäß dem Verfahren zur Formierung der Liste der wissenschaftlichen Fachausgaben der Ukraine, das durch die Verordnung des Ministeriums für Bildung und Wissenschaft der Ukraine vom 15. Januar 2018 № 32 verabschiedet und am 06. Februar 2018 für № 148/21600 beim Justizministerium der Ukraine registriert wurde) veröffentlicht werden können.

Die elektronische Kopie wird kostenlos öffentlich auf der Webseite der Ausgabe, auf der Webseite der Vernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine im Abschnitt «Wissenschaftliche Periodik der Ukraine», im Repositorium des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» bekanntgegeben.

Das Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift arbeitet mit dem Crossref Agentur zusammen, der DOI-Identifikator wird allen veröffentlichten wissenschaftlichen Artikeln zugewiesen.

Mehr Detailinformationen zur wissenschaftlichen Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» können Sie auf der offiziellen Webseite der Ausgabe sehen: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal>

Die Verfasser (die Mitverfasser) der wissenschaftlichen Artikel sind verantwortlich für die Richtigkeit des wissenschaftlichen Materials, der professionellen Formulierung, der tatsächlichen Daten, der Namen, der geographischen Namen und auch für die Offenlegung der Tatsachen, die nicht offen veröffentlicht werden müssen.

Die Meinungen und die wissenschaftlichen Überlegungen der Verfasser (der Mitverfasser) wissenschaftlicher Artikel können mit der Position vom Redaktionskollegium der wissenschaftlichen Zeitschrift nicht übereinstimmen.

Beim Nachdruck ist der Verweis auf die wissenschaftliche Zeitschrift «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» erforderlich.

ВСТУПНЕ СЛОВО

ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

OPENING SPEECH EDITORIAL BOARD CHAIRMAN
DIE ERÖFFNUNGSREDE VOM CHEF DES REDAKTIONSKOLLEGIUMS
DISCOURS D'OUVERTURE DU PRÉSIDENT DU COMITÉ DE RÉDACTION
WPROWADZENIE PRZEWODNICZĄCEGO RADY REDAKCYJNEJ

УДК 343.98

Вступне слово голови редакційної колегії

Шановні читачі, науковці, колеги!

Національний науковий центр «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» не зупиняв роботу ні на годину. Працівники героїчно виконували свої обов'язки під звуки повітряних тривог та розриви снарядів. Особливо вражає сумлінна праця експертів установи в умовах війни. ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» не просто працює, а масштабно зростає у надважливіших напрямках судово-експертної та наукової діяльності. Ця робота є фундаментом для документування злочинів, відновлення справедливості та майбутнього відновлення країни.

3 серпня 2025 року установу очолила кандидат юридичних наук **Анастасія Купріянова**. Під її керівництвом уперше в історії ННЦ ІСЕ відбувся захист дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора наук. Пріоритетними науковими розробками ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» визначені методичні рекомендації «Термінальна балістика осколків та уражаючих елементів», методичні рекомендації з ідентифікації особи методами черепно-лицевого накладання, методики

проведення судових молекулярно-генетичних досліджень з використанням системи ANDE 6С, судово-психологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканності та ін. З серпня по грудень 2025 року виконано на 125% більше експертиз та експертних досліджень. Топ-5 експертиз та експертних досліджень: військова (+295%), оціночно-будівельна (+153%), біологічна, у тому числі ДНК (+143%), економічна (+142%), товарознавча (+135%).

У листопаді Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України традиційно відзначає річницю свого заснування. 102-й рік діяльності став знаковим: установа зміцнила лідерські позиції в судово-експертній і науково-дослідній сфері. Ці досягнення є прямим свідченням управлінського таланту керівника та вміння мотивувати команду підлеглих.

Під керівництвом пані Анастасії Купріянової установа активно співпрацює з міжнародними інституціями, правоохоронними органами, судами й адвокатською спільнотою, ініціює та організовує численні науково-практичні заходи, які стосуються актуальних питань судової експертизи, завдяки чому вироблено нові підходи до роботи експертів і покращено взаємодію між судово-експертними установами й іншими державними інституціями, що значно підвищило якість та оперативність роботи в сфері судово-експертного забезпечення правосуддя і є прикладом ефективної зовнішньої комунікації, яка підвищує обізнаність і довіру до правосуддя.

Останній випуск наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» містить значну кількість наукових розвідок. Так, докторка юридичних наук, професорка **Влада Гусева** досліджує форми участі спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів, учинених збройними формуваннями держави-агресора на території України, аналізує їхні функціональні можливості, а також аргументацію доцільності залучення у випадках, що потребують міждисциплінарного підходу. Наголошено на важливості залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, до таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, допит підозрюваних, потерпілих та свідків. Автор науково доводить, що допомога спеціалістів у галузях криміналістики, екології, судової медицини, ІТ тощо, є важливою умовою ефективного виявлення, фіксації та оцінки доказів у складних умовах воєнного конфлікту, наголошує на зростаючій ролі цифрової інформації та співпраці з громадянським суспільством у процесі формування доказової бази, а також на потребі в координації слідчих із рятувальними й екологічними службами під час документування воєнних злочинів, зокрема екоциду.

У статті «Проблеми викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів» професори, доктори юридичних наук **Михайло Шепітько** та **Богдан Щур** досліджують особливості викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів в сучасних умовах. Ці умови сьогодні пов'язуються із російсько-українською війною, а також продовженням на противагу цій війні та її наслідкам реалізації євроінтеграційної та євроатлантичної реформ. Проаналізовано наявні джерела, що стосуються викладання Європейського кримінального права та процесу, створення суміжних (комплексних) навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування. Звернуто увагу на зв'язок усіх навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування.

вання, що означає єдиний процес та зміну підходів у їх викладанні під час здійснення такого реформування (наприкладі кримінального права). На базі реалізованого проєкту «Модернізація правової освіти з підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України [EU4UA]» досліджено Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України. Їх аналіз дав змогу продемонструвати проблеми: установлення мінімальних стандартів європейської та євроатлантичної інтеграції в навчальних дисциплінах «Кримінальне право. Загальна частина» та «Кримінальне право. Особлива частина»; надання мінімальних стандартів лише в межах сформованих основних джерел, залишаючи додаткові джерела на розсуд укладачів силабусів (навчальних / робочих програм); а також поступове приведення силабусів (навчальних / робочих програм) до термінології ЄС.

Юрій Мирошніченко, доктор юридичних наук, звертається до питання судового тлумачення та криміналістичного обґрунтування правил пред'явлення для впізнання. Розглянуто проблему достовірності та допустимості результатів пред'явлення для впізнання як однієї з найбільш уразливих слідчих дій. Мета полягала в поглибленні теоретичного розуміння впізнання як когнітивно-правового процесу, уточненні меж його допустимості, та критеріїв об'єктивності. Дослідження здійснено на основі системно-структурного, когнітивно-психологічного і порівняльно-правового методів, що дало змогу виявити взаємозв'язок між процесуальними нормами і психологічними механізмами пам'яті. Об'єктивність упізнання визначається не формальними ознаками процедури, а незалежністю пам'яті очевидця та відсутністю суєстиного впливу. Автор уточнює зміст принципу одноразового тестування пам'яті, визначає критерії когнітивної надійності та обґрунтовує доцільність застосування алгоритмів генерації фоторядів і доходить висновку про необхідність адаптації інноваційних методів упізнання (зокрема, подвійного сліпого та послідовного) й інтеграції зарубіжного досвіду в національну практику.

Дослідниці доктори наук, професори **Наталія Філіпенко** та **Ганна Спіцина** аналізують віктимологічну профілактику як стратегічний напрям сучасної кримінологічної політики, що набуває особливої значущості в умовах збройного конфлікту, соціальної турбулентності та зростання латентної віктимності. Авторки акцентують увагу на зміні парадигми сприйняття потерпілого – від об'єкта кримінального процесу до активного суб'єкта превентивної взаємодії. Обґрунтовано необхідність інтеграції віктимологічних підходів у систему запобігання злочинності, зокрема через розвиток програм психологічної підтримки, соціальної адаптації, правового захисту, а також міжвідомчої координації. Особливу увагу приділено оперативно-розшуковій віктимології як прикладному інструменту раннього виявлення осіб із підвищеним ризиком віктимізації. Визначено основні категорії об'єктів віктимологічного впливу, серед яких – ветерани, внутрішньо переміщені особи, неповнолітні, жертви домашнього насильства, особи з девіантною поведінкою. Розкрито принципи, функції та напрями віктимологічної профілактики, її потенціал у формуванні безпечного суспільства.

Ірина Антол, кандидатка юридичних наук, доцентка у статті «Особливості колізійного регулювання міжнародних трудових відносин» порушує наукову проблему ефективності правового регулювання трудових відносин з іноземним елементом в умовах глобалізації та міграційних процесів. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей колізійного регулювання міжнародних трудових правовідносин та окресленні його теоретико-прикладних аспектів. Отримані результати свідчать, що сучасне законодавство України відповідає міжнародним стандартам, але потребує гармонізації щодо окремих колізійних прив'язок, зокрема *lex loci laboris* та автономії волі.

Кандидатка юридичних наук, доцентка, судова експертка **Світлана Афанасенко** здійснює теоретико-емпіричне дослідження феноменів довіри, обману та віктимізації в контексті міжособистісної взаємодії. Авторка аналізує сучасні концепції соціальної, когнітивної та юридичної психології, що пояснюють механізми формування довіри та її порушення через маніпулятивні стратегії. Емпіричні результати підтверджують роль емоційної чутливості, соціального досвіду та типу особистості у схильності до довіри та віктимної поведінки.

Дар'я Булгакова, доктор філософії з міжнародного права, адвокат, досліджує проблему обміну даними ДНК між країнами-членами ЄС згідно з регламентом Прюма II. Авторка стверджує, що ДНК-профілювання відіграє ключову роль у встановленні особи, причетної до злочину. Воно також дає змогу визначити генетичні стосунки між віддаленими популяціями, що може допомогти в ідентифікації та розкритті транскордонних злочинів. Дослідження має нормативні рамки, що регулюють обмін ДНК між країнами-членами ЄС за Регламентом Прюму II. Враховуючи те, що регулювання сприяє обміну ДНК для цілей правоохоронних органів, національні закони країн-членів повинні забезпечувати їх дотримання. Порівнюючи законодавчу базу у цьому питанні, дослідження підкреслює необхідність гармонізації баз даних для ефективного та безпечного обміну даними ДНК у кримінальних розслідуваннях.

Кандидати юридичних наук, доценти **Юрій Вапсва**, **Анна Наумова** та **Юлія Татаркіна** розглядають питання корупції в Україні. Висвітлено сталість проблеми, зокрема топкорупції та неготовність правоохоронних органів до спільної протидії цьому явищу, а також запропоновано певні кроки з удосконалення боротьби в цій сфері.

Анастасія Вуйма, докторка філософії звертається до проблеми визначення кіберпростору як обставини вчинення кримінального правопорушення, розкриває іманентні ознаки цієї категорії. Піддає критичному аналізу традиційні криміналістичні підходи до структури обставини злочину, які базу-

ються на матеріально-фізичному розумінні середовища. Обґрунтовано неможливість застосування цих підходів до злочинів, що вчиняються у цифровому середовищі, та визначено специфічні ознаки кіберпростору як криміналістично значущої реальності. Цікавою є криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, що можуть бути скоєні у кіберпросторі, з урахуванням мотиваційного чинника та об'єктно-функціональної спрямованості. Запропоновано адаптовану криміналістичну класифікацію обстановки кіберзлочинів за стадією реалізації діяння, динамікою змін її елементів, впливом на кримінальну поведінку та ступенем прогнозованості.

Артем Добровінський, кандидат юридичних наук, у статті «Поняття соціального захисту співробітників правоохоронних органів» досліджує системи соціального захисту співробітників правоохоронних органів України в контексті сучасних трансформацій соціальної політики та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Висвітлено проблематику правової нестабільності у сфері пенсійного забезпечення правоохоронців, яка зумовлює значний масив судових спорів, а також окреслено тенденції підвищення рівня грошового забезпечення, спрямованого на зростання престижу служби. Окремі розділи статті присвячено аналізу медичного та житлового забезпечення, де ключовим інструментом стала програма «ЄОселя», а також гарантіям для членів сімей загиблих і зниклих безвісти захисників. Розкрито багаторівневу систему соціальних виплат і пільг, зокрема одноразову грошову допомогу, пільги на освіту та доступ до психологічної підтримки. Здійснено порівняльний аналіз законодавчих декларацій і практичної реалізації державних гарантій, що дає змогу констатувати наявність розриву між нормотворчими ініціативами та їх фінансово-організаційним забезпеченням тощо.

Стаття «Класифікація слідів у криміналістиці: трансформація понять і підходів» доктора філософії, докторанта **Костянтина Карамана**, присвячена доцільності застосування трикомпонентного підходу до класифікації слідів у криміналістиці, що передбачає розмежування їх на матеріальні, ідеальні та цифрові (електронні). Доведено, що традиційна класифікація слідів, орієнтована переважно на фізичні ознаки, є недостатньою в умовах цифрової трансформації кримінального судочинства. Наголошується, що сучасна злочинна діяльність нерідко залишає після себе нематеріальні або цифрові маркери, що потребують окремих підходів до фіксації, аналізу та процесуального оформлення. У статті систематизовано наукові підходи до розуміння сутності та ознак кожного з типів слідів, визначено їхню криміналістичну значущість та специфіку використання в розслідуванні. Особливу увагу приділено цифровим слідам як новій, динамічній категорії доказової інформації, що має комбіновану природу та високі вимоги до технічного опрацювання. Зроблено висновок про необхідність офіційного впровадження трикомпонентної моделі в криміналістичну теорію та практику, що дозволить забезпечити цілісність доказової системи та ефективність кримінального провадження в умовах цифрової епохи.

Юрій Ковальов, кандидат юридичних наук досліджує форми та напрями взаємодії слідчих органів безпеки з оперативними підрозділами під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. Актуальність теми зумовлена високим рівнем загроз, що створює контрабандна діяльність в умовах воєнного стану, а також потребою підвищення ефективності протидії цим проявам шляхом скоординованої міжвідомчої співпраці. Мета статті — виявити ключові тактичні й організаційні аспекти взаємодії між слідчим СБУ та іншими суб'єктами, залученими до кримінального провадження у справах про контрабанду.

Рашизм і злочинність в Україні: кримінологічний зріз проблеми вивчає кандидат юридичних наук **Максим Колодязний**, який на підставі методології системного підходу та результатів емпіричного та теоретичного дослідження. З'ясовано сутність суспільно-політичного та ідеологічного феномену рашизму, виокремлено його істотні ознаки. Матрицю ознак фашизму накладено на сучасну російську державу і російське суспільство. На цій підставі здійснено відповідні судження щодо наявності ознак рашизму в росії. Із застосуванням системно-історичного методу продемонстровано еволюцію формування фашистських наративів у російському суспільстві щодо України та Українського народу. Виділено конкретні види кримінальних правопорушень, поширення яких у нашій країні зумовлено як російською військовою агресією, так і явищем рашизму.

Володимир Попов досліджує проблематику періодизації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність представників органів державної влади. Автор обґрунтовує необхідність виокремлення чотирьох етапів досудового розслідування: вихідного, початкового, наступного та завершального, визначає ознаки й завдання кожного з них, акцентує увагу на специфіці організаційних, процесуальних та тактичних дій на кожній стадії провадження. Особливу увагу приділено проблемам латентності таких правопорушень, труднощам фіксування первинної інформації, а також спробам зовнішнього втручання в процес розслідування, особливо на його завершальному етапі. Підкреслено значення взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами та іншими суб'єктами як ключової умови ефективного процесуального реагування. Запропонована періодизація дає змогу забезпечити системність і тактичну гнучкість досудового розслідування, що є особливо актуальним у справах про кримінальні правопорушення, спрямовані проти публічної влади.

Докторантка **Крістіна Романаускас** у статті «Потерпілі від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги» досліджує криміналістичну характеристику потерпілих у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. Обґрунтовано актуальність теми в умовах зростання випадків протиправного втручання в ді-

яльність адвокатів, представників та інших учасників правозахисної сфери. Установлено, що потерпілі в таких провадженнях мають особливий правовий статус, який визначається їхньою професійною функцією, процесуальними повноваженнями та значенням діяльності для належного функціонування правосуддя. Проаналізовано правові підстави визнання особи потерпілою, указано на ключову роль причиново-наслідкового зв'язку між посяганням і професійною діяльністю. Розкрито соціально-професійні та поведінкові риси потерпілих, показано їхню значущість для встановлення мотивів злочину, формування доказової бази та вибору тактики допиту. Авторка дійшла висновку про необхідність ураховувати підвищену професійну вразливість потерпілих, зокрема адвокатів, та розроблення методичних рекомендацій для підвищення ефективності розслідування правопорушень у правничій сфері.

Євген Суп, докторант, метою статті «Тактика допиту підозрюваного в злочинах проти правосуддя» визначає дослідження тактичних особливостей допиту осіб, які є професійними учасниками судочинства, що вчинили злочини проти правосуддя. На підставі проведених пошуків обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на високий рівень правової обізнаності цих осіб, їхню здатність до свідомої протидії слідству та застосування процесуальних гарантій як способи протидії. З'ясовано, що ефективність допиту в таких провадженнях значною мірою залежить від рівня тактичної підготовки слідчого, уміння адаптуватися до умов процесуального протистояння та дотримання правових стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини. Розкрито значення обстановки вчинення злочину для формування слідчих версій і планування допиту, наголошено на важливості вивчення особливості підозрюваного, попередньому моделюванні можливих поведінкових стратегій та альтернативних сценаріїв слідчої (розшукової) дії. Проаналізовано психологічні аспекти допиту, зокрема вплив стресу на поведінку підозрюваного, необхідність подолання захисної домінанти та налагодження ефективного комунікативного контакту. Обґрунтовано доцільність участі захисника як гаранта прав особи, проте підкреслено, що його присутність ускладнює характер слідчої (розшукової) дії та вимагає від слідчого підвищеної гнучкості. На цій підставі автор робить висновок про необхідність системного підходу до організації допиту, що містить правову обґрунтованість, тактичну варіативність і психологічну підготовленість як основу ефективного отримання достовірної та допустимої інформації в межах кримінального провадження.

Планування розслідування в умовах протидії стало предметом розгляду докторанта **Олександра Таркана**. В статті досліджено планування досудового розслідування як багатокомпонентну інтелектуально-тактичну діяльність, що набуває особливої актуальності в умовах протидії. Метою є з'ясування особливості планування розслідування кримінальних правопорушень за наявності деструктивного впливу з боку фігурантів провадження або інших зацікавлених осіб. Установлено, що в таких умовах планування виконує не лише організаційно-координуючу, а й прогностичну, адаптивну та інші функції. Наголошено на необхідності включення до плану альтернативних варіантів дій, спрямованих на нейтралізацію впливу на джерела доказів, попередження фальсифікацій, тиску на учасників провадження та інших форм перешкоджання. Запропоновано розглядати протидію як джерело аналітичної інформації для побудови слідчих версій і прогнозування розвитку ситуації. Обґрунтовано, що ефективне планування в умовах протидії забезпечує стійкість розслідування до зовнішніх утручань, сприяє досягненню мети кримінального провадження та потребує подальшого комплексного методологічного опрацювання в межах криміналістичної науки.

Докторант **Віталій Усатий** обґрунтовує доцільність визначення правових і тактичних засад підготовки до призначення почеркознавчих експертиз під час розслідування господарських кримінальних правопорушень. З урахуванням складності механізмів таких злочинів, що нерідко супроводжуються використанням підроблених документів, розкрито значення спеціальних знань у сфері почеркознавства для розв'язання завдань, які виходять за межі компетенції органів досудового розслідування та суду. Визначено, що ефективність експертного дослідження значною мірою залежить від якісної підготовки: правильного формулювання запитань, забезпечення достатньої кількості якісних порівняльних зразків почерку та дотримання процесуальних вимог їх відібрання. Особливу увагу приділено виокремленню типових проблем у практиці призначення експертиз і аналізу прикладів із судової практики. Обґрунтовано значення тактичних підходів до відбирання вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків, що містять різноманітність тексту, повторюваність записів і фіксування обставин їх надання. Тільки за умов дотримання комплексного підходу до підготовки експертизи можливе отримання достовірного висновку експерта, який матиме належну доказову силу в межах кримінального провадження.

Кандидат юридичних наук, старший дослідник **Вадим Хоша** цікавиться несудовими (відомчими) експертизами та їх доказовим значенням в судочинстві. Судова експертиза є юридичною формою застосування спеціальних знань для досягнення певної процесуальної мети. Базуючись на сучасних досягненнях науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів, експертиза дає змогу досліджувати значущі обставини для встановлення обставин істини зі складанням особливого процесуального документу — висновку експерта, який є самостійним доказом у справі (провадженні). Мета статті — визначити процесуальний статус висновків несудових (відомчих) експертів та їх доказового значення у судочинстві. З'ясовано, що несудові (відомчі) висновки експертів не є тотожними висновку експерта як одного із процесуальних джерел доказів (у кримінальному провадженні) та засобу доказування (у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві).

Катерина Шаповал, докторантка, в дослідженні «Особливості організації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за участі дітей» стверджує, що кожна людина не залежно від віку і статі має право на захист. Спеціального підходу до виявлення ризиків небезпеки та спричинення шкоди вимагають діти. Особливо коли така небезпека створюється в умовах родини. Тому актуальними є дослідження, спрямовані на виявлення проблем та удосконалення алгоритмів їх подолання під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством свідками чи потерпілими від якого є діти. Метою статті є визначення організаційних й тактичних особливостей розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за участі дітей. У підсумку виокремлено типові проблеми ідентифікації дітей як потерпілих, організації слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань, запропоновано алгоритм дій слідчого. Зроблено висновок про необхідність комплексного, міжвідомчого та орієнтованого на захист дитини підходу з метою мінімізації вторинної віктимізації дітей та підвищення ефективності досудового розслідування.

Юлія Шаповал, аспірантка, досліджує питання дотримання належної правової процедури при звільненні суддів внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади. Авторка аналізує правові та інституційні механізми, що гарантують автономію суддів у здійсненні правосуддя та їх підзвітність суспільству. Особлива увага приділяє дисциплінарному провадженню та процедурі звільнення суддів, а також співвідношенню національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Консультативної ради європейських суддів та практикою Європейського суду з прав людини. Дослідниця виділяє ключові проблеми дисциплінарної практики: недостатню конкретизацію підстав відповідальності, обмежену прозорість процедур, слабкі механізми апеляційного перегляду та часткову невідповідність міжнародним стандартам; зазначає, що дисциплінарна відповідальність повинна застосовуватися відповідно до закону, забезпечуючи баланс між незалежністю судді та його професійною підзвітністю. Запропоновані також удосконалення законодавства, підвищення прозорості процесу та чіткі критерії оцінки поведінки суддів, що сприятиме зміцненню незалежності судової влади та довіри до правосуддя.

Співробітники Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз **Андрій Шатковський**, **Олександр Білий** та **Степан Білобран** узагальнюють результати експертної практики досліджень ринку продажу велосипедів на території західних областей України. Проаналізовано застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до попиту на велосипеди та електричні велосипеди й урахування знижки при гуртових купівлях велосипедів, зокрема велосипедів, обладнаних електричними двигунами. Запропоновано під час вирішення питання щодо визначення різних видів вартості з урахуванням положень чинних методик та застосування обґрунтованих величин коефіцієнтів для експертної практики виконання товарознавчих та транспортно-товарознавчих експертиз.

Аспірант **Роман Цапун** у статті «Техніко-криміналістичне забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля» стверджує, що сьогодні спостерігається недостатній рівень інтеграції сучасних досягнень науки й техніки у повсякденну слідчу практику, що знижує результативність розслідувань у сфері охорони довкілля. Це актуалізує потребу в розробленні спеціальних методичних підходів до техніко-криміналістичного забезпечення, що враховуватимуть різноманітність й особливості об'єктів навколишнього природного середовища, характер спричиненої шкоди, специфіку об'єктів доказування та необхідність використання спеціальних знань. Автор досліджує питання техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти довкілля. Обґрунтовано актуальність комплексного підходу до класифікації технічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування. Запропоновано класифікацію техніко-криміналістичних засобів за функціональним призначенням, суб'єктом застосування, процесуальною роллю та рівнем технологічної складності самого засобу. Визначено, що ефективне технічне забезпечення є ключовим чинником якісного виявлення, фіксації, вилучення та аналізу слідів екологічних злочинів. Розкрито значення участі профільних спеціалістів, а також впровадження сучасних технологій, зокрема засобів дистанційного моніторингу, геодезичного обладнання, спектральної візуалізації та цифрових інструментів фіксації доказової інформації. Зроблено висновок про необхідність системної модернізації техніко-криміналістичного супроводу екологічних розслідувань як умови забезпечення належного рівня екологічної безпеки.

З щирою повагою та сподіваннями на подальшу плідну працю!
Разом ми переможемо! Слава нашим Героям!

Голова редакційної колегії,
докторка юридичних наук, професорка

Ганна Спіцина

Opening Speech Of Editorial Board Chairman

Dear readers, scientists, colleagues!

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» did not stop work for an hour. The employees performed their duties heroically to the sounds of air raids and shell bursts. Conscientious work of the institution's experts in the conditions of war is especially impressive. NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» not only works, but grows on a large scale in the most important areas of forensic and scientific activity. This work is the foundation for documenting crimes, restoring justice, and the future reconstruction of the country.

Since August 2025, the institution has been headed by the candidate of legal sciences **Anastasiia Kupriianova**. Under her leadership, for the first time in the history of the NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI», defense of a dissertation for the degree of Doctor of Sciences took place. Priority scientific developments of the NSC «Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI» include methodological recommendations “Terminal ballistics of fragments and striking elements”, methodological recommendations for personal identification using craniofacial superposition methods, methods for conducting forensic molecular genetic studies using the ANDE 6C system, forensic psychological examination in criminal proceedings regarding crimes against sexual integrity, etc. From August to December 2025, 125% more examinations and expert studies were performed. Top 5 forensic examinations and expert researches: military (+295%), evaluation and construction (+153%), biological, including DNA (+143%), economic (+142%), commodity research (+135%).

In November, the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine traditionally celebrates the anniversary of its foundation. The 102nd year of activity has become a landmark: the institution has strengthened its leadership position in the forensic expert and research field. These achievements are a direct testament to the managerial talent of the leader and the ability to motivate the team of subordinates.

Under the leadership of Ms. Anastasiia Kupriianova, the institution actively cooperates with international institutions, law enforcement agencies, courts and the legal community, initiates and organizes numerous scientific and practical events related to topical issues of forensic examination, which has developed new approaches to the work of experts and improved interaction between forensic institutions and other state institutions, which has significantly improved the quality and efficiency of work in the field of forensic science support of justice and is an example of effective external communication that increases awareness and confidence in justice.

The latest issue of scientific journal: *Archive of Criminology and Forensic Sciences* contains a significant number of scientific investigations. Thus, Doctor of Law, Professor **Vlada Husieva** explores the forms of participation of specialists in investigation of war crimes committed by armed formations of the aggressor state on the territory of Ukraine, analyzes their functional capabilities, as well as the argumentation of the expediency of their involvement in cases requiring an interdisciplinary approach. Importance of involving persons with special knowledge in such investigative (search) actions as inspecting the scene of the incident, questioning suspects, victims and witnesses is emphasized. The author scientifically proves that assistance of specialists in the fields of criminalistics, ecology, forensic medicine, IT, etc. is an important condition for the effective detection, recording and evaluation of evidence in the difficult conditions of military conflict, emphasizes the growing role of digital information and cooperation with civil society in the process of forming an evidence base, as well as the need for coordination of investigators with rescue and environmental services when documenting war crimes, in particular ecocide.

In the article: *Problems of teaching criminal law disciplines during implementation of European integration procedures*, professors, doctors of law **Mykhaylo Shepitko** and **Bogdan Schur** explore specifics of teaching criminal law disciplines during the implementation of European integration processes in modern conditions. Currently these conditions are associated with the Russian-Ukrainian war, as well as the continuation of the implementation of European integration and Euro-Atlantic reforms in opposition to this war and its consequences. The available sources related to the teaching of European criminal law and process, the creation of related (complex) academic disciplines of a criminal law focus are analyzed. Attention is drawn to the connection of all academic disciplines of a criminal law focus, which means a single process and a change in approaches to their teaching during implementation of such reforms (using the example of criminal law). Based on implemented project: *Modernization of Legal Education in Support of European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine* [EU4UA], Recommendations for Improving the Programs of Courses of Basic Legal Disciplines in Order to Promote the European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine were studied. Their analysis made it possible to demonstrate the problems: establishing minimum standards of European and Euro-Atlantic integration in the academic disciplines: Criminal Law. General Part” and “Criminal Law. Special Part; providing minimum standards only within the framework of the formed main sources, leaving

additional sources at the discretion of the compilers of syllabuses (training / work programs); as well as the gradual alignment of syllabuses (training / work programs) with EU terminology.

Yurii Myroshnychenko, Doctor of Law, addresses the issue of judicial interpretation and forensic substantiation of the rules of presentation for identification. The problem of the reliability and admissibility of the results of presentation for identification as one of the most vulnerable investigative actions is considered. The goal was to deepen the theoretical understanding of identification as a cognitive-legal process, clarify the boundaries of its admissibility, and the criteria of objectivity. The research was carried out on the basis of system-structural, cognitive-psychological and comparative-legal methods, which made it possible to identify the relationship between procedural norms and psychological mechanisms of memory. Objectivity of identification is determined not by the formal features of the procedure, but by the independence of the eyewitness's memory and the absence of suggestive influence. The author clarifies the meaning of the principle of one-time memory testing, defines the criteria of cognitive reliability, and justifies the feasibility of using photo series generation algorithms, and concludes that it is necessary to adapt innovative recognition methods (in particular, double-blind and sequential) and integrate foreign experience into national practice.

Researchers, doctors of sciences, professors **Natalia Filipenko** and **Hanna Spitsyna** analyze victimology prevention as a strategic direction of modern criminology policy, which is of particular importance in conditions of armed conflict, social turbulence and the growth of latent victimization. The authors focus on changing the paradigm of the perception of the victim - from the object of the criminal process to the active subject of preventive interaction. The need to integrate victimology approaches into the crime prevention system is substantiated, in particular through the development of programs of psychological support, social adaptation, legal protection, as well as interdepartmental coordination. Special attention is paid to operational-search victimology as an applied tool for early identification of persons with an increased risk of victimization. The main categories of objects of victimology influence are identified, including veterans, internally displaced persons, minors, victims of domestic violence, and persons with deviant behavior. The principles, functions and directions of victimology prevention, its potential in forming a safe society is revealed.

Iryna Antol, Candidate of Legal Science, Associate Professor of the Department of Legal Support of Entrepreneurial Activity and Financial Security of the Educational and Research Institute № 5 Kharkiv National University of Internal Affairs, in the article Features of conflict regulation of international labor relations raises the scientific problem of the effectiveness of legal regulation of labor relations with a foreign element in the context of globalization and migration processes. The purpose of the study is to determine the features of conflict regulation of international labor relations and outline its theoretical and applied aspects. The results obtained indicate that the current legislation of Ukraine meets international standards, but requires harmonization of certain conflict of laws, in particular the *lex loci laboris* and autonomy.

Candidate of Legal Sciences, Docent, forensic expert **Svitlana Afanasenko** carries out a theoretical and empirical study of the phenomena of trust, deception and victimization in the context of interpersonal interaction. The author analyzes modern concepts of social, cognitive and legal psychology that explain the mechanisms of trust formation and its violation through manipulative strategies. Empirical results support the role of emotional sensitivity, social experience, and personality type in propensity for trust and victim behavior.

Daria Bulhakova, PhD in International Law, lawyer, studies the issue of DNA data exchange between EU Member States under the Prüm II Regulation. The author argues that DNA profiling plays a key role in identifying a person involved in a crime. It also allows for the identification of genetic relationships between distant populations, which can help in the identification and solving of cross-border crimes. The study provides a regulatory framework governing DNA exchange between EU Member States under the Prüm II Regulation. Given that the regulation facilitates DNA exchange for law enforcement purposes, national laws of Member States must ensure compliance with them. By comparing the legislative framework on this issue, the study highlights the need for database harmonization for the efficient and secure exchange of DNA data in criminal investigations.

Candidates of legal sciences, Docents **Yurii Vapsva**, **Anna Naumova** and **Yuliia Tatarkina** consider the issues of corruption in Ukraine. The article highlights the persistence of the problem, in particular top corruption and the unwillingness of law enforcement agencies to jointly counter this phenomenon, as well as suggests certain steps to improve the fight in this area.

Anastasiia Vuima, Doctor of Philosophy, addresses the problem of defining cyberspace as a circumstance of committing a criminal offense, reveals the immanent features of this category. She critically analyzes traditional forensic approaches to the structure of the circumstances of a crime, which are based on a material-physical understanding of the environment. Impossibility of applying these approaches to crimes committed in the digital environment is substantiated, and the specific features of cyberspace as a forensically significant reality are identified. The forensic classification of criminal offenses that can be committed in cyberspace is interesting, taking into account the motivational factor and object-functional orientation. An adapted forensic classification of the situation of cybercrimes is proposed by the stage of

implementation of the act, the dynamics of changes in its elements, the impact on criminal behavior, and the degree of predictability.

Artem Dobrovinskyi, Candidate of Law, in the article: The concept of social protection of law enforcement officials examines the social protection systems of law enforcement officers in Ukraine in the context of modern transformations of social policy and adaptation of national legislation to international standards. The issue of legal instability in the field of pension provision for law enforcement officers, which causes a significant number of litigations, is highlighted, and trends in increasing the level of financial support aimed at increasing the prestige of the service are also outlined. Separate sections of the article are devoted to the analysis of medical and housing support, where the “e-Housing” program became a key tool, as well as guarantees for family members of deceased and missing defenders. A multi-level system of social payments and benefits is revealed, in particular, one-time cash assistance, benefits for education, and access to psychological support. A comparative analysis of legislative declarations and the practical implementation of state guarantees was carried out, which allows us to state the existence of a gap between regulatory initiatives and their financial and organizational support, etc.

The article: Classification of Traces in Forensic Sciences: Transformation of Concepts and Approaches by Doctor of Philosophy **Kostiantyn Karaman** is devoted to the expediency of using a three-component approach to the classification of traces in forensics, which involves distinguishing them into material, ideal and digital (electronic). It is proven that the traditional classification of traces, focused mainly on physical signs, is insufficient in the conditions of the digital transformation of criminal justice. It is emphasized that modern criminal activity often leaves behind intangible or digital markers that require separate approaches to recording, analysis and procedural registration. The article systematizes scientific approaches to understanding the essence and signs of each type of trace, determines their forensic significance and specifics of use in the investigation. Special attention is paid to digital traces as a new, dynamic category of evidentiary information that has a combined nature and high requirements for technical processing. The conclusion is made about the need for the official introduction of the three-component model into forensic theory and practice, which will ensure the integrity of the evidentiary system and the effectiveness of criminal proceedings in the digital era.

Yurii Kovalov, Candidate of Legal Sciences studies the forms and directions of interaction between investigative security bodies and operational units during pre-trial investigations of criminal offenses related to smuggling. Relevance of the topic is due to the high level of threats posed by smuggling activities in martial law conditions, as well as the need to increase the effectiveness of countering these manifestations through coordinated interagency cooperation. Purpose of the article is to identify key tactical and organizational aspects of interaction between the SSU investigator and other subjects involved in criminal proceedings in smuggling cases.

In the article, on the basis of methodology of the systematic approach and the results of empirical and theoretical research, the problem of racism as a modern combined form of Russian fascism and Nazism is studied. The essence of the socio-political and ideological phenomenon of racism is clarified, its essential features are highlighted. The matrix of signs of fascism is superimposed on the modern Russian state and Russian society. On this basis, appropriate judgments were made regarding the presence of signs of racism in Russia. Using the system-historical method, the evolution of the formation of fascist narratives in Russian society regarding Ukraine and the Ukrainian people is demonstrated. Specific types of criminal offenses have been identified, the spread of which in our country is due to both Russian military aggression and the phenomenon of rashism.

Volodymyr Popov examines the issue of periodization of pre-trial investigation of criminal offenses related to interference in the activities of representatives of state authorities. The author justifies the need to distinguish four stages of pre-trial investigation: initial, initial, subsequent and final, defines the features and tasks of each of them, focuses on the specifics of organizational, procedural and tactical actions at each stage of the proceedings. Special attention is paid to the problems of latency of such offenses, difficulties in recording primary information, as well as attempts at external interference in the investigation process, especially at its final stage. Importance of interaction between investigators, operational units and other subjects as a key condition for effective procedural response is emphasized. The proposed periodization makes it possible to ensure the systematicity and tactical flexibility of pre-trial investigation, which is especially relevant in cases of criminal offenses directed against public authorities.

Doctoral student **Kristina Romanaukas**, in her article Victims of criminal offenses in the field of professional legal aid examines the forensic characteristics of victims of criminal offenses committed in the field of professional legal aid. The relevance of the topic is substantiated in the context of the increase in cases of unlawful interference in the activities of lawyers, representatives and other participants in the human rights sphere. It is established that victims in such proceedings have a special legal status, which is determined by their professional function, procedural powers and the importance of their activities for the proper functioning of justice. The legal grounds for recognizing a person as a victim are analyzed, the key role of the causal relationship between the offense and professional activity is indicated. The socio-professional and behavioral features of victims are revealed, their significance for establishing the motives of the crime,

forming an evidentiary base and choosing interrogation tactics is shown. The author concluded that it is necessary to take into account the increased professional vulnerability of victims, in particular lawyers, and to develop methodological recommendations to increase the efficiency of investigating offenses in the legal field.

Yevhen Sup, doctoral student, purpose of the article: Tactics of interrogation of a suspect in crimes against justice defines the research on tactical specifics of interrogation of persons who are professional participants in judicial proceedings who have committed crimes against justice. Based on the conducted searches, the relevance of the study is substantiated in view of the high level of legal awareness of these persons, their ability to consciously oppose the investigation and the use of procedural guarantees as methods of counteraction. It was found that the effectiveness of interrogation in such proceedings largely depends on the level of tactical training of the investigator, the ability to adapt to the conditions of procedural confrontation and compliance with legal standards, in particular the practice of the European Court of Human Rights. The significance of the circumstances of the commission of the crime for the formation of investigative versions and planning of interrogation is revealed, the importance of studying the personality of the suspect, preliminary modeling of possible behavioral strategies and alternative scenarios of investigative (detective) action is emphasized. The psychological aspects of interrogation are analyzed, in particular the influence of stress on the suspect's behavior, the need to overcome the defensive dominant and establish effective communicative contact. The expediency of the participation of a defense attorney as a guarantor of the rights of the individual is substantiated, however, it is emphasized that his presence complicates the nature of the investigative (detective) action and requires increased flexibility from the investigator. On this basis, the author concludes that a systematic approach to the organization of interrogation is necessary, which includes legal justification, tactical variability and psychological preparedness as the basis for effectively obtaining reliable and admissible information within the framework of criminal proceedings.

Planning investigation in the face of opposition was the subject of consideration by doctoral student Oleksandr Tarkan. The article examines the planning of a pre-trial investigation as a multi-component intellectual and tactical activity, which becomes particularly relevant in the face of opposition. The aim is to clarify the features of planning an investigation of criminal offenses in the presence of destructive influence from the parties to the proceedings or other interested persons. It is established that in such conditions, planning performs not only organizational and coordinating, but also prognostic, adaptive and other functions. The need to include in the plan alternative options for action aimed at neutralizing the influence on sources of evidence, preventing falsifications, pressure on participants in the proceedings and other forms of obstruction is emphasized. It is proposed to consider opposition as a source of analytical information for building investigative versions and predicting the development of the situation. It is substantiated that effective planning in the face of opposition ensures the stability of the investigation to external interference, contributes to achieving the goal of criminal proceedings and requires further comprehensive methodological development within the framework of forensic science.

Doctoral student **Vitaly Usatyi** justifies the expediency of determining the legal and tactical principles of preparation for the appointment of handwriting expertise during the investigation of economic criminal offenses. Taking into account the complexity of the mechanism of such crimes, which are often accompanied by the use of forged documents, importance of special knowledge in the field of handwriting for solving tasks that go beyond the competence of pre-trial investigation bodies and the court is revealed. It is determined that the effectiveness of expert research largely depends on high-quality preparation: the correct formulation of questions, ensuring a sufficient number of high-quality comparative handwriting samples and compliance with the procedural requirements for their selection. Special attention is paid to the identification of typical problems in the practice of appointing expertise and the analysis of examples from judicial practice. Importance of tactical approaches to the selection of free, conditionally free and experimental samples containing text diversity, repeatability of records and recording the circumstances of their provision is substantiated. Only by adhering to a comprehensive approach to preparing an expert opinion is it possible to obtain a reliable expert opinion that will have the appropriate evidentiary value within the framework of criminal proceedings.

Candidate of Legal Sciences, Senior Researcher **Vadym Khosha** is interested in non-judicial (departmental) expert opinions and their evidentiary value in judicial proceedings. Forensic expertise is a legal form of applying special knowledge to achieve a certain procedural goal. Based on modern achievements of science, technology, art, craft, etc. of objects, phenomena and processes, expertise makes it possible to investigate significant circumstances for establishing the circumstances of the truth with the preparation of a special procedural document: forensic expert conclusion that is an independent evidence in the case (proceedings). The purpose of the article is to determine the procedural status of the opinions of non-judicial (departmental) experts and their evidentiary value in judicial proceedings. It was found that non-judicial (departmental) expert opinions are not identical to the expert opinion as one of the procedural sources of evidence (in criminal proceedings) and a means of proof (in civil, economic and administrative proceedings).

Kateryna Shapoval, a doctoral student at the Department of Postgraduate Studies (Adjunct) and Doctoral Studies at the Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine, in her study *Specifics of pre-trial investigation organization of criminal offenses related to domestic violence involving children* argues that every person, regardless of age and gender, has the right to protection. Children require a special approach to identifying risks of danger and causing harm. Especially when such danger is created in a family environment. Therefore, research aimed at identifying problems and improving algorithms for overcoming them during the investigation of criminal offenses related to domestic violence, of which children are witnesses or victims, is relevant. The purpose of the article is to determine the organizational and tactical features of the investigation of criminal offenses related to domestic violence with the participation of children. As a result, typical problems of identifying children as victims, organizing investigative (search) actions and using special knowledge are identified, and an algorithm of actions for the investigator is proposed. The conclusion is drawn about the need for a comprehensive, interagency and child protection-focused approach to minimize secondary victimization of children and increase the effectiveness of pretrial investigations.

Yuliia Shapoval studies the issue of compliance with due legal procedure when dismissing judges as a result of disciplinary proceedings as a component of the principle of judicial independence. The author analyzes the legal and institutional mechanisms that guarantee the autonomy of judges in the administration of justice and their accountability to society. Particular attention is paid to disciplinary proceedings and the procedure for dismissing judges, as well as the correlation of national legislation with international standards, in particular the recommendations of the Consultative Council of European Judges and the practice of the European Court of Human Rights. The researcher highlights the key problems of disciplinary practice: insufficient specification of the grounds for liability, limited transparency of procedures, weak mechanisms of appellate review and partial non-compliance with international standards; notes that disciplinary liability should be applied in accordance with the law, ensuring a balance between the independence of a judge and his professional accountability. Improvements to legislation, increased transparency of the process, and clear criteria for evaluating the behavior of judges are also proposed, which will contribute to strengthening the independence of the judiciary and trust in justice.

Employees of Lviv Research Institute of Forensic Sciences **Andriy Andrii Shatkovskiy, Oleksandr Bilyi and Stepan Bilobran** summarize the results of expert practice in researching the bicycle sales market in the western regions of Ukraine. The application of supply-to-markup coefficients for bicycles and electric bicycles and the consideration of discounts for wholesale purchases of bicycles, in particular bicycles equipped with electric motors, is analyzed. It is proposed to solve the issue of determining different types of value taking into account the provisions of current methodologies and the application of justified coefficient values for expert practice in performing commodity and forensic transport-commodity examination.

Currently, there is an insufficient level of integration of modern achievements of science and technology into everyday investigative practice, which reduces the effectiveness of investigations in the field of environmental protection. This highlights the need to develop special methodological approaches to technical and forensic support that will take into account the diversity and peculiarities of environmental objects, the nature of the damage caused, the specificity of the objects of evidence and the need to use special knowledge. The aim of the article was to reveal the content of technical and forensic support of individual investigative (detective) actions carried out during the investigation of criminal offenses against the environment. The article examines the issue of technical and forensic support of investigative (detective) actions in criminal proceedings regarding offenses against the environment. The relevance of a comprehensive approach to the classification of technical means used during pre-trial investigation is substantiated. A classification of forensic technical tools is proposed according to their functional purpose, subject of application, procedural role and level of technological complexity of the tool itself. It is determined that effective technical support is a key factor in the high-quality detection, fixation, extraction and analysis of traces of environmental crimes. Participation importance of specialized specialists, as well as the introduction of modern technologies, in particular remote monitoring tools, geodetic equipment, spectral visualization and digital tools for recording evidentiary information, is revealed. The conclusion is made about the need for systematic modernization of forensic technical support of environmental investigations as a condition for ensuring an adequate level of environmental safety.

We are looking forward for further fruitful cooperation. Sincerely yours,
Together we will win! Glory to our Heroes!

Chairman of the Editorial Board,
Doctor of Law, Professor

Hanna Spitsyna

Einleitende Worte des Vorsitzenden des Redaktionsrats

Sehr geehrte Leserinnen und Leser, geschätzte Wissenschaftler, Kolleginnen und Kollegen!

Das Nationale Wissenschaftliche Zentrum „Hon.-Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertise“ (NWZ IFE) hat seinen Betrieb zu keinem Zeitpunkt eingestellt. Die Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter haben ihre Pflichten unter dem Heulen der Luftschuttsirenen und dem Einschlagen von Geschossen in heroischer Weise erfüllt. Besonders beeindruckend ist die pflichtbewusste Arbeit der Experten der Einrichtung unter den Bedingungen des Krieges. Das NWZ IFE arbeitet nicht nur kontinuierlich weiter, sondern verzeichnet ein massives Wachstum in den entscheidenden Bereichen der forensischen Forschung und der Sachverständigentätigkeit. Diese Arbeit bildet das Fundament für die Dokumentation von Verbrechen, die Wiederherstellung der Gerechtigkeit sowie den künftigen Wiederaufbau des Landes.

Seit August 2025 steht das NWZ IFE unter der Leitung der Doktorandin der Rechtswissenschaften (Ph.D.), **Anastasiiia Kupriianova**. Unter ihrer Führung fand erstmals in der Geschichte des Instituts eine erfolgreiche Verteidigung einer Dissertation zur Erlangung des Grades einer Doktorin der Wissenschaften (Dr. habil.) statt. Als prioritäre wissenschaftliche Entwicklungen des NWZ IFE wurden folgende methodische Leitfäden und Verfahren definiert: die methodischen Empfehlungen zur „Terminalballistik von Fragmenten und Wirkelementen“, methodische Empfehlungen zur Identifizierung von Personen mittels kraniofazialer Überlagerung, Methoden zur Durchführung forensischer molekulargenetischer Untersuchungen unter Einsatz des ANDE 6C-Systems sowie die forensisch-psychologische Begutachtung in Strafverfahren wegen Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung und Integrität u. a. Im Zeitraum von August bis Dezember 2025 wurde eine Steigerung der durchgeführten Gutachten und forensischen Untersuchungen um 125 % verzeichnet. Die Top-5 der Gutachten und Untersuchungen umfassen: Militärwesen (+295 %), Bau- und Wertermittlung (+153 %), Biologie einschließlich DNA-Analysen (+143 %), Wirtschaftswissenschaften (+142 %) sowie Warenkunde (+135 %).

Im November feiert das zum Justizministerium der Ukraine gehörende Nationale Wissenschaftliche Zentrum „Hon.-Prof. M. S. Bokarius Institut für forensische Expertise“ traditionell sein Gründungsjubiläum. Das 102. Jahr der Tätigkeit wurde zu einem Meilenstein: Das NWZ IFE hat seine Führungsposition im Bereich der forensischen Wissenschaft und Forschung weiter gefestigt. Diese Errungenschaften sind ein unmittelbares Zeugnis des Managementtalents der Institutsleitung und der Fähigkeit, das Team der Untergebenen nachhaltig zu motivieren.

Unter der Leitung von Frau Anastasiiia Kupriianova kooperiert das NWZ IFE aktiv mit internationalen Organisationen, Strafverfolgungsbehörden, Gerichten und der Anwaltschaft. Sie initiiert und organisiert zahlreiche wissenschaftlich-praktische Veranstaltungen zu aktuellen Fragen der Forensik. Dank dieses Engagements wurden neue Arbeitsansätze für Experten entwickelt und die Interaktion zwischen forensischen Einrichtungen und anderen staatlichen Institutionen verbessert. Dies hat die Qualität und Operativität der forensischen Unterstützung der Justiz erheblich gesteigert und dient als Beispiel für eine effektive externe Kommunikation, die das Bewusstsein für die Justiz und das Vertrauen in diese stärkt.

Die neueste Ausgabe der Fachzeitschrift „Archiv für Kriminologie und Rechtswissenschaften“ enthält eine beachtliche Anzahl wissenschaftlicher Abhandlungen. So untersucht die Doktorin der Rechtswissenschaften, Professorin **Vlada Husieva**, die Formen der Beteiligung von Fachberatern bei der Untersuchung von Kriegsverbrechen, die durch bewaffnete Formationen des Aggressorstaates auf dem Territorium der Ukraine begangen wurden. Sie analysiert deren funktionale Möglichkeiten sowie die Argumentation für die Zweckmäßigkeit ihrer Hinzuziehung in Fällen, die einen interdisziplinären Ansatz erfordern. Es wird die Bedeutung betont, Personen mit Spezialwissen in Ermittlungshandlungen wie Tatortbesichtigungen sowie Vernehmungen von Beschuldigten, Opfern und Zeugen einzubeziehen. Die Autorin belegt wissenschaftlich, dass die Unterstützung durch Spezialisten aus den Bereichen Kriminalistik, Ökologie, Rechtsmedizin, IT usw. eine wesentliche Voraussetzung für die effiziente Aufdeckung, Fixierung und Bewertung von Beweismitteln unter den erschwerten Bedingungen eines bewaffneten Konflikts darstellt. Sie unterstreicht die wachsende Rolle digitaler Informationen und der Zusammenarbeit mit der Zivilgesellschaft im Prozess der Beweisbildung sowie die Notwendigkeit der Koordination zwischen Ermittlern und Rettungs- sowie Umweltdiensten bei der Dokumentation von Kriegsverbrechen, insbesondere von Ökozid.

Im Artikel „Probleme der Lehre strafrechtlicher Disziplinen im Zuge europäischer Integrationsprozesse“ untersuchen die Professoren und Doktoren der Rechtswissenschaften **Mykhailo Shepitko** und **Bohdan Shchur** die Besonderheiten der Vermittlung strafrechtlicher Disziplinen unter den aktuellen Bedingungen der europäischen Integration. Diese Bedingungen sind heute untrennbar mit dem russisch-ukrainischen Krieg sowie der Fortführung der europäischen und euroatlantischen Reformen als Gegenpol zu diesem Krieg und seinen Folgen verbunden. Es wurden vorhandene Quellen zur Lehre des Europäischen Straf- und Strafprozessrechts sowie die Schaffung fachübergreifender (komplexer) Lehrdisziplinen strafrechtlicher Ausrichtung analysiert. Ein besonderes Augenmerk liegt auf der Verknüpfung aller strafrechtlichen Lehrdisziplinen, was einen einheitlichen Prozess und die Änderung von Lehransätzen während solcher Reformen

bedeutet (am Beispiel des Strafrechts). Auf Basis des Projekts „Modernisierung der juristischen Ausbildung zur Unterstützung der europäischen und euroatlantischen Integration der Ukraine [EU4UA]“ wurden Empfehlungen zur Verbesserung der Lehrpläne juristischer Kerndisziplinen untersucht. Deren Analyse ermöglichte es, folgende Probleme aufzuzeigen: die Festlegung von Mindeststandards für die europäische und euroatlantische Integration in den Disziplinen „Strafrecht. Allgemeiner Teil“ und „Strafrecht. Besonderer Teil“; die Bereitstellung von Mindeststandards nur im Rahmen etablierter Hauptquellen, wobei zusätzliche Quellen dem Ermessen der Ersteller der Curricula (Lehr- und Arbeitsprogramme) überlassen bleiben; sowie die schrittweise Anpassung der Curricula an die Terminologie der EU.

Yurii Myroshnychenko, Doktor der Rechtswissenschaften, widmet sich der Frage der gerichtlichen Auslegung und kriminalistischen Begründung der Regeln zur Gegenüberstellung zur Identifizierung. Er erörtert das Problem der Glaubhaftigkeit und Zulässigkeit der Ergebnisse der Gegenüberstellung als eine der fehleranfälligsten Ermittlungshandlungen. Ziel war es, das theoretische Verständnis der Identifizierung als kognitiv-rechtlichen Prozess zu vertiefen und die Grenzen ihrer Zulässigkeit sowie die Kriterien der Objektivität zu präzisieren. Die Untersuchung erfolgte auf Basis systemstruktureller, kognitionspsychologischer und rechtsvergleichender Methoden, was es ermöglichte, die Wechselwirkung zwischen Prozessnormen und psychologischen Gedächtnismechanismen aufzuzeigen. Die Objektivität einer Identifizierung wird nicht durch formale Verfahrensmerkmale bestimmt, sondern durch die Unabhängigkeit des Gedächtnisses des Augenzeugen und das Fehlen suggestiver Einflüsse. Der Autor präzisiert den Inhalt des Prinzips des einmaligen Gedächtnistests, definiert Kriterien der kognitiven Zuverlässigkeit, begründet die Zweckmäßigkeit der Anwendung von Algorithmen zur Generierung von Fotoreihen und kommt zu dem Schluss, dass innovative Identifizierungsmethoden (insbesondere Doppelblind- und sequenzielle Verfahren) angepasst und internationale Erfahrungen in die nationale Praxis integriert werden müssen.

Die Forscherinnen, Doktoren der Wissenschaften und Professorinnen **Nataliia Filypenko** und **Hanna Spitsina** analysieren die viktimologische Prävention als strategische Ausrichtung der modernen Kriminalpolitik, die unter den Bedingungen bewaffneter Konflikte, sozialer Turbulenzen und wachsender latenter Viktimität an besonderer Bedeutung gewinnt. Die Autorinnen legen den Fokus auf den Paradigmenwechsel in der Wahrnehmung des Opfers – vom bloßen Objekt des Strafprozesses hin zum aktiven Subjekt präventiver Interaktion. Es wird die Notwendigkeit begründet, viktimologische Ansätze in das System der Kriminalitätsprävention zu integrieren, speziell durch die Entwicklung von Programmen zur psychologischen Unterstützung, sozialen Adaptation, zum Rechtsschutz sowie zur interinstitutionellen Koordination. Besonderes Augenmerk gilt der operativen Viktimologie als angewandtem Instrument zur Früherkennung von Personen mit erhöhtem Viktimisierungsrisiko. Zu den Hauptkategorien der Zielgruppen viktimologischer Maßnahmen gehören Veteranen, Binnenvertriebene, Minderjährige, Opfer häuslicher Gewalt sowie Personen mit deviantem Verhalten. Es werden die Prinzipien, Funktionen und Richtungen der viktimologischen Prävention sowie deren Potenzial bei der Gestaltung einer sicheren Gesellschaft aufgezeigt.

Iryna Antol, Kandidatin der Rechtswissenschaften und Dozentin am Lehrstuhl für rechtliche Unterstützung unternehmerischer Tätigkeit und finanzielle Sicherheit des Wissenschaftlichen Instituts Nr. 5 der Nationalen Universität für Innere Angelegenheiten Charkiw, greift in ihrem Artikel „Besonderheiten der kollisionsrechtlichen Regelung internationaler Arbeitsverhältnisse“ das wissenschaftliche Problem der Effektivität der rechtlichen Regelung von Arbeitsverhältnissen mit Auslandsbezug im Kontext von Globalisierung und Migrationsprozessen auf. Ziel der Untersuchung ist es, die Besonderheiten der kollisionsrechtlichen Regelung internationaler Arbeitsrechtsverhältnisse zu bestimmen und deren theoretisch-praktische Aspekte zu umreißen. Die Ergebnisse zeigen, dass die aktuelle Gesetzgebung der Ukraine zwar internationalen Standards entspricht, jedoch einer Harmonisierung hinsichtlich spezifischer Kollisionsnormen bedarf, insbesondere in Bezug auf das *lex loci laboris* und die Parteiautonomie.

Dr. iur., Dozentin und forensische Sachverständige **Svitlana Afanasenko** führt eine theoretisch-empirische Untersuchung der Phänomene Vertrauen, Täuschung und Viktimisierung im Kontext zwischenmenschlicher Interaktion durch. Die Autorin analysiert moderne Konzepte der Sozial-, Kognitions- und Rechtspsychologie, welche die Mechanismen der Vertrauensbildung und deren Verletzung durch manipulative Strategien erklären. Empirische Ergebnisse bestätigen die Rolle emotionaler Sensibilität, sozialer Erfahrung und des Persönlichkeitstyps bei der Neigung zu Vertrauen und viktimem Verhalten.

Dr. phil. (Völkerrecht) und Rechtsanwältin **Daria Bulhakova** untersucht die Problematik des DNA-Datenaustauschs zwischen den EU-Mitgliedstaaten gemäß der Prüm-II-Verordnung. Die Autorin stellt fest, dass das DNA-Profil eine Schlüsselrolle bei der Identifizierung von Tatbeteiligten spielt. Es ermöglicht zudem die Bestimmung genetischer Verwandtschaftsverhältnisse zwischen weit entfernten Populationen, was bei der Aufklärung grenzüberschreitender Kriminalität hilfreich sein kann. Die Studie befasst sich mit dem normativen Rahmen des DNA-Datenaustauschs unter Prüm II. Da diese Regelung den Datenaustausch für Strafverfolgungszwecke fördert, müssen die nationalen Gesetze der Mitgliedstaaten deren Einhaltung gewährleisten. Durch den Vergleich der Rechtsrahmen betont die Untersuchung die Notwendigkeit einer Harmonisierung der Datenbanken für einen effizienten und sicheren Austausch von DNA-Daten in strafrechtlichen Ermittlungen.

Die Doktoren der Rechtswissenschaften (Ph.D.) und Dozenten **Yuriy Vapsva**, **Anna Naumova** und **Yuliya Tatarkina** befassen sich mit der Korruptionsproblematik in der Ukraine. Beleuchtet werden die Beständigkeit des Problems, insbesondere der sogenannten „Top-Korruption“, sowie die mangelnde Bereitschaft der

Strafverfolgungsbehörden zu einer gemeinsamen Bekämpfung dieses Phänomens. Zudem werden konkrete Schritte zur Verbesserung der Korruptionsbekämpfung in diesem Bereich vorgeschlagen.

Dr. phil. **Anastasiia Vuima** widmet sich der Definition des Cyberspace als Umstand der Begehung einer Straftat und legt die immanenten Merkmale dieser Kategorie dar. Sie unterzieht traditionelle kriminalistische Ansätze zur Struktur des Tatortumfelds, die auf einem materiell-physischen Verständnis der Umgebung basieren, einer kritischen Analyse. Es wird begründet, warum diese Ansätze bei Straftaten im digitalen Raum nicht anwendbar sind, und es werden spezifische Merkmale des Cyberspace als kriminalistisch relevante Realität definiert. Von besonderem Interesse ist die kriminalistische Klassifizierung von Straftaten im Cyberspace unter Berücksichtigung von Motivationsfaktoren und objekt-funktionaler Ausrichtung. Vorgeschlagen wird eine adaptierte Klassifizierung der Cyberkriminalitätsumgebung nach dem Stadium der Tatausführung, der Dynamik der Elementänderungen, dem Einfluss auf das kriminelle Verhalten und dem Grad der Vorhersehbarkeit.

Dr. iur. **Artem Dobrovinskyi** untersucht in seinem Artikel „Der Begriff des sozialen Schutzes von Strafverfolgungsbeamten“ die Systeme der sozialen Absicherung der Mitarbeiter ukrainischer Strafverfolgungsbehörden im Kontext moderner Transformationen der Sozialpolitik und der Anpassung der nationalen Gesetzgebung an internationale Standards. Beleuchtet wird die Problematik der rechtlichen Instabilität im Bereich der Rentenversorgung von Polizeibeamten, die zu einer Vielzahl von Rechtsstreitigkeiten führt. Zudem werden Tendenzen zur Erhöhung der Dienstbezüge zur Steigerung des Prestiges des Dienstes skizziert. Einzelne Abschnitte des Artikels widmen sich der medizinischen Versorgung und dem Wohnraumprogramm, wobei das Programm „eOselya“ als Schlüsselinstrument hervorgehoben wird, sowie Garantien für Familienmitglieder gefallener und vermisster Verteidiger. Das mehrstufige System von Sozialleistungen und Vergünstigungen, einschließlich einmaliger Geldzahlungen, Bildungsbeihilfen und Zugang zu psychologischer Unterstützung, wird dargelegt. Eine vergleichende Analyse legislativer Erklärungen und der praktischen Umsetzung staatlicher Garantien macht eine Kluft zwischen normativen Initiativen und deren finanziell-organisatorischer Absicherung deutlich.

Der Artikel „Klassifizierung von Spuren in der Kriminalistik: Transformation von Begriffen und Ansätzen“ von Dr. phil. **Kostiantyn Karaman** widmet sich der Zweckmäßigkeit eines dreikomponentigen Ansatzes zur Spurenklassifizierung, der eine Unterscheidung in materielle, ideelle und digitale (elektronische) Spuren vorsieht. Es wird dargelegt, dass die traditionelle Klassifizierung, die primär an physischen Merkmalen orientiert ist, unter den Bedingungen der digitalen Transformation der Strafjustiz unzureichend ist. Es wird betont, dass moderne kriminelle Aktivitäten häufig immaterielle oder digitale Markierungen hinterlassen, die spezifische Ansätze zur Sicherung, Analyse und prozessualen Dokumentation erfordern. Der Artikel systematisiert wissenschaftliche Ansätze zum Verständnis des Wesens und der Merkmale jedes Spurentyps und definiert deren kriminalistische Bedeutung sowie Spezifik in der Ermittlung. Besonderes Augenmerk gilt digitalen Spuren als neuer, dynamischer Kategorie von Beweisinformationen mit kombinierter Natur und hohen Anforderungen an die technische Bearbeitung. Es wird gefolgert, dass eine offizielle Implementierung des dreikomponentigen Modells in die kriminalistische Theorie und Praxis notwendig ist, um die Integrität des Beweissystems und die Effizienz des Strafverfahrens im digitalen Zeitalter zu gewährleisten.

Dr. iur. **Yurii Kovalov** untersucht die Formen und Richtungen der Zusammenarbeit zwischen Sicherheitsermittlungsbehörden und operativen Einheiten bei der Vorermittlung von Straftaten im Zusammenhang mit Schmuggel. Die Aktualität des Themas ergibt sich aus dem hohen Gefährdungspotenzial von Schmuggelaktivitäten unter den Bedingungen des Kriegsrechts sowie der Notwendigkeit, die Effizienz der Bekämpfung dieser Erscheinungsformen durch koordinierte ressortübergreifende Zusammenarbeit zu steigern. Ziel des Artikels ist es, wesentliche taktische und organisatorische Aspekte der Interaktion zwischen Ermittlern des SBU (Sicherheitsdienst der Ukraine) und anderen am Strafverfahren beteiligten Subjekten in Schmuggelangelegenheiten zu identifizieren.

„Raschismus und Kriminalität in der Ukraine: Ein kriminologischer Querschnitt des Problems“ wird von Dr. iur. **Maksym Kolodiazhnyi** auf Basis einer systemanalytischen Methodik sowie empirischer und theoretischer Forschungsergebnisse untersucht. Das Wesen des gesellschaftspolitischen und ideologischen Phänomens des „Raschismus“ wird geklärt und dessen wesentliche Merkmale herausgearbeitet. Die Matrix der Merkmale des Faschismus wird auf den modernen russischen Staat und die russische Gesellschaft übertragen. Auf dieser Grundlage werden entsprechende Feststellungen über das Vorhandensein von Raschismus-Merkmalen in Russland getroffen. Unter Anwendung der systemhistorischen Methode wird die Evolution faschistischer Narrative in der russischen Gesellschaft gegenüber der Ukraine und dem ukrainischen Volk aufgezeigt. Es werden konkrete Arten von Straftaten identifiziert, deren Verbreitung in unserem Land sowohl durch die russische Militäraggression als auch durch das Phänomen des Raschismus bedingt ist.

Volodymyr Popov untersucht die Periodisierung des Ermittlungsverfahrens bei Straftaten durch die Einmischung in die Tätigkeit von Vertretern staatlicher Behörden. Der Autor begründet die Notwendigkeit der Unterscheidung von vier Phasen der Vorermittlung: die Ausgangs-, Anfangs-, Fortsetzungs- und Abschlussphase. Er definiert die Merkmale und Aufgaben jeder Phase und legt den Schwerpunkt auf die Spezifik organisatorischer, prozessualer und taktischer Handlungen in jedem Stadium. Besondere Aufmerksamkeit gilt den Problemen der Latenz solcher Straftaten, den Schwierigkeiten bei der Erfassung von Primärinformationen sowie Versuchen externer Einflussnahme auf den Ermittlungsprozess, insbesondere in der Endphase. Die Bedeutung der Zusammenarbeit zwischen Ermittlern, operativen Einheiten und anderen Akteuren als Schlüsselbedingung für eine effektive prozessuale Reaktion wird hervorgehoben. Die vorgeschlagene Periodisierung ermöglicht Systematik und taktische Flexibilität in der Vorermittlung, was besonders bei Straftaten gegen die öffentliche Gewalt von Bedeutung ist.

Die Doktorandin **Kristina Romanaukas** untersucht im Artikel „Opfer von Straftaten im Bereich der professionellen Rechtshilfe“ die kriminalistische Charakteristik von Opfern bei Straftaten, die im Rahmen der professionellen Rechtsberatung begangen wurden. Die Relevanz des Themas wird angesichts steigender Fälle rechtswidriger Eingriffe in die Tätigkeit von Rechtsanwälten, Vertretern und anderen Akteuren im Bereich des Rechtsschutzes begründet. Es wurde festgestellt, dass Opfer in solchen Verfahren einen besonderen Rechtsstatus besitzen, der durch ihre berufliche Funktion, prozessuale Befugnisse und die Bedeutung ihrer Tätigkeit für das ordnungsgemäße Funktionieren der Justiz definiert wird. Die rechtlichen Grundlagen für die Anerkennung einer Person als Opfer werden analysiert, wobei auf die Schlüsselrolle des Kausalzusammenhangs zwischen dem Angriff und der beruflichen Tätigkeit hingewiesen wird. Sozialberufliche und verhaltensbezogene Merkmale der Opfer werden dargelegt und deren Bedeutung für die Feststellung von Tatmotiven, die Bildung der Beweisbasis und die Wahl der Vernehmungstaktik aufgezeigt. Die Autorin gelangt zu dem Schluss, dass die erhöhte berufliche Vulnerabilität der Opfer, insbesondere von Rechtsanwälten, berücksichtigt werden muss und methodische Empfehlungen zur Steigerung der Effizienz von Ermittlungen im juristischen Bereich entwickelt werden sollten.

Der Doktorand **Yevhen Sup** definiert als Ziel des Artikels „Taktik der Vernehmung von Verdächtigen bei Straftaten gegen die Justiz“ die Untersuchung taktischer Besonderheiten bei der Befragung von Personen, die professionelle Teilnehmer am Justizwesen sind und Straftaten gegen die Rechtspflege begangen haben. Auf Basis der Forschungsergebnisse wird die Relevanz der Studie angesichts des hohen Rechtsbewusstseins dieser Personen, ihrer Fähigkeit zum bewussten Widerstand gegen die Ermittlungen und der Nutzung prozessualer Garantien als Mittel der Gegenwirkung begründet. Es wurde festgestellt, dass die Effizienz der Vernehmung in solchen Verfahren maßgeblich vom Grad der taktischen Vorbereitung des Ermittlers, der Fähigkeit zur Anpassung an prozessuale Konfliktsituationen und der Einhaltung rechtlicher Standards, vornehmlich der Praxis des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte (EGMR), abhängt. Die Bedeutung des Tatortumfelds für die Bildung von Ermittlungshypothesen und die Planung der Vernehmung wird dargelegt. Zudem wird die Wichtigkeit der Untersuchung der Persönlichkeit des Verdächtigen sowie die vorherige Modellierung möglicher Verhaltensstrategien und alternativer Szenarien der Ermittlungshandlung betont. Psychologische Aspekte der Vernehmung, speziell der Einfluss von Stress auf das Verhalten des Verdächtigen, die Überwindung der Verteidigungsdominanz und der Aufbau eines effektiven kommunikativen Kontakts, werden analysiert. Die Zweckmäßigkeit der Beteiligung eines Verteidigers als Garant der Rechte der Person wird begründet, wobei jedoch betont wird, dass dessen Anwesenheit den Charakter der Ermittlungshandlung verkompliziert und vom Ermittler erhöhte Flexibilität verlangt. Darauf basierend schließt der Autor auf die Notwendigkeit eines systemischen Ansatzes zur Organisation der Vernehmung, der rechtliche Begründung, taktische Variabilität und psychologische Vorbereitung als Grundlage für die effiziente Erlangung glaubwürdiger und zulässiger Informationen im Strafprozess vereint.

Die Planung von Ermittlungen unter Bedingungen der Gegenwirkung wurde zum Gegenstand der Betrachtung durch den Doktoranden **Oleksandr Tarkan**. Der Artikel untersucht die Planung der Vorermittlung als mehrkomponentige intellektuell-taktische Tätigkeit, die unter Bedingungen der Gegenwirkung an besonderer Aktualität gewinnt. Ziel ist es, die Besonderheiten der Ermittlungsplanung bei Vorliegen destruktiver Einflüsse durch Beschuldigte oder andere interessierte Personen zu klären. Es wurde festgestellt, dass die Planung unter solchen Bedingungen nicht nur organisatorisch-koordinierende, sondern auch prognostische, adaptive und weitere Funktionen erfüllt. Die Notwendigkeit der Aufnahme alternativer Handlungsoptionen in den Plan wird betont, um Einflussnahmen auf Beweismittel zu neutralisieren, Fälschungen vorzubeugen und Druck auf Verfahrensbeteiligte zu verhindern. Es wird vorgeschlagen, die Gegenwirkung als Quelle analytischer Informationen für den Aufbau von Ermittlungshypothesen und die Prognose der Situationsentwicklung zu betrachten. Es wird begründet, dass eine effektive Planung unter Bedingungen der Gegenwirkung die Widerstandsfähigkeit der Ermittlungen gegenüber externen Eingriffen sicherstellt und zum Erreichen der Ziele des Strafverfahrens beiträgt.

Der Doktorand **Vitaliy Usaty** begründet die Zweckmäßigkeit der Festlegung rechtlicher und taktischer Grundlagen zur Vorbereitung auf die Anordnung von Handschriftenuntersuchungen bei der Ermittlung von Wirtschaftsstraftaten. Angesichts der Komplexität des Mechanismus solcher Verbrechen, die häufig mit der Verwendung gefälschter Dokumente einhergehen, wird die Bedeutung von Spezialwissen im Bereich der Handschriftenkunde für Aufgaben hervorgehoben, die über die Kompetenz der Ermittlungsbehörden und Gerichte hinausgehen. Es wurde festgestellt, dass die Effizienz der Expertenuntersuchung maßgeblich von einer qualitativ hochwertigen Vorbereitung abhängt: der korrekten Formulierung der Fragen, der Bereitstellung einer ausreichenden Anzahl qualitativer Vergleichsproben der Handschrift und der Einhaltung prozessualer Anforderungen bei deren Entnahme. Besonderes Augenmerk gilt der Identifizierung typischer Probleme in der Praxis der Gutachtenanordnung sowie der Analyse von Beispielen aus der Rechtsprechung. Die Bedeutung taktischer Ansätze zur Entnahme von freien, halbfreien und experimentellen Proben wird begründet. Nur unter Einhaltung eines komplexen Ansatzes bei der Vorbereitung des Gutachtens ist die Erlangung einer zuverlässigen Expertenaussage möglich, die im Strafverfahren ordnungsgemäße Beweiskraft besitzt.

Dr. iur., leitender Forscher **Vadym Khosha** interessiert sich für außergerichtliche (behördliche) Expertisen und deren Beweiswert im Justizwesen. Das forensische Gutachten ist die rechtliche Form der Anwendung von Spezialwissen zur Erreichung eines bestimmten prozessualen Ziels. Basierend auf modernen Errungenschaften der Wissenschaft, Technik, Kunst und des Handwerks ermöglicht die Expertise die Untersuchung bedeutender Umstände zur Feststellung der Wahrheit unter Erstellung eines besonderen prozessualen Dokuments – des Expertengutachtens, welches einen eigenständigen Beweis in der Sache darstellt. Ziel des Artikels ist es,

den prozessualen Status von Schlussfolgerungen außergerichtlicher (behördlicher) Sachverständiger und deren Beweiswert in der Rechtsprechung zu bestimmen. Es wurde festgestellt, dass außergerichtliche (behördliche) Gutachten nicht identisch sind mit dem Expertengutachten als einer der prozessualen Beweisquellen (im Strafverfahren) und als Beweismittel (im Zivil-, Wirtschafts- und Verwaltungsgerichtsbarkeit).

Kateryna Shapoval, Doktorandin in der Abteilung für Postgraduierten- und Doktorandenausbildung der Nationalen Universität für Innere Angelegenheiten Charkiw, stellt in ihrer Studie „Besonderheiten der Organisation der Vorermittlung bei Straftaten im Zusammenhang mit häuslicher Gewalt unter Beteiligung von Kindern“ fest, dass jeder Mensch unabhängig von Alter und Geschlecht ein Recht auf Schutz hat. Ein spezieller Ansatz zur Identifizierung von Gefahrenrisiken und zur Schadensvermeidung wird insbesondere bei Kindern benötigt, vor allem wenn diese Gefahr im familiären Umfeld entsteht. Daher sind Studien zur Identifizierung von Problemen und zur Verbesserung von Algorithmen zu deren Überwindung bei der Ermittlung von Straftaten im Bereich häuslicher Gewalt, bei denen Kinder Zeugen oder Opfer sind, von großer Relevanz. Ziel des Artikels ist die Festlegung organisatorischer und taktischer Besonderheiten bei der Untersuchung solcher Fälle. Abschließend werden typische Probleme bei der Identifizierung von Kindern als Opfer, der Organisation von Ermittlungshandlungen und der Nutzung von Spezialwissen herausgearbeitet und ein Handlungsalgorithmus für den Ermittler vorgeschlagen. Es wird auf die Notwendigkeit eines komplexen, ressortübergreifenden und kindzentrierten Ansatzes hingewiesen, um die sekundäre Viktimisierung von Kindern zu minimieren und die Effizienz der Vorermittlung zu steigern.

Yuliia Shapoval untersucht die Einhaltung rechtsstaatlicher Verfahren bei der Entlassung von Richtern infolge von Disziplinarverfahren als Bestandteil des Grundsatzes der Unabhängigkeit der Justiz. Die Autorin analysiert die rechtlichen und institutionellen Mechanismen, welche die Autonomie der Richter bei der Ausübung der Rechtsprechung sowie deren Rechenschaftspflicht gegenüber der Gesellschaft garantieren. Besonderes Augenmerk gilt dem Disziplinarverfahren und dem Entlassungsprozess sowie dem Verhältnis der nationalen Gesetzgebung zu internationalen Standards, insbesondere den Empfehlungen des Konsultativrates Europäischer Richter (CCJE) und der Praxis des EGMR. Die Forscherin hebt Schlüsselprobleme der Disziplinarpraxis hervor: mangelnde Konkretisierung der Haftungsgründe, begrenzte Transparenz der Verfahren, schwache Mechanismen der Berufungsinstanz und teilweise Nichtübereinstimmung mit internationalen Standards. Sie stellt fest, dass die disziplinarische Verantwortung gesetzeskonform angewendet werden muss, um ein Gleichgewicht zwischen richterlicher Unabhängigkeit und beruflicher Rechenschaftspflicht sicherzustellen. Zudem werden Verbesserungen der Gesetzgebung, eine höhere Transparenz des Prozesses und klare Kriterien zur Bewertung des Richterhaltens vorgeschlagen, was zur Stärkung der Unabhängigkeit der Justiz und des Vertrauens in die Rechtsprechung beitragen wird.

Die Mitarbeiter des Lwiwer Forschungsinstituts für forensische Expertisen, **Andrii Shatkovskiy, Oleksandr Bilyi und Stepan Bilobran**, fassen die Ergebnisse der Expertenpraxis zur Untersuchung des Fahrradmarktes in den westlichen Regionen der Ukraine zusammen. Analysiert wurde die Anwendung von Koeffizienten im Verhältnis von Angebot zu Preisaufschlägen bei Fahrrädern und Elektrofahrrädern sowie die Berücksichtigung von Rabatten bei Großeinkäufen, insbesondere bei Fahrrädern mit Elektromotoren. Es wird vorgeschlagen, bei der Bestimmung verschiedener Wertarten unter Berücksichtigung geltender Methoden begründete Koeffizienten für die Expertenpraxis bei warenkundlichen und transport-warenkundlichen Gutachten anzuwenden.

Der Doktorand Roman Tsapun stellt in seinem Artikel „Technische und kriminalistische Unterstützung einzelner Ermittlungshandlungen bei der Untersuchung von Umweltstraftaten“ fest, dass derzeit eine unzureichende Integration moderner wissenschaftlicher und technischer Errungenschaften in die tägliche Ermittlungspraxis zu beobachten ist, was die Effektivität von Ermittlungen im Umweltschutz mindert. Dies verdeutlicht den Bedarf an der Entwicklung spezieller methodischer Ansätze zur technisch-kriminalistischen Unterstützung, welche die Vielfalt und Besonderheiten der Naturschutzobjekte, die Art des verursachten Schadens, die Spezifik der Beweisobjekte und die Notwendigkeit der Nutzung von Spezialwissen berücksichtigen. Der Autor untersucht Fragen der technischen Unterstützung von Ermittlungshandlungen in Strafverfahren wegen Umweltstraftaten. Die Relevanz eines komplexen Ansatzes zur Klassifizierung technischer Mittel, die während der Vorermittlung eingesetzt werden, wird begründet. Vorgeschlagen wird eine Klassifizierung technisch-kriminalistischer Mittel nach funktionalem Zweck, dem Anwender, der prozessualen Rolle und dem Grad der technologischen Komplexität des Mittels selbst. Es wurde festgestellt, dass eine effektive technische Unterstützung ein Schlüsselfaktor für die hochwertige Aufdeckung, Fixierung, Sicherstellung und Analyse von Spuren von Umweltverbrechen ist. Die Bedeutung der Beteiligung von Fachspezialisten sowie der Implementierung moderner Technologien, insbesondere Fernüberwachungsmittel, geodätische Geräte, Spektralvisualisierung und digitale Instrumente zur Fixierung von Beweisinformationen, wird dargelegt. Es wird die Schlussfolgerung gezogen, dass eine systematische Modernisierung der technisch-kriminalistischen Begleitung von Umweltuntersuchungen notwendig ist, um ein angemessenes Niveau der ökologischen Sicherheit zu gewährleisten.

Mit aufrichtiger Hochachtung und in der Erwartung einer weiterhin fruchtbaren Zusammenarbeit!
Gemeinsam werden wir siegen! Ehre unseren Helden!

Vorsitzende des Redaktionsbeirats,
Doktorin der Rechtswissenschaften,
Professorin

Hanna Spitsyna

UDK 343.98

Discours D'ouverture Du Président Du Comité De Rédaction

Chers lecteurs, scientifiques, collègues !

Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius » n'a pas arrêté de travailler pendant une heure. Les employés ont exercé leurs fonctions héroïquement au son des raids aériens et des rafales d'obus. Le travail consciencieux des experts de l'institution dans les conditions de guerre est particulièrement impressionnant. M. S. Bokarius CNREJ ne fonctionne pas seulement, mais se développe à grande échelle dans les domaines les plus importants de l'activité criminalistique et scientifique. Ce travail est le fondement de la documentation des crimes, de la restauration de la justice et de la reconstruction future du pays.

Depuis mois d'août 2025, l'institut est dirigé par **Anastasiia Kupriianova**, candidate en sciences juridiques. Sous sa direction, une thèse de doctorat a été soutenue pour la première fois dans l'histoire de M. S. Bokarius CNREJ. Les axes de recherche M. S. Bokarius CNREJ comprennent des recommandations méthodologiques sur la balistique terminale des fragments et des éléments contondants, des recommandations méthodologiques pour l'identification des personnes par superposition craniofaciale, des méthodes d'analyse génétique moléculaire criminalistique utilisant le système ANDE 6C, ainsi que des expertises psychologiques criminalistiques dans le cadre de procédures pénales relatives aux atteintes à l'intégrité sexuelle. Entre août et décembre 2025, le nombre d'expertises réalisées a augmenté de 125 %. Les cinq principaux domaines d'expertise sont : militaire (+295 %), évaluation et construction (+153 %), biologique (y compris ADN) (+143 %), économique (+142 %) et recherche sur les produits (+135 %).

En novembre, le Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius » du ministère de la Justice de l'Ukraine célèbre traditionnellement l'anniversaire de sa fondation. La 102e année d'activité est devenue un point de repère : l'institution a renforcé sa position de leader dans le domaine de l'analyse scientifique de cas et de la recherche. Ces réalisations témoignent directement du talent managérial du leader et de la capacité à motiver l'équipe de subordonnés.

Sous la direction de Mme Anastasiia Kupriianova, l'institution coopère activement avec les institutions internationales, les organismes d'application de la loi, les tribunaux et la communauté juridique, initie et organise de nombreux événements scientifiques et pratiques liés aux questions d'actualité de l'examen criminalistique, qui a développé de nouvelles approches du travail des experts et amélioré l'interaction entre les institutions criminalistiques et d'autres institutions publiques, ce qui a considérablement amélioré la qualité et l'efficacité du travail dans le domaine de l'appui des experts criminalistique à la justice et est un exemple de communication externe efficace qui augmente la sensibilisation et la confiance dans la justice.

Le dernier numéro de la revue scientifique: Archives de criminologie et de sciences judiciaires contient plusieurs articles de recherche. La professeur **Vlada Husieva**, docteur en droit, y explore les modalités de participation des spécialistes aux enquêtes sur les crimes de guerre commis par les forces armées de l'État agresseur sur le territoire ukrainien. Elle analyse leurs compétences et justifie leur implication dans les affaires nécessitant une approche interdisciplinaire. L'importance de faire intervenir des personnes aux connaissances spécifiques dans les investigations (recherches), notamment sur les lieux du crime et lors des interrogatoires de suspects, de victimes et de témoins, est soulignée. L'auteur démontre scientifiquement que l'assistance de spécialistes en criminologie, écologie, médecine légale, informatique, etc., est essentielle à la collecte, à l'enregistrement et à l'évaluation efficaces des preuves dans le contexte difficile des conflits armés. Elle insiste sur le rôle croissant de l'information numérique et de la coopération avec la société civile dans la constitution des preuves, ainsi que sur la nécessité d'une coordination entre les enquêteurs et les services de secours et de protection de l'environnement pour documenter les crimes de guerre, en particulier l'écocide.

Dans leur article intitulé: Problèmes liés à l'enseignement du droit pénal dans le contexte de l'intégration européenne, les professeurs et docteurs en droit **Mykhaylo Shepitko** et **Bogdan Schur** analysent les spécificités de cet enseignement durant la mise en œuvre de l'intégration européenne dans le contexte actuel. Ce contexte est marqué par la guerre russo-ukrainienne, ainsi que par la poursuite de l'intégration européenne et des réformes euro-atlantiques, en réaction à ce conflit et à ses conséquences. L'article analyse les ressources disponibles concernant l'enseignement du droit pénal européen et la création de disciplines académiques connexes (complexes) axées sur le droit pénal. Il souligne l'interconnexion de toutes les disciplines académiques relevant du droit pénal, impliquant un processus unique et une évolution des approches pédagogiques lors de la mise en œuvre de ces réformes (à travers l'exemple du droit pénal). Dans le cadre du projet: Modernisation de l'enseignement juridique à l'appui de l'intégration européenne et euro-atlantique de l'Ukraine [EU4UA] », des recommandations visant à

améliorer les programmes de cours des disciplines juridiques fondamentales afin de promouvoir l'intégration européenne et euro-atlantique de l'Ukraine ont été élaborées. Leur analyse a permis de mettre en évidence les problèmes suivants : l'établissement de normes minimales d'intégration européenne et euro-atlantique dans les disciplines : Droit pénal – Partie générale et Droit pénal – Partie spéciale » ; la limitation de ces normes minimales aux seules sources principales établies, laissant le choix des sources complémentaires aux concepteurs des programmes ; et l'harmonisation progressive des programmes avec la terminologie de l'UE.

Yurii Myroshnichenko, docteur en droit, aborde la question de l'interprétation judiciaire et de la justification criminalistique des règles de présentation aux fins d'identification. Il examine le problème de la fiabilité et de l'admissibilité des résultats de cette présentation, considérée comme l'une des actions d'enquête les plus vulnérables. L'objectif était d'approfondir la compréhension théorique de l'identification en tant que processus cognitivo-juridique, de clarifier les limites de son admissibilité et les critères d'objectivité. La recherche a été menée à l'aide de méthodes systémiques, cognitives et psychologiques, ainsi que comparatives et juridiques, ce qui a permis d'identifier le lien entre les normes procédurales et les mécanismes psychologiques de la mémoire. L'objectivité de l'identification ne dépend pas des caractéristiques formelles de la procédure, mais de l'indépendance de la mémoire du témoin oculaire et de l'absence d'influence suggestive. L'auteur clarifie la signification du principe du test de mémoire unique, définit les critères de fiabilité cognitive et justifie la faisabilité de l'utilisation d'algorithmes de génération de séries de photos, et conclut qu'il est nécessaire d'adapter des méthodes de reconnaissance innovantes (en particulier, en double aveugle et séquentielles) et d'intégrer l'expérience étrangère dans la pratique nationale.

Les chercheuses, docteurs ès sciences et professeurs **Nataliia Filipenko** et **Hanna Spitsyna** analysent la prévention victimologique comme un axe stratégique de la politique criminologique moderne, particulièrement important dans un contexte de conflit armé, de troubles sociaux et de montée de la victimisation latente. Les auteurs insistent sur la nécessité de changer le paradigme de la perception de la victime, de la considérer comme objet du processus criminel à celle d'un acteur de la prévention. Elles justifient l'intégration des approches victimologiques au sein du système de prévention de la criminalité, notamment par le développement de programmes de soutien psychologique, d'insertion sociale, de protection juridique et de coordination interdépartementale. Une attention particulière est portée à la victimologie opérationnelle, outil appliqué pour l'identification précoce des personnes à risque accru de victimisation. Les principales catégories de personnes concernées par l'influence victimologique sont identifiées : anciens combattants, personnes déplacées, mineurs, victimes de violence domestique et personnes présentant des comportements déviants. Les principes, les fonctions et les orientations de la prévention victimologique, ainsi que son potentiel pour la construction d'une société sûre, sont exposés.

Iryna Antol, candidate en droit et professeur agrégée au département de soutien juridique aux activités commerciales et de sécurité financière de l'Institut d'enseignement et de recherche n° 5 de l'Université nationale des affaires intérieures de Kharkiv, aborde, dans son article intitulé « Caractéristiques de la réglementation des conflits dans les relations de travail internationales », la problématique scientifique de l'efficacité de la réglementation juridique des relations de travail comportant un élément étranger dans le contexte de la mondialisation et des migrations. L'étude vise à déterminer les caractéristiques de la réglementation des conflits dans les relations de travail internationales et à en exposer les aspects théoriques et pratiques. Les résultats obtenus indiquent que la législation ukrainienne actuelle est conforme aux normes internationales, mais qu'elle nécessite une harmonisation concernant certains mécanismes de règlement des conflits, notamment la *lex loci laboris* et l'autonomie de la volonté.

Candidate en sciences juridiques, professeur agrégée, experte criminalistique, **Svitlana Afanasenko** mène une étude théorique et empirique des phénomènes de confiance, de tromperie et de victimisation dans le contexte de l'interaction interpersonnelle. L'auteur analyse les concepts modernes de psychologie sociale, cognitive et juridique qui expliquent les mécanismes de formation de la confiance et sa violation par des stratégies manipulatoires. Les résultats empiriques soutiennent le rôle de la sensibilité émotionnelle, de l'expérience sociale et du type de personnalité dans la propension à la confiance et au comportement de la victime.

Daria Bulhakova, docteur en droit international et avocate, étudie la question de l'échange de données ADN entre les États membres de l'UE dans le cadre du règlement Prüm II. Elle soutient que le profilage ADN joue un rôle essentiel dans l'identification des personnes impliquées dans une infraction. Il permet également d'établir des liens génétiques entre des populations éloignées, ce qui peut contribuer à l'identification et à la résolution des crimes transfrontaliers. L'étude propose un cadre réglementaire régissant l'échange de données ADN entre les États membres de l'UE en vertu du règlement Prüm II. Ce règlement facilitant l'échange de données ADN à des fins de répression, les législations nationales des États membres doivent garantir sa conformité. En comparant les cadres législatifs en la matière, l'étude souligne la nécessité d'une harmonisation des bases de données pour un échange efficace et sécurisé des données ADN dans les enquêtes criminelles.

Les candidats en sciences juridiques, les professeurs associés **Yurii Vapsva**, **Anna Naumova** et **Yuliia Tatarkina** examinent les questions de corruption en Ukraine. L'article souligne la persistance du problème, en particulier la corruption au plus haut niveau et la réticence des forces de l'ordre à lutter conjointement contre ce phénomène, ainsi que suggère certaines mesures pour améliorer la lutte dans ce domaine.

L'article examine le problème de la définition du cyberspace comme lieu de commission d'une infraction pénale et révèle les caractéristiques immanentes de cette catégorie. Une analyse critique des approches criminalistiques traditionnelles de la structure du lieu du crime, basées sur une compréhension matérielle et physique de l'environnement, a été réalisée. L'impossibilité d'appliquer ces approches aux crimes commis dans l'environnement numérique est justifiée et les caractéristiques spécifiques du cyberspace en tant que réalité criminalistique significative sont définies. Une classification criminalistique des infractions pénales pouvant être commises dans le cyberspace est présentée, en tenant compte du facteur motivationnel et de l'orientation objective et fonctionnelle. Une classification criminalistique adaptée des cybercrimes est proposée en fonction du stade de réalisation de l'acte, de la dynamique des changements de ses éléments, de son influence sur le comportement criminel et de son degré de prévisibilité. La nécessité de développer de nouvelles approches méthodologiques pour l'étude de l'environnement numérique afin d'améliorer l'efficacité des enquêtes préliminaires dans le contexte de la numérisation est fait remarquée.

Dans son article intitulé: Le concept de protection sociale des agents des forces de l'ordre, **Artem Dobrovinskyi**, candidat en droit, examine les systèmes de protection sociale des agents des forces de l'ordre en Ukraine, dans le contexte des transformations modernes de la politique sociale et de l'adaptation de la législation nationale aux normes internationales. Il met en lumière l'instabilité juridique en matière de pensions des agents des forces de l'ordre, source de nombreux litiges, et décrit les tendances à l'augmentation du niveau de soutien financier visant à rehausser le prestige du service. Des sections distinctes de l'article sont consacrées à l'analyse du soutien médical et au logement, où le programme e-Maison s'est révélé un outil essentiel, ainsi qu'aux garanties offertes aux familles des agents décédés ou disparus. Un système à plusieurs niveaux de prestations sociales est présenté, incluant notamment une aide financière ponctuelle, des aides à la formation et l'accès à un soutien psychologique. Une analyse comparative des dispositions législatives et de la mise en œuvre concrète des garanties étatiques a été réalisée, révélant un décalage entre les initiatives réglementaires et leur soutien financier et organisationnel.

L'article Classification des traces en criminalistique : transformation des concepts et des approches, du docteur en philosophie **Kostiantyn Karaman**, est consacré à l'opportunité d'utiliser une approche tripartite pour la classification des traces en criminalistique, les distinguant en traces matérielles, immatérielles et numériques (électroniques). Il est démontré que la classification traditionnelle des traces, centrée principalement sur les signes physiques, est insuffisante dans le contexte de la transformation numérique de la justice pénale. Il est souligné que l'activité criminelle moderne laisse souvent des marqueurs immatériels ou numériques qui requièrent des approches spécifiques en matière d'enregistrement, d'analyse et de documentation procédurale. L'article systématise les approches scientifiques permettant de comprendre l'essence et les signes de chaque type de trace, détermine leur importance en criminalistique et les spécificités de leur utilisation dans l'enquête. Une attention particulière est portée aux traces numériques, nouvelle catégorie dynamique d'informations probantes, de nature composite et exigeant un traitement technique poussé. La conclusion porte sur la nécessité d'introduire officiellement le modèle à trois composantes dans la théorie et la pratique criminalistique, ce qui garantira l'intégrité du système de preuve et l'efficacité des procédures pénales à l'ère numérique.

Yurii Kovalov, candidat en sciences juridiques, étudie les formes et les directions de l'interaction des agences de sécurité d'enquête avec les unités opérationnelles lors de l'enquête préliminaire sur les infractions pénales liées à la contrebande. La pertinence du sujet est due au niveau élevé de menaces posées par les activités de contrebande sous la loi martiale, ainsi qu'à la nécessité d'accroître l'efficacité de la lutte contre ces manifestations grâce à une coopération interministérielle coordonnée. L'objectif de l'article est d'identifier les principaux aspects tactiques et organisationnels de l'interaction entre l'enquêteur du SBU et d'autres entités impliquées dans des procédures pénales dans des affaires de contrebande.

Dans l'article, sur la base de la méthodologie de l'approche systématique et des résultats de la recherche empirique et théorique, le problème du racisme en tant que forme combinée moderne du fascisme et du nazisme russes est étudié. L'essence du phénomène socio-politique et idéologique du racisme est clarifiée, ses caractéristiques essentielles sont mises en évidence. La matrice des signes du fascisme se superpose à l'État russe moderne et à la société russe. Sur cette base, des jugements appropriés ont été rendus concernant la présence de signes de racisme en Russie. En utilisant la méthode systématique-historique, l'évolution de la formation des récits fascistes dans la société russe concernant l'Ukraine et le peuple ukrainien est démontrée. Des types spécifiques d'infractions pénales ont été identifiés, dont la propagation dans notre pays est due à la fois à l'agression militaire russe et au phénomène du racisme.

La problématique de la périodisation de l'enquête préliminaire des infractions pénales liées à l'ingérence dans les activités des représentants des autorités publiques a été étudiée. La nécessité de distinguer quatre étapes de l'enquête préliminaire a été justifiée : initiale, préliminaire, suivante et finale. Les caractéristiques et les tâches de chacune d'entre elles ont été déterminées, l'accent a été mis sur la spécificité des actions organisationnelles, procédurales et tactiques à chaque étape de la procédure. Une attention particulière a été accordée aux problèmes de latence de ces infractions, aux difficultés de consignation des informations primaires, ainsi qu'aux tentatives d'ingérence extérieure dans le processus d'enquête, en particulier à son stade final. L'importance de la coopération entre les enquêteurs, les services opérationnels et les autres acteurs est soulignée comme condition essentielle à une réponse procédurale efficace. La périodisation proposée permet d'assurer la cohérence et la flexibilité tactique de l'enquête préliminaire, ce qui est particulièrement pertinent dans les affaires d'infractions pénales dirigées contre les pouvoirs publics.

Cet article est consacré à l'étude des caractéristiques criminalistiques des victimes d'infractions pénales commises dans le domaine de la prestation d'aide juridique professionnelle. L'actualité du sujet est justifiée par l'augmentation des cas d'ingérence illégale dans les activités des avocats, des représentants et des autres acteurs du domaine de la défense des droits de l'homme. Il a été établi que les victimes dans de telles procédures ont un statut juridique particulier, qui est déterminé par leur fonction professionnelle, leurs pouvoirs procéduraux et l'importance de leurs activités pour le bon fonctionnement de la justice. Les bases juridiques de la reconnaissance d'une personne comme victime ont été analysées, et le rôle clé du lien de cause à effet entre l'atteinte et l'activité professionnelle a été souligné. Les caractéristiques socio-professionnelles et comportementales des victimes sont révélées, leur importance pour l'établissement des motifs du crime, la constitution d'un dossier de preuves et le choix de la tactique d'interrogatoire est démontrée. Il a été conclu qu'il était nécessaire de tenir compte de la vulnérabilité professionnelle accrue des victimes, en particulier des avocats, et d'élaborer des recommandations méthodologiques pour améliorer l'efficacité des enquêtes sur les infractions dans le domaine juridique.

L'article de **Yevhen Sup**, doctorant, intitulé : Tactiques d'interrogatoire d'un suspect dans les affaires de crimes contre la justice, vise à étudier les caractéristiques tactiques de l'interrogatoire des personnes impliquées dans des procédures judiciaires et ayant commis des crimes contre la justice. Les recherches menées justifient la pertinence de cette étude, compte tenu du haut niveau de connaissance juridique de ces personnes, de leur capacité à s'opposer consciemment à l'enquête et de leur recours aux garanties procédurales comme moyens de défense. Il a été constaté que l'efficacité de l'interrogatoire dans de telles procédures dépend largement du niveau de formation tactique de l'enquêteur, de sa capacité d'adaptation aux conditions de la confrontation procédurale et du respect des normes juridiques, notamment de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. L'article met en lumière l'importance des circonstances de la commission du crime pour l'élaboration des hypothèses d'enquête et la planification de l'interrogatoire, et souligne l'importance d'étudier la personnalité du suspect, de modéliser au préalable les stratégies comportementales possibles et d'envisager différents scénarios d'action d'enquête. Les aspects psychologiques de l'interrogatoire sont analysés, notamment l'influence du stress sur le comportement du suspect, la nécessité de surmonter la posture défensive dominante et d'établir un contact communicatif efficace. L'opportunité de la présence d'un avocat de la défense comme garant des droits de l'individu est justifiée ; toutefois, il est souligné que sa présence complexifie la nature de l'enquête et exige une plus grande flexibilité de la part de l'enquêteur. Sur cette base, l'auteur conclut qu'une approche systématique de l'organisation de l'interrogatoire est nécessaire, incluant la justification juridique, la flexibilité tactique et la préparation psychologique, afin d'obtenir efficacement des informations fiables et recevables dans le cadre de la procédure pénale.

La planification d'une enquête préliminaire est étudiée comme une activité intellectuelle et tactique complexe, particulièrement pertinente en situation de contestation. Ce travail vise à clarifier les spécificités de la planification des enquêtes pénales en présence d'influences néfastes de la part des parties ou d'autres personnes intéressées. Il est établi que, dans ces conditions, la planification remplit non seulement des fonctions organisationnelles et de coordination, mais aussi des fonctions de prévision, d'adaptation et autres. L'importance d'intégrer au plan des options alternatives pour neutraliser l'influence sur les sources de preuves, prévenir les falsifications, les pressions sur les participants et autres formes d'obstruction est soulignée. Il est proposé de considérer la contestation comme une source d'informations analytiques pour l'élaboration de hypothèses d'enquête et la prévision de l'évolution de la situation. Il est démontré qu'une planification efficace en situation de contestation garantit la stabilité de l'enquête face aux ingérences extérieures, contribue à la réalisation des objectifs de la procédure pénale et requiert un développement méthodologique approfondi dans le cadre des sciences criminalistiques.

L'opportunité de définir les principes juridiques et tactiques de la préparation d'une expertise graphologique dans le cadre d'enquêtes sur des infractions économiques est démontrée. Compte tenu de la complexité du mécanisme de ces infractions, souvent caractérisées par l'utilisation de faux documents, l'importance d'une expertise graphologique pointue pour résoudre des problématiques dépassant les compétences des organes d'instruction et des tribunaux est mise en évidence. Il est établi que l'efficacité de l'expertise repose en grande partie sur une préparation rigoureuse : formulation pertinente des questions, constitution d'un nombre suffisant d'échantillons graphologiques comparatifs de haute qualité et respect des exigences procédurales relatives à leur sélection. Une attention particulière est portée à l'identification des problèmes courants rencontrés lors de la désignation d'experts et à l'analyse d'exemples tirés de la jurisprudence. L'importance d'une approche tactique pour la sélection d'échantillons libres, conditionnellement libres et expérimentaux, garantissant la diversité textuelle, la reproductibilité des enregistrements et la consignation des circonstances de leur constitution, est démontrée. En conclusion, seule une approche globale de la préparation d'une expertise permet d'obtenir une expertise fiable, ayant une valeur probante appropriée dans le cadre d'une procédure pénale.

Vadym Khosha, candidat en droit et chercheur principal, s'intéresse aux avis d'experts non judiciaires (ou internes) et à leur valeur probante dans le cadre des procédures judiciaires. L'expertise judiciaire est une forme légale d'application de connaissances spécialisées à la réalisation d'un objectif procédural précis. Fondée sur les avancées modernes des sciences, des technologies, des arts et de l'artisanat, etc., relatives aux objets, aux phénomènes et aux processus, l'expertise permet d'examiner des circonstances significatives afin d'établir la vérité, grâce à la production d'un document procédural spécifique : l'avis

d'expert. Ce document constitue une preuve indépendante dans l'affaire (la procédure). Cet article vise à déterminer le statut procédural des avis d'experts non judiciaires (ou internes) et leur valeur probante dans le cadre des procédures judiciaires. Il a été constaté que les avis d'experts non judiciaires (ou internes) ne sont pas identiques aux avis d'experts en tant que source de preuve procédurale (dans les procédures pénales) et en tant que moyen de preuve (dans les procédures civiles, économiques et administratives).

Kateryna Shapoval, doctorante au Département des études supérieures (chargée de cours) et doctorales de l'Université nationale des affaires intérieures de Kharkiv, en Ukraine, soutient dans son étude intitulée « Caractéristiques de l'organisation des enquêtes préliminaires relatives aux infractions de violence domestique avec participation d'enfants » que toute personne, sans distinction d'âge ni de sexe, a droit à la protection. Les enfants nécessitent une approche particulière pour identifier les risques de danger et de préjudice, notamment lorsque ce danger se manifeste au sein du foyer. Par conséquent, les recherches visant à identifier les problèmes et à améliorer les méthodes pour les résoudre lors des enquêtes relatives aux infractions de violence domestique, dont les enfants sont témoins ou victimes, sont pertinentes. Cet article a pour objectif de déterminer les caractéristiques organisationnelles et tactiques des enquêtes relatives aux infractions de violence domestique avec participation d'enfants. Il met en lumière les difficultés typiques liées à l'identification des enfants comme victimes, à l'organisation des investigations et à l'utilisation des connaissances spécifiques, et propose un protocole d'action pour l'enquêteur. Il en ressort qu'une approche globale, interdépartemental et axée sur la protection de l'enfance est nécessaire pour minimiser la victimisation secondaire des enfants et accroître l'efficacité des enquêtes préalables au procès.

Yuliia Shapoval, docteur en philosophie, étudie la question du respect des procédures légales lors de la révocation des juges à la suite de procédures disciplinaires, en tant qu'élément du principe d'indépendance de la justice. L'auteur analyse les mécanismes juridiques et institutionnels qui garantissent l'autonomie des juges dans l'administration de la justice et leur responsabilité envers la société. Une attention particulière est portée aux procédures disciplinaires et à la procédure de révocation des juges, ainsi qu'à la conformité de la législation nationale aux normes internationales, notamment aux recommandations du Conseil consultatif des juges européens et à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. La chercheuse met en lumière les principaux problèmes de la pratique disciplinaire : une définition insuffisante des motifs de responsabilité, une transparence limitée des procédures, des mécanismes de contrôle d'appel peu efficaces et un non-respect partiel des normes internationales. Elle souligne que la responsabilité disciplinaire doit être appliquée conformément à la loi, garantissant un équilibre entre l'indépendance du juge et sa responsabilité professionnelle. Des améliorations législatives, une plus grande transparence du processus et des critères clairs d'évaluation du comportement des juges sont également proposés, contribuant ainsi à renforcer l'indépendance du pouvoir judiciaire et la confiance dans la justice.

Andrii Shatkovskyi, **Oleksandr Bilyi** et **Stepan Bilobran**, employés de l'Institut de recherche en criminalistique de Lviv, présentent une synthèse des résultats d'une expertise portant sur le marché de la vente de vélos dans l'ouest de l'Ukraine. L'application des coefficients de marge brute aux vélos et vélos électriques, ainsi que la prise en compte des remises sur les achats en gros de vélos, notamment ceux équipés d'un moteur électrique, sont analysées. Il est proposé de résoudre la question de la détermination des différentes valeurs en tenant compte des méthodologies actuelles et de l'application de coefficients justifiés pour l'expertise des biens et des marchandises liées au transport.

Actuellement, l'intégration insuffisante des avancées scientifiques et technologiques modernes dans la pratique quotidienne des enquêtes environnementales nuit à leur efficacité. Ceci souligne la nécessité de développer des approches méthodologiques spécifiques en matière d'appui technique et criminalistique, prenant en compte la diversité et les particularités des éléments environnementaux, la nature des dommages causés, la spécificité des preuves et le besoin de connaissances spécialisées. Cet article vise à présenter le contenu de l'appui technique et criminalistique apporté aux différentes actions d'enquête menées dans le cadre d'instructions relatives aux infractions environnementales. Il examine la question de cet appui technique et criminalistique lors des procédures pénales concernant ces infractions. L'intérêt d'une approche globale de la classification des moyens techniques utilisés lors de l'instruction est démontré. Une classification des outils techniques criminalistiques est proposée selon leur finalité, leur champ d'application, leur rôle procédural et leur niveau de complexité technologique. Il est établi qu'un soutien technique efficace est un facteur clé pour la détection, la fixation, l'extraction et l'analyse de haute qualité des traces de crimes environnementaux. L'importance de la participation de spécialistes, ainsi que de l'introduction de technologies modernes, notamment les outils de télésurveillance, le matériel géodésique, la visualisation spectrale et les outils numériques d'enregistrement des preuves, est mise en évidence. Il est conclu qu'une modernisation systématique du soutien technique criminalistique aux enquêtes environnementales est nécessaire pour garantir un niveau adéquat de sécurité environnementale.

Avec un respect sincère et l'espoir de poursuivre un travail fructueux !
Ensemble, nous gagnerons ! Gloire à nos héros !

Président du Comité de Rédaction,
Docteur en droit, Professeur

Hanna Spitsyna

Przemówienie otwierające

Droży czytelnicy, naukowcy, koledzy!

Narodowe Centrum Naukowe „ISE im. bł. prof. M. S. Bokariusa” nie przerwało pracy nawet na godzinę. Robotnicy bohatercko wykonywali swoje obowiązki przy dźwiękach alarmów lotniczych i wybuchów pocisków. Szczególnie imponująca jest sumienna praca ekspertów tej instytucji w warunkach wojennych. NSC „ISE im. Ex. Prof. M. S. Bokariusa” nie tylko działa, ale rozwija się na szeroką skalę w ważniejszych obszarach działalności kryminalistycznej i naukowej. Praca ta jest podstawą dokumentowania przestępstw, przywrócenia sprawiedliwości i przyszłej odbudowy kraju.

Od sierpnia 2025 r. instytucją kieruje kandydatka nauk prawnych Anastasia Kupriyanova. Pod jej kierownictwem po raz pierwszy w historii NSC ISE odbyła się obrona rozprawy doktorskiej. Priorytetowe osiągnięcia naukowe NSC „ISE im. Ex. prof. M. S. Bokariusa” określiły zalecenia metodologiczne „Balistyka końcowa odłamków i elementów uderzających”, zalecenia metodologiczne dotyczące identyfikacji osoby metodami nałożenia twarzoczaszki, metody prowadzenia kryminalistycznych badań genetyki molekularnej z wykorzystaniem systemu ANDE 6C, kryminalistyczne badania psychologiczne w postępowaniach karnych dotyczących przestępstw przeciwko integralności seksualnej itp. Od sierpnia do grudnia 2025 r. 125% więcej wiedzy specjalistycznej i przeprowadzono badania eksperckie. Top 5 ekspertów i badań eksperckich: wojskowe (+295%), ewaluacyjne i konstrukcyjne (+153%), biologiczne, w tym DNA (+143%), ekonomiczne (+142%), towaroznawstwo (+135%).

W listopadzie Narodowe Centrum Naukowe „Instytut Ekspertyz Sądowych im. mgr. prof. M.S.Bokarius” Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy tradycyjnie obchodzi rocznicę swojego powstania. 102. rok działalności stał się przełomowy: instytucja umocniła swoją pozycję lidera w sferze kryminalistyki i badań naukowych. Osiągnięcia te są bezpośrednim dowodem talentu menadżerskiego menedżera i umiejętności motywowania zespołu podwładnych.

Pod przewodnictwem Pani **Anastazji Kupriyanovej** instytucja aktywnie współpracuje z instytucjami międzynarodowymi, organami ścigania, sądami i środowiskiem prawniczym, inicjuje i organizuje liczne działania naukowe i praktyczne związane z aktualnymi zagadnieniami ekspertyzy kryminalistycznej, dzięki czemu wypracowano nowe podejście do pracy biegłych i usprawniono interakcję pomiędzy ekspertami kryminalistyki a innymi instytucjami państwowymi, co znacząco podniosło jakość i efektywność pracy w zakresie biegłego sądowego wymierzania sprawiedliwości oraz jest przykładem skutecznej komunikacji zewnętrznej, która zwiększa świadomość i zaufanie sprawiedliwości.

W najnowszym numerze czasopisma naukowego „Archiwum Kryminologii i Nauk Sądowych” zamieszczono znaczną ilość badań naukowych. Tak więc doktor nauk prawnych profesor **Vlada Gusiewa** bada formy udziału specjalistów w śledztwach w sprawie zbrodni wojennych popełnionych przez formacje zbrojne państwa agresora na terytorium Ukrainy, analizuje ich możliwości funkcjonalne, a także argumenty przemawiające za wykonalnością zaangażowania w sprawy wymagające podejścia interdyscyplinarnego. Podkreślono znaczenie zaangażowania osób posiadających specjalistyczną wiedzę w takie czynności dochodzeniowe (poszukiwawcze), jak oględziny miejsca zdarzenia, przesłuchiwanie podejrzanych, ofiar i świadków. Autor naukowo udowadnia, że pomoc specjalistów z zakresu kryminologii, ekologii, medycyny sądowej, informatyki itp. jest ważnym warunkiem skutecznego wykrywania, utrwalania i oceny materiału dowodowego w złożonych warunkach konfliktu zbrojnego, podkreśla rosnącą rolę informacji cyfrowej i współpracy ze społeczeństwem obywatelskim w procesie tworzenia bazy dowodowej, a także potrzebę koordynacji śledczych ze służbami ratowniczymi i środowiskowymi podczas dokumentowania zbrodni wojennych, w szczególności ekobójstwa

W artykule „Problemy nauczania dyscyplin prawa karnego w okresie realizacji procesów integracji europejskiej” profesorowie, doktorzy nauk prawnych **Mychajło Szeplitko** i **Bohdan Szczur** analizują specyfikę nauczania dyscyplin prawa karnego podczas realizacji procesów integracji europejskiej we współczesnych warunkach. Dziś warunki te kojarzone są z wojną rosyjsko-ukraińską, a także kontynuacją tej wojny i jej konsekwencjami w postaci realizacji integracji europejskiej i reform euroatlantyckich. Analizie poddano dostępne źródła związane z nauczaniem europejskiego prawa karnego oraz procesem tworzenia powiązanych (złożonych) dyscyplin edukacyjnych na kierunku prawa karnego. Zwrócono uwagę na powiązanie wszystkich dyscyplin edukacyjnych kierunku prawa karnego, co oznacza jednolity proces i zmianę podejścia do ich nauczania w trakcie wdrażania takiej reformacji (na przykładzie prawa karnego). Na podstawie zrealizowanego projektu „Modernizacja edukacji prawniczej w celu wsparcia europejskiej i euroatlantyckiej integracji Ukrainy [EU4UA]” opracowano Zalecenia dotyczące udoskonalenia programów kursów głównych dyscyplin prawnych w celu promowania europejskiej i euroatlantyckiej integracji Ukrainy. Ich analiza pozwoliła na ukazanie problemów: ustalenia minimalnych standardów integracji europejskiej i euroatlantyckiej w dyscyplinach edukacyjnych „Prawo karne. Część ogólna” i „Prawo karne. Część

szczególna”; zapewnienie minimalnych standardów wyłącznie w ramach ustalonych głównych źródeł, pozostawiając dodatkowe źródła w gestii twórców programów nauczania (programów edukacyjnych/pracy); jak również stopniowe wprowadzanie programów nauczania (programów edukacyjnych/pracy) do terminologii UE.

Doktor nauk prawnych **Yurii Myroshnychenko** porusza kwestię interpretacji sądowej i uzasadnienia kryminalistycznego zasad przedstawiania do identyfikacji. Rozważany jest problem wiarygodności i dopuszczalności wyników prezentacji do identyfikacji jako jednego z najbardziej wrażliwych działań dochodzeniowych. Celem było pogłębienie teoretycznego rozumienia uznania jako procesu poznawczo-prawnego, wyjaśnienie granic jego dopuszczalności i kryteriów obiektywności. Badania przeprowadzono w oparciu o metody systemowo-strukturalne, poznawczo-psychologiczne i porównawczo-prawne, co umożliwiło ukazanie związku norm proceduralnych z psychologicznymi mechanizmami pamięci. O obiektywności identyfikacji nie decydują cechy formalne procedury, ale niezależność pamięci naocznego świadka i brak sugestywnego wpływu. Autor wyjaśnia treść zasady jednorazowego badania pamięci, definiuje kryteria wiarygodności poznawczej i uzasadnia celowość stosowania algorytmów generowania sekwencji zdjęć oraz stwierdza konieczność adaptacji innowacyjnych metod rozpoznawania (w szczególności podwójnie ślepej i sekwencyjnej) oraz włączenia doświadczeń zagranicznych do praktyki krajowej.

Doktor nauk ścisłych, profesorowie **Nataliya Filipenko** i **Hanna Spitsyna** analizują profilaktykę wiktymologiczną jako strategiczny kierunek współczesnej polityki kryminologicznej, która nabiera szczególnego znaczenia w warunkach konfliktów zbrojnych, zawirowań społecznych i wzrostu ukrytej ofiary. Autorzy podkreślają zmianę paradygmatu postrzegania ofiary – z przedmiotu procesu karnego na aktywny podmiot interakcji prewencyjnej. Uzasadniona jest potrzeba włączenia podejścia wiktymologicznego, do których zaliczają się weterani, osoby wewnętrznie przesiedlone, nieletni, ofiary przemocy domowej oraz osoby o zachowaniach dewiacyjnych. Ujawniono zasady, funkcje i kierunki profilaktyki wiktymologicznej, jej potencjał w kształtowaniu bezpiecznego społeczeństwa.

Iryna Antol, kandydatka nauk prawnych, profesor nadzwyczajny katedry prawnego wsparcia działalności gospodarczej i bezpieczeństwa finansowego instytutu edukacyjno-naukowego nr 5 Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych w artykule „Cechy kolizyjnej regulacji międzynarodowych stosunków pracy” podnosi naukowy problem skuteczności prawnej regulacji stosunków pracy z elementem obcym w warunkach procesów globalizacji i migracji. Celem opracowania jest określenie specyfiki konfliktowego regulowania międzynarodowych stosunków pracy oraz zarysowanie jego aspektów teoretycznych i praktycznych. Uzyskane wyniki wskazują, że współczesne ustawodawstwo Ukrainy spełnia standardy międzynarodowe, wymaga jednak harmonizacji w zakresie niektórych sprzecznych powiązań, w szczególności *lex loci laboris* i autonomii woli.

Kandydatka nauk prawnych, profesor nadzwyczajny, ekspert medycyny sądowej **Svitlana Afanasenko** prowadzi teoretyczne i empiryczne badania zjawisk zaufania, oszustwa i wiktymizacji w kontekście interakcji międzyludzkich. Autorka analizuje współczesne koncepcje psychologii społecznej, poznawczej i prawnej, które wyjaśniają mechanizmy powstawania zaufania i jego naruszania poprzez strategie manipulacyjne. Wyniki empiryczne potwierdzają rolę wrażliwości emocjonalnej, doświadczenia społecznego i typu osobowości w skłonności do zaufania i zachowań ofiar.

Daria Bułhakowa, doktor filozofii prawa międzynarodowego, prawnik, bada problem wymiany danych DNA pomiędzy państwami członkowskimi UE zgodnie z rozporządzeniem Prüm II. Autorka twierdzi, że profilowanie DNA odgrywa kluczową rolę w identyfikacji osoby zamieszanej w przestępstwo. Umożliwia także określenie powiązań genetycznych pomiędzy oddległymi populacjami, co może pomóc w identyfikowaniu i rozwiązywaniu przestępstw transgranicznych. Badanie posiada ramy regulacyjne regulujące wymianę DNA pomiędzy państwami członkowskimi UE zgodnie z rozporządzeniem Prüm II. Biorąc pod uwagę, że rozporządzenie ułatwia udostępnianie DNA do celów egzekwowania prawa, przepisy krajowe państw członkowskich muszą zapewniać zgodność. Porównując ramy prawne w tej kwestii, w badaniu podkreślono potrzebę harmonizacji baz danych w celu skutecznego i bezpiecznego udostępniania danych DNA w dochodzeniach karnych.

Kandydaci nauk prawnych, profesorowie nadzwyczajni **Yurii Vapsva**, **Anna Naumova** i **Yuliya Tatarkina** badają problematykę korupcji na Ukrainie. Podkreśla się trwałość problemu, w szczególności korupcję na wysokich stanowiskach oraz nieprzygotowanie organów ścigania do wspólnej walki z tym zjawiskiem, a także proponuje się pewne kroki mające na celu usprawnienie walki w tym obszarze.

Anastasia Vuyma, dr. porusza problem definiowania cyberprzestrzeni jako okoliczności popełnienia przestępstwa, ukazując immanentne cechy tej kategorii. Krytycznie analizuje tradycyjne kryminalistyczne podejście do struktury okoliczności przestępstwa, które opiera się na materialnym i fizycznym rozumieniu otoczenia. Uzasadniono niemożność zastosowania tych podejść do przestępstw popełnianych w środowisku cyfrowym oraz określono specyficzne cechy cyberprzestrzeni jako rzeczywistości o znaczeniu kryminalistycznym. Ciekawa kryminologiczna klasyfikacja przestępstw możliwych do popełnienia w

cyberprzestrzeni, z uwzględnieniem czynnika motywacyjnego i orientacji przedmiotowo-funkcjonalnej. Zaproponowano adaptowaną kryminalistyczną klasyfikację sytuacji cyberprzestępczości ze względu na etap realizacji czynu, dynamikę zmian jego elementów, wpływ na zachowania przestępcze oraz stopień przewidywalności.

Artem Dobrovinskyi, kandydat nauk prawnych, w artykule „Koncepcja ochrony socjalnej funkcjonariuszy organów ścigania” analizuje systemy ochrony socjalnej funkcjonariuszy organów ścigania Ukrainy w kontekście współczesnych przemian polityki społecznej i dostosowania ustawodawstwa krajowego do standardów międzynarodowych. Podkreślono problem niestabilności prawnej w zakresie zabezpieczenia emerytalnego funkcjonariuszy organów ścigania, wywołujący znaczny wachlarz sporów prawnych, a także nakreślono tendencje zwiększania poziomu wsparcia finansowego, mające na celu podniesienie prestiżu służby. Osobne części artykułu poświęcone są analizie zabezpieczenia medycznego i mieszkaniowego, gdzie kluczowym narzędziem stał się program „eOselya”, a także gwarancjom dla członków rodzin poległych i zaginionych obrońców. Ujawniono wielopoziomowy system świadczeń i świadczeń socjalnych, obejmujący jednorazową pomoc pieniężną, świadczenia edukacyjne i dostęp do pomocy psychologicznej. Dokonano analizy porównawczej deklaracji legislacyjnych i praktycznej realizacji gwarancji państwa, która pozwala stwierdzić istnienie luki pomiędzy inicjatywami normatywnymi a ich wsparciem finansowym, organizacyjnym itp.

Artykuł „Klasyfikacja śladów w kryminalistyce: transformacja pojęć i podejść” dr **Konstantina Karamana** poświęcony jest możliwości zastosowania trójskładnikowego podejścia do klasyfikacji śladów w kryminalistyce, polegającego na podziale ich na materialne, idealne i cyfrowe (elektroniczne). Udowodniono, że tradycyjna klasyfikacja śladów, skupiająca się głównie na znakach fizycznych, jest niewystarczająca w warunkach cyfrowej transformacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Podkreśla się, że współczesna działalność przestępcza często pozostawia po sobie znaczne niematerialne lub cyfrowe, które wymagają odrębnego podejścia do rejestrowania, analizy i przetwarzania proceduralnego. W artykule systematyzuje się naukowe podejścia do rozumienia istoty i znaków każdego rodzaju śladów, określa się ich znaczenie kryminalistyczne oraz specyfikę ich wykorzystania w śledztwie. Szczególną uwagę zwraca się na ślady cyfrowe jako nową, dynamiczną kategorię informacji dowodowych, która ma łączny charakter i wysokie wymagania w zakresie technicznego przetwarzania. Doszło do wniosku o konieczności oficjalnego wprowadzenia do teorii i praktyki kryminalistycznej trójelementowego modelu, który zapewni integralność systemu dowodowego i skuteczność postępowania karnego w epoce cyfrowej.

Jurij Kowalow, kandydat nauk prawnych, bada formy i kierunki współdziałania organów ochrony śledczej z jednostkami operacyjnymi w trakcie dochodzenia przygotowawczego w sprawie przestępstw związanych z przemytem. Aktualność tematu wynika z wysokiego poziomu zagrożenia, jakie stwarza działalność przemysłowa w warunkach stanu wojennego, a także konieczności zwiększenia skuteczności przeciwdziałania tym przejawom poprzez skoordynowaną współpracę międzyresortową. Celem artykułu jest identyfikacja kluczowych aspektów taktycznych i organizacyjnych interakcji śledczego SBU z innymi podmiotami uczestniczącymi w postępowaniu karnym w sprawach przemytu.

Razem i przestępczość na Ukrainie: kryminologiczny aspekt problemu bada **Maksym Kolodyazhnyy**, kandydat nauk prawnych, który w oparciu o metodologię podejścia systemowego oraz wyniki badań empirycznych i teoretycznych. Wyjaśniono istotę społeczno-politycznego i ideologicznego zjawiska rasizmu, wyróżniono jego istotne cechy. Matryca przejawów faszystwu zostaje narzucona współczesnemu państwu rosyjskiemu i społeczeństwu rosyjskiemu. Na tej podstawie dokonano odpowiednich ocen dotyczących obecności oznak rasizmu w Rosji. Za pomocą metody systemowo-historycznej ukazano ewolucję kształtowania się w społeczeństwie rosyjskim narracji faszystowskich dotyczących Ukrainy i narodu ukraińskiego. Podkreślono specyficzne rodzaje przestępstw, których rozprzestrzenianie się w naszym kraju jest spowodowane zarówno rosyjską agresją militarną, jak i zjawiskiem rasizmu.

Wołodmyr Popow bada problem periodyzacji dochodzeń przygotowawczych w sprawie przestępstw związanych z ingerencją w działalność przedstawicieli władz państwowych. Autor uzasadnia potrzebę wyodrębnienia czterech etapów postępowania przygotowawczego: wstępnego, wstępnego, kolejnego i końcowego, określa charakterystykę i zadania każdego z nich, podkreśla specyfikę działań organizacyjnych, proceduralnych i taktycznych na każdym etapie postępowania. Szczególną uwagę zwrócono na problemy latencji tego rodzaju przestępstw, trudności w utrwalaniu informacji pierwotnych, a także próby zewnętrznej interwencji w procesie dochodzeniowym, szczególnie w jego końcowej fazie. Podkreśla się znaczenie interakcji między badaczami, jednostkami operacyjnymi i innymi podmiotami jako kluczowy warunek skutecznej reakcji proceduralnej. Zaproponowana periodyzacja pozwala zapewnić systematyczność i elastyczność taktyczną postępowania przygotowawczego, co jest szczególnie istotne w sprawach o przestępstwa skierowane przeciwko organom władzy publicznej.

Doktorantka **Kristina Romanaukas** w artykule „Ofiary przestępstw w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej” bada charakterystykę kryminalistyczną ofiar przestępstw popełnionych w zakresie profesjonalnej pomocy prawnej. Uzasadniona została aktualność tematu w warunkach wzrastającej liczby przypadków nielegalnej ingerencji w działalność prawników, przedstawicieli i innych uczestników obszaru praw człowieka. Ustalono, że pokrzywdzeni w tego typu postępowaniach mają szczególny status prawny, którego uwarunkowaniem jest pełniona przez nich funkcja zawodowa, uprawnienia proceduralne oraz znaczenie prowadzonej działalności dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Przeanalizowano

podstawy prawne uznania danej osoby za pokrzywdzoną oraz wskazano kluczową rolę związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy przestępstwem a działalnością zawodową. Ujawnia się cechy społeczno-zawodowe i behawioralne pokrzywdzonych, ukazuje się ich znaczenie dla ustalenia motywów przestępstwa, tworzenia bazy dowodowej i wyboru taktyki przesłuchań. Autor doszedł do wniosku, że konieczne jest uwzględnienie zwiększonej bezbronności zawodowej ofiar, w szczególności prawników, i opracowanie zaleceń metodologicznych w celu zwiększenia efektywności ścigania przestępstw w sferze prawnej.

Doktorant **Evgeny Sup**, cel artykułu „Taktyka przesłuchania podejrzanego o popełnienie przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości” określa badanie cech taktycznych przesłuchania osób będących zawodowymi uczestnikami procesu sądowego, które dopuściły się przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości. Na podstawie przeprowadzonych poszukiwań stwierdzono zasadność prowadzonych badań ze względu na wysoki poziom świadomości prawnej tych osób, ich zdolność do świadomego przeciwstawiania się śledztwu oraz wykorzystywanie gwarancji procesowych jako metod oporu. Stwierdzono, że skuteczność przesłuchania w takim postępowaniu w dużej mierze zależy od poziomu wyszkolenia taktycznego śledczego, umiejętności przystosowania się do warunków konfrontacji proceduralnej oraz zgodności z normami prawnymi, w szczególności praktyką Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Ujawniono znaczenie okoliczności przestępstwa dla tworzenia wersji śledczych i planowania przesłuchania, podkreślono znaczenie badania osobowości podejrzanego, wstępnego modelowania możliwych strategii behawioralnych i alternatywnych scenariuszy działań śledczych (poszukiwawczych). Analizie poddano psychologiczne aspekty przesłuchania, w szczególności wpływ stresu na zachowanie podejrzanego, potrzebę przełamania dominującej opiekuńczej i nawiązania efektywnego kontaktu komunikacyjnego. Celowość udziału obrońcy jako gwaranta praw jednostki jest uzasadniona, jednakże podkreśla się, że jego obecność komplikuje charakter czynności dochodzeniowo-śledczej (przeszukania) i wymaga od śledczego większej elastyczności. Na tej podstawie autor wnioskuje o konieczności systematycznego podejścia do organizacji przesłuchania, które uwzględni ważność prawną, zmienność taktyczną i przygotowanie psychologiczne jako podstawę skutecznego uzyskania rzetelnych i dopuszczalnych informacji w postępowaniu karnym.

Planowanie śledztwa w warunkach oporu stało się przedmiotem rozważań doktoranta **Oleksandra Tarkana**. W artykule podjęto próbę planowania śledztwa przygotowawczego jako wieloelementowej działalności intelektualnej i taktycznej, która nabiera szczególnego znaczenia w warunkach przeciwdziałania. Celem jest poznanie specyfiki planowania dochodzenia w sprawie przestępstw w obecności destrukcyjnego wpływu ze strony uczestników postępowania lub innych zainteresowanych osób. Ustalono, że w takich warunkach planowanie pełni nie tylko funkcje organizacyjne i koordynacyjne, ale także prognostyczne, adaptacyjne i inne. Podkreślono potrzebę uwzględnienia w planie alternatywnych wariantów działań mających na celu neutralizację wpływu na źródła dowodowe, zapobieganie fałszerstwom, wywieraniu presji na uczestników postępowania oraz innym formom utrudniania. Proponuje się uwzględnić środki zaradcze jako źródło informacji analitycznych do budowania wersji śledczych i prognozowania rozwoju sytuacji. Udowodniono, że skuteczne planowanie działań zaradczych zapewnia stabilność śledztwa przed ingerencją zewnętrzną, przyczynia się do osiągnięcia celu postępowania karnego i wymaga dalszego wszechstronnego rozwoju metodologicznego w ramach nauk sądowych.

Doktorant **Witalij Usatij** uzasadnia możliwość ustalenia prawnych i taktycznych zasad przygotowania do powołania na egzamin z pisma ręcznego w toku śledztwa w sprawie przestępstw gospodarczych. Biorąc pod uwagę złożoność mechanizmu tego rodzaju przestępstw, którym często towarzyszy posługiwanie się fałszywymi dokumentami, ujawnia się znaczenie specjalistycznej wiedzy z zakresu pisma ręcznego dla rozwiązywania zadań wykraczających poza kompetencje organów dochodzeniowych i sądu. Ustalono, że skuteczność badań eksperckich w dużej mierze zależy od jakości przygotowania: prawidłowego sformułowania pytań, dostarczenia wystarczającej liczby wysokiej jakości próbek porównawczych pisma ręcznego oraz przestrzegania wymogów proceduralnych dotyczących ich doboru. Szczególną uwagę zwrócono na identyfikację typowych problemów w praktyce powoływania ekspertów oraz analizę przykładów z praktyki sądowej. Uzasadniona jest wartość taktycznego podejścia do doboru próbek bezpłatnych, warunkowo bezpłatnych i eksperymentalnych, charakteryzujących się różnorodnością tekstu, powtarzalnością zapisów i ustaleniem okoliczności ich dostarczenia. Tylko pod warunkiem zachowania kompleksowego podejścia do przygotowania badania możliwe jest uzyskanie rzetelnej opinii biegłego, która będzie miała odpowiednią wartość dowodową w postępowaniu karnym.

Kandydat nauk prawnych, starszy pracownik naukowy **Vadym Khosha** interesuje się egzaminami pozasądowymi (resortowymi) i ich wartością dowodową w postępowaniu sądowym. Badanie kryminalistyczne jest prawną formą zastosowania wiedzy specjalistycznej do osiągnięcia określonego celu proceduralnego. Opierając się na współczesnych osiągnięciach nauki, techniki, sztuki, rzemiosła itp. przedmiotów, zjawisk i procesów, badanie umożliwia zbadanie istotnych okoliczności w celu ustalenia okoliczności prawdziwości poprzez sporządzenie specjalnego pisma procesowego – opinii biegłego, będącej niezależnym dowodem w sprawie (postępowaniu). Celem artykułu jest określenie statusu procesowego wniosków biegłych pozasądowych (resortowych) oraz ich wartości dowodowej w postępowaniu sądowym. Stwierdzono, że pozasądowe (resortowe) wnioski biegłych nie są tożsame z opinią biegłego jako jednego z procesowych źródeł dowodu (w postępowaniu karnym) i środka dowodowego (w postępowaniu cywilnym, gospodarczym i administracyjnym).

Kateryna Shapoval, doktorantka wydziału studiów podyplomowych (adiunkta) i studiów doktoranckich Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych w Charkowie na Ukrainie, w opracowaniu „Specyfika organizacji dochodzenia przygotowawczego w sprawie przestępstw związanych z przemocą w rodzinie z udziałem dzieci” stwierdza, że każdy człowiek, bez względu na wiek i płeć, ma prawo do ochrony. Dzieci wymagają specjalnego podejścia do rozpoznawania zagrożeń i wyrządzania krzywdy. Zwłaszcza, gdy takie niebezpieczeństwo powstaje w środowisku rodzinnym. Dlatego też istotne są badania mające na celu identyfikację problemów i udoskonalenie algorytmów ich przewidywania podczas dochodzeń w sprawie przestępstw związanych z przemocą domową, której doświadczają lub doświadczają dzieci. Celem artykułu jest określenie cech organizacyjnych i taktycznych prowadzenia dochodzeń w sprawie przestępstw związanych z przemocą w rodzinie z udziałem dzieci. W rezultacie uwypuklono typowe problemy identyfikacji dzieci jako ofiar, organizacji działań dochodzeniowych (poszukiwawczych) i wykorzystania wiedzy specjalistycznej, zaproponowano algorytm działania badacza. Stwierdzono, że potrzebne jest kompleksowe, międzyresortowe i zorientowane na ochronę dziecka podejście, aby zminimalizować wtórna wiktymizację dzieci i zwiększyć skuteczność dochodzenia przygotowawczego.

Doktor **Yuliya Shapoval** bada kwestię przestrzegania należytego procesu prawnego przy odwoływaniu sędziów w wyniku postępowań dyscyplinarnych jako element zasady niezawisłości sędziowskiej. Autor analizuje mechanizmy prawno-instytucjonalne gwarantujące niezależność sędziów w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości i ich odpowiedzialność wobec społeczeństwa. Szczególną uwagę zwraca się na postępowania dyscyplinarne i procedurę odwoływania sędziów, a także korelację ustawodawstwa krajowego ze standardami międzynarodowymi, w szczególności zaleceniami Rady Doradczej Sędziów Europejskich oraz praktyką Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Badacz wskazuje na kluczowe problemy praktyki dyscyplinarnej: niedostateczne określenie podstaw odpowiedzialności, ograniczoną przejrzystość procedur, słabe mechanizmy kontroli odwoławczej oraz częściową niezgodność ze standardami międzynarodowymi; zauważa, że odpowiedzialność dyscyplinarną należy stosować zgodnie z prawem, zapewniając równowagę między niezależnością sędziego a jego odpowiedzialnością zawodową. Proponuje się także usprawnienia w ustawodawstwie, większą przejrzystość procesu i jasne kryteria oceny zachowań sędziów, co przyczyni się do wzmocnienia niezawisłości sądownictwa i zaufania do wymiaru sprawiedliwości.

Pracownicy Lwowskiego Instytutu Naukowo-Badawczego Ekspertyzy Sądowej **Andrii Shatkovskiy, Oleksandr Bily i Stepan Bilobran** podsumowują wyniki badań eksperckich praktyk na rynku sprzedaży rowerów w zachodnich obwodach Ukrainy. Analizie poddano analizę stosowania stosunku podaży do marży na rowerach i rowerach elektrycznych oraz uwzględnienie rabatu przy hurtowych zakupach rowerów, w szczególności rowerów wyposażonych w silnik elektryczny. Zaproponowano przy rozstrzyganiu zagadnienia ustalania różnych rodzajów wartości, z uwzględnieniem przepisów obowiązujących metod i stosowania uzasadnionych wartości współczynników dla praktyki eksperckiej wykonywania oględzin towarów i towarów transportowych.

Doktorant **Roman Tsapun** w artykule „Wsparcie techniczne i kryminalistyczne niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych (poszukiwawczych) podczas dochodzeń w sprawie przestępstw przeciwko środowisku” stwierdza, że obecnie istnieje niewystarczający poziom integracji współczesnych osiągnięć nauki i techniki z codzienną praktyką śledczą, co zmniejsza skuteczność dochodzeń w zakresie ochrony środowiska. Urzeczywistnia to potrzebę opracowania specjalnych podejść metodologicznych do wsparcia technicznego i kryminalistycznego, które będą uwzględniać różnorodność i specyfikę obiektów środowiska naturalnego, charakter wyrządzonych szkód, specyfikę obiektów dowodowych oraz potrzebę wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Autorka podejmuje problematykę technicznego i kryminalistycznego wsparcia czynności dochodzeniowo-śledczych (poszukiwawczych) w postępowaniu karnym dotyczącym przestępstw przeciwko środowisku. Udowodniono zasadność kompleksowego podejścia do klasyfikacji środków technicznych stosowanych w postępowaniu przygotowawczym. Zaproponowano klasyfikację kryminalistycznych środków technicznych ze względu na cel funkcjonalny, przedmiot zastosowania, rolę proceduralną oraz poziom złożoności technologicznej samego środka. Ustalono, że efektywne wsparcie techniczne jest kluczowym czynnikiem w jakościowym wykrywaniu, rejestrowaniu, wydobywaniu i analizie śladów przestępstw przeciwko środowisku. Ujawnia się znaczenie udziału wyspecjalizowanych specjalistów, a także wprowadzenia nowoczesnych technologii, w tym zdalnego monitoringu, sprzętu geodezyjnego, wizualizacji spektralnej i cyfrowych narzędzi do rejestracji informacji dowodowych. Stwierdzono, że konieczne jest systematyczne unowocześnianie zaplecza technicznego i kryminalistycznego badań środowiskowych jako warunku zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ekologicznego.

Z wyrazami szczerego szacunku i nadzieją na dalszą owocną pracę!
Razem zwyciężymy! Chwała naszym Bohaterom!

Przewodniczący redakcji,
doktor nauk prawnych, profesor

Hanna Spitsyna

HAYKOBI CTATTI

SCIENCE ARTICLES
WISSENSCHAFTSARTIKE
ARTICLES SCIENTIFIQUES
ARTYKUŁY NAUKOWE

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.01>
УДК 341.9:340.134:349.2

Ірина Антол,

кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>
e-mail: irinawasilko@gmail.com

Ірина Антол

Особливості колізійного регулювання міжнародних трудових відносин

У статті порушено наукову проблему ефективності правового регулювання трудових відносин з іноземним елементом в умовах глобалізації та міграційних процесів. Мета дослідження полягає у визначенні особливостей колізійного регулювання міжнародних трудових правовідносин та окресленні його теоретико-прикладних аспектів. Для досягнення мети застосовано метод системного аналізу, формально-юридичний і порівняльно-правовий методи, що дало змогу комплексно дослідити механізми колізійного регулювання та виявити специфіку автономії волі сторін у трудових договорах. Отримані результати свідчать, що сучасне законодавство України відповідає міжнародним стандартам, але потребує гармонізації щодо окремих колізійних прив'язок, зокрема *lex loci laboris* та автономії волі. Дійшли висновку про необхідність удосконалення законодавчих положень, спрямованих на посилення захисту прав працівників і забезпечення балансу інтересів сторін трудових відносин у міжнародному приватному праві.

Ключові слова: міжнародне приватне право; трудові відносини; колізійні норми; автономія волі; *lex loci laboris*.

Постановка наукової проблеми. Глобалізаційні процеси, посилена трудова міграція та інтеграція України до європейського правового простору зумовлюють зростання кількості трудових правовідносин, що мають іноземний елемент. Це так само актуалізує проблему їх належного правового врегулювання, зокрема у сфері міжнародного приватного права. Колізійне регулювання є важливим механізмом визначення права, яке підлягає застосуванню до трудових договорів з іноземним елементом, і водночас однією з найбільш дискусійних проблем сучасної правової науки.

Значущість дослідження цієї проблеми пояснюється не лише теоретичною необхідністю вдосконалення української доктрини міжнародного приватного права, але й практичними потребами. В умовах, коли сотні тисяч громадян України працюють за кордоном, а на території України здійснюють діяльність іноземні компанії, питання визначення права, що регулює трудові відносини, набуває першочергового значення. Недостатня врегульованість окремих колізійних прив'язок (зокрема, автономії волі сторін та принципу *lex loci laboris*) призводить до правової невизначеності, ускладнює захист трудових прав працівників та створює ризики для роботодавців¹.

Отже, дослідницька проблема полягає у виявленні специфіки колізійного регулювання трудових відносин з іноземним елементом та визначенні напрямів його вдосконалення в законодавстві України. Її розв'язання сприятиме формуванню більш узгодженої правової систе-

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

¹ Buriak K. M. Features of conflict regulation of international labor relations. *Pravova Derzhava*. 2023. № 51. Pp. 112–114. URL: <http://pd.onu.edu.ua/>.

Iryna Antol

**ОСОБЛИВОСТІ КОЛІЗІЙНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ
ВІДНОСИН**

The legal regulation of labor relations complicated by a foreign element has become increasingly relevant in the context of globalization, labor migration, and the spread of flexible forms of employment. The scientific problem lies in the absence of a consistent and clear mechanism in Ukrainian legislation that would ensure a balance between the principle of party autonomy and the imperative guarantees of labor law. While the Law of Ukraine «On Private International Law» provides general rules for the choice of law, it does not offer a detailed framework for modern challenges such as remote work, platform employment, and cross-border labor mobility. This creates legal uncertainty both for employers and employees and hinders the protection of fundamental labor rights.

The purpose of this article is to analyze the existing national and international approaches to the conflict-of-law regulation of labor relations, to identify the shortcomings of Ukrainian legislation compared to European Union standards, and to formulate proposals for its improvement in order to strengthen the protection of employees while maintaining contractual flexibility for employers.

The research methodology is based on the dialectical method of scientific knowledge in combination with comparative legal and formal legal analysis. The study involved the analysis of Ukrainian legislative acts, EU regulations (in particular, the Rome I Regulation), judicial practice, and the provisions of foreign labor legislation, as well as generalization of the positions of Ukrainian scholars in the field of private international law. The novelty of the applied methods lies in the synthesis of doctrinal and regulatory sources with practical challenges arising from new forms of employment.

The main results of the study demonstrate that Ukrainian law currently lacks specialized conflict-of-law norms for labor relations involving flexible or remote forms of work. The “double limitation” approach to the autonomy of the parties — through the application of mandatory rules of the country

ми, гармонізованої з міжнародними та європейськими стандартами, а також підвищенню рівня захисту прав учасників міжнародних трудових відносин².

Українська доктрина міжнародного приватного права вже виробила базові підходи до регулювання міжнародних трудових відносин, поміж яких центральне місце посідає прив'язка *lex loci laboris* (право місця виконання роботи), закріплена на рівні закону та ґрунтовно описана у вітчизняних підручниках і навчальних матеріалах³. Водночас у спеціальних статтях підкреслюється, що класична формула прикріплення стикається з новими викликами (мобільність працівника, віддалена праця, мультиюрисдикційні роботодавці), що актуалізує дискусію щодо меж автономії волі в трудових контрактах⁴.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Українська доктрина міжнародного приватного права загалом розглядає трудові відносини з іноземним елементом крізь призму класичних колізійних прив'язок і їхньої соціально-захисної функції. Узагальненою позицією є домінування прив'язки *lex loci laboris* як базової гарантії мінімального рівня трудових прав працівника з можливістю її коригування автономією волі сторін у межах імперативних норм і публічного порядку. Ці підходи послідовно простежуються в сучасних публікаціях та навчальних виданнях⁵.

Окремий сегмент українських праць присвячено спеціальній природі індивідуальних трудових договорів і межам автономії волі. Наголошується, що «вільний» вибір права в трудових договорах є обмеженим пріоритетом більш сприятливого для працівника регулювання та дією імперативних норм держави виконання роботи. У новітніх дослідженнях підкреслено потребу уніфікувати український підхід з європейською моделлю, яка структурована за критеріями звичного місця роботи, місця підприємства, де працівника найнято, та тіснішого зв'язку⁶.

Нормативною основою досліджень є Закон України «Про міжнародне приватне право» (зокрема положення про автономію волі та колізійні норми до зобов'язань) і порівняльні посилання на Регламент (ЄС) № 593/2008 (Rome I), який закріплює спеціальні правила для індивідуальних трудових договорів (ст. 8) і презумпції застосовного права. В українському праві окреслено загальні межі, але науковці фіксують потребу їх уточнення для трудових відносин (у частині критеріїв вибору та імперативних норм)⁷.

Сучасний масив українських публікацій формує проблемне поле статті навколо трьох вузлів: співвідношення *lex loci laboris* і автономії волі з перевагою працівнико-орієнтованого підходу; імперативні норми та публічний порядок як межі договірної свободи; потреба імплементації / деталізації «європейських» тестів визначення застосовного права для гібридних і дистанційних форм праці. Це визначає як теоретичний, так і прикладний вектор подальшого дослідження⁸.

² Fedyniak H. S. Sources of legal regulation of labor relations with a foreign element. *Journal of Kyiv University of Law*. 2021. № 2. Pp. 87–90. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/archive>.

³ Radchuk O. (n.d.). Labor relations (private international law): Teaching materials. Yaroslav Mudryi National Law University. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1110/1/Radchuk.pdf>; Lecture materials on Private International Law (section on *lex loci laboris*). (n.d.). Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1118/7.1.pdf>

⁴ Fedyniak H. S., Fedyniak L. S. International private law: Textbook. 2021. (8th ed., revised and expanded; pp. 338–370). URL: https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Fedyniak_MPP_21_Zmist.pdf.

⁵ Fedyniak H. S., Fedyniak L. S. *Mizhnarodne pryvatne pravo: Pidruchnyk* [International private law: Textbook]. 2021. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/438-mizhnarodne-privatne-pravo-fedyniak-gs.html>

⁶ European Parliament & Council. Regulation (EC) No. 593/2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). 2008, June 17. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/eu080059>.

⁷ On Private International Law: Law of Ukraine. 2005. № 2709-IV of June 23 (current version). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

⁸ Bielohubova, O. O. The system of conflict-of-law rules applied to labor relations complicated by a foreign element. *Current Problems of State and Law*. 2021. № 91. Pp. 322–329. URL: <https://>

Мета статті — розкрити специфіку колізійного регулювання трудових відносин з іноземним елементом у контексті українського міжнародного приватного права. Зокрема, увагу зосереджено на аналізованні колізійних прив'язок, таких як *lex loci laboris*, автономії волі сторін та імперативних норм, а також на визначенні напрямів удосконалення законодавства України в цій сфері. Особливу увагу приділено вивченню колізійного регулювання трудових відносин; розробленню рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства з урахуванням міжнародного досвіду. Ця робота сприятиме поглибленню розуміння колізійного регулювання трудових відносин з іноземним елементом та надасть практичні рекомендації для вдосконалення українського законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Колізійне регулювання трудових відносин з іноземним елементом посідає особливе місце в системі міжнародного приватного права, оскільки поєднує приватноправову свободу сторін із публічно-правовими гарантіями соціального захисту працівника. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право» сторони трудового договору можуть обрати право, що регулюватиме їхні відносини, проте така автономія волі є обмеженою дією імперативних норм держави, у якій виконується робота. Цей підхід відповідає положенням ст. 8 Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Rome I), що встановлює пріоритет захисту працівника незалежно від обраного сторонами права.

У вітчизняній доктрині закріплено концепцію «подвійного обмеження» автономії волі: по-перше, шляхом застосування імперативних норм держави місця виконання роботи (*lex loci laboris*), по-друге — через заборону застосування обраного права, якщо воно знижує рівень трудових гарантій працівника порівняно з національним законодавством. Такий підхід спрямовано на забезпечення мінімальних соціальних стандартів, однак водночас він звужує можливості сторін гнучко регулювати умови праці, що створює колізії за дистанційної або платформеної форми зайнятості, коли неможливо чітко визначити державу фактичного місця виконання роботи.

Проведений аналіз показує, що національне законодавство України не містить спеціалізованих колізійних норм для трудових відносин із гнучкими формами праці, що відрізняє його від практики Європейського Союзу. У державах ЄС, зокрема Німеччині, Польщі та Італії, напрацьовано підходи до визначення «звичного місця виконання» через комплексний тест, що враховує тривалість роботи в певній державі, організаційну інтегрованість до підприємства, місце отримання завдань та звітування працівника⁹. Запровадження подібного тесту в українське право дало б змогу уникнути правової невизначеності у спорах щодо застосовного права та підвищити передбачуваність для роботодавців.

Автором запропоновано концепцію «презумпції тіснішого зв'язку» як інструменту подолання колізій у випадках, коли неможливо визначити *lex loci laboris* через дистанційний характер роботи. За цією концепцією, за відсутності визначеного місця виконання роботи застосовується право держави, з якою трудові відносини мають найбільш тісний зв'язок (наприклад, держава реєстрації роботодавця або місце організаційного управління трудовим процесом). Такий підхід відповідає європейській практиці та водночас дає змогу зберегти соціальний захист працівника¹⁰.

Окрім того, відсутність у національному праві чітких критеріїв визначення імперативних норм, які мають пріоритет над обраним сторонами

of performance (*lex loci laboris*) and the prohibition of applying the chosen law if it reduces labor guarantees — provides minimum social protection but narrows contractual freedom. The article proposes the introduction of a «habitual place of work» test similar to EU practice, as well as the concept of a «presumption of closer connection» for cases where the place of work cannot be clearly determined. In addition, it is recommended to enshrine in Ukrainian legislation a closed list of mandatory norms that apply regardless of the law chosen by the parties, such as minimum wage, working hours and rest, occupational safety, and social security guarantees.

The conclusions emphasize the need for legislative modernization of the Ukrainian Law on Private International Law by incorporating criteria for determining the applicable law in atypical employment relations and by aligning domestic regulation with European approaches. This will help reduce legal uncertainty, ensure predictable conditions for employers, and enhance social protection for employees engaged in cross-border labor relations.

Keywords: private international law, labor relations, conflict-of-laws rules, party autonomy, *lex loci laboris*.

Iryna Antol

BESONDERHEITEN DER KOLLISIONSRECHTLICHEN REGELUNG INTERNATIONALER ARBEITSVERHÄLTNISSE

Der Artikel thematisiert das wissenschaftliche Problem der Effizienz der rechtlichen Regelung von Arbeitsverhältnissen mit Auslandsbezug unter den Bedingungen der Globalisierung und der Migrationsprozesse.

Das Ziel der Untersuchung besteht in der Bestimmung der Besonderheiten der kollisionsrechtlichen Regelung internationaler Arbeitsrechtsverhältnisse sowie der Skizzierung ihrer theoretischen und angewandten Aspekte.

Im Arbeitsprozess wurden die Methode der Systemanalyse sowie formal-juristische und rechtsvergleichende Methoden angewandt, was eine komplexe Untersuchung der Mechanismen der kollisionsrechtlichen Regelung und die Identifizierung der Spezifika der Parteiautonomie in Arbeitsverträgen ermöglichte.

dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92a66db8-a83c-4206-93ed-0b68db8110ea/content.

⁹ Fedyniak H. Sources of legal regulation of labor relations with a foreign element. *Journal of Kyiv University of Law*. . 2021. № 2. Pp. 87–90. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/archive>.

¹⁰ Buriak K. M. Features of conflict regulation of international labor relations. *Pravova Derzhava*. 2023. № 51. Pp. 112–114. URL: <http://pd.onu.edu.ua/>.

Die erhaltenen Ergebnisse belegen, dass die moderne Gesetzgebung der Ukraine internationalen Standards entspricht, jedoch einer Harmonisierung bezüglich einzelner Kollisionsanknüpfungen bedarf, insbesondere hinsichtlich des *lex loci laboris* und der Parteiautonomie.

Die Schlussfolgerungen der Studie laufen auf die Notwendigkeit einer Vervollkommenung der gesetzlichen Bestimmungen hinaus, die auf eine Stärkung des Arbeitnehmerschutzes und die Gewährleistung eines Interessenausgleichs der Parteien des Arbeitsverhältnisses im Internationalen Privatrecht abzielen.

Schlüsselwörter: Internationales Privatrecht, Arbeitsverhältnisse, Kollisionsnormen, Parteiautonomie, *lex loci laboris*.

Iryna Antol

CARACTÉRISTIQUES DE LA RÉGLEMENTATION DES CONFLITS DANS LES RELATIONS DE TRAVAIL INTERNATIONALES

L'article traite du problème scientifique de l'efficacité de la réglementation juridique des relations de travail avec un élément étranger dans le contexte de la mondialisation et des processus migratoires.

L'objectif de l'étude est de déterminer les caractéristiques de la réglementation des conflits dans les relations de travail internationales et d'en décrire les aspects théoriques et appliqués.

Dans le processus de travail, la méthode d'analyse du système, les méthodes juridiques formelles et juridiques comparatives ont été utilisées, ce qui a permis d'étudier de manière exhaustive les mécanismes de régulation des conflits et d'identifier les spécificités de l'autonomie de la volonté des parties dans les contrats de travail.

Les résultats obtenus indiquent que la législation actuelle de l'Ukraine répond aux normes internationales, mais nécessite une harmonisation en ce qui concerne certaines liaisons conflictuelles, en particulier le *lex loci laboris* et l'autonomie du testament.

Les conclusions de l'étude sont réduites à la nécessité d'améliorer les dispositions législatives visant à renforcer la protection des droits des employés et à assurer un équilibre des intérêts des parties

правом, створює ризик правової невизначеності. Пропонуємо доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» положенням, що до трудових відносин завжди застосовуються норми законодавства України про мінімальні трудові гарантії (оплата праці, робочий час і відпочинок, охорона праці, соціальне страхування) незалежно від обраного сторонами права¹¹.

Це узгоджуватиметься із принципом соціальної орієнтованості трудового права та зменшить кількість трудових спорів з іноземним елементом.

У результаті дослідження також встановлено, що в українському праві відсутні механізми адаптації європейських підходів до регулювання трудових відносин із транснаціональним елементом. Зокрема, в *Fachkräfteeinwanderungsgesetz* (Німеччина) передбачено механізми спрощеного визнання іноземних кваліфікацій, а в Польщі діє деклараційна система дозволів на роботу, що дає змогу оперативного залучати іноземних працівників. Упровадження подібних процедур в Україні дало б змогу знизити бюрократичні бар'єри та забезпечити захист трудових прав мігрантів, а також стимулювати приплив іноземних фахівців¹².

Отже, результати дослідження свідчать про потребу доктринального та законодавчого уточнення колізійного механізму у сфері трудових відносин, зокрема щодо співвідношення автономії волі та імперативних норм; упровадження критерію «звичного місця виконання»; визначення переліку імперативних норм, що застосовуються незалежно від обраного права; закріплення механізму «презумпції тіснішого зв'язку»; гармонізації законодавства України з європейськими стандартами у сфері трудових правовідносин.

Висновки. Проведене дослідження колізійного регулювання трудових відносин з іноземним елементом у межах міжнародного приватного права дало змогу визначити низку важливих положень та сформулювати авторські пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства.

Визначено, що чинне українське колізійне регулювання трудових відносин ґрунтується на принципі автономії волі сторін (ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право»), проте ця автономія обмежується дією імперативних норм держави місця виконання роботи (*lex loci laboris*) та заборобою зниження рівня трудових гарантій порівняно з національним законодавством. Такий підхід загалом відповідає вимогам Регламенту (ЄС) № 593/2008 (Rome I), але потребує уточнення в умовах розвитку гнучких форм зайнятості.

Виявлено прогалину в національному праві — відсутність спеціалізованих колізійних норм для трудових відносин із дистанційною та платформеною формою праці. Це створює правову невизначеність за неможливості визначити фактичне місце виконання роботи та ускладнює вирішення спорів щодо застосованого права.

Запропоновано адаптувати в українське законодавство підхід Європейського Союзу, згідно з яким визначення «звичного місця виконання роботи» здійснюється через комплексний тест (тривалість роботи, організаційна інтегрованість, місце отримання завдань і звітування). Це сприятиме уніфікації національного законодавства і європейських стандартів та підвищить передбачуваність для сторін трудових правовідносин.

Обґрунтовано концепцію «презумпції тіснішого зв'язку», за якою в разі неможливості встановлення місця виконання роботи застосовують право держави, з якою трудові відносини мають найтісніший зв'язок (наприклад, держава реєстрації або основного управління роботодавця). Це дасть змогу ефективно подолати колізії та зберегти баланс між автономією волі сторін і соціальним захистом працівника.

Запропоновано доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» положенням про обов'язкове застосування до трудових відносин норм законодавства України щодо мінімальних трудових гарантій (оплата праці, робочий час, відпочинок, охорона праці, соціальне страхування)

¹¹ Code of Labor Laws of Ukraine (Labour Code of Ukraine). (1971, December 10). Law of Ukraine No. 322-VIII (current version). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

¹² *Fachkräfteeinwanderungsgesetz* [Skilled Workers Immigration Act] (Germany), BGBl. I S. 1307. URL: [https://www.buzer.de/Fachkraefteeinwanderungsgesetz.htm?utm_source=ta](https://www.buzer.de/Fachkraefteeinwanderungsgesetz.htm?utm_source=ta&utm_medium=referral&utm_campaign=ta) та Labour Code (Poland). (1974, June 26). Act of 26 June 1974, consolidated text: Journal of Laws 1974 No. 24, item 141 (current version). URL: https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=45181.

незалежно від обраного сторонами права. Це відповідатиме принципу соціальної орієнтованості трудового права та зменшить кількість трудових спорів.

Загалом результати дослідження свідчать про необхідність доктринального та законодавчого удосконалення колізійного механізму у сфері трудових відносин з іноземним елементом, що сприятиме забезпеченню стабільності правового статусу працівників і розвитку транскордонної зайнятості в умовах глобалізації ринку праці.

References.

- Bielohubova, O. O. (2021). The system of conflict-of-law rules applied to labor relations complicated by a foreign element. *Current Problems of State and Law*, 91, 322–329. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92a66db8-a83c-4206-93ed-0b68db8110ea/content> [in Ukrainian].
- Buriak, K. M. (2023). Features of conflict regulation of international labor relations. *Pravova Derzhava*, 51, 112–114. URL: <http://pd.onu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Code of Labor Laws of Ukraine (Labour Code of Ukraine). (1971, December 10). *Law of Ukraine* No. 322-VIII (current version). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].
- Lecture materials on Private International Law (section on lex loci laboris). (n.d.). Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1118/7.1.pdf> [in Ukrainian].
- On Private International Law: *Law of Ukraine* No. 2709-IV of June 23, 2005 (current version). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> [in Ukrainian].
- Radchuk, O. (n.d.). Labor relations (private international law): Teaching materials. Yaroslav Mudryi National Law University. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1110/1/Radchuk.pdf> [in Ukrainian].
- European Parliament & Council. (2008, June 17). Regulation (EC) No. 593/2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/eu0800591> [in English].
- Fedyniak, H. S. (2021). Sources of legal regulation of labor relations with a foreign element. *Journal of Kyiv University of Law*, 2, 87–90. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/archive> [in Ukrainian].
- Fedyniak, H. S., & Fedyniak, L. S. (2021). International private law: Textbook (8th ed., revised and expanded; pp. 338–370). Kyiv: Alerta. URL: https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Fedyniak_MPP_21_Zmist.pdf [in Ukrainian].
- Fedyniak, H. S., & Fedyniak, L. S. (2021). Mizhnarodne pryvatne pravo: Pidruchnyk [International private law: Textbook]. Kyiv: Alerta. Retrieved from URL: <https://westudents.com.ua/knigi/438-mjnarodne-privatne-pravo-fedinyak-gs.html> [in Ukrainian].
- Labour Code (Poland). (1974, June 26). Act of 26 June 1974, consolidated text: *Journal of Laws* 1974 No. 24, item 141 (current version). URL: https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details?p3_isn=45181 [in English].
- Fachkräfteinwanderungsgesetz [Skilled Workers Immigration Act] (Germany), BGBl. I S. 1307. URL: https://www.buzer.de/Fachkraefteinwanderungsgesetz.htm?utm_source [in Germany].

Надійшла до редколегії: 05.12.2025 / Рецензовано 16.12.2025 / Прийнято до друку 19.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Антол, І. (2025). Особливості колізійного регулювання міжнародних трудових відносин *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.01>

aux relations de travail en droit international privé.

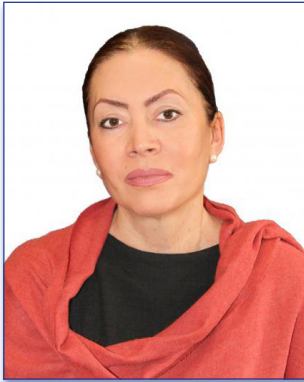
Mots clés : droit international privé, relations de travail, règles de conflit de lois, autonomie de la volonté, lex loci laboris.

Iryna Antol

CECHY KOLIZYJNEGO REGULOWANIA MIĘDZYNARODOWYCH STOSUNKÓW PRACY

W artykule poruszono problem naukowy dotyczący skuteczności regulacji prawnych stosunków pracy z elementem zagranicznym w warunkach globalizacji i procesów migracyjnych. Celem badania jest określenie cech kolizyjnego regulowania międzynarodowych stosunków pracy oraz nakreślenie jego teoretycznych i praktycznych aspektów. Aby osiągnąć ten cel, zastosowano metodę analizy systemowej, metodę formalno-prawną i metodę porównawczo-prawną, co pozwoliło na kompleksowe zbadanie mechanizmów regulacji kolizyjnej i określenie specyfiki autonomii woli stron w umowach o pracę. Uzyskane wyniki wskazują, że współczesne ustawodawstwo Ukrainy jest zgodne z międzynarodowymi standardami, ale wymaga harmonizacji w odniesieniu do niektórych kolizyjnych powiązań, w szczególności lex loci laboris i autonomii woli. Doszliśmy do wniosku o konieczności udoskonalenia przepisów prawnych mających na celu wzmocnienie ochrony praw pracowników i zapewnienie równowagi interesów stron stosunków pracy w międzynarodowym prawie prywatnym.

Słowa kluczowe: międzynarodowe prawo prywatne; stosunki pracy; normy kolizyjne; autonomia woli; lex loci laboris.

Світлана Афанасенко

Світлана Афанасенко

кандидат юридичних наук, доцент,
судовий експерт відділу науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення
експертної діяльності Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-3017-1683>
e-mail: afanasenkosvitlana@gmail.com

Теоретичні засади та емпіричні підходи до дослідження довіри, обману і віктимізації

У статті здійснено теоретико-емпіричне дослідження феноменів довіри, обману та віктимізації в контексті міжособистісної взаємодії. Проаналізовано сучасні концепції соціальної, когнітивної та юридичної психології, що пояснюють механізми формування довіри та її порушення через маніпулятивні стратегії. Встановлено зв'язок між рівнем міжособистісної довіри та ризиком віктимізації, зокрема у випадках шахрайства. Емпіричні результати підтверджують роль емоційної чутливості, соціального досвіду та типу особистості у схильності до довіри та віктимної поведінки. Запропоновано модель психологічного профілю віктимної особистості, вразливої до соціальних маніпуляцій.

Ключові слова: довіра, обман, віктимізація, психологія, міжособистісна взаємодія, маніпуляція, соціальна вразливість.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому суспільстві феномени довіри, обману та віктимізації набувають особливої актуальності, оскільки саме вони визначають якість міжособистісної взаємодії, рівень соціальної згуртованості та безпеки. Довіра виступає базовим психологічним механізмом, що забезпечує відкритість, співпрацю та передбачуваність поведінки, тоді як обман — її антипод — руйнує соціальні зв'язки, породжує конфлікти та сприяє віктимізації особистості. Проблема віктимізації в контексті порушення довіри є надзвичайно актуальною не лише для України, а й для міжнародної наукової спільноти. У США, Канаді, Великій Британії та Німеччині активно досліджують психологічні механізми, що лежать в основі міжособистісного шахрайства, емоційного насильства та маніпуляції. Зокрема, праці Ekman (2009)¹, Vrij (2006)², Karmen (2015)³ та Fattah (1991)⁴ демонструють, що віктимна поведінка часто є наслідком порушення довіри в умовах соціального тиску, емоційної вразливості та когнітивної дезорієнтації. У філософському та соціологічному дискурсі довіра розглядається як соціальний ресурс, що забезпечує стабільність інституцій та ефективність правових систем. Niklas Luhmann трактує довіру як механізм зниження складності соціального світу, що дозволяє діяти в умовах невизначеності. У цьому контексті порушення довіри через обман не лише завдає шкоди окремій особі, а й підриває соціальну стабільність. Сучасні дослідження вказують на багатовимірну природу довіри, яка формується під впливом когнітивних схем, емоційного досвіду, соціального контексту та культурних особливостей. Наприклад, у японській культурі довіра часто пов'язана з ритуалами ввічливості та ієрархією, тоді як у скандинавських країнах — з прозорістю та інституційною відповідальністю. Це свідчить

¹ Ekman P. Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage. New York: W.W. Norton & Company, 2009. 417 p.

² Vrij A. Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities. Chichester: Wiley, 2006. 502 p.

³ Karmen A. Crime Victims: An Introduction to Victimology. Belmont: Wadsworth, 2015. 560 p.

⁴ Fattah E. A. Understanding Criminal Victimization. Scarborough: Prentice Hall, 1991. 420 p.

Svitlana Afanasenko

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА
ЕМПІРИЧНІ ПІДХОДИ ДО
ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРИ,
ОБМАНУ І ВІКТИМІЗАЦІЇ**

The article presents a theoretical and empirical study of the phenomena of trust, deception, and victimization within the context of interpersonal interaction. It analyzes contemporary concepts in social, cognitive, and legal psychology that explain the mechanisms of trust formation and its violation through manipulative strategies. A correlation is established between the level of interpersonal trust and the risk of victimization, particularly in cases of fraud. Empirical findings confirm the role of emotional sensitivity, social experience, and personality type in the tendency toward trust and victim behavior. A psychological profile model of a victim-prone personality vulnerable to social manipulation is proposed.

Keywords: trust, deception, victimization, psychology, interpersonal interaction, manipulation, social vulnerability

Svitlana Afanasenko

**THEORETISCHE
GRUNDLAGEN UND
EMPIRISCHE ANSÄTZE
ZUR UNTERSUCHUNG VON
VERTRAUEN, TÄUSCHUNG
UND VIKTIMISIERUNG**

Zusammenfassung. Im Artikel wird eine theoretisch-empirische Untersuchung der Phänomene Vertrauen, Täuschung und Viktimisierung im Kontext der zwischenmenschlichen Interaktion durchgeführt. Analysiert werden moderne Konzepte der Sozial-, Kognitions- und Rechtspsychologie, welche die Mechanismen der Vertrauensbildung und deren Verletzung durch manipulative Strategien erklären. Es wird ein Zusammenhang zwischen dem Grad des zwischenmenschlichen Vertrauens und dem Viktimisierungsrisiko, insbesondere in Betrugsfällen, festgestellt. Die empirischen Ergebnisse bestätigen die Rolle der emotionalen Sensibilität, der sozialen Erfahrung und des Persönlichkeitstyps bei der Neigung zu Vertrauen und viktimem Verhalten. Vorgeschlagen wird ein Modell des psychologischen Profils einer viktimen Persönlichkeit, die gegenüber sozialen Manipulationen vulnerabel ist.

Schlüsselwörter: Vertrauen, Täuschung, Viktimisierung, Psychologie, zwischenmenschliche

про необхідність врахування культурного контексту при аналізі віктимізації та розробці профілактичних стратегій.

Метою даної статті є систематизація теоретичних засад дослідження довіри, обману та віктимізації, а також представлення емпіричних результатів, що дозволяють окреслити психологічний профіль особистості, вразливої до маніпуляцій і ризику віктимізації. У роботі поєднано український емпіричний матеріал із міжнародними теоретичними моделями, що дозволяє розширити наукове розуміння досліджуваних явищ.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Феномен довіри є предметом дослідження в межах соціальної, когнітивної, філософської та юридичної психології. У соціогуманітарному дискурсі довіра розглядається як базова категорія, що визначає якість соціальних зв'язків, рівень згуртованості та стабільності суспільства. Нападиста Н. М. підкреслює, що довіра є не лише психологічним станом, а й соціальним ресурсом, який формує основу для взаємодії в умовах невизначеності.

У філософському контексті довіра має онтологічну суперечливість: вона одночасно передбачає відкритість до іншого і ризик бути обманути. Niklas Luhmann трактує довіру як механізм зниження складності соціального світу, що дозволяє діяти в умовах невизначеності. У міжнародних дослідженнях довіра розглядається як ключовий чинник соціального капіталу, що впливає на економічний розвиток, політичну стабільність та міжособистісні стосунки.

Когнітивна психологія пояснює довіру через ментальні процеси — когнітивні схеми, евристичні механізми прийняття рішень. D. Kahneman та A. Tversky показали, що люди часто покладаються на інтуїтивне мислення, що може призводити до помилкових оцінок ризику⁵. У цьому контексті довіра є результатом не лише раціонального аналізу, а й емоційно-го реагування, що робить її вразливою до маніпуляцій.

Обман, як антипод довіри, досліджується в межах когнітивної та комунікативної психології. Р. Екман вивчає невербальні маркери брехні, зокрема мікроекспresi, які можуть свідчити про приховування істини. Vrij A. та DePaulo B. M. підкреслюють, що обман часто реалізується через складні комунікативні стратегії, які включають приховування інформації, створення хибного враження та маніпуляцію. У міжнародному контексті дослідження обману охоплюють також правові аспекти — наприклад, вивчення поведінки під час допиту, судового процесу, медіації.

Віктимізація як наслідок порушення довіри є предметом кримінологічного аналізу. Karmen A. розглядає віктимізацію як процес, у якому особа стає жертвою через психологічну вразливість, соціальну ізоляцію або надмірну довіру. Fattah E. L. пропонує типологію віктимів, де особи з високим рівнем довіри та низькою критичністю мислення мають підвищений ризик стати жертвами шахрайства. У міжнародних дослідженнях також акцентується на повторній віктимізації, особливо в контексті кіберзлочинності, де обман набуває нових форм — фішинг, соціальна інженерія, емоційне шахрайство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на міждисциплінарному та міжнародному підході, що поєднує положення когнітивної, соціальної, юридичної психології, а також кримінології. Такий підхід дозволяє комплексно дослідити феномени довіри, обману та віктимізації як взаємопов'язані психологічні, соціальні та правові явища, що проявляються в різних культурних і правових системах.

Когнітивна психологія пояснює довіру через ментальні процеси, евристичні та механізми прийняття рішень, що впливають на оцінку ризику та розпізнавання обману.

Соціальна психологія дозволяє аналізувати вплив соціального контексту, групових норм та потреби в соціальному прийнятті на схильність до віктимізації.

Юридична психологія розглядає довіру та обман у правових взаємодіях — під час допиту, судового процесу, медіації.

Кримінологія забезпечує аналіз віктимізації як соціального явища, що виникає внаслідок порушення довіри, маніпуляції та злочинного впливу.

⁵ Kahneman D., Tversky A. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*. 1974. Vol. 185(4157). P. 1124–1131.

Interaktion, Manipulation, soziale
Vulnerabilität.

Svitlana Afanasenko

**FONDEMENTS THÉORIQUES
ET APPROCHES
EMPIRIQUES DE L'ÉTUDE
DE LA CONFIANCE, DE
LA TROMPERIE ET DE LA
VICTIMISATION**

L'article réalise une étude théorique et empirique des phénomènes de confiance, de tromperie et de victimisation dans le contexte de l'interaction interpersonnelle. Les concepts modernes de psychologie sociale, cognitive et juridique sont analysés, ce qui explique les mécanismes de formation de la confiance et sa violation par le biais de stratégies de manipulation. Un lien a été établi entre le niveau de confiance interpersonnelle et le risque de victimisation, notamment en cas de fraude. Les résultats empiriques soutiennent le rôle de la sensibilité émotionnelle, de l'expérience sociale et du type de personnalité dans la propension à la confiance et au comportement de la victime. Un modèle du profil psychologique d'une personnalité victime vulnérable à la manipulation sociale est proposé.

Mots-clés : confiance, tromperie, victimisation, psychologie, interaction interpersonnelle, manipulation, vulnérabilité sociale.

Svitlana Afanasenko

**TEORETYCZNE PODSTAWY
I EMPIRYCZNE PODEJŚCIA
DO BADANIA ZAUFANIA,
OSZUSTWA I WIKTYMIZACJI**

W artykule przeprowadzono teoretyczno-empiryczne badania zjawisk zaufania, oszustwa i wiktymizacji w kontekście interakcji międzyludzkich. Przeanalizowano współczesne koncepcje psychologii społecznej, kognitywnej i prawnej, wyjaśniające mechanizmy kształtowania się zaufania i jego naruszania poprzez strategie manipulacyjne. Określono związek między poziomem zaufania międzyludzkiego a ryzykiem wiktymizacji, w szczególności w przypadkach oszustwa. Wyniki empiryczne potwierdzają rolę wrażliwości emocjonalnej, doświadczenia społecznego i typu osobowości w skłonności do zaufania i zachowań wiktymizacyjnych. Zaproponowano model profilu psychologicznego osobowości ofiary, podatnej na manipulację społeczną.

Słowa kluczowe: zaufanie; oszustwo; wiktymizacja; psychologia; interakcje międzyludzkie; manipulacja; wrażliwość społeczna

Міжнародний досвід дозволив адаптувати методологічні інструменти, які використовуються в США, Великій Британії, Канаді та Нідерландах, до українського контексту.

Метою дослідження є комплексне теоретико-емпіричне вивчення психологічних детермінант, що зумовлюють формування міжособистісної довіри, схильності до маніпулятивної поведінки та ризику віктимізації в умовах соціальної взаємодії. Особливу увагу приділено виявленню взаємозв'язків між зазначеними конструктами, а також аналізу їх проявів у контексті міжкультурних відмінностей.

Актуальність обраної тематики зумовлена зростанням кількості міжособистісних конфліктів, що супроводжуються обманом, психологічним тиском та віктимною поведінкою, що, у свою чергу, потребує глибокого наукового осмислення з позицій судово-психологічної експертизи. У сучасних умовах, коли міжособистісна взаємодія дедалі частіше відбувається в умовах невизначеності, довіра виступає ключовим регулятором соціальної поведінки, а її порушення — передумовою для формування деструктивних сценаріїв спілкування.

У межах дослідження передбачено інтеграцію міжнародного досвіду, зокрема праць B. Vrij, D. Paulhus, Christie & Geis, що дозволяє здійснити порівняльний аналіз психологічних механізмів довіри, обману та віктимізації в українському та зарубіжному контекстах. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку судово-психологічної експертизи, що активно впроваджуються у практику науково-дослідних установ, зокрема Харківського НДІ судових експертиз ім. М.С. Бокаріуса.

Таким чином, дослідження спрямоване на поглиблення наукового розуміння психологічних основ довіри, обману та віктимної поведінки, що має як теоретичне, так і прикладне значення для вдосконалення експертної практики, профілактики віктимізації та формування безпечного соціального середовища.

У дослідженні взяли участь 120 респондентів віком від 18 до 45 років, які були відібрані методом цільового відбору. Основними критеріями включення до вибірки були: – наявність досвіду міжособистісного конфлікту; – участь у ситуаціях обману або маніпуляції; – наявність віктимного досвіду (життєвих обставин, у яких особа зазнала психологічного чи соціального тиску).

Для забезпечення міжкультурної валідності результатів було здійснено порівняння з даними відкритих міжнародних досліджень, зокрема праць P. Ekman, B. Vrij, D. Paulhus, що дозволило зіставити українські показники з глобальними тенденціями.

У дослідженні використано валідизовані психодіагностичні методики, адаптовані для української вибірки:

- Шкала міжособистісної довіри (J. Rotter) — дозволяє оцінити загальний рівень довіри до соціального оточення;
- Тест Mach-IV (Christie & Geis) — застосовується для виявлення схильності до маніпулятивної поведінки;
- Опитувальник віктимної поведінки — авторська адаптація на основі типології Fattah, що охоплює різні форми віктимності;
- Контент-аналіз відкритих відповідей — використовується для виявлення культурно-специфічних сценаріїв обману та віктимізації, що не охоплюються стандартизованими шкалами.

Статистична обробка емпіричних даних здійснювалася за допомогою програмного забезпечення SPSS v.26, із застосуванням таких методів:

- Кореляційний аналіз — для виявлення статистично значущих зв'язків між рівнем довіри, емоційною чутливістю та віктимною поведінкою;
- Регресійний аналіз — для побудови прогностичних моделей віктимізації на основі психологічних змінних;
- Кластерний аналіз — для типологізації респондентів за сукупністю психологічних параметрів, що дозволяє виділити групи з підвищеним ризиком віктимізації.

Усі використані методики пройшли процедуру адаптації та пілотного тестування. Показники внутрішньої узгодженості (Cronbach's α) становили від 0.81 до 0.89, що свідчить про високий рівень надійності інструментів. Пілотне тестування підтвердило: – зрозумілість формулювань для респондентів; – релевантність шкал до досліджуваних конструкцій; – стабільність отриманих результатів у повторних вимірюваннях.

Етичні аспекти дослідження дотримано: всі учасники надали інформовану згоду на участь у дослідженні, анонімність та конфіденційність персональних даних було забезпечено відповідно до етичних стандартів психологічної науки.

У процесі емпіричного дослідження було виявлено низку статистично значущих взаємозв'язків між рівнем міжособистісної довіри, емоційною регуляцією, потребою в соціальному прийнятті та схильністю до віктимної поведінки. Отримані результати узгоджуються з даними міжнародних досліджень, що підтверджує універсальність виявлених закономірностей та їхню релевантність для судово-психологічної практики.

Високий рівень міжособистісної довіри корелює з підвищеним ризиком віктимізації ($r = 0.62$, $p < 0.01$), що узгоджується з висновками J. Rotter⁶.

Низька емоційна регуляція пов'язана з віктимною поведінкою ($r = 0.57$, $p < 0.01$), що підтверджується дослідженнями J. J. Gross⁷.

Потреба в соціальному прийнятті є предиктором сприйнятливості до маніпулятивних стратегій ($r = 0.59$, $p < 0.01$), згідно з моделлю імпресійного менеджменту Leary & Kowalski⁸.

Загалом, комбінація високої довіри, емоційної нестабільності та соціальної залежності формує психологічний профіль особи з підвищеним ризиком віктимної поведінки, що має значення для профілактики та експертної оцінки.

Сценарій «емоційної довіри» — емоційна близькість знижує критичність оцінки дій іншої особи. Подібні патерни описані в роботах Ekman.

Сценарій «соціального тиску» — груповий вплив або авторитет змушують довіряти попри сумніви. Це співвідноситься з дослідженнями Asch⁹ та Milgram¹⁰.

Сценарій «псевдоемпатії» — обман супроводжується удаваною турботою. Такі стратегії описані у Vrij та DePaulo.

На основі кластерного аналізу було виокремлено три типи особистостей, які узгоджуються з міжнародними типологіями віктимів:

Довірливі емоціонали — характеризуються високим рівнем міжособистісної довіри, низькою емоційною регуляцією та високим ризиком віктимізації. Цей тип відповідає категорії *passive victims* у типології Fattah, які не чинять опору агресору та демонструють емоційну вразливість.

Критичні скептики — мають низький рівень довіри, високу емоційну регуляцію та низький ризик віктимізації. Вони демонструють здатність до критичного мислення та опору соціальному тиску.

Соціальні адаптанти — характеризуються середнім рівнем довіри, високою потребою в соціальному прийнятті та помірним ризиком віктимізації. Їх поведінка варіюється залежно від контексту, що узгоджується з моделями імпресійного менеджменту.

Отримані результати узгоджуються з даними зарубіжних досліджень, що підтверджує універсальність психологічних механізмів віктимізації. Зокрема, типологія респондентів демонструє схожість із класифікаціями, запропонованими в роботах Fattah, Paulhus, Ekman, Vrij, що дозволяє здійснювати міжкультурні порівняння та адаптувати експертні методики до локального контексту.

Якісні результати дослідження підтверджують, що віктимна поведінка формується під впливом комплексу психологічних чинників, серед яких ключову роль відіграють емоційна регуляція, потреба в соціальному прийнятті та рівень міжособистісної довіри. Виявлені сценарії та типи особистостей узгоджуються з міжнародними моделями, що свідчить про крос-культурну валідність отриманих даних.

Це відкриває перспективи для вдосконалення судово-психологічної експертизи, зокрема в контексті оцінки віктимного статусу особи, прогнозування ризиків повторної віктимізації та розробки профілактичних програм, адаптованих до культурних особливостей українського суспільства.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про наявність стійких психологічних профілів, які зумовлюють різний рівень вразливості до віктимізації. Зокрема, високий рівень міжособистісної довіри у поєднанні з низькою емоційною регуляцією та вираженою потребою в соціальному прийнятті формує когнітивно-емоційну конфігурацію, що сприяє зниженню критичності мислення та підвищенню ризику потрапляння в ситуації обману.

Ці висновки узгоджуються з концепцією соціального інженерства, згідно з якою маніпулятивні стратегії (компліменти, псевдоемпатія, демонстрація турботи) активують емоційні реакції, що пригнічують когнітивний контроль.

У цьому контексті довіра виступає не лише як позитивна соціальна якість, а й як потенційний фактор ризику, що потребує диференційованого аналізу в судово-психологічній експертизі.

Типологія віктимів, виявлена у межах кластерного аналізу, підтверджує гіпотезу про наявність структурованих поведінкових патернів, які співвідносяться з міжнародними моделями. Наприклад,

⁶ Rotter J. B. A New Scale for the Measurement of Interpersonal Trust. *Journal of Personality*. 1967. Vol. 35(4). P. 651–665.

⁷ Gross J. J. Emotion Regulation: Conceptual and Empirical Foundations. In: Gross J. J. (Ed.). *Handbook of Emotion Regulation*. New York: Guilford Press, 2014. P. 3–20.

⁸ Leary M. R., Kowalski R. M. Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model. *Psychological Bulletin*. 1990. Vol. 107(1). P. 34–47.

⁹ Asch S. E. Opinions and Social Pressure. *Scientific American*. 1955. Vol. 193(5). P. 31–35.

¹⁰ Milgram S. Obedience to Authority. New York: Harper & Row, 1974. 210 p.

категорія «довірливих емоціоналів» демонструє ознаки пасивної віктимності, описаної у працях Е. Fattah, тоді як «критичні скептики» відповідають профілю осіб з високим рівнем когнітивного контролю та низькою соціальною залежністю.

Висновки. Узагальнення результатів дозволяє стверджувати, що віктимна поведінка є мультифакторним феноменом, який формується на перетині когнітивних, емоційних та соціальних детермінант. Це відкриває перспективи для розробки профілактичних програм, спрямованих на розвиток емоційної регуляції, критичного мислення та навичок розпізнавання маніпуляцій, що має важливе значення для експертної практики, зокрема у межах діяльності Харківського НДІ судових експертиз ім. М.С. Бокаріуса.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в інтеграції українського емпіричного матеріалу з міжнародними теоретичними моделями, що дозволяє розширити наукове розуміння феноменів міжособистісної довіри, обману та віктимізації. Такий підхід забезпечує крос-культурну валідність отриманих результатів і сприяє формуванню універсальних критеріїв оцінки психологічної вразливості особистості.

Уперше в українському контексті здійснено кластерний аналіз типів віктимної поведінки, який узгоджується з типологіями, запропонованими Е. Fattah, В. Vrij, D. Paulhus, М. Leary, що дозволяє здійснювати порівняльні дослідження та адаптувати міжнародні моделі до локальних соціокультурних умов. Зокрема, виявлені типи респондентів — «довірливі емоціонали», «критичні скептики» та «соціальні адаптанти» — демонструють поведінкові патерни, аналогічні до класифікацій *passive victims*, *resistant individuals* та *socially dependent profiles* у зарубіжній літературі.

Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів у таких сферах:

Судова психологія — для оцінки віктимного статусу особи, прогнозування ризику повторної віктимізації, формування експертних висновків у кримінальних провадженнях.

Профілактика шахрайства — через розробку психологічних профілів вразливих осіб та створення інструментів раннього виявлення ризиків.

Соціальна робота — для індивідуалізованого підходу до клієнтів, які мають досвід віктимізації або перебувають у групі ризику.

Освітні програми — з розвитку емоційної грамотності, критичного мислення та навичок розпізнавання маніпуляцій, що особливо актуально в умовах цифрової комунікації.

Таким чином, довіра, обман і віктимізація утворюють складну поведінкову систему, що функціонує на перетині когнітивних, емоційних та соціальних чинників. Її дослідження потребує подальшого розвитку з урахуванням:

цифрового контексту (соціальні мережі, онлайн-шахрайство, кібервіктимізація);

культурних особливостей (національні моделі довіри, соціальні норми);

динаміки соціальних змін (постпандемічні трансформації, зростання тривожності, зміна комунікативних стратегій).

Розширення міжнародного порівняльного аналізу дозволить глибше зрозуміти механізми психологічної вразливості, а також розробити ефективні стратегії її профілактики, що має важливе значення для формування безпечного соціального середовища та вдосконалення судово-експертної практики.

У межах проведеного дослідження здійснено комплексний аналіз феноменів довіри, обману та віктимізації з позицій когнітивної, соціальної, юридичної психології та кримінології. Теоретичне узагальнення дозволило встановити, що довіра є багатовимірним психологічним конструктом, який формується під впливом когнітивних схем, емоційного досвіду, соціального контексту та культурних особливостей особистості. Водночас, обман виступає як поведінкова стратегія, що порушує довіру та створює передумови для віктимізації.

Емпіричні результати підтвердили наявність статистично значущих зв'язків між рівнем міжособистісної довіри, емоційною регуляцією, потребою в соціальному прийнятті та ризиком віктимної поведінки. Встановлено, що особи з високим рівнем довіри, низькою емоційною регуляцією та вираженою потребою в соціальному прийнятті є більш вразливими до маніпулятивних стратегій, зокрема компліментів, псевдоемпатії та демонстрації удаваної турботи.

Аналіз відкритих відповідей дозволив виокремити типові сценарії віктимізації — «емоційна довіра», «соціальний тиск», «псевдоемпатія» — які узгоджуються з міжнародними кейсами, описаними в роботах Ekman, Vrij, DePaulo, Milgram, Asch.

На основі кластерного аналізу було виокремлено три типи особистостей з різним рівнем віктимної вразливості, що узгоджується з типологіями віктимів, запропонованими Е. Fattah. Така типологізація має практичне значення для судово-психологічної експертизи, зокрема в контексті оцінки віктимного статусу особи, прогнозування ризику повторної віктимізації та формування експертних висновків.

Наукова новизна роботи полягає в інтеграції українського емпіричного матеріалу з міжнародними теоретичними моделями, що дозволяє розширити наукове розуміння досліджуваних явищ. Практична значущість полягає в можливості застосування отриманих результатів у сфері судової психології, профілактики шахрайства, соціальної роботи та освітніх програм з розвитку емоційної грамотності.

Таким чином, довіра, обман і віктимізація утворюють складну поведінкову систему, що потребує подальших досліджень з урахуванням цифрового контексту, культурних особливостей та динаміки

соціальних змін. Розширення міжнародного порівняльного аналізу дозволить глибше зрозуміти механізми психологічної вразливості та розробити ефективні стратегії її профілактики, що має важливе значення для формування безпечного соціального середовища.

References

- Ekman, P. (2009). Telling lies: Clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage. New York: W.W. Norton & Company.
- Vrij, A. (2006). Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities. Chichester: Wiley.
- Karmen, A. (2015). Crime victims: An introduction to victimology. Belmont: Wadsworth.
- Fattah, E. A. (1991). Understanding criminal victimization. Scarborough: Prentice Hall.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- Rotter, J. B. (1967). A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*, 35(4), 651–665. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1967.tb01454.x>
- Gross, J. J. (2014). Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (pp. 3–20). New York: Guilford Press.
- Leary, M. R., & Kowalski, R. M. (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological Bulletin*, 107(1), 34–47. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.1.34>
- Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, 193(5), 31–35. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1155-31>
- Milgram, S. (1974). Obedience to authority. New York: Harper & Row.

Надійшла до редколегії: 16.11.2025 / Рецензовано 28.11.2025 / Прийнято до друку 18.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Афанасенко, С. (2025). Теоретичні засади та емпіричні підходи до дослідження довіри, обману і віктимізації. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.02>

Daria Bulgakova

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.03>
UDC 341

Daria Bulgakova,

PhD in International Law, An advocate
Kryvyi Rih, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-3622>
e-mail: dariabulgakova@yahoo.com

DNA data exchange between EU member-states under the Prüm II regulation

DNA profiling plays a critical part in identifying a person involved in a crime. It also sheds light on ties such as genetic relationships between distant populations, which could aid in criminal ancestry identification and cross-border crime resolution. The study has a regulatory framework governing the exchange of DNA between EU member-states under the Prüm II Regulation. Given that the regulation facilitates the exchange of DNA for law enforcement purposes, national law must ensure compliance. By comparing the legal framework on this issue, the study highlights the need for harmonization of databases for the efficient and secure exchange of DNA data in criminal investigations.

Key words: genomics; DNA profiles; DNA databases; law enforcement purposes; cross-border crime and terrorism.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Statement of the problem. On 25th of April 2024 came into force the Regulation (EU) 2024/982 on the automated search and exchange of data for police cooperation, and amending Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA and Regulations (EU) 2018/1726, (EU) No 2019/817 and (EU) 2019/818, being initially published in the Official Journal of the EU on 5th of April 2024. Accordingly, Member States should, at the time of initial connection to the router established by the Prüm II Regulation¹, conduct automated searches of DNA profiles by comparing all the DNA profiles stored in their databases with all the DNA profiles stored in all the other Member States' databases and Europol data². At the same time, when it is possible to exchange genetic information, national databases use different software systems for comparison (while the majority use CODIS³, other countries such as Germany, Austria, Denmark, France, Luxembourg, and the United Kingdom, among others, use other systems)⁴.

The latest research results. According to the case description by Toom V. et al.⁵ on 22 March 2016, a bomb was detonated at Maalbeek station in Brussels, resulting in the deaths of twenty individuals. As part of the ongoing criminal investigation, automatic rifles were discovered in a residence near Paris two days later. In early 2018, these rifles were re-examined, leading to the collection of biological traces and the extraction of DNA profiles. The profiles were then uploaded to the French national DNA database. In accordance with the Prüm Decisions, these profiles were also compared with

¹ Regulation (EU) 2024/982 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the automated search and exchange of data for police cooperation, and amending Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA and Regulations (EU) 2018/1726, (EU) No 2019/817 and (EU) 2019/818 of the European Parliament and of the Council (the Prüm II Regulation) PE/75/2023/REV/1 OJ L, 2024/982, 5.4.2024.

² Ibid, Recital 13.

³ The Combined DNA Index System (CODIS) is the nationwide DNA database of the United States, made and supervised by the Federal Bureau of Investigation.

⁴ Triverio, S. C., & Crespillo Márquez, M. (2022). The need for cross-border exchange of genetic data for criminal investigation purposes in Latin America: implementation challenges. *Spanish Journal of Legal Medicine*, 48(4), p. 160.

⁵ Toom, V. et al. (2019). The Prüm Decisions as an Aspirational regime: Reviewing a Decade of Cross-Border Exchange and Comparison of Forensic DNA Data. *Forensic science international : genetics*, p. 50

Дар'я Булгакова

ОБМІН ДАНИМИ ДНК МІЖ КРАЇНАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС ЗГІДНО З РЕГЛАМЕНТОМ ПРІОМА II

ДНК-профілювання відіграє ключову роль у встановленні особи, причетної до злочину. Воно також дає змогу визначити генетичні стосунки між віддаленими популяціями, що може допомогти в ідентифікації та розкритті транскордонних злочинів. Дослідження має нормативні рамки, що регулюють обмін ДНК між країнами-членами ЄС за Регламентом Пріома II. Враховуючи те, що регулювання сприяє обміну ДНК для цілей правоохоронних органів, національні закони країн членів повинні забезпечувати їх дотримання. Порівнюючи законодавчу базу у цьому питанні, дослідження підкреслює необхідність гармонізації баз даних для ефективного та безпечного обміну даними ДНК у кримінальних розслідуваннях.

Ключові слова: геноміка, ДНК-профілі, бази даних ДНК, правоохоронні цілі, транскордонна злочинність і тероризм.

Daria Bulgakova

DATENAUSTAUSCH VON DNA-PROFILIEN ZWISCHEN EU-MITGLIEDSTAATEN GEMÄSS DER PRÜM-II-VERORDNUNG

Zusammenfassung. Das DNA-Profilung spielt eine Schlüsselrolle bei der Identifizierung von Personen, die in Straftaten verwickelt sind. Es ermöglicht zudem die Bestimmung genetischer Beziehungen zwischen entfernten Populationen, was bei der Identifizierung und Aufklärung grenzüberschreitender Kriminalität hilfreich sein kann. Die Studie untersucht den normativen Rahmen, der den DNA-Austausch zwischen EU-Mitgliedstaaten gemäß der Prüm-II-Verordnung regelt. Angesichts der Tatsache, dass die Verordnung den DNA-Austausch zu Zwecken der Strafverfolgung fördert, müssen die nationalen Gesetze der Mitgliedstaaten deren Einhaltung gewährleisten. Durch den Vergleich der gesetzlichen Rahmenbedingungen in dieser Frage unterstreicht die Studie die Notwendigkeit einer Harmonisierung der Datenbanken für einen effizienten und sicheren Austausch von DNA-Daten in strafrechtlichen Ermittlungen.

Schlüsselwörter: Genomik, DNA-Profile, DNA-Datenbanken, Strafverfolgungszwecke, grenzüberschreitende Kriminalität und Terrorismus.

DNA records from other national databases connected to the Prüm regime. This cross-border comparison identified matches with three individuals whose DNA profiles were stored in the Dutch DNA database. Consequently, the suspects were arrested in the Netherlands on 18 June 2018. Hence, a Prüm II Regulation especially relevant in Southeast Europe since it is clear the need to enhance cross-border cooperation in fighting cross-border crime and terrorism. Therefore, it is significant to explore the challenges given by new Prüm II Regulation and check the readiness of domestic law of Member States to meet those thereof.

Purpose of the study. This research aims to examine the Prüm II Regulation by applying the set of conditions and procedures for the automated searching of DNA⁶ given by that framework and to achieve a comparative analysis to assess the level of obedience with national rules in contrast to the Prüm II Regulation.

Methodology. The aim of this research is expected to be achieved employing a legal dogmatic way to analyze cross-border data exchange under the Prüm II Regulation, focusing on the legal framework and its effects on national law of Member-States of the EU (*de lege lata*) and potential future changes (*de lege ferenda*) in need. The method will assess both traditional legal dogmatics and legal analytical methods, using a comparative context, including empirical research to explore potential problems. And, the article consults potential revisions to handle these matters from a *de lege ferenda* outlook.

Main content. The challenges of Council Decision 2008/615/JHA in Prüm II Regulation (EU) 2024/982. Amended Council Decision 2008/615/JHA⁷ by Regulation (EU) 2024/982⁸ known as the Prüm II Regulation, introduces significant enhancements to the automated search and exchange of data as well as sets constraints for the interaction of critical data following an inveterate match of biometric data, easing timely and precise knowledge dissemination among law enforcement instruments.

Significantly, article 14 of Council Decision 2008/615/JHA concentrates on the motorized deal of information between Member States for police cooperation. Accordingly, article 14 of Council Decision 2008/615/JHA refers to the swap and use of personal data between EU member states to prevent crimes and keep public mandate and security, particularly during major events with a cross-border aspect, like sporting events or European Council summits. Interestingly, Member States are demanded to disseminate personal data either upon request or voluntarily if there is a cause to acknowledge that a person might earmark a crime or pose a danger at such events. The sharing of data is allowed when there is a right reason, such as prior criminal convictions or other occurrences showing that the person could be a safeness threat in these affairs. However, this data exchange is only entitled if the nationwide laws of the supplying country allow it. Personal data can only be operated for the specific purpose of event security outlined beforehand, i.e., stemming crimes and possessing public order at the event. An important guarantee is that the data must be deleted immediately once it is no elongate needed for the stated sense, or within one year at the most delinquent. This practice aims to sweeten security at prominent events by sharing appropriate individual information to contain crimes, but it also

⁶ Key terms (retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum%3Ajl0005https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum%3Ajl0005>): Non-coding part of DNA - chromosome regions that are not expressed genetically, i.e. not known to provide for any functional properties of an organism. Automated searching - an online access procedure for consulting the databases of one, several or all of the Member States. DNA profile - a letter or number code that represents a set of identification characteristics of the non-coding part of an analysed human DNA sample. Hit/no-hit procedure - parties grant each other limited access to the reference data in their national DNA and fingerprint databases. They also grant the right to use this data to conduct automated checks of fingerprints and DNA profiles. The personal information related to the reference data is not available to the requesting party. Non-personal data - data containing individual DNA profiles that may be used to establish a match or a hit, but that does not reveal the identity of the data subject.

⁷ Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime OJ L 210, 6.8.2008, p. 1-11 (consolidated version as of April 25, 2024).

⁸ Supra note 1.

Daria Bulgakova

ÉCHANGE DE DONNÉES ADN ENTRE LES ÉTATS MEMBRES DE L'UE SELON RÈGLEMENT PRÜM II»

Résumé : Le profilage ADN joue un rôle clé dans l'identification de la personne impliquée dans un crime. Il permet également d'identifier les relations génétiques entre les populations éloignées, ce qui peut aider à l'identification et à la divulgation des crimes transfrontières. L'étude dispose d'un cadre réglementaire régissant l'échange d'ADN entre les États membres de l'UE en vertu du règlement Prüm II. Étant donné que la réglementation facilite l'échange d'ADN à des fins répressives, les législations nationales des États membres devraient veiller à ce qu'elles soient respectées. En comparant le cadre juridique en la matière, l'étude souligne la nécessité d'harmoniser les bases de données pour un partage efficace et sécurisé des données ADN dans les enquêtes pénales.

Mots-clés : génomique, profils ADN, bases de données ADN, cibles des forces de l'ordre, criminalité transfrontière et terrorisme.

Daria Bulgakova

WYMIANA DANYCH DNA MIĘDZY PAŃSTWAMI CZŁONKOWSKIMI UE NA MOCY ROZPORZĄDZENIA PRÜM II

Profilowanie DNA odgrywa kluczową rolę w identyfikacji osób zamieszanych w przestępstwa. Pozwala ono również na ustalenie powiązań, takich jak relacje genetyczne między odległymi populacjami, co może pomóc w identyfikacji przodków przestępców i rozwiązywaniu spraw dotyczących przestępstw transgranicznych. Badanie dotyczy ram regulacyjnych regulujących wymianę danych DNA między państwami członkowskimi UE na mocy rozporządzenia Prüm II. Biorąc pod uwagę, że rozporządzenie ułatwia wymianę danych DNA do celów egzekwowania prawa, prawo krajowe musi zapewnić zgodność z nim. Porównując ramy prawne w tej kwestii, w badaniu podkreślono potrzebę harmonizacji baz danych w celu zapewnienia skutecznej i bezpiecznej wymiany danych DNA w dochodzeniach karnych.

Słowa kluczowe: genomika; profile DNA; bazy danych DNA; egzekwowanie prawa; przestępczość transgraniczna i terroryzm.

charges inflexible necessities on the service and elision of the data to cover individuals' privacy rights on the other hand.

With the warm-up of Prüm II Regulation, the scope of data hidden under this article has been greatly inflated. Formerly, the data classifications for interaction were limited to DNA silhouettes, fingerprint data, and conveyance signup attributes. But also introduces updated conditions and procedures for the automated searching of all these data types as DNA profiles (section 1 chapter 2 of the regulation), dactyloscopic data (section 2 chapter 2 of the regulation), and police records (section 3 chapter 2 of the regulation). This expansion confirms that law enforcement agencies have access to a more comprehensive data set, helping to identify suspects and track criminal activity more swiftly and accurately across EU borders. The Prüm II Regulation still also uses those categories and widens this to incorporate data sorts as facial images (section 4 chapter 2 of the regulation) and police archives (including respect numerals of suspects and sentenced lawbreakers) (section 5 chapter 2 of the regulation). These new data varieties are now included in the automated pursuit and dialogue framework.

DNA profiles. Genomics is the study of whole genomes of organisms, and incorporates elements from genetics and it differs from 'classical genetics' in that it considers an organism's full complement of hereditary material, rather than one gene or one gene product at a time⁹. The well established regulation especially relevant in the era of CRISPR-Cas9 DNA editing technologies¹⁰, which can be used to rework the genome of any live organism, facilitating the exact cutting and pasting of DNA by technological proteins.

Based on Article 4 of the discussed Regulation DNA profile' means a letter or number code which represents a set of loci or the particular molecular structure at the various loci where loci' (singular: 'locus') means DNA locations containing identification characteristics of an analysed human DNA sample. Whether or not a crime-relevant major contributor profile can be established from a floor sampling is, of course, subject to stochastic processes¹¹. The evidence of aDNA would suggest, however, no matter how much identity is a social construct, the earliest Beaker populations would be aware that their genetic ancestors lay elsewhere across the sea and not with the population that they were apparently extinguishing¹². The link between the definition of "DNA profile" and the image of ancient human migration, as defined with reference to aDNA (ancient DNA), can be clarified. Since the loci are specific to individuals or populations, thus, the profile represents this set of molecular structures in the form of a code (typically letters or numbers) where under the discussed norm DNA profiles are utilized to identify individuals or specify ties to crime scenes. Nevertheless, whether or not a dedicated and crime-relevant profile can be inducted from a sample is subject to stochastic processes, signifying that randomness and variability can affect whether a clear and useful DNA profile is obtained from a sample, particularly if it's spoiled or insufficient. Hence, the notion of selfhood in genetics is not just about the current state of individuals, but also about comprehending the ancestral associations of inhabitants.

The proposed message about the Beaker populations guides to the idea that early human groups, even thousands of years ago, may have admitted that their genetic origins lay with outlying populations (across the sea), even though they might not have seen themselves as part of the same social group as those populations they interacted with. Ancient DNA (aDNA) has become an essential tool in apprehending the migrating prints and genetic bonds of ancient populations. The identification of distinct loci in aDNA profiles of ancient humans delivers the genetic relationships between populations,

⁹ European Bioinformatics Institute (EMBL-EBI), What is genomics? Retrieved from <https://www.ebi.ac.uk/training/online/course/genomics-introduction-ebisources/what-genomics>

¹⁰ See Sternberg, S. H., LaFrance, B., Kaplan, M., & Doudna, J. A. (2015). Conformational control of DNA target cleavage by CRISPR-Cas9. *Nature (London)*, 527(7576), 110-113. <https://doi.org/10.1038/nature15544>; Xue, C., & Greene, E. C. (2021). DNA Repair Pathway Choices in CRISPR-Cas9-Mediated Genome Editing. *Trends in Genetics*, 37(7), 639-656. <https://doi.org/10.1016/j.tig.2021.02.008>

¹¹ NEVES, C., & ZIEGER, M. (2023). "Total Human DNA Sampling" - Forensic DNA profiles from large areas. *Forensic Science International : Genetics*, 67, p

¹² Kristiansen, K., Kroonen, G., & Willerslev, E. (Eds.). (2023). The Indo-European puzzle revisited : integrating archaeology, genetics, and linguistics (1st ed.). Cambridge University Press. p. 138

revealing migration patterns, genetic continuity, and even interactions between groups. The observation of identity being a “social construct” concedes those trendy understandings of uniqueness—such as nationwide, ethnic, or social essence—are often shaped by cultural and historical facets. Yet, genetic evidence, such as the analysis of DNA profiles, can show that the biological connections between groups may differ from how those groups define themselves socially. The Beaker populations might have considered themselves different from other groups, but genetic analysis could suggest links between them and populations from distant locations across the sea, challenging the perception of social boundaries.

In essence, the connection between the regulation’s technical description of DNA profiles and the discussion of aDNA in ancient populations highlights the dual role of DNA in both co-occurring law enforcement and historical genetic research. While the regulation concentrates on operating DNA profiles for a legal tag, the more all-around context of DNA (such as aDNA studies) recommended uncovering historical certitudes about human migration, social identity, and the deep-rooted genetic relationships that extend above contemporary social constructs that are relevant to crime combat. While aDNA may not straight influence present crime warfare, comprehending historical migration patterns or recognizing ancient human bonds have forensic applications. For example, it can help pinpoint the roots of genetic attributes found in modern populations, which could be applicable in tracing criminal ancestry, or solving crimes affecting people from distant surroundings or territories¹³.

According to Article 5 of the Prüm II Regulation commission shall adopt an implementing act to specify the identification characteristics of a DNA profile which is to be exchanged. This would include specialties like attributes of data that need to be contained in the DNA profile for it to be identifiable and functional across walls, the technological configuration in which the DNA profile should be presented or disseminated to assure consistency and exactness when intercommunicated, quality bars that need to be met for the DNA profile to be right in global dialogues. Importantly, DNA reference data shall be processed under (1) the discussed Regulation and (2) in compliance with the national law pertinent to the processing of those data. According to Article 6 where motorized tracking shows that a delivered DNA profile matches DNA profiles stored in the requested Member State’s searched database or databases, the national contact point of the requesting Member State shall receive in an automated manner the DNA reference data with which a match has been found.

To make it possible the Regulation gives the reference data explanation that helps ensure that DNA profiles are properly linked with pertinent information, such as the polity of genesis, the designation status of the profile, and the command to retrieve extra data when a match transpires. At this stage important to note some characteristics about police records such as: (1) participation in the automated exchange of police records is optional, (2) police records are biographical data of suspects and convicted persons, pseudonymized for data protection, (3) searches are allowed for the prevention, detection and investigation of criminal offences punishable by at least 1 year of imprisonment under the law of the requesting Member State, (4) searches are conducted in accordance with the national law of the requesting Member States and only in individual cases.¹⁴

This system boosts efficient and collective data sharing between Member States and Europol, enriching cross-border law enforcement actions, and includes (1) a reference number for Member States that allows a Member State to regain additional data from their nationwide DNA database if a match is found. This data can then be transferred with one or more other Member States or with Europol;¹⁵ (2) a reference number for Europol that authorizes Europol to retrieve further data when a match occurs, specifically for Article 48(1) of the Prüm II Regulation. Europol can then share this data with one or more Member States in line with Regulation (EU) 2016/794 about Europol’s processes and data processing; (3) code to indicate the Member State holding the profile that confines which EU Member State holds or supervises the DNA profile. This is useful for tracking where the data originated from and helps sustain translucence in data sharing; (4) code to indicate whether the profile is identified or unidentified. This code stipulates whether the DNA profile reaches an identified individual (for example, a known person or suspect) or an unknown profile (such as a profile found at a crime scene with no comprehended person). This credit is important for how the profile is employed and conveyed in inquiries.

According to Article 45 Each partaking Member State and Europol must keep logs of all the functions achieved in the EPRIS system.¹⁶ The logs must incorporate the following details: (1) whether the demand for questioning was cast by a Member State or Europol. If it was a Member State, the clear country must

¹³ In this regard there are legal discussions belting phenotypic DNA testing and familial DNA testing. Under the Prüm II Regulation these new techniques raise concerns when phenotypic testing may lead to profiling based on physical traits and while familial DNA has solved many cases, it risks implicating innocent family members.

¹⁴ Summary of Regulation (EU) 2024/982 on the automated search and exchange of data for police cooperation. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:4751706>

¹⁵ See Article 49(6)).

¹⁶ The Prüm II Regulation sets the European Police Record Index System (EPRIS) in accordance with the privacy-by-design principle focuses on prison governance and the reintegration of outlaws into society, transferring data told their time in penitentiary and rehabilitation measures (see more at <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2009/dec/eu-council-agie-epris-15526-rev2-09.pdf>). Also need to keep in mind about the European Criminal Records Information System (ECRIS) that concentrates on criminal records and the dialogue of details about convictions across EU member states (see more at https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/tools-judicial-cooperation/european-criminal-records-information-system-ecris_en).

be recalled; (2) the precise span when the questioning was assembled; (3) the actual time when the retort was obtained; (4) the Member States or Europol must document which nationwide DNA databases the questioning was sent to; (5) the log must also form which national databases delivered a comeback to the questioning; (6) each Member State must preserve logs for questionings made by official personnel of their competent authorities employing EPRIS; (7) similarly, Europol must hold logs for questionings made by its officials.

The Article 47 sets rules of exchange core data, particularly when there is a match between data used for a question and data kept in another Member State's database.¹⁷ Significant, core data must be produced within 48 hours of a match being authorized,¹⁸ provided that the match between the examination data and the kept data in the database of the asked Member State is proved according to formulae of Articles 6, 11, or 20. The match is manually affirmed by a competent team from the requesting Member State, or the asked Member State for DNA profiles with the evaluation of the proportionality in accordance with national law. The requesting Member State in the matter of DNA profiles is accountable for returning the core data after a verified match. Hence, the return of core data is subject to human decision-making, ensuring that the exchange of information is properly evaluated and managed by a person, rather than automated systems.

Significantly also the logs are mainly operated for the array of statistics about the system's use, and data defense monitoring, including assuring questionings are allowable and licit, guaranteeing data safeness and integrity in the processing of data. Also, data controllers (the authorities responsible for managing the data) must retain credentials to these logs for self-monitoring purposes. This is to ensure the legitimacy of the data processing and the admissibility of the questionings, as mentioned in Article 55 of the Regulation.

The compliance of Member States national law with cross-border DNA exchange. According to the 2018th report of a Science for Policy report by the Joint Research Centre (JRC), the European Commission's science and knowledge service, the most comprehensive coverage of issues relating to genetics, and embryonic research is probably to be found in Switzerland.¹⁹ Swiss legislation provides a good example of a truly wide-ranging engagement with genetics, encompassing the Swiss Federal Act on Research Involving Embryonic Stem Cells (2003) and Federal Act on Human Genetic Testing (2004) and the Federal Act on Research Involving Human Beings (2011).²⁰

The other jurisdictions which have a comprehensive coverage of issues are: Norway, Lithuania,²¹ Latvia, Portugal,²² Estonia²³ and Hungary.²⁴ These jurisdictions have enacted bespoke genetic research laws, which engage deeply with the issues of genetic research, embryo research and genetic testing.²⁵ The laws specify the time limitations on how long an embryo can be used in research and provide for prohibitions on germ-line alterations.²⁶

Jurisdictions which have only few legislative instruments relating to genetics, and the instruments enacted focus mainly on the environment and Genetically Modified Organisms ('GMO'), are: Bulgaria, Czech Republic, Slovakia, Greece, Ireland and Poland.²⁷

For member states like Austria, the enactment of Prüm II is driven by the national ruling the collection, storage, use, and sharing of genetic data. Here's how Austria's strength provides obedience with Prüm II founded on the national laws in the table 'Summary of details of criminal legislations relating to genetics. Firstly, the Criminal Procedure Code (StPO) qualifies the use of genetic data from suspects and detainees for specific intents. Prüm II Regulation ought to align with these fetters, ensuring that genetic data is shared

¹⁷ Where the confirmed match concerns identified data of a person, the set of core data shall contain the following data to the extent that they are available: (a) first name or names; (b) family name or names; (c) alias or aliases and previously used name or names; (d) date of birth; (e) nationality or nationalities; (f) place and country of birth; (g) gender; (h) the date on which and the place where the biometric data were acquired; (i) the criminal offence for which the biometric data were acquired; (j) the criminal case number; (k) the competent authority responsible for the criminal case.

Where the confirmed match concerns unidentified data or traces, the set of core data shall contain the following data to the extent that they are available: (a) the date on which and the place where the biometric data were acquired; (b) the criminal offence for which the biometric data were acquired; (c) the criminal case number; (d) the competent authority responsible for the criminal case.

¹⁸ If a Member State demands judicial license under its national law to equip a set of core data, it can deviate from the 48-hour deadline to fetch the critical authorization.

¹⁹ JRC F7 - Knowledge Health and Consumer Safety, Overview of EU National Legislation on Genomics, JRC Science for Policy Report, Luxembourg: European Commission, EUR 29404 EN, ISBN 978-92-79-96740-5, PUBSY No. JRC113479, p. 9.

²⁰ Ibid.

²¹ The Law on Artificial Fertilisation (2014): the law prohibits the use of IVF as a means of modifying the identity of the germ line of a person or their offspring. The Law on Ethics in Biomedical Research (2002): the law provides further that human cloning is prohibited; and biomedical studies which modify the human genome may only be carried out for the purposes of prevention, diagnosis or treatment and only in cases where they are not intended to modify the progeny genome (the germ line).

²² The Law no 12/2015 of 26 January on Personal Genetic Information and Health Information: the Law prohibits the alteration of the human germ line.

²³ The Artificial Insemination and Embryo Protection Act (1997): the Act prohibits the sex selection of embryos in IVF procedures except where there is a high probability of occurrence of a genetic disease linked to the sex chromosome. It is also prohibited to clone embryos or fuse the genetic information of embryos in order to create a cell fusion, if one of the embryos is a human embryo.

²⁴ Supra note 19.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

only for the legitimate purposes depicted under both national and EU law. Secondly, the Aliens Police Act 100/2015 where set DNA may be used in fixed cases to confirm identicalness or familial affinities, primarily in the context of family migration. Prüm II demands transformations to confirm surface in the handling of DNA data across borders, notably for identity proof and family connections in migration subjects. Thirdly, Border Control Act 435/1996 which is comparable to the Aliens Police Act allows for DNA verification in straightforward immigration contexts. For compliance with Prüm II, Austria ought to confirm that genetic data transmitted with other EU states is invariant with both border reign and criminal examination conditions. Fourthly, Citizenship Law 311/1985 qualifies for the use of DNA in certain interchangeability verification strategies. Prüm II would affect how Austria conveys DNA data bonded to citizenship affairs with other EU member states.

Thus, the Prüm II Regulation directs that Austria, like other member states, must design a scheme for the exchange of DNA profiles with other EU countries. This means that Austria's national laws, like those in the Criminal Procedure Code or the Aliens Police Act, need to be blended to simplify this dialogue. This retains guarantees that DNA data is protected during its display, storage, and sharing within the EU framework induced by Prüm II. The regulation will likely require Austria to ensure that its nationwide DNA database is compatible with other EU member states' methods. Besides, given the sensitive nature of genetic data, Austria will need to demonstrate or strengthen oversight mechanisms to assure that any interaction of DNA information relates to both national constitutional rights and EU laws under Prüm II.

Next, let's see how Croatia, the Czech Republic, and Denmark may align their nationwide lawmaking with the Prüm II Regulation.

The Criminal Procedure Code in Croatia already sets out policies for the handling, access, storage, and destruction of DNA samples during criminal investigations. Under Prüm II, Croatia would need to implement efficient techniques for sharing DNA profiles following Prüm II's guidelines on data exchange. Likewise, the Prüm II requires that DNA data be shared within the framework of strict legal methodologies. Hence, it is necessary to adjust its consent protocols and access control mechanisms. Also, since Prüm II includes provisions for how long data can be enclosed and when it should be exterminated it means Croatia will have to harmonize its data retention and defeat policies accordingly.

The Penal Code in the Czech Republic already includes provisions that regulate the use of genetic data and include penalties for the unlawful handling of genetic facts, significantly correlated to confidentiality breaches. This aligns well with the Prüm II Regulation, which emphasizes the protection of personal data. Moreover, the Czech Penal Code bans the misuse of genetic information, which will secure that DNA data shared under Prüm II is covered against breaches of confidentiality and unauthorized access. At the same time, the Czech Republic could involve revising the legal framework to permit the exchange of DNA profiles under specific states. Like Croatia, the Czech Republic is directed to specify safeguards and compliance mechanisms to protect data integrity and privacy during the sharing of genetic data with other EU states.

Law on Processing of Personal Data by Law Enforcement Authorities No. 410 (2017) of Denmark governs how police and associated authorities can process personal data, including genetic knowledge. Denmark already has a central DNA profile register established under the Act on Establishment of a Central DNA Profile Register (2000). This register will need to be aligned with Prüm II to ensure that DNA data can be shared virtually with other EU countries. This demands updates for data obtainable for cross-border criminal investigations and that it adheres to Prüm II's rules on data security, storage, and retention, and the protection of individual privacy when conveying DNA data.

In Estonia under the Forensic Examination Act (2001) the National DNA Database qualifies for the assemblage and storing of DNA from internees and suspects in criminal topics and already aligns with the goals of the Prüm II Regulation, as it assures the ability to share DNA information with other EU Member States. Also, the Imprisonment Act (2000) haggles with the handling of prisoners' DNA samples. Regardless, to comply with Prüm II, the database must confirm that data can be swapped securely with other EU databases and following privacy-respecting exchanges.

Let's assess compliance in Finland. Firstly, the Penal Code discourses genetics-related offenses, including cloning, varying human germ compartments, and circulating GMOs in violation of the Gene Technology Act. Hence, the Penal Code concentrates on prohibitions and penalties, which do not directly move the genetic data exchange under Prüm II. However, Finland's criminal legislation is important in the context of criminal activities related to genetics, likewise, unauthorized manipulation of human genetics is punishable, and, therefore, intersects with Prüm II's goal of criminal righteousness collaboration. Secondly, the Coercive Measures Act holds the occurrences under which DNA can be amassed from criminal suspects, and how such samples are to be handled, stored, and destroyed. This Act aligns sufficiently with the DNA exchange provisions of Prüm II. As set in the Act if DNA samples are collected in compliance with national law, Finland is able to share DNA data with other Member States' DNA databases.

The Penal Code in France recaps genetic-related offenses, including breaches of biomedical ethics and provisions related to probing a person's genetic differentiae. By sustaining legal trims around the use of genetic data and guaranteeing criminal penalties for breaches, France's Penal Code is feasible to align with the data protection and ethical middles required by Prüm II. Importantly, the Code appoints the national robotic DNA file and specifies its operation and credentials. France's result of a national DNA file aligns word-for-word with Prüm II's goal of enabling Member States to exchange DNA data. The French law occurs to be in line with the Prüm II Regulation.

Table on Summary of details of criminal legislations relating to genetics ²⁸

COUNTRY	LAW	ACCESS / NOTES
Austria	Criminal Procedure Code	The Act limits the use of genetic data collected from suspects and convicts to the purpose.
	Aliens Police Act 100/2015	The Act provides for public authority powers in some very limited circumstances to check a person's DNA to confirm their identity, especially to prove a familial relationship in cases of family migration.
	Border Control Act 435/1996	The Act provides for public authority powers in some very limited circumstances to check a person's DNA to confirm their identity, especially to prove a familial relationship in cases of family migration.
	Citizenship Law 311/1985	The Act provides for public authority powers in some very limited circumstances to check a person's DNA to confirm their identity, especially to prove a familial relationship in cases of family migration.
Croatia	The Criminal Procedure Code	The Code provides for how DNA is to be handled during and after criminal investigations and which persons have the authority to access the genetic data, when the data are to be destroyed and what consents are necessary from the subject of the investigation.
Czech Republic	Law N. 227/2006 (The Penal Code)	The Code specifies certain acts as offences; these include handling and using human genetic information in prohibited ways. These prohibited acts relate especially, to breaches of confidentiality.
Denmark	The Law on processing of personal data by law enforcement authorities No. 410 of 27/4/2017	The Law regulates how police and associated authorities can process personal data.
	The Act on Establishment of a central DNA profile register No. 434 of 31/5/2000	The Act establishes a central DNA profile register.
Estonia	The Forensic Examination Act (2001)	The Act establishes a National DNA Database for storing and collecting DNA of prisoners and suspects in criminal matters.
Finland	The Imprisonment Act (2000)	The Act provides for the way prisoners' DNA samples are to be handled.
	The Penal Code	The Code specifies offences related to genetics. It is an offence to clone human, altering and generating human germ cells and animal genetic material and the generation of a human by combining embryos. These offences are punishable by imprisonment of up to 2 years. It is also prohibited to intentionally spread GMOs in violation of the Gene Technology Act and export GMOs without a licence.
	The Coercive Measures Act	The Act provides for situations when DNA can be collected from criminal suspects and specifies how the samples and any resulting data are to be handled, stored and destroyed.
France	The Penal Code	The Code outlines numerous offences related to genetics when a person breaches provisions relating to examination of a person's genetic characteristics and breaches provisions of biomedical ethics. The Code also provides and establishes the national automated DNA file and provides how it shall be operated and who has access to the information thereby contained.
Germany	The Code of Criminal Procedure (1987)	The Code provides for how DNA is to be used in the context of criminal investigations, it limits the scope of genetic analysis which can be performed on samples and specifies how DNA samples can be collected and when consent for collection is not necessary.
Hungary	The LXVI Law on the Registration of Citizen's Personal Data and Address (1992)	The Law provides for DNA procedures in criminal context It specifies when DNA samples can be taken from suspects or convicted persons, how and when DNA samples must be registered and how DNA can be shared with other EU countries. The Law also provides for how long DNA is kept in the database and how it is to be stored.

²⁸ Supra note 19, pp. 16-20, Table 4.

Iceland	The Law on Genetic Register of Police (2001)	It establishes the Icelandic DNA database for storing and comparing DNA of suspects and convicts. The Law specifies when and how DNA can be collected, when must it be destroyed, who can have access to the information; and provides that the Data Protection Authority shall ensure proper administration of the database and protect the privacy of the individuals whose information is contained in the database.
Ireland	Criminal Justice (Forensic Evidence and DNA Database System) 2014 Act	The Act establishes the DNA database, as well as the framework for when DNA samples can be taken from suspects and the procedures for collection, storage and handling of the samples and any resulting data.
Latvia	The Law on Development and Use of National DNA Database (2004)	The law establishes a national DNA database to record criminal offences; the Law also regulates the exchange of the results of GNA genetic analysis with other States and international organisations.
Lithuania	The Police Law (2000)	The Law authorises relevant officials to take samples of genetic material without consent for comparative study and identification purposes
	The Law on the Approval, Entry into Effect and Implementation of Criminal Procedure (2002)	The Law provides when suspects' genetic information can be taken, despite the lack of consent of the suspect.
Luxembourg	The Penal Code	It provides for the use of DNA in the context of criminal proceedings. It specifies when DNA samples can be collected from suspects or convicts and the exact procedure of doing so. It provides for the protection of all DNA data collected and how the samples are to be stored and handled.
Malta	The Criminal Code (1854)	The Code specifies who can collect DNA in criminal proceedings and when DNA can be transmitted outside Malta
Netherlands	The Code of Criminal Procedure of 15 January 1921	The Code provides for when DNA samples can be taken with and without consent from suspects; and specifies the collection procedure, handling and analysis of all DNA samples in the context of a criminal investigation and/or proceeding.
	Law on DNA and Convicted Persons of 16 September 2004	The Law provides further details on how DNA analysis is to be carried out in the context of a criminal proceeding and specifies when collections of DNA samples are allowed.
Portugal	The Law no 5/2008 of 12 February on the DNA Profile Database – Civil and Criminal Identification	The Law regulates how the DNA data is to be stored and handled and what safety measures must be in place and for what purposes can DNA be collected.
Romania	Code of Criminal procedure of 1 July 2010 (Law 135/2010)	The Law outlines when genetic samples can be taken in the context of criminal proceedings and/or investigation.
	The Law no. 76 of 8 April 2008 on the organisation and operation of the National System of Judicial Genetic Data	The Law establishes the National System of Judicial Genetic Data and sets out the conditions under which DNA samples can be taken from suspects and convicts; and how the data is to be processed and stored.
Slovakia	Criminal Law 300/2005	The Law prohibits the creation of a genetically identical human being to another one alive or dead. It is also an offence to breach the laws relating to GMOs and genetic technologies.
Slovenia	Law on Police Orders and Authorisations (2013)	The Law provides limits on police powers. It stipulates a principle of equal treatment prohibiting police offices to discriminate against anyone on the grounds of genetic heritage (Art 14).
Spain	Penal Code	The Code provides for when DNA samples can be taken for suspects and convicts; and outlines the procedures for collecting, storing and destroying DNA. The Code creates several offences relating to genetic information modification. Genetic modification in humans is prohibited for all purposes, except for those where the aim is to eliminate or reduce defect or serious disease. Breach of this provision carries a prison sentence. As per section 160, the use of genetic engineering to produce biological weapons is prohibited and punishable by imprisonment. It is prohibited to fertilise human eggs for any other purpose than for human reproduction; this provision carries a custodial sentence. The creation of genetically-identical humans (clones) is prohibited and will be punished by imprisonment.

United Kingdom The Police and Criminal
Evidence Act 1984

The Act regulates when DNA profiles can be included on the National DNA Database in the context of criminal investigations and/or proceedings. The Act specifies when DNA samples and profiles can be destroyed and provides that the National DNA Database Strategy Board must make arrangements for the database operations.

From the given table 'Summary of details of criminal legislations relating to genetics' is seen that countries Germany, Hungary, Iceland, Ireland, Latvia, Lithuania, Luxemburg, Malta, Netherlands, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, United Kingdom have set frameworks for DNA grouping and use in criminal breakdowns, with running decks of ordinance for data storage, sharing, and authorization methodologies. These laws align with the Prüm II Regulation to ranging dimensions, with some countries accentuating data exchange and retention approaches. Some polities like Slovakia and Slovenia concentrate more on ethical care and restraints, likewise, outlawing cloning or prejudice founded on genetic genealogy, while others, such as Spain and the UK, have ample frameworks for DNA databases and overseeing criminal issues.

Conclusions. Member states are in need to ensure that their national DNA databases are compatible with the EU-wide Prüm II framework and that they are able to communicate with those of other member states for the exchange of data like DNA profiles. Also Prüm II regulates how long DNA data can be retained and, therefore, need the check-mechanism of how retention align with these requirements. Besides, while Prüm II allows the exchange of DNA data between member states for criminal justice purposes, each country must guarantee that proper controls and consent mechanisms are in place. Hence, national laws regarding who can access DNA data and under what conditions will be crucial for compliance with Prüm II. This includes ensuring secure data sharing systems, aligning DNA retention and destruction practices, and maintaining high standards of data protection and privacy.

References

- Burri, M. (2023). Cross-border data flows and privacy in global trade law: has trade trumped data protection? *Oxford Review of Economic Policy*, 39 (1), 85–97. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxrep/grac042>.
- Chaisse, J. (2023). 'The Black Pit': Power and Pitfalls of Digital FDI and Cross-Border Data Flows. *World Trade Review*, 22(1), 73–89. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474745622000337>.
- Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime OJ L 210, 6.8.2008, p. 1–11 (consolidated version as of April 25, 2024), ELI: <http://data.europa.eu/eli/dec/2008/615/2024-04-25>.
- JRC F7 - Knowledge Health and Consumer Safety, Overview of EU National Legislation on Genomics, JRC Science for Policy Report, Luxembourg: European Commission, EUR 29404 EN, ISBN 978-92-79-96740-5, DOI:10.2760/04463, PUBSY No. JRC113479.
- Kristiansen, K., Kroonen, G., & Willerslev, E. (Eds.). (2023). *The Indo-European puzzle revisited : integrating archaeology, genetics, and linguistics* (1st ed.). Cambridge University Press.
- NEVES, C., & ZIEGER, M. (2023). "Total Human DNA Sampling" – Forensic DNA profiles from large areas. *Forensic Science International : Genetics*, 67, 102939–102939. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2023.102939>.
- Nogel, M., Pádár, Z., Czebe, A., & Kovács, G. (2019). Legislation of forensic DNA analysis in Hungary - past, present and future. *Forensic Science International. Genetics Supplement Series*, 7(1), 604–606. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsigs.2019.10.107>.
- Regulation (EU) 2024/982 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the automated search and exchange of data for police cooperation, and amending Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA and Regulations (EU) 2018/1726, (EU) No 2019/817 and (EU) 2019/818 of the European Parliament and of the Council (the Prüm II Regulation) PE/75/2023/REV/1 OJ L, 2024/982, 5.4.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/982/oj>.
- Salinas, O. C. (2024). Eligible offender samples are missing in CODIS: A statewide approach to performing a lawfully owed DNA census. *Journal of Forensic Sciences*, 69(5), 1758–1770. DOI: <https://doi.org/10.1111/1556-4029.15569>.
- Toom, V., Granja, R., & Ludwig, A. (2019). The Prüm Decisions as an Aspirational regime: Reviewing a Decade of Cross-Border Exchange and Comparison of Forensic DNA Data. *Forensic Science International : Genetics*, 41, 50–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2019.03.023>.
- Triverio, S. C., & Crespillo Márquez, M. (2022). The need for cross-border exchange of genetic data for criminal investigation purposes in Latin America: implementation challenges. *Spanish Journal of Legal Medicine*, 48(4), 158–165. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.remle.2022.03.002>.

Received by Editorial Board: 11.08.2025 / Рецензовано 18.09.2025 / Прийнято до друку 25.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Suggested Citation:

Bulgakova, D. (2025). DNA data exchange between EU member-states under the Prüm II regulation. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 50–58. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.03>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.04>
УДК 343.85

Юрій Вапсва

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-6873-484X
e-mail: vapsva@ukr.net

Анна Наумова

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4273-8068>
e-mail: naumova_anna@ukr.net

Юлія Татаркіна

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5975-7636>
e-mail: yulish8800@gmail.com

Юрій Вапсва

Анна Наумова

Юлія Татаркіна

Протидія топкорупції в Україні

Розглянуто питання про корупцію в Україні. Висвітлено стабільність проблеми, зокрема топкорупції та неготовність правоохоронних органів до спільної протидії цьому явищу, а також запропоновано певні кроки з удосконалення в цій сфері. жодна наявність стратегії та програми з боротьби або протидії корупції не має значення, якщо відсутня воля вищого керівництва країни для мінімізації цього явища, якщо правоохоронні органи України, які повинні боротися з корупційними правопорушеннями, працюють за принципом «свій—чужий». Принципи верховенства права та рівності всіх перед законом повинні не тільки декларуватися, а й застосовуватись на практиці. Окрім того, є нагальна потреба посилення спроможності НАБУ у сфері проведення експертиз, аудитів шляхом підпорядкування, закріплення окремих експертних установ або їх окремих підрозділів. Бажаним є надання можливості НАБУ прямо звертатися до правоохоронних органів іноземних держав та міжнародних установ у разі потреби надання правової допомоги

Ключові слова: корупція; корупційні правопорушення; корупція у воєнний період.

Постановка наукової проблеми. Корупція, яка в Україні набула масового, латентного характеру, є однією з ключових загроз національній безпеці у воєнний період. У зв'язку із тим, що корупцією пронизано всі сфери життя суспільства, вона гальмує процес європейської та світової інтеграції України. Процес її подолання буде важким та довготривалим. Незважаючи на те, що розроблено й впроваджено в правозастосовну практику низку заходів антикорупційного характеру, є організаційний механізм боротьби з корупцією, Україна за даними Transparency International посідає 105 місце поміж 180 країн у рейтингу сприйняття корупції за 2024 рік. Окрім того, гучні кримінальні провадження щодо корупціонерів свідчать про недостатню ефективність запроваджених механізмів протидії корупції, а тому пошук нових можливих варіантів та ефективних способів протидії корупції належить до пріоритетних напрямів у вітчизняній юриспруденції.

Протидія корупції — це безперервний процес, який потребує не лише якісного та ефективного виконання поточних антикорупційних

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автори брали участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють, що у них немає конфлікту інтересів.

Yurii Vapsva, Anna Naumova,
Yuliia Tatarina

COMBATING TOP-LEVEL CORRUPTION IN UKRAINE

Corruption, which has developed on a massive, latent scale in Ukraine, is one of the key threats to national security during the war period. In connection with the fact that corruption permeates all spheres of life in a marriage, the process of European and world integration of Ukraine is affected. The process of finishing will be important and time-consuming. Regardless of those that have been fragmented and promoted into law-based practices of low-level anti-corruption nature, the organizational mechanism of the fight against corruption, Ukraine, according to Transparency International, sits 105th place with 180 countries in the corruption rating for 2024. In addition, the ongoing criminal activities of corrupt officials indicate the lack of effectiveness of the existing anti-corruption mechanisms, and therefore the search for new possible options and effective ones. Ways to combat corruption should be prioritized in criminal jurisprudence.

The financial statement shows that the obviousness of the strategy and programs to combat or combat corruption is of no importance, as

заходів, а й подальшого їх ретельного вдосконалення. Для здійснення ефективної протидії корупції запропоновано здійснення низки заходів організаційного, політично-правового характеру.

Корупція та корупційна злочинність нині належать до істотних загроз національній безпеці України. Ця обставина знайшла своє закріплення в п. 24 та 46 Стратегії національної безпеки України. Захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема, корупційних є одним із пріоритетів забезпечення національної безпеки¹.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Теоретичні засади подолання корупції свого часу вивчали Л. Андрущенко, К. Бабенко, Н. Діденко, О. Дудоров, Ю. Дмитрієв, С. Дрьомов, Д. Калмиков, Ю. Кальниш, М. Кондрашова, С. Лазаренко, В. Мазярчук, А. Мельниченко, Т. Мельниченко, А. Михненко, А. Мудров, Є. Невмержицький, В. Нонік, О. Пархоменко, В. Плекан, С. Пясецька-Устич, О. Руснак, Д. Сінченко, О. Скочильяс-Павлів, О. Сорока, В. Тімашов, І. Федько, М. Хавронюк, Г. Шведова, І. Яцків та ін.

Мета статті — удосконалення заходів протидії корупції, особливо в умовах режиму воєнного стану в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. У кримінологічному розумінні корупційна злочинність — це антисоціальне, суспільно небезпечне явище, що загрожує національній безпеці, становить сукупність кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими та посадовими особами з використанням ними свого службового становища, наявних у них посадових повноважень у супереч законним інтересам громадян, суспільства, держави, організацій для особистого збагачення чи інших особистих, вузькогрупових і корпоративних цілей.

Міністр оборони Рустем Умеров, призначений 2024 р., заявив про виявлення порушень за результатами перевірки в Міністерстві оборони, яку він ініціював, коли замінив на посаді Олексія Резнікова, на понад 10 млрд гривень лише за 4 місяці, до яких належить і закупівля заступником экс-міністра оборони Шаповалова на мільярди гривень бракованих бронжилетів і зимових курток для військовослужбовців, і неправомірні дії сім'ї Гринкевичів, які обирали ЗСУ на підрядах².

Велика корупція, або топ-корупція (grand corruption), здійснюється на вищих рівнях публічної служби та великого бізнесу. Зазвичай передбачає як значні вигоди для залучених посадових осіб, так і значні втрати для держави та її громадян. Іноді велику корупцію також називають політичною. Політична корупція (political corruption) передбачає маніпулювання законодавством та процедурами, щоб розподілити ресурси й гроші між обмеженою кількістю людей. Часто є частиною великої корупції. Вужче цей термін уживають у контексті фінансування політичних партій та маніпуляцій під час виборчих кампаній³.

Українську владу постійно штормить з питань корупції у вищих політичних ешелонах протягом десятиліть. Напередодні президентських перегонів Петро Порошенко потрапив до епіцентру найпотужнішого скандалу в оборонному секторі, який коштував йому другого терміну. Між держконцерном Укроборонпром і постачальниками військової продукції для його підприємств виникла «прокладка» ділків, до якої належав Ігор Гладковський, син Олега Гладковського, экс-першого заступника секретаря РНБО.

За часів президента Зеленського в розшук об'явлено экс-голову Фонду державного майна України, який зі співучасниками завдав шкоди більше ніж на 500 млн грн, вимиваючи кошти з Одеського припортового

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

² У ЗСУ вкрали 10 мільярдів: новий скандал у Міноборони — Умеров зробив заяву. TSN: сайт Що відомо про новий скандал у Міноборони — Умеров зробив заяву відео. Ексклюзив TSN: сайт

³ Антикорупційна енциклопедія. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/vydy-koruptsiy#2>

заводу. У розшуку экс-голова Ощадбанку України, олігархи Жеваго та Бахматюк, які звинувачуються у виводі з кишенькових банків мільйонів доларів, вони перебувають за кордоном. В Україні затримано Коломойського. У Прибалтиці затримано экс-голову Державної продовольчо-зернової корпорації України, який підозрюється в завданні шкоди на понад 60 млн дол. Проблемним є питання екстрадиції вищезгаданих осіб. Щодо звернення правоохоронних органів України, суди західних країн відмовляють видати корупціонерів, мотивуючи такі рішення неналежними умовами утримання в СІЗО та війною в країні, що ставить під загрозу їхнє життя.

Значущість проблеми демонструє ситуація з кримінальними провадженнями щодо пана Микитася. На початку 2000-х років його компанія-забудовник отримала земельну ділянку площею близько 1 га в центрі Києва в обмін на 50 квартир і 30 паркомісць у новозбудованому ЖК для Нацгвардії. Проте у 2016—2017 роках Нацгвардія і компанія-забудовник підписали додатковий договір, згідно з яким військові отримали 65 квартир у будинку, але не в центрі столиці, а на околиці. Вартість цих квартир, як установила проведена в межах досудового розслідування експертиза, на 81 млн грн менша за ту, у яку оцінили квартири, що їх мала отримати Нацгвардія. Реального покарання ніхто не поніс. У жовтні 2022 р. Микитася знову потрапляє в СІЗО у справі ймовірного хабаря меру Дніпра Філатову. Спершу призначають арешт із заставою у 260 млн грн. У липні 2023 року він вносить 20 млн грн застави і виходить із СІЗО. Після цього Микитася та ще п'ятьох людей затримують за підозрою у заволодінні 307 млн грн Мініборони під час виконання піддряда на будівництво складів за тендерами, виграними ще за часів президенства Порошенка⁴.

За даними НАЗК, за січень-грудень 2023 р. до єдиного державного реєстра осіб, які вчинили корупційні правопорушення, внесено 1930 кримінальних правопорушень⁵. Але є питання щодо правдивості цих цифр. Об'єктивність статистичних даних 2022 р. щодо суб'єктів, які ведуть боротьбу з корупцією в Україні, піддаються сумніву експертом Миколою Хавронюком, який зазначає, що, за даними НАБУ, детективи направили до суду з обвинувальним актом 54 кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Проте, за даними Офісу Генерального прокурора, таких проваджень направлено до суду лише 9. Похибка в 6 разів! Так само за даними ДБР, слідчі ДБР направили до суду з обвинувальним актом 293 кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Проте, за даними Офісу Генерального прокурора, таких проваджень направлено до суду лише 130. Окрім цього, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2022 році слідчі підрозділи Національної поліції під процесуальним керівництвом прокурорів розслідували й направили до суду з обвинувальним актом переважну більшість кримінальних проваджень (загалом понад 3 тисячі) про корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення. Переважну більшість протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, складають уповноважені особи Національної поліції, а не НАЗК. Це становить більше 50 % від загальної їх кількості. Відповідно суди в 2022 році винесли вирoki щодо 1344 осіб та постанови про звільнення від кримінальної відповідальності щодо 381 особи за статтями КК України про корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення. Із них винесених ВАКС — 48 (менше 3 %) 6.

is the daily will of the country's high government to minimize this. It is clear that the law enforcement agencies of Ukraine, who are responsible for fighting against evil, follow the principle of "friend or foe". The principles of the rule of law and the fairness of everyone before the law are not only declared, but also established in practice. In addition, there is a pressing need to strengthen the capabilities of NABU in the field of carrying out examinations, audits, and ordering of other expert installations and other subdivisions. It is necessary to ensure that NABU is able to directly contact law enforcement agencies of foreign countries and international institutions whenever legal assistance is required.

Keywords: corruption, corruption offenses, corruption during wartime.

Yurii Vapsva, Anna Naumova, Yuliia Tatarkina

BEKÄMPFUNG VON KORRUPTION AUF HOHER EBENE IN DER UKRAINE

Zusammenfassung. Korruption, die sich in der Ukraine in einem massiven, latenten Ausmaß entwickelt hat, stellt während der Kriegszeit eine der zentralen Bedrohungen für die nationale Sicherheit dar. Aufgrund der Tatsache, dass Korruption sämtliche Lebensbereiche des Staates durchdringt, wird der Prozess der europäischen und weltweiten Integration der Ukraine beeinträchtigt. Dieser Integrationsprozess wird sich als bedeutend und zeitaufwendig erweisen. Ungeachtet fragmentarischer und in die Rechtspraxis eingeführter Maßnahmen zur Korruptionsbekämpfung auf niedriger Ebene sowie des organisatorischen Mechanismus der Korruptionsbekämpfung, belegt die Ukraine laut Transparency International im Korruptionsranking 2024 den 105. Platz von 180 Ländern. Darüber hinaus deuten die anhaltenden kriminellen Aktivitäten korrupter Beamter auf die mangelnde Effektivität der bestehenden Antikorruptionsmechanismen hin, weshalb die Suche nach neuen möglichen Optionen und effektiven Wegen zur Korruptionsbekämpfung in der Strafrechtswissenschaft priorisiert werden sollte.

Die Analyse zeigt, dass das Vorhandensein von Strategien und Programmen zur Korruptionsbekämpfung ebenso

⁴ ВАКС відправив Микитася під домашній арешт. URL: <https://suspihne.media/610659-vaks-vidpraviv-pid-domasnij-arrest-eksnardepa-mikitasa-cpk/>.

⁵ Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупційними правопорушення. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/>.

⁶ Микола Хавронюк. Цифри (не) брешуть, або боротьба з корупцією за даними статистики. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/strong-tsyfry-ne-breshut-abo-borotba-z-koruptsiyeyu-zadanymy-statystyky-strong/>.

bedeutungslos ist wie der tägliche Wille der hohen Staatsführung, diese zu minimieren, solange klar ist, dass die Strafverfolgungsbehörden der Ukraine, die für den Kampf gegen dieses Übel verantwortlich sind, dem Prinzip „Freund oder Feind“ folgen. Die Prinzipien der Rechtsstaatlichkeit und der Gleichheit aller vor dem Gesetz werden nicht nur deklariert, sondern müssen in der Praxis etabliert werden. Zudem besteht ein dringender Bedarf, die Kapazitäten des NABU (Nationales Antikorruptionsbüro der Ukraine) im Bereich der Durchführung von Untersuchungen, Audits und der Anordnung anderer gutachterlicher Feststellungen sowie weiterer Unterabteilungen zu stärken. Es muss sichergestellt werden, dass das NABU in der Lage ist, direkt Kontakt mit Strafverfolgungsbehörden ausländischer Staaten und internationalen Institutionen aufzunehmen, wann immer Rechtshilfe erforderlich ist.

Schlüsselwörter: Korruption, Korruptionsstraftaten, Korruption in Kriegzeiten.

**Yurii Vapsva, Anna Naumova,
Yuliia Tatarkina**

LUTTE CONTRE LA CORRUPTION DE HAUT NIVEAU EN UKRAINE

La corruption, qui s'est développée à une échelle massive et latente en Ukraine, est l'une des principales menaces à la sécurité nationale pendant la période de guerre. En ce qui concerne le fait que la corruption imprègne toutes les sphères de la vie dans un mariage, le processus d'intégration européenne et mondiale de l'Ukraine est affecté. Le processus de finition sera important et long. Indépendamment de celles qui ont été fragmentées et promues en pratiques fondées sur la loi de nature anti-corruption de faible niveau, le mécanisme organisationnel de la lutte contre la corruption, l'Ukraine, selon Transparency International, occupe la 105e place avec 180 pays dans le classement de la corruption pour 2024. En outre, les activités criminelles en cours des fonctionnaires corrompus indiquent le manque d'efficacité des mécanismes anti-corruption existants, et donc la recherche de nouvelles options possibles et efficaces. Les moyens de lutter contre la corruption devraient être prioritaires dans la jurisprudence pénale.

L'état financier montre que l'évidence de la stratégie et des programmes de lutte ou de lutte

У зв'язку з викладеним вище слід зазначити, що ДБР, НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС на даний момент неспроможні забезпечити належним чином діяльність правоохоронних органів, направлену на протидію корупції, особливо топ корупції. А національна поліція, яка несе основний тягар, не забезпечена спеціалізованими слідчими відділами, відповідно, слідчі та оперативники цих органів не проходять належні відбір та навчання, їм не надаються необхідне фінансування, методичне, криміналістичне та інше забезпечення, а також відповідні соціальні гарантії. Позитивних моментів небагато. До Верховної Ради внесено законопроект про скасування строків давності для тяжких та особливо тяжких корупційних злочинів, учинених під час воєнного стану, що може стати важливим сигналом для суспільства та виявом політичної волі забезпечити невідворотність покарання за корупцію.

У 2025 р. поглибилася криза правоохоронної системи України, яка мала виступати єдиним фронтом у протидії корупційній злочинності. Намагання влади позбавити НАБУ та САП самостійності у прийнятті процесуальних рішень, поставити їх під контроль Генерального прокурора призвели до політичної кризи та вуличних протестів. І тільки оперативне втручання президента, міжнародних представників ЄС призвели до законодавчого врегулювання цього проблемного питання. Наклав негативний відбиток відбір та затягування з призначенням очільника БЕБ, оскільки СБУ заявила про загрозу претендента національній безпеці. Конкурс було проведено за участі міжнародних представників, у правових межах, визначених відповідними нормативними актами України. Беручи до уваги, що БЕБ займається розслідуванням економічної злочинності, яка виступає базою корупції, прослідковується системна проблема взаємодії політичного керівництва країни, правоохоронних органів та міжнародної спільноти, зацікавленої в реформуванні політичних інституцій України і наближення їх до вимог ЄС. Цей чинник і стан боротьби з корупцією може мати радикальний вплив на можливість початку розгляду питання про вступ України до ЄС, а також надання матеріальної допомоги країні.

Питання виникають і щодо діяльності НАБУ та САП, наприклад, у справі віце-прем'єра Чернишова, який підозрюється в мільярдних оборотках з нерухомістю та виділенням землі під її будівництво в Києві. Чинник продовжує брати участь у політичному житті України.

Є й об'єктивні труднощі, які гальмують роботу НАБУ. Як зазначає адвокат М. Флященко, це масштаб та складність справ, що містять збір великого масиву доказів, десятки експертиз, необхідність отримання міжнародної правової допомоги 7. З цим треба погодитись. Так, ще в 2017 році було порушено кримінальне провадження щодо заступника міністра часів президента Порошенка, який заволодів більше ніж 8 млн доларів США, призначених для закупівлі лінії для виробництва снарядів. Потім додалась до кваліфікації державна зрада. Матеріали щодо нього були передані до суду тільки в 2024 році. Семирічне розслідування пояснювалось необхідністю проведення десятків експертиз та тривалим очікуванням відповіді правоохоронних органів США 8.

Висновки. Зазначене вище свідчить, що жодна наявність стратегії та програми з боротьби або протидії корупції не має значення, якщо відсутня воля вищого керівництва країни для мінімізації цього явища, якщо правоохоронні органи України, які повинні боротися з корупційними правопорушеннями, працюють за принципом «свій—чужий». Принципи верховенства права та рівності всіх перед законом повинні не тільки декларуватися, а й застосовуватись на практиці. Окрім того, є нагальна потреба посилення спроможності НАБУ у сфері проведення експертиз, аудитів шляхом підпорядкування, закріплення окремих експертних

⁷ Михайло Флященко. Десять років НАБУ. Чому топкорупціонери не за ґратами? URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-galmuye-robotu-nabu-chomu-nemaye-guchnih-virokiv-za-10-rokiv-rob>.

⁸ Суд заарештував екс-заступника глави Мінекономіки. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/sud-arestoval-eks-zameshitelya-glavy-minekonomiki-1571825977.html>.

установ або їх окремих підрозділів. Бажаним є надання можливості НАБУ прямо звертатися до правоохоронних органів іноземних держав та міжнародних установ у разі потреби надання правової допомоги.

References

- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
- U ZSU vkraly 10 miliardiv: novyi skandal u Minoborony – Umierov zrobyv zaiavu . TSN // URL : Shcho vidomo pro novyi skandal u Minoborony – Umierov zrobyv zaiavu - video – Eksklyuzyv TSN [in Ukrainian].
- Antykoruptsiina entsyklopediia // URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/vydy-koruptsiyi#2>
- VAKS vidpravlyv Mykytasia pid domashnii arest // URL : <https://suspihne.media/610659-vaks-vidpravlyv-pid-domashnij-arrest-eksnardepamikitasa-cpk/> [in Ukrainian].
- Yedynyi derzhavnyi reiestr osib, yaki vchynyli koruptsiini abo poviazani z koruptsiinymy pravoporushennia // URL : <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Mykola Khavroniuk. Tsyfry (ne) breshut, abo borotba z koruptsiieiu za danymi statystyky // URL : <https://pravo.org.ua/blogs/strong-tsyfry-ne-breshut-abo-borotba-z-koruptsiyeyu-za-danymy-statystyky-strong/> [in Ukrainian].
- Mykhailo Fliashchenko. Desiat rokiv NABU. Chomu topkoruptsiionery ne za hratamy?// <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-galmuyeborobotu-nabu-chomu-nemaye-guchnih-virokiv-za-10-rokiv-rob> [in Ukrainian].
- Sud zaareshtuvav eks-zastupnyka hlavy Minekonomiky. <https://www.rbc.ua/ukr/news/sud-arrestoval-eks-zamestitelya-glavy-minekonomiky-1571825977.html> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 26.09.2025 / Рецензовано 21.10.2025 / Прийнято до друку 15.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Вапсва, Ю., Наумова, А., Татаркіна, Ю. (2025). Протидія топкорупції в Україні *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 59-63. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.04>

contre la corruption n'a pas d'importance, tout comme la volonté quotidienne du haut gouvernement du pays de minimiser cela. Il est clair que les forces de l'ordre ukrainiennes, qui sont responsables de la lutte contre le mal, suivent le principe « ami ou ennemi ». Les principes de l'État de droit et de l'équité de chacun devant la loi sont non seulement déclarés, mais également établis dans la pratique. En outre, il est urgent de renforcer les capacités de la NABOU dans le domaine de la réalisation d'examen, d'audits et de la commande d'autres installations spécialisées et d'autres subdivisions. Il est nécessaire de s'assurer que la NABOU est en mesure de contacter directement les organismes d'application de la loi des pays étrangers et les institutions internationales chaque fois qu'une assistance juridique est nécessaire.

Mots-clés : corruption, délits de corruption, corruption en temps de guerre.

Yurii Vapsva, Anna Naumova, Yuliia Tatarkina

PRZECIWDZIAŁANIE KORUPCJI NA SZCZYTACH WŁADZY W UKRAINIE

Korupcja, która rozwinęła się na Ukrainie na ogromną skalę, stanowi jedno z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego w okresie wojny. Ponieważ korupcja przenika wszystkie sfery życia społecznego, wpływa to na proces integracji Ukrainy z Europą i światem. Proces ten będzie długotrwały i wymagać będzie dużego nakładu czasu. Niezależnie od tych, które zostały rozdzielone i promowane jako oparte na prawie praktyki o charakterze antykorupcyjnym niskiego poziomu, mechanizm organizacyjny walki z korupcją na Ukrainie, według Transparency International, zajmuje 105. miejsce wśród 180 krajów w rankingu korupcji za rok 2024. Ponadto trwająca działalność przestępcza skorumpowanych urzędników wskazuje na brak skuteczności istniejących mechanizmów antykorupcyjnych, a zatem poszukiwanie nowych, możliwych i skutecznych sposobów zwalczania korupcji powinno być priorytetem w orzecznictwie karnym.

Sprawozdanie finansowe pokazuje, że oczywistość strategii i programów zwalczania korupcji nie ma znaczenia, podobnie jak codzienna wola najwyższych władz kraju, aby ją zminimalizować. Jest oczywiste, że organy ścigania Ukrainy, odpowiedzialne za walkę ze złem, kierują się zasadą „przyjaciół lub wrogów”. Zasady praworządności i równości wszystkich wobec prawa są nie tylko deklarowane, ale także ustanowione w praktyce. Ponadto istnieje pilna potrzeba wzmocnienia zdolności NABU w zakresie przeprowadzania badań, audytów i zlecania innych ekspertyz oraz innych podziałów. Konieczne jest zapewnienie, aby NABU mogło bezpośrednio kontaktować się z organami ścigania innych krajów i instytucjami międzynarodowymi, gdy tylko wymagana jest pomoc prawna.

Słowa kluczowe: korupcja, przestępstwa korupcyjne, korupcja w okresie wojny.

Анастасія Вуйма

Цифровий вимір сучасної злочинності:
кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень

DOI DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>
УДК 343.985 (477)

Анастасія Вуйма

докторка філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцентка кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту
№ 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6215-5361>
e-mail: avuyima@ukr.net

Цифровий вимір сучасної злочинності: кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень

У статті розглянуто проблему визначення кіберпростору як обстановки вчинення кримінального правопорушення, розкрито іманентні ознаки цієї категорії. Здійснено критичний аналіз традиційних криміналістичних підходів до структури обстановки злочину, які базуються на матеріально-фізичному розумінні середовища. Обґрунтовано неможливість застосування цих підходів до злочинів, що вчиняються у цифровому середовищі, та визначено специфічні ознаки кіберпростору як криміналістично значущої реальності. Представлено криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, що можуть бути скоєні у кіберпросторі, з урахуванням мотиваційного чинника та об'єктно-функціональної спрямованості. Запропоновано адаптовану криміналістичну класифікацію обстановки кіберзлочинів за стадією реалізації діяння, динамікою змін її елементів, впливом на кримінальну поведінку та ступенем прогнозованості. Наголошено на необхідності формування нових методичних підходів до дослідження цифрової обстановки задля підвищення ефективності досудового розслідування в умовах цифровізації.

Ключові слова: злочинність, кримінальне правопорушення, криміналістична методика, криміналістична характеристика, обстановка вчинення злочину, цифрове середовище, кіберпростір, цифровий слід.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Постановка наукової проблеми. У XXI ст. стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій продовжив докорінно трансформувати суспільні відносини, включаючи механізми вчинення кримінальних правопорушень. Кіберпростір, що охоплює глобальні цифрові мережі, електронні комунікації та інформаційні ресурси, перетворився на нове, складне та багатоаспектне середовище для злочинної діяльності. У сучасних умовах злочини в кіберпросторі набули не лише кількісного поширення, а й якісної трансформації: кіберпростір перестав бути лише інструментом злочину, натомість стає повноцінною обстановкою, у межах якої відбувається підготовка, безпосередньо реалізується та приховуються сліди чини окремі наслідки протиправної діяльності.

Попри це, криміналістика ще не виробила комплексного підходу до визначення правової природи кіберпростору як обстановки вчинення кримінального правопорушення. Існуючі концепти, що стосуються місця, способу, часу та умов учинення злочину, потребують актуалізації з урахуванням специфіки цифрового середовища. Окрім того, залишається відкритим питання щодо визначення сутності поняття «обстановка вчинення злочину» в контексті віртуальної діяльності, а також способів її дослідження, особливостей наукового осмислення, фіксації та аналізу під час досудового розслідування.

Таким чином, постає наукова потреба в уточненні теоретичних підходів до розуміння кіберпростору як складової обстановки вчинення кримінального правопорушення, а також у розробленні методичних засад його

Анастасія Вуйма

**ЦИФРОВИЙ ВИМІР
СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ:
КІБЕРПРОСТІР ЯК ТИПОВА
ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ**

дослідження для потреб криміналістики, кримінального процесу, оперативного-розшукової діяльності, кібербезпеки тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток криміналістичної науки в частині методики розслідування злочинів, учинених у кіберпросторі зробила О. Самойленко. У своїй монографії авторка вперше комплексно розглянула кіберпростір як особливу обстановку вчинення злочину, що зумовлює специфіку формування криміналістичної характеристики. Вона акцентувала увагу на необхідності врахування цифрової природи слідів, динаміки цифрового середовища та його впливу на всі стадії розслідування¹. Подібні питання досліджували також А. Бенескул², Ю. Виходець зі співавторами³, Р. Нестеренко⁴, А. Рейнгольд⁵ та інші. Їхні праці утворюють теоретичну основу для формування оновлених криміналістичних підходів, адаптованих до умов функціонування цифрового суспільства.

Мета статті – з'ясувати криміналістичні особливості обстановки вчинення кримінальних правопорушень у цифровому середовищі.

Викладення основного матеріалу дослідження. У криміналістичній характеристиці злочинів обстановка є системним відображенням зовнішніх умов, у яких реалізується злочинний умисел. У науковій літературі вказують, що структура обстановки охоплює три взаємопов'язані компоненти: матеріальне середовище (об'єкти та явища, що становлять фізичний простір злочину), мікросоціальне (найближче соціальне оточення, у тому числі міжособистісні зв'язки) та морально-психологічне (панівні настрої, переконання, психоемоційні стани учасників події)⁶.

Висвітлюють й інші позиції щодо розуміння сутності поняття обстановки. Зокрема, Д. Четвертак пропонує визначити обстановку як сукупність фізично-матеріальних і соціальних умов, що або свідомо обрані злочинцем, або об'єктивно його оточують, у межах яких реалізується кримінальне діяння, і які впливають на формування всіх складових злочину та визначають напрями й засоби його розслідування⁷. Своєю чергою обстановку приховування злочинів автор пропонує розуміти як сукупність фізично-матеріальних і соціальних умов, у яких особа реалізує дії, спрямовані на ускладнення викриття злочину. Ця система включає місце, час, погодні умови, предметне оточення (знаряддя та засоби), соціальний статус і матеріальне становище виконавця, його особисті стосунки з особою, що вчинила первинне правопорушення, а також психологічний стан усіх учасників. Усі ці чинники взаємодіють між собою, впливаючи на характер злочинного задуму та визначаючи напрями його розслідування⁸.

На сьогодні у криміналістиці досі відсутній уніфікований підхід як до визначення самого поняття «обстановка вчинення кримінального правопорушення», так і до розуміння його структурних складових. Л. Курята та А. Мировська, які вивчали цю проблему узагальнюючи існуючі наукові підходи до трактування цього феномена. Так, перша група науковців розглядають обстановку як конкретні та специфічні об'єктивні умови,

У статті розглянуто проблему визначення кіберпростору як обстановки вчинення кримінального правопорушення, розкрито іманентні ознаки цієї категорії. Здійснено критичний аналіз традиційних криміналістичних підходів до структури обстановки злочину, які базуються на матеріально-фізичному розумінні середовища. Обґрунтовано неможливість застосування цих підходів до злочинів, що вчиняються у цифровому середовищі, та визначено специфічні ознаки кіберпростору як криміналістично значущої реальності. Представлено криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, що можуть бути скоєні у кіберпросторі, з урахуванням мотиваційного чинника та об'єктно-функціональної спрямованості. Запропоновано адаптовану криміналістичну класифікацію обстановки кіберзлочинів за стадією реалізації діяння, динамікою змін її елементів, впливом на кримінальну поведінку та ступенем прогнозованості. Наголошено на необхідності формування нових методичних підходів до дослідження цифрової обстановки задля підвищення ефективності досудового розслідування в умовах цифровізації.

Ключові слова: злочинність, кримінальне правопорушення, криміналістична методика, криміналістична характеристика, обстановка вчинення злочину, цифрове середовище, кіберпростір, цифровий слід.

Anastasiia Vuima

**THE DIGITALE DIMENSION DER
MODERNEN KRIMINALITÄT:
DER CYBERRAUM ALS
TYPISCHE TATUMGEBUNG BEI
STRAFTATEN**

Zusammenfassung. Der Artikel betrachtet das Problem der Definition des Cyberrums als Tatumgebung einer Straftat und legt die immanenten Merkmale dieser Kategorie dar. Es erfolgt eine kritische Analyse traditioneller kriminalistischer Ansätze zur Struktur der Tatumgebung, die auf einem materiell-physischen Verständnis der Umwelt basieren.

¹ Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, учинених у кіберпросторі : монографія; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса: ТЕС, 2020. 372 с.

² Бенескул А. В. Характеристика кримінальних правопорушень у сфері використання цифрових технологій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 511-514. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/131>.

³ Теоретичні та праксеологічні засади розслідування кримінальних правопорушень у кіберпросторі : монографія / Ю. О. Виходець, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, В. Б. Коба, І. О. Лугувий та ін.; МВС України, ДЗДГ Національної поліції України, Дніпр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро: ДДУВС, 2025. 212 с.

⁴ Ващенко І. О. Кіберпростір як обстановка вчинення злочинів у сфері наркобізнесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 226-228.

⁵ Рейнгольд А. В. Основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2023. 25 с.

⁶ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. С. 13.

⁷ Четвертак Д. Ю. Характеристика обстановки вчинення приховування злочинів. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 3. С. 85-88.

⁸ Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 218 с.

Begründet wird die Unmöglichkeit der Anwendung dieser Ansätze auf Verbrechen, die im digitalen Umfeld begangen werden, und es werden die spezifischen Merkmale des Cyberraums als kriminalistisch signifikante Realität bestimmt. Vorgestellt wird eine kriminalistische Klassifikation von Straftaten, die im Cyberraum begangen werden können, unter Berücksichtigung des motivationalen Faktors und der objekt-funktionalen Ausrichtung. Vorgeschlagen wird eine adaptierte kriminalistische Klassifikation der Umgebung von Cyberverbrechen nach dem Stadium der Tatrealisierung, der Dynamik der Veränderung ihrer Elemente, dem Einfluss auf das kriminelle Verhalten und dem Grad der Vorhersehbarkeit. Betont wird die Notwendigkeit der Entwicklung neuer methodischer Ansätze zur Untersuchung der digitalen Umgebung zwecks Steigerung der Effizienz des Vorverfahrens unter den Bedingungen der Digitalisierung.

Schlüsselwörter: Kriminalität, Straftat, kriminalistische Methodik, kriminalistische Charakteristik, Tatumgebung, digitales Umfeld, Cyberraum, digitaler Fußabdruck.

Anastasiia Vuima

LA DIMENSION NUMÉRIQUE DE LA CRIMINALITÉ MODERNE : LE CYBERESPACE EN TANT QU'ENVIRONNEMENT TYPIQUE POUR COMMETTRE DES INFRACTIONS PÉNALES

L'article examine le problème de la définition du cyberespace comme lieu de commission d'une infraction pénale et révèle les caractéristiques immanentes de cette catégorie. Une analyse critique des approches criminologiques traditionnelles de la structure du lieu du crime, basées sur une compréhension matérielle et physique de l'environnement, a été réalisée. L'impossibilité d'appliquer ces approches aux crimes commis dans l'environnement numérique est justifiée et les caractéristiques spécifiques du cyberespace en tant que réalité criminalistique significative sont définies. Une classification criminalistique des infractions pénales pouvant être commises dans le cyberespace est présentée, en tenant compte du facteur motivationnel et de l'orientation objective et fonctionnelle. Une classification criminalistique adaptée des cybercrimes est proposée en

у яких реалізується суспільно небезпечне посягання. Друга група дослідників трактує обстановку як сукупність подій і обставин, що характеризують суспільну небезпечність діяння та створюють умови для досягнення злочинцем своєї мети. Третя група науковців визначає обстановку як комплекс матеріальних і соціально-психологічних елементів середовища, яке безпосередньо оточує особу злочинця, є результатом свідомого вибору ним місця і умов для вчинення злочину, здатне впливати на формування інших елементів криміналістичної характеристики та зумовлювати методику розслідування⁹.

Така багатоманітність, попри все, не враховує сучасної трансформації середовища вчинення злочинів, що зумовлені цифровізацією суспільних процесів. Зокрема, у них не враховується можливість реалізації злочинного умислу у кіберпросторі, який дедалі частіше стає самостійною або додатковою складовою обстановки вчинення кримінального правопорушення. Цифрове середовище, сформоване внаслідок функціонування об'єднаних комунікаційних систем і платформ, створює нову реальність, у межах якої здійснюються суспільно небезпечні посягання – від шахрайства до злочинів проти основ національної безпеки. Відтак, ігнорування цієї складової у структурі обстановки злочину не лише зужує її понятійний зміст, а й ускладнює процес розслідування, унеможливаючи повне встановлення обставин кримінального правопорушення. Таким чином, виникає необхідність ширшого підходу до тлумачення обстановки злочину, що передбачає включення до її структури й кіберпросторової компоненти як рівнозначного елементу поряд із матеріальним, мікросоціальним і морально-психологічним середовищем.

Аргументування підходу щодо віднесення віртуального (цифрового) середовища або кіберпростору як типової обстановки вчинення злочину у XXI столітті, вимагає розкриття дефініцій цих категорій. На нормативному рівні, зокрема в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначено, що кіберпростір – це віртуальне середовище, що виникає внаслідок функціонування взаємопов'язаних комунікаційних систем і забезпечує можливість електронної взаємодії та реалізації суспільних відносин за допомогою Інтернету або інших глобальних мереж передачі даних.

У сучасному правовому дискурсі широкого поширення набув термін «віртуальний простір», який здебільшого вживається як синонім поняття «кіберпростір». Під ним розуміють змодельоване за допомогою комп'ютерних технологій інформаційне середовище, у межах якого функціонують цифрові відображення осіб, предметів, фактів, подій, явищ і процесів. Ці відображення можуть бути представлені в математичній, символній або іншій формі та перебувати в динамічному обігу в локальних або глобальних комп'ютерних мережах. Крім того, йдеться також про дані, які зберігаються на фізичних або віртуальних пристроях, чи інших носіях, призначених для накопичення, оброблення й передавання інформації¹⁰.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що сучасне розуміння обстановки вчинення кримінального правопорушення потребує суттєвого оновлення з урахуванням трансформації суспільних відносин під впливом цифровізації. Кіберпростір і віртуальний простір (цифрове середовище), сформовані внаслідок функціонування об'єднаних інформаційно-комунікаційних систем, набули ознак самостійної криміналістично значущої реальності. Вони стали не лише засобом, а й самостійною обстановкою вчинення злочину, в межах якої відбувається формування, реалізація та приховування злочинного умислу. Врахування кіберпростору як повноцінного елементу структури обстановки злочину є необхідною передумовою для адекватного вивчення та документування злочинної діяльності в умовах цифрового суспільства та ефективного її розслідування. Такий підхід відкриває перспективи для формування

⁹ Курятя Л., Мировська А. Обстановка шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень і виконання релігійних обрядів, та її значення для розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 259. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.42>.

¹⁰ Кіпа О. Правопорушення в мережі Інтернет. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 346-349.

нових методичних засад у криміналістиці, орієнтованих на цифрову реальність.

На шляху пізнання сутності будь-якого явища, не можна оминати увагою іманентні ознаки кіберпростору. У контексті обстановки вчинення злочину вчені виходять з можливості аналізування її як на теоретичному рівні – через систему типових умов, що формують контекст злочину, – так і на прикладному, де вона постає як предмет слідчого аналізу, що підлягає всебічному вивченню, документуванню та інтерпретації задля забезпечення ефективного розслідування.

Досить повно визначає обстановку вчинення кримінального правопорушення з позицій криміналістики В. Тищенко, який розглядає її як систему, що включає такі елементи:

- хронологічні характеристики розвитку злочинної події;
- просторові параметри на всіх етапах її перебігу;
- матеріальне оточення місць підготовки, реалізації та приховування злочину;
- погодні й інші природно-кліматичні умови;
- поведінкові реакції учасників кримінальної події;
- соціально-побутові та психологічні взаємини;
- загальні умови, на тлі яких розгорталася подія злочину;
- чинники, що сприяли або перешкождали підготовці, вчиненню й приховуванню злочину¹¹.

Попри ґрунтовність наведеного підходу, позиція В. Тищенка не може вважатися універсальною в контексті криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються у кіберпросторі. Його підхід, сформований на основі традиційного розуміння матеріальної, часової, просторової, природно-кліматичної та соціально-психологічної обстановки, значною мірою орієнтований на злочини, що реалізуються у фізичному (офлайн) середовищі. Водночас більшість характеристик, наведених автором, втрачають свою релевантність або вимагають суттєвої трансформації в разі розуміння цього питання крізь призму цифрового середовища.

Кримінальні правопорушення, вчинені у кіберпросторі мають іншу природу. Їх обстановка не може бути охарактеризована через фізичні межі простору чи погодні умови, оскільки віртуальне середовище не обмежене географією та часом у традиційному розумінні. Наприклад, фішинг чи шахрайство з використанням платіжних систем, відмивання грошових коштів або розповсюдження порнографічних предметів можуть бути вчинені одночасно в кількох країнах, без безпосереднього фізичного контакту або визначеного місця вчинення. Поведінка суб'єктів злочину, співучасників також має іншу форму – вона фіксується не через безпосереднє спостереження, а через цифрові сліди: лог-файли, IP-адреси, дії в мережі, активність у віртуальному середовищі.

Вважаємо, що обстановка вчинення кіберзлочину (учинених у кіберпросторі) характеризується такими ознаками:

- нематеріальність простору – відсутність конкретного фізичного місця, натомість – віртуальні локації: сервери, облікові записи, платформи;
- інформаційна основа – злочин вчиняється шляхом оперування даними, кодами, цифровими активами;
- технологічна посередкованість – реалізація діяння через інструменти інформаційно-комунікаційних технологій, із використанням програмного забезпечення, через мережеву інфраструктуру;
- асинхронність – події можуть відбуватися неодноразово, розтягнуті в часі, що ускладнює визначення хронології;
- неоднозначність групи залучених суб'єктів – злочинець може діяти анонімно або під іменем третьої особи, а учасники події можуть навіть не усвідомлювати своєї «залученості» до злочинної діяльності;
- відсутність фізичних слідів – докази мають цифрову природу (електронні журнали, метадані, знімки екранів, цифрові підписи).

Тобто, традиційна структура обстановки злочину, орієнтована на фізичне середовище, потребує перегляду й адаптації, щоб охопити осо-

fonction du stade de réalisation de l'acte, de la dynamique des changements de ses éléments, de son influence sur le comportement criminel et de son degré de prévisibilité. La nécessité de développer de nouvelles approches méthodologiques pour l'étude de l'environnement numérique afin d'améliorer l'efficacité des enquêtes préliminaires dans le contexte de la numérisation est fait remarquer.

Mots-clés : crime, infraction pénale, méthodologie criminalistique, caractérisation criminalistique, scène de crime, environnement numérique, cyberspace, empreinte numérique.

Anastasiia Vuima

CYFROWY WYMIAR WSPÓŁCZESNEJ PRZESTĘPCZOŚCI: CYBERPRZESTRZENŃ JAKO TYPOWA SYTUACJA POPEŁNIANIA PRZESTĘPSTW

W artykule omówiono problem definiowania cyberprzestrzeni jako miejsca popełnienia przestępstwa kryminalnego oraz ujawniono immanentne cechy tej kategorii. Przeprowadzono krytyczną analizę tradycyjnych kryminalistycznych podejść do struktury miejsca przestępstwa, opartych na materialno-fizycznym rozumieniu środowiska. Uzasadniono niemożność zastosowania tych podejść do przestępstw popełnianych w środowisku cyfrowym oraz określono specyficzne cechy cyberprzestrzeni jako rzeczywistości istotnej z kryminalistycznego punktu widzenia. Przedstawiono kryminalistyczną klasyfikację przestępstw kryminalnych, które mogą być popełnione w cyberprzestrzeni, z uwzględnieniem czynnika motywacyjnego i obiektowo-funkcjonalnego ukie-
runkowania. Zaproponowano dostosowaną klasyfikację kryminalistyczną sytuacji cyberprzestępstw według etapu realizacji czynu, dynamiki zmian jego elementów, wpływu na zachowania przestępcze i stopnia przewidywalności. Podkreślono konieczność kształtowania nowych metodologicznych podejść do badania sytuacji cyfrowej w celu zwiększenia skuteczności dochodzenia przedprocesowego w warunkach cyfryzacji.

Słowa kluczowe: przestępczość, przestępstwo kryminalne, metodyka kryminalistyczna, charakterystyka kryminalistyczna, sytuacja popełnienia przestępstwa, środowisko cyfrowe, cyberprzestrzeń, ślad cyfrowy.

¹¹ Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. С. 69.

близькості кіберпростору як специфічної обстановки вчинення кримінальних правопорушень у XXI столітті.

Для цілей криміналістичної класифікації злочинів, учинених у кіберпросторі, як слушно визначила О. Самойленко, доцільно виходити із традиційних сфер суспільного життя, які визначають мотиви протиправної діяльності суб'єктів цифрового середовища. У такому контексті мотивація стає системоутворюючим чинником, що впливає на вибір об'єкта посягання, характер кримінальних дій і спосіб реалізації злочинної мети. З огляду на це пропонується виділяти такі основні групи мотивів:

1. Корисливі мотиви, пов'язані з фінансово-економічними відносинами суб'єктів у кіберпросторі.
2. Соціально-економічні мотиви, що зумовлені потребами чи очікуваннями, пов'язаними з соціальною сферою цифрової взаємодії.
3. Антидержавно-політичні мотиви, що виникають у контексті державнополітичних відносин у цифровому середовищі.
4. Ідейні мотиви, які обумовлені світоглядними та ціннісно-світоглядними орієнтаціями суб'єктів у кіберпросторі.

На підставі такої мотиваційної класифікації вчена структурує і самі кримінальні правопорушення, вчинені в кіберпросторі, у відповідні групи, серед яких:

1. Злочини з корисливих мотивів, що мають економічний характер і спрямовані на отримання неправомірної вигоди.
2. Злочини з соціально-економічних мотивів, які пов'язані з порушенням соціальних норм і мають негативні наслідки для окремих соціальних груп або інформаційного середовища.
3. Злочини з антидержавно-політичних мотивів, що мають на меті дестабілізацію державних інститутів або порушення політичної безпеки.
4. Злочини з ідейних мотивів, які випливають із системи світоглядних цінностей виконавця та відображаються у контентно-орієнтованих діях у цифровому середовищі.

На основі аналізу судово-слідчої практики запропоновано таку класифікацію злочинів у кіберпросторі:

1. Злочини з корисливих мотивів, пов'язані з фінансово-економічною сферою (підгрупи):
 - 1.1. Порушення режиму обігу предметів обмеженого доступу.
 - 1.2. Протиправні дії, спрямовані на заволодіння майном (зокрема шляхом електронних розрахунків).
 - 1.3. Порушення господарської діяльності, пов'язані з монополізмом чи недобросовісною конкуренцією.
2. Злочини з соціально-економічних мотивів, що включають насильницько-егоїстичні дії та порушення комунікаційних прав (підгрупи):
 - 2.1. Дії, що спричиняють шкоду фізичному чи психологічному стану осіб.
 - 2.2. Порушення прав інтелектуальної власності та таємниці комунікацій.
3. Злочини з антидержавно-політичних мотивів, пов'язані із загрозою національній безпеці та політичними інтересами держави (підгрупи):
 - 3.1. Антидержавницькі дії, спрямовані на підірвання конституційного порядку.
 - 3.2. Порушення у сфері державної таємниці.
 - 3.3. Протиправні втручання в автоматизовані системи державних інститутів.
 - 3.4. Політико-ідеологічні злочини, зокрема терористичні акти та порушення виборчих прав.
4. Злочини з ідейних мотивів, які випливають із дискримінаційних або радикальних світоглядних установок (підгрупи):
 - 4.1. Насильницько-дискримінаційні дії.
 - 4.2. Анархістські дії, пов'язані з використанням електронно-обчислювальних систем¹².

З урахуванням наведеної класифікації, актуальних тенденцій у правозастосовній практиці, визначених вище характеристик обстановки кіберзлочинів і специфіки цифрового середовища, можемо запропонувати удосконалену криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень, учинених у кіберпросторі, що враховує як мотиваційний чинник, так і об'єктно-спрямовану спрямованість дій особи злочинця. Вважаємо, що до неї слід відносити такі групи кримінально-караних діянь:

1. Кримінальні правопорушення, учинені з корисливих мотивів, тобто які: спрямовані на привласнення або перерозподіл цифрових, фінансових чи матеріальних активів, у тому числі криптовалюти. Вони охоплюють такі діяння:

- 1.1. Фінансово-маніпулятивні злочини: шахрайство, фішинг, відмивання грошей, крадіжки грошових активів з банківських платіжних карток та електронних гаманців тощо.
- 1.2. Технологічне піратство: незаконне використання ліцензій, порушення систем захисту цифрових продуктів.
- 1.3. Цифрове рейдерство та недобросовісна конкуренція: протидія законній господарській діяльності, розголошення комерційної таємниці тощо.
2. Кримінальні правопорушення, скоєні з мотивів ревнощів, помсти тощо (контроль, вплив, задоволення потреб), зокрема, пов'язані з експлуатацією осіб, маніпулятивною поведінкою, особистою вигодою тощо. До цієї групи можна віднести

¹² Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, учинених у кіберпросторі : монографія; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса: ТЕС, 2020. С. 63-66.

2.1. Окремі кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності: вербування з метою торгівлі людьми, кібербулінг (насильство в цифровому середовищі), доведення до самогубства тощо.

2.2. Розповсюдження порнографічних предметів: виготовлення, зберігання, розповсюдження порнографії, зокрема дитячої.

2.3. Посягання на інтелектуальну сферу: порушення авторського права, порушення права на приватність, викрадення або розголошення персональних даних.

3. Кримінальні правопорушення, реалізовані з антидержавних і політичних мотивів, тобто які мають за мету підірив державних інституцій, дестабілізацію політичного ладу, втручання в державні процеси. До цієї групи можна віднести:

3.1. Кібератаки проти державної інфраструктури: втручання в інформаційні системи органів влади, у тому числі органи правосуддя, саботаж виборчих процесів.

3.2. Порушення у сфері держтаємниці та шпигунство: кіберрозвідка, незаконний доступ до баз даних та відомостей, що становлять охоронювану законом таємницю.

3.3. Цифрова пропаганда та глорифікація війни: розповсюдження закликів до насильницької зміни влади, воєнної агресії, тероризму.

4. Кримінальні правопорушення ідейних та світоглядно-екстремістських мотивів, тобто вчинені з релігійної, расової, націоналістичної або анархістської позицій, часто спрямовані на підірив суспільних цінностей, а саме:

4.1. Мовно-релігійна або расова дискримінація: пропаганда ненависті, розпалювання ворожнечі, цькування.

4.2. Кібер-анархізм та деструктивний хактивізм: атаки на цифрові інфраструктури заради демонстрації протесту, ідеологічного маніфесту.

4.3. Кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки, порушення інформаційних систем або протиправних дій із даними,

Слід звернути увагу на те, що класифікація обстановки можлива за кількома критеріями: залежно від стадії злочинної діяльності (підготовка, реалізація, приховування), характеру змін її елементів (статична чи динамічна), впливу на кримінальне поведінку (сприятлива або несприятлива) та ступеня прогнозованості (передбачувана або непередбачувана)¹³. Разом із цим, кіберпростір набуває особливих рис як обстановка вчинення кримінального правопорушення.

На відміну від традиційного фізичного середовища, цифрове середовище може охоплювати всі етапи злочинної діяльності – від підготовки до реалізації та приховування. При цьому, підготовка до злочину у кіберпросторі здійснюється через використання спеціалізованих програмних засобів, платформ та інфраструктури, що унеможливорює прив'язку до конкретної території чи часового проміжку. Реалізація злочинного умислу, як правило, є віддаленою, опосередкованою і подекуди автоматизованою. Приховування злочину також має особливий характер: воно базується на методах цифрової анонімізації (наприклад, шляхом підключення до мережі через VPN), шифрування чи кодування інформації, використання розподілених обчислювальних мереж, що ускладнює виявлення причетних осіб та фіксацію цифрових слідів.

За характером змін своїх елементів кіберпростір постає як динамічне, змінне середовище, у межах якого цифрові об'єкти можуть бути оперативно створені, змінені або знищені. Це позбавляє можливості фіксації стабільної, статичної обстановки злочину, що характерна для традиційних форм кримінально-караної поведінки. Натомість, виявлення й аналіз такої обстановки вимагає оперативного технічного втручання та візуалізації складних зв'язків у цифровому середовищі.

Щодо впливу обстановки на кримінально-карану поведінку, то кіберпростір забезпечує знеособлення, анонімність, доступність цільової аудиторії та інструментів вчинення злочину, що суттєво знижує ризики викриття всіх осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення. Проте одночасно цифрове середовище залишає специфічні сліди (цифрові сліди, лог-файли, метадані), що за умов належного технічного супроводу, можуть бути виявлені, зафіксовані та досліджені у кримінальному провадженні.

У розрізі критерію прогнозованості обстановка злочину скоріше є непередбачуваною. Цифрові інструменти дозволяють швидко адаптувати злочинні схеми до сформованої цифрової реальності, змінювати способи реалізації злочинного умислу, змінювати об'єкти посягання. Це створює додаткові складнощі для органів досудового розслідування, які змушені постійно вдосконалювати свої аналітичні й технічні спроможності, орієнтуючись не на традиційні, а на інтерактивні та змінні параметри цифрового середовища. Таким чином, обстановка кіберпростору є відносно новою криміналістичною категорією, що потребує переосмислення усталених підходів до її розуміння, тлумачення, дослідження й фіксації.

Висновки. Традиційні уявлення про обстановку вчинення кримінального правопорушення, сформовані в межах класичної криміналістичної доктрини, виявляються недостатніми для адекватного відображення специфіки злочинної діяльності в умовах кіберпростору. Цифрове середовище, яке дедалі частіше є не лише інструментом, а й повноцінною обстановкою вчинення кримінального правопорушення, має низку унікальних характеристик, зокрема нематеріальність, інформаційно-комунікаційну природу, технологічну опосередкованість, асинхронність, анонімність учасників і циф-

¹³ Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. С. 13-15.

ровий характер слідів. Це обумовлює потребу в системному оновленні теоретичних засад криміналістики, зокрема перегляді концепції обстановки злочину з урахуванням трансформаційних процесів, пов'язаних із цифровізацією. Кіберпростір охоплює всі стадії злочинної діяльності, від підготовки до реалізації та приховування, а його динамічність, висока варіативність і складність фіксації слідів висувають нові вимоги до формування методико-криміналістичних рекомендацій щодо розслідування окремих кримінальних правопорушень.

Запропонована класифікація кіберзлочинів з урахуванням мотиваційних і об'єктно-функціональних критеріїв є лише спробою на шляху осмислення актуального питання. Наявність таких типів мотивів, як корисливі, соціально-економічні, антидержавно-політичні й ідейні, вказує на багатовекторність цифрової злочинності, що нині охопила майже всі сфери суспільного життя.

Таким чином, кіберпростір як обстановка вчинення злочину потребує інституціоналізації у криміналістиці, розробки адаптованих методичних підходів до його аналізу, фіксації та дослідження, а також формування нової парадигми криміналістичного мислення, зорієнтованої на виклики цифрової епохи.

References

- Beneskul, A. V. (2021). Kharakterystyka kryminalnykh pravoporushen u sferi vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 12, 511–514. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/131> [in Ukrainian].
- Vashchenko, I. O. (2019). Kiberprostrir yak obstanovka vchynennia zlochyyniv u sferi narkobiznesu. *Porivnialno-analitychne pravo*, 2, 226–228 [in Ukrainian].
- Dyntu, V. A. (2014). Obstanovka zlochyynu yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyyniv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa. 20 s [in Ukrainian].
- Kipa, O. (2010). Pravoporushennia v mrezhi Internet. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 4, 346–349 [in Ukrainian].
- Kuriata, L., & Myrovska, A. (2021). Obstanovka shakhraistva, vchynenoho pid pryvodom propoviduvannia virovchen i vykonannia relihiinykh obriadiv, ta yii znachennia dlia rozsliduvannia. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 5, 258–262. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.42> [in Ukrainian].
- Reinhold, A. V. (2023). Osnovy metodyky rozsliduvannia shakhraistva v internet-komertsii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Dnipro. 25 s [in Ukrainian].
- Samoilenko, O. A. (2020). Osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyyniv, vchynenykh u kiberprostorii : monohrafiia / za zah. red. A. F. Volobuieva. Odesa: TES. 372 s [in Ukrainian].
- Vykhodets, Yu. O., Drozd, V. H., Yefimov, M. M., Koba, V. B., Luhovyi, I. O., ta in. (2025). Teoretychni ta prakseolohichni zasady rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u kiberprostorii : monohrafiia. Dnipro: Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav. 212 s [in Ukrainian].
- Tishchenko, V. V. (2007). Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyyniv : monohrafiia. Odesa: Feniks. 260 s [in Ukrainian].
- Chetvertak, D. Yu. (2016). Metodyka rozsliduvannia prykhovuvannia zlochyyniv: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 218 s [in Ukrainian].
- Chetvertak, D. Yu. (2015). Kharakterystyka obstanovky vchynennia prykhovuvannia zlochyyniv. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia ta praktyka*, 3, 85–88 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 14.07.2025 / Рецензовано 12.08.2025 / Прийнято до друку 17.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Вуйма, А. (2025). Цифровий вимір сучасної злочинності: кіберпростір як типова обстановка вчинення кримінальних правопорушень *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 64–70. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.05>

DOI DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06>
УДК 343.985 (477)

Влада Гусєва

докторка юридичних наук, професорка,
завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту
№1 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>
e-mail: v.guseva989@ukr.net

Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів

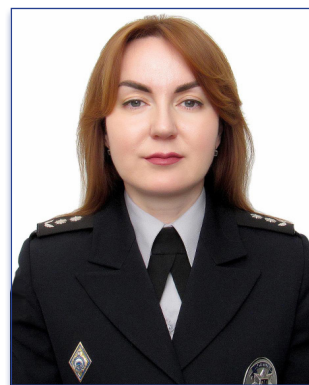
У статті проаналізовано особливості участі спеціалістів у судовому розслідуванні воєнних злочинів, учинених збройними формуваннями держави-агресора на території України. Наголошено на значущості залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями, до таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, допит підозрюваних, потерпілих та свідків. Метою статті визначено виявлення форм участі спеціалістів у розслідуванні зазначених злочинів, аналіз їхніх функціональних можливостей, а також аргументацію доцільності залучення у випадках, що потребують міждисциплінарного підходу. Обґрунтовано, що допомога спеціалістів у галузях криміналістики, екології, судової медицини, ІТ тощо, є важливою умовою ефективного виявлення, фіксації та оцінки доказів у складних умовах воєнного конфлікту. Акцентовано на зростаючій ролі цифрової інформації та співпраці з громадянським суспільством у процесі формування доказової бази, а також на потребі в координації слідчих із рятувальними й екологічними службами під час документування воєнних злочинів, зокрема екоциду.

Ключові слова: воєнний злочин, спеціальні знання, спеціаліст, слідча (розшукова) дія, огляд комп'ютерних даних, розвідка по відкритих даних, цифровий слід, електронний доказ.

Постановка наукової проблеми. Воєнні злочини становлять особливу категорію протиправних діянь, що відзначаються високим ступенем суспільної небезпеки, оскільки посягають на фундаментальні цінності міжнародної спільноти – мир, безпеку та гуманність. Здебільшого сутність останніх значною мірою сформована нормами міжнародного гуманітарного права, що регламентує правила ведення збройних конфліктів. На відміну від військових злочинів, які мають національну юрисдикцію та стосуються порушень внутрішнього порядку проходження військової служби, воєнні злочини розглядаються в міжнародному контексті як порушення, які можуть бути інкриміновані як окремим особам, так і державам, що несе за собою потенційну міжнародно-правову відповідальність.

Попри нормативне розмежування воєнних і військових злочинів у Кримінальному кодексі України, де перші згадані в розділі про злочини проти миру, а другі – у контексті порушень порядку військової служби, практика їх класифікації не завжди узгоджується з доктринальними положеннями та міжнародними стандартами. Не можна оминати увагою того факту, що міжнародно-правовий підхід до визначення воєнних злочинів ґрунтується, зокрема, на положеннях Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який окреслює перелік серйозних порушень Женевських конвенцій та звичаїв ведення війни. До таких діянь належать, серед іншого, умисне вбивство цивільних, напади на гуманітарні місії, використання заборонених методів ведення бойових дій, мародерство, тортури та захоплення заручників.

Попри певну нормативну невизначеність окремих термінологічних конструкцій, не можна оминати увагою, низку праксеологічних проблем, що позначаються на ефективності розслідування воєнних злочинів. Низку із них, на нашу думку, можна вирішити шляхом залучення фахових спеціалістів, здатних забезпечити кваліфіковану технічну, на-

Влада Гусєва

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Vlada Husieva

PARTICIPATION OF SPECIALISTS IN THE INVESTIGATION OF WAR CRIMES

The article analyzes the peculiarities of the participation of specialists in the pre-trial investigation of war crimes committed by the armed formations of the aggressor state on the territory of Ukraine. The significance of the involvement of persons with special knowledge in such investigative (search) actions as inspection of the scene, questioning of suspects, victims and witnesses was emphasized. The purpose of the article is to identify the forms of participation of specialists in the investigation of the specified crimes, the analysis of their functional capabilities, as well as the argumentation of the expediency of involvement in cases that require an interdisciplinary approach. It is substantiated that the help of specialists in the fields of criminology, ecology, forensic medicine, IT, etc., is an important condition for the effective detection, recording and evaluation of evidence in the complex conditions of a military conflict. Emphasis is placed on the growing role of digital information and cooperation with civil society in the process of forming the evidence base, as well as on the need for coordination of investigators with rescue and environmental services when documenting war crimes, in particular ecocide.

Keywords: war crime, special knowledge, specialist, investigative (search) action, computer data review, open data intelligence, digital trail, electronic evidence.

Vlada Husieva

BETEILIGUNG VON SPEZIALISTEN AN DER ERMITTLUNG VON KRIEGSVERBRECHEN

Zusammenfassung. Der Artikel analysiert die Besonderheiten der Beteiligung von Spezialisten am Vorverfahren bei Kriegsverbrechen, die von bewaffneten Formationen des Aggressorstaates auf dem Territorium der Ukraine begangen wurden. Hervorgehoben wird die Bedeutung der Hinzuziehung von Personen, die über Spezialwissen verfügen, zu solchen Ermittlungshandlungen (Fahndungshandlungen) wie der Tatortbesichtigung, der Vernehmung von Verdächtigen, Geschädigten und Zeugen. Als

укову й експертну підтримку на різних етапах досудового розслідування. Саме їхня участь дозволяє не лише забезпечити належний рівень фіксації матеріальних, цифрових та ідеальних слідів злочину у складних умовах збройного конфлікту, але й гарантувати об'єктивність та достовірність зібраної доказової інформації.

Спеціалісти, зокрема у галузях криміналістики, судові медики, фахівці з інформаційних технологій, інженери та представники інших суміжних галузей знань, забезпечують реалізацію методів дистанційного моніторингу, застосування цифрових технологій, проведення точних замірів, аналізу матеріальних слідів тощо. Їхні висновки мають вирішальне значення при формуванні доказів, особливо у випадках вчинення злочинів проти цивільного населення, об'єктів інфраструктури чи довкілля, де без глибоких спеціальних знань встановлення обставин справи є практично неможливим.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика використання спеціальних знань у кримінальному провадженні ґрунтовно розкрита та знаходить своє висвітлення у роботах В. В. Арешонкова, Г. С. Бідняк, М. С. Бокаріус, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. А. Журавля, А. В. Ішенка, Н. І. Клименко, В. В. Коваленка, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, І. А. Петрової, І. В. Пирого, М. В. Салтєвсько-го, М. Я. Сегая, Е. Б. Сімакової-Єфремян, Г. О. Спіціної, Р. Л. Степанюка, А. М. Тимчишина, А. Я. Хитри, В. В. Циркаля, Ю. М. Чорноус, С. С. Чернявського, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. Г. Щербаковського та багатьох інших. Ці вчені заклали та суттєво розвинули вчення про використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві.

Останнім часом різноманітним аспектам участі спеціалістів у кримінальних провадженнях приділяють увагу І. М. Вигівський, І. В. Гора та В. А. Колесник, А. В. Коваленко, О. А. Кравченко, О. Д. Кувшинов, Є. Д. Лук'янчиков, Ю. О. Піляков, Д. Б. Сергєєва, В. В. Юсупов, В. О. Яремчук та інші, спрямовують наукові дослідження на розроблення та вдосконалення тактичних аспектів проведення окремих слідчих (розшукових) дій. У межах цих напрацювань значна увага приділяється визначенню специфіки залучення спеціалістів до участі у таких діях, аналізу їх процесуального статусу, а також з'ясуванню організаційних і тактичних засад їхньої участі у кримінальному провадженні¹.

Попри це, низка дискусійних аспектів, що стосуються участі спеціалістів під час розслідування воєнних злочинів, залишається недостатньо розробленою у науковій літературі. Зокрема, потребують глибшого аналізу питання чіткого визначення ролі спеціалістів у межах різних слідчих (розшукових) дій, меж їх процесуальної автономії, а також критерії ефективної взаємодії між слідчим і спеціалістом у специфічних умовах збройного конфлікту. Особливо уваги заслуговують і виклики, пов'язані із залученням спеціалістів у галузі цифрової та воєнної криміналістики, медичного, технічного й інших профілів, участь яких є критично важливою для належного документування наслідків злочинів, пов'язаних із війною.

Мета статті – визначити форми участі спеціалістів у кримінальних провадженнях щодо розслідування воєнних злочинів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У розслідуванні воєнних злочинів спеціалісти, будучи носіями спеціальних знань, що необхідні для належної фіксації, аналізу й оцінки складних і часто нестандартних обставин, відіграють важливу роль у документуванні фак-

¹ Вигівський І. М. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, скоєних у контексті збройного конфлікту. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1. С. 106-111; Гора І. В., Колесник В. А. Питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування екоциду. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622355>; Пілюков Ю. О. Форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 2. С. 112-117; Сахошко М., Юсупов В. Залучення спеціаліста адвокатом під час розслідування незаконного виготовлення, зберігання, збуту пального або його транспортування з метою збуту. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 1-2 (67-68). С. 124-131. DOI: 10.33270/0525676812.16; Сергєєва Д. Б. Використання спеціальних знань у розслідуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності: процесуальні аспекти, експертна взаємодія та цифрова криміналістика. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6, ч. 3. С. 234-247. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36>.

тів протиправної діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціаліст – це особа, яка має спеціальні знання та навички і залучається для надання консультацій, пояснень, довідок або висновків із питань, що потребують особливої фахової обізнаності в ході досудового розслідування чи судового розгляду².

У кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів, де часто йдеться про знищення цивільної інфраструктури, об'єктів критичного значення, природного середовища та масові порушення прав людини, спеціаліст допомагає слідчому виявити та закріпити докази, надати пояснення з технічних, біологічних, хімічних, військових чи інших аспектів. Його функції реалізуються через декілька форм діяльності:

1. Практична діяльність – участь у підготовці, організації та безпосередньому проведенні слідчих (розшукових) дій, пошук, виявлення, фіксація та вилучення слідів (зокрема слідів вибухів, ураження екосистем), відбір проб ґрунту, води, біологічних матеріалів тощо.

2. Методична діяльність – застосування науково обґрунтованих прийомів і методик під час документування подій, у тому числі із використанням дронів, супутникових знімків, картографічних сервісів.

3. Технічна діяльність – підбір та використання сучасних технічних засобів (тепловізійні камери, спектрометри, пристрої GPS-локалізації, засоби цифрової фіксації), що забезпечують точне збирання доказової інформації.

4. Консультативна діяльність – надання усних і письмових роз'яснень із питань, які виникають під час планування та проведення слідчих дій, або які будуть вирішуватись через експертизу³.

Проведений аналіз слідчої та судової практики засвідчує, що залучення спеціаліста в кримінальному провадженні щодо воєнних злочинів є правом, а не обов'язком слідчого. Рішення про необхідність такої участі ухвалюється з урахуванням характеру конкретної слідчої (розшукової) дії, її складності, обсягу й очікуваних результатів. При цьому важливе значення мають уявлення слідчого про доцільність застосування спеціальних знань під час виявлення, фіксації або аналізу доказової інформації.

Під час досудового розслідування воєнних злочинів, учинених збройними формуваннями країни-агресора на території України, окреме значення належить проведенню таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події та допит учасників кримінального провадження. Саме ці процесуальні дії є визначальними серед засобів доказування та потребують високого рівня організації, міжвідомчої координації, а також залучення обізнаних осіб з відповідними знаннями та досвідом.

Проведення огляду місця події у справах про воєнні злочини вимагає не лише суворого дотримання вимог КПК України, а й врахування безпекової ситуації, технічної оснащеності та оперативності дій. Доцільним є попереднє залучення спеціалістів для оцінювання можливості доступу до конкретного об'єкта чи місцевості, застосування безпілотних літальних апаратів, дистанційних фото- та відеофіксуючих систем, а також здійснення точного просторового позиціонування виявлених об'єктів і фіксації координат. Це дозволяє не лише документувати обстановку, але й у подальшому співвіднести її з перебуванням конкретних ворожих підрозділів, визначити зони їх відповідальності та участі у вчиненні воєнних злочинів.

Допит осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів, варто проводити невідкладно після їхнього затримання. Водночас необхідно враховувати психологічні чинники: можливий вплив бойового стресу, ідеологічної обробки, стан дезорієнтації або страху. Тактика допиту має включати демонстрацію зібраних доказів, пояснення правових наслідків співпраці зі слідством, можливість укладення угоди про визнання винуватості, а також використання повторного допиту для уточ-

Ziel des Artikels wurde die Identifizierung der Formen der Beteiligung von Spezialisten an der Ermittlung der genannten Verbrechen, die Analyse ihrer funktionalen Möglichkeiten sowie die Argumentation der Zweckmäßigkeit ihrer Hinzuziehung in Fällen, die einen interdisziplinären Ansatz erfordern, definiert. Es wird begründet, dass die Unterstützung durch Spezialisten in den Bereichen Kriminalistik, Ökologie, Rechtsmedizin, IT usw. eine wichtige Bedingung für die effektive Entdeckung, Fixierung und Bewertung von Beweisen unter den komplexen Bedingungen eines bewaffneten Konflikts darstellt. Akzentuiert wird die wachsende Rolle digitaler Informationen und der Zusammenarbeit mit der Zivilgesellschaft im Prozess der Beweismittelbildung sowie der Bedarf an einer Koordination der Ermittler mit Rettungs- und Umweltschutzdiensten während der Dokumentation von Kriegsverbrechen, insbesondere des Ökozids.

Schlüsselwörter: Kriegsverbrechen, Spezialwissen, Spezialist, Ermittlungshandlung, Untersuchung von Computerdaten, Open Source Intelligence (OSINT), digitaler Fußabdruck, digitaler Beweis.

Vlada Husieva

PARTICIPATION DE SPÉCIALISTES AUX ENQUÊTES SUR LES CRIMES DE GUERRE

L'article analyse les particularités de la participation d'experts à l'enquête préliminaire sur les crimes de guerre commis par les forces armées de l'État agresseur sur le territoire de l'Ukraine. L'importance de la participation de personnes possédant des connaissances spécialisées à des actions d'enquête (de recherche) telles que l'inspection du lieu des faits, l'interrogatoire des suspects, des victimes et des témoins est fait remarquer. L'objectif de l'article est d'identifier les formes de participation des spécialistes à l'enquête sur les crimes mentionnés, d'analyser leurs capacités fonctionnelles et d'argumenter la pertinence de leur implication dans les cas nécessitant une approche interdisciplinaire. Il est justifié que l'aide de spécialistes dans les domaines de la criminalistique, de l'écologie, de la médecine légale, des technologies de l'information, etc. soit une condition importante pour la détection, la fixation et l'évaluation efficaces des preuves dans les conditions difficiles d'un

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

³ Використання спеціальних знань під час розслідування колабораційної діяльності: практичний посібник. / М. В. Нечеснюк, А. А. Вознюк, Є. О. Письменський, В. О. Гусева, І. В. Пиріг. Київ: НАВС, 2024. С. 43-46.

conflit armé. L'accent est mis sur le rôle croissant de l'information numérique et de la coopération avec la société civile dans le processus de constitution d'un dossier de preuves, ainsi que sur la nécessité de coordonner les enquêteurs avec les services de secours et les services environnementaux lors de la documentation des crimes de guerre, en particulier des écocide.

Mots-clés : crime de guerre, connaissances spéciales, spécialiste, action d'enquête (recherche), examen des données informatiques, renseignement sur les données ouvertes, trace numérique, preuve électronique.

Vlada Husieva

UDZIAŁ SPECJALISTÓW W ŚLEDZTWACH DOTYCZĄCYCH ZBRODNI WOJENNYCH

Artykuł analizuje specyfikę udziału specjalistów w postępowaniu przygotowawczym w sprawie zbrodni wojennych popełnionych przez siły zbrojne państwa-agresora na terytorium Ukrainy. Autor podkreśla znaczenie zaangażowania osób posiadających specjalistyczną wiedzę w takie czynności śledcze (detektywistyczne), jak oględziny miejsca zdarzenia, przesłuchania podejrzanych, ofiar i świadków. Celem artykułu jest identyfikacja form udziału specjalistów w śledztwach dotyczących tych przestępstw, analiza ich możliwości funkcjonalnych, a także przedstawienie argumentów przemawiających za celowością ich zaangażowania w sprawy wymagające podejścia interdyscyplinarnego. Uzasadniono, że pomoc specjalistów z zakresu kryminalistyki, ekologii, medycyny sądowej, informatyki itp. jest istotnym warunkiem skutecznej identyfikacji, rejestracji i oceny dowodów w trudnych warunkach konfliktu zbrojnego. Autor podkreśla rosnącą rolę informacji cyfrowej i współpracy ze społeczeństwem obywatelskim w procesie tworzenia bazy dowodowej, a także potrzebę koordynacji działań śledczych ze służbami ratowniczymi i środowiskowymi przy dokumentowaniu zbrodni wojennych, w tym ekocydu.

Słowa kluczowe: zbrodnia wojenna, wiedza specjalistyczna, specjalista, działania śledcze (detektywistyczne), przegląd danych komputerowych, wywiad otwartych danych, ślad cyfrowy, dowody elektroniczne.

нення позицій. Вважаємо, що в таких слідчих ситуаціях відеофіксація є обов'язковим елементом, що дає змогу додатково проаналізувати поведінку допитуваного і зафіксувати вербальні та невербальні реакції.

Особливо важливою є взаємодія з потерпілими та свідками воєнних злочинів, оскільки їхні показання нерідко стають єдиним джерелом прямих доказів. Слідчому необхідно встановити довірливу комунікацію, враховуючи емоційний та психологічний стан допитуваного, який міг стати жертвою або очевидцем надзвичайно травматичних подій. Додатковим викликом є забезпечення безпеки таких осіб – зокрема, якщо вони перебувають на тимчасово окупованих територіях або нещодавно їх залишили.

Для гарантування захисту потерпілих і свідків, у таких випадках доцільно використовувати технічні засоби захищеного зв'язку, допити в режимі відеоконференції, а також правові механізми, передбачені КПК України для дистанційної участі в процесуальних діях. Анонімність або приховування персональних даних також можуть бути необхідними в умовах постійної загрози для життя та здоров'я допитуваних.

У цьому контексті роль спеціаліста є надзвичайно важливою, оскільки саме він здатен надати кваліфіковану допомогу в ситуаціях, які потребують поглибленого аналізу спеціалізованих знань і навичок. Залучення спеціаліста підвищує об'єктивність оцінки подій, дозволяє краще зрозуміти технічні, медичні, біологічні, психологічні й інші аспекти злочину, що розслідується.

Спеціалісти мають можливість попередньо аналізувати виявлені об'єкти або явища, формулювати припущення щодо їх походження, механізму утворення та значення для розслідування, що особливо актуально у випадках складних багатofакторних злочинів, до яких належать воєнні злочини. Їхні рекомендації можуть бути використані як підґрунтя для подальшого призначення експертиз, формування слідчих версій, а також для забезпечення належного рівня організації слідчих (розшукових) дій у складних умовах.

Залучення спеціаліста до допиту підозрюваних або свідків також є вкрай корисним. Зокрема, психологи можуть допомогти адаптувати тактику допиту до психоемоційного стану особи, ідентифікувати ознаки маніпуляцій, симуляції або навмисного викривлення інформації. При цьому спеціаліст може брати участь не лише у підготовці до допиту, а й у його безпосередньому проведенні, допомагаючи з формулюванням запитань або інтерпретацією поведінкових реакцій.

У випадках участі потерпілих, які постраждали від сексуального насильства, катувань або інших порушень прав людини, допомога спеціалістів – судових медиків, психіатрів або психологів – є визначальною для належної фіксації фактів, дотримання етичних стандартів та уникнення вторинної травматизації. Вони можуть також надати висновки щодо стану здоров'я особи, що допоможе у виборі подальших тактичних рішень слідчим.

Крім того, спеціалісти сприяють забезпеченню відповідності зібраних доказів міжнародним стандартам. Це особливо важливо у справах про воєнні злочини, які в перспективі можуть стати предметом розгляду міжнародних судових інституцій. Саме залучення спеціалістів із відповідним досвідом і технічним забезпеченням гарантує допустимість, надійність і репрезентативність доказової бази.

Таким чином, участь спеціаліста в розслідуванні воєнних злочинів не лише забезпечує ефективність окремих процесуальних дій, а й підвищує якість всього досудового розслідування. Вона дозволяє уникнути помилок, зміцнити доказову базу, захистити права учасників провадження й забезпечити справедливість навіть у надскладних умовах воєнного конфлікту.

Спеціаліст може залучатися з метою використання технічних засобів, фіксації слідів злочину, підготовки запитань експерту, пояснення питань, що стосуються його галузі знань. Проте його діяльність обмежується повноваженнями того учасника провадження, який його залучив, і реалізується виключно в межах делегованих повноважень.

Під час виконання своїх функцій спеціаліст може попередньо оцінювати виявлені сліди, документи, речові докази та інші об'єкти, надавати консультації та попередні висновки, що хоч і не набувають статусу до-

казу, можуть слугувати орієнтиром у формуванні версій або постановці експертних завдань. Його участь сприяє уточненню обставин злочинної події, зокрема щодо виду зброї, що застосовувалась, способу ураження об'єктів, масштабів екологічних чи техногенних наслідків тощо.

Окрім практичної допомоги під час слідчих (розшукових) дій, спеціаліст виконує і консультаційні функції. Це може бути аналіз документів, інтерпретація показань, допомога в реконструкції подій, підготовка до слідчих (розшукових) дій або аналітична оцінка отриманої інформації, що потребує відповідної компетенції.

На сьогодні дедалі більшого поширення набувають випадки виявлення та документування воєнних злочинів не лише правоохоронними органами, а й представниками громадянського суспільства. Йдеться про активну участь громадських організацій, волонтерських ініціатив, журналістських колективів, а також окремих громадян, які фіксують відповідні події, зберігають документи, електронні докази чи інші матеріали, що можуть мати доказове значення для кримінального провадження. Крім того, певна інформація та речові докази можуть залишатися в розпорядженні представників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств і установ, які були вимушено евакуйовані з тимчасово окупованих територій.

Ідентифікація таких осіб або організацій потребує системного підходу, зокрема, здійснення запитів до органів влади та місцевого самоврядування з метою отримання реєстрів, внутрішніх повідомлень або документів, які можуть підтверджувати факт співпраці певних осіб із ворогом чи вчинення дій на шкоду національній безпеці. Після отримання таких матеріалів доцільним є проведення слідчого огляду відповідних носіїв інформації, як традиційних, так і цифрових, за участю фахівців, які володіють спеціальними знаннями.

У цьому контексті особливого значення набуває правильне використання публічних цифрових джерел, зокрема відкритих платформ та інтернет-ресурсів. З метою забезпечення достовірності та юридичної придатності зібраних матеріалів слідчі можуть орієнтуватися на Протокол Берклі – універсальний стандарт для фіксації, збереження й аналізу цифрових доказів, визнаний Офісом Генерального прокурора України як відповідний до міжнародних практик.

Для ефективної реалізації зазначених завдань доцільним є залучення спеціалістів у галузях інформаційних технологій, комп'ютерної інженерії, цифрової криміналістики. Вони можуть надати професійну допомогу під час огляду електронних пристроїв, фіксації метаданих, аналізу цифрових слідів, а також верифікації джерел інформації. Значущість таких дій зростає з огляду на правовий статус цифрової копії документа, отриманої в мережі Інтернет, що на підставі чинного законодавства України прирівнюється до оригіналу й може бути використана як доказ у кримінальному провадженні.

Отже, взаємодія з громадянським суспільством, використання відкритих джерел та залучення спеціалістів з цифрової безпеки створюють умови для розширення доказової бази у справах про злочини проти держави, забезпечуючи ефективність кримінального переслідування навіть у складних умовах збройного конфлікту.

Не можна оминати увагою ще і важливість участі спеціалістів у розслідуванні екоциду, який також визначається як воєнний злочин. Екоцид у воєнний період вирізняється масштабністю, складністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків, необхідністю дослідження тривалого впливу на довкілля та збирання комплексних даних з численних джерел. У цьому контексті саме міждисциплінарний підхід із залученням спеціалістів різних галузей знань дозволяє не лише адекватно оцінити шкоду довкіллю, а й встановити її зв'язок зі збройною агресією.

Проведення огляду місця події є однією з важливих слідчих (розшукових) дій у справах про екоцид. Проте специфіка таких злочинів – зокрема масштаб забруднення, важкодоступність уражених територій, тривалість шкідливого впливу – потребує участі фахівців з екології, геології, біології, вибухотехніки, а також технічних операторів, які володіють сучасними засобами аерофотозйомки, дистанційного зондування та геоінформаційного аналізу. Участь таких спеціалістів дозволяє фіксувати обстановку на місці події максимально точно, з урахуванням змін, що швидко настають через погодні, техногенні чи інші чинники⁴.

Особливо важливим є те, що у справах про екоцид технічна фіксація доказів не обмежується традиційними методами фотографування та опису. Сучасні техніко-криміналістичні засоби, включаючи квадрокоптери, спектральні сканери, автоматизовані системи виявлення забруднення, дозволяють зафіксувати навіть ті зміни, що є невидимими неозброєним оком, а також створити точні карти ураженої території, обчислити обсяг і щільність забруднення, ідентифікувати його джерела. Це надзвичайно актуально для подальшого призначення екологічних експертиз.

До завдань спеціалістів також належить відбір зразків ґрунту, води, повітря, рослинності, біологічного матеріалу. У разі фіксації наслідків ракетного удару чи обстрілу, залучаються вибухотехніки та спеціалісти-хіміки, які визначають тип снаряду чи речовини, що стала джерелом забруднення. Екологи, у свою чергу, аналізують ступінь ураження екосистем і прогнозують тривалість відновлення. Усі ці дані мають відображатися в протоколах слідчих (розшукових) дій із додаванням відповідних додатків: актів, фото- та відеозйомки, картографічних матеріалів, попередніх розрахунків збитків тощо.

Ключовим викликом у розслідуванні екоциду під час воєнних дій є координація слідчих (розшукових) дій з рятувальними та аварійними заходами. Тому спеціалісти мають не лише виконувати технічні функції, а й взаємодіяти з іншими суб'єктами процесу – представниками Державної служби з надзви-

⁴ Гора І. В., Колесник В. А. Питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування екоциду. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622355>.

чайних ситуацій, екологічною службою, військовими, адміністраціями. Це вимагає чітко скоординованих дій, оперативного обміну даними та врахування тактичних особливостей, зокрема ризиків повторного обстрілу місця події.

Розслідування екоциду як воєнного злочину неможливо здійснити без залучення висококваліфікованих спеціалістів. Їхня участь забезпечує повноту й об'єктивність встановлення обставин правопорушення, надає достовірні відомості для експертного аналізу, дозволяє ефективно документувати екологічні злочини, збирати докази вини особи, причетної до злочинної діяльності проти довкілля під час збройної агресії.

Висновки. Розслідування воєнних злочинів у контексті триваючого збройного конфлікту в Україні постає як надзвичайно складне завдання, яке потребує не лише належної правової кваліфікації та дотримання кримінального процесуального законодавства, а й широкого застосування спеціальних знань. Як засвідчив проведений аналіз, участь спеціаліста в досудовому розслідуванні таких злочинів значною мірою сприяє ефективності виявлення, фіксації, аналізу та оцінки доказів, зокрема у випадках, коли йдеться про складні обставини вчинення злочину, значні масштаби наслідків, їхню багатofакторність і тривалість.

Установлено, що спеціалісти є ключовими учасниками кримінального провадження в частині технічного, наукового й аналітичного супроводу слідчих (розшукових) дій. Їхня участь дозволяє оперативно реагувати на динамічну ситуацію під час документування воєнних злочинів, забезпечувати якість фіксації слідів, включаючи цифрові, біологічні, екологічні й інші об'єкти. Участь спеціаліста є особливо важливою при проведенні огляду місця події, допитах, а також при аналізі відкритих джерел та цифрових доказів.

Значна увага має приділятися розслідуванню екоциду, який у сучасних умовах слід розглядати як форму воєнного злочину. Специфіка таких правопорушень вимагає міждисциплінарного підходу, залучення фахівців з різних галузей, екології, вибухотехніки, цифрової криміналістики, судової медицини тощо, а також використання сучасних технічних засобів. Це дає змогу не лише зафіксувати масштаб шкоди довкіл्लю, а й обґрунтовано пов'язати її з конкретними діями ворога.

Окремо акцентовано на потребі взаємодії з громадськими організаціями, волонтерами, журналістами та іншими носіями криміналістично значущої інформації, які в умовах збройного конфлікту нерідко першими фіксують факти злочинної діяльності. У цьому контексті зростає значення фахівців у сфері цифрової безпеки та ІТ, що дозволяє інтегрувати отримані матеріали у процес доказування з дотриманням міжнародних стандартів.

Таким чином, участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів виступає не лише доцільною, а й об'єктивно необхідною умовою забезпечення повноти, ефективності та легітимності досудового розслідування. Їхня залученість мінімізує процесуальні помилки та підвищує ймовірність притягнення винних до відповідальності, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

References

- Hora, I. V., Kolesnyk, V. A. (2025). Pytannia kryminalistychnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia ekotsydu. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*, (13). <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622355> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. (2012). *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Piliukov, Yu. O. (2025). Formy vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv. *Aktualni problemy pravoznavstva*, (2), 112–117 [in Ukrainian].
- Sakhoshko, M., & Yusupov, V. (2025). Zaluchennia spetsialista advokatom pid chas rozsliduvannia nezakonnoho vyhotovlennia, zberihannia, zbutu palnoho abo yoho transportuvannia z metoiu zbutu. *Nauka i pravookhorona*, (1–2) [67–68], 124–131. <https://doi.org/10.33270/0525676812.16> [in Ukrainian].
- Serhieieva, D. B. (2025). Vykorystannia spetsialnykh znan u rozsliduvanni voiennykh zlochyniv i zlochyniv proty liudianosti: protsesualni aspekty, ekspertna vzaiemodiia ta tsyfrova kryminalistyka. *Analitychno-porionialne pravoznavstvo*, (6), Ch. 3, 234–247. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.36> [in Ukrainian].
- Vyhivskiy, I. M. (2025). Osoblyvosti vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen, skoienykh u konteksti zbroinoho konfliktu. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, (1), 106–111 [in Ukrainian].
- Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kolaboratsiinoi diialnosti: prakt. posib. / M. V. Nechesniuk, A. A. Vozniuk, Ye. O. Pysmenskyi, V.O. Husieva, I. V. Pyrih. Kyiv: NAVS, 2024. 130 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 11.09.2025 / Рецензовано 22.10.2025 / Прийнято до друку 25.11.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Гусева, В. (2025). Участь спеціалістів у розслідуванні воєнних злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 71-76. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.06>

Артем Добровінський

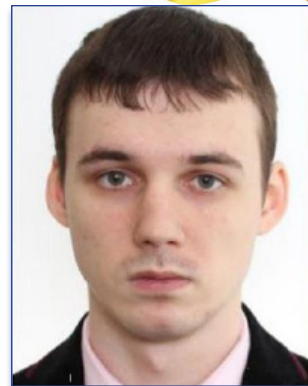
кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7463-2292>
e-mail: artem.d1402@gmail.com

Поняття соціального захисту співробітників правоохоронних органів

Досліджено системи соціального захисту співробітників правоохоронних органів України в контексті сучасних трансформацій соціальної політики та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів. Проаналізовано еволюцію нормативно-правових гарантій, починаючи з прийняття Закону України «Про Національну поліцію», який унормував соціальні права поліцейських, та завершуючи законодавчими ініціативами 2024–2025 років. Особливу увагу приділено змінам, запровадженим Законом України № 3621-IX від 21 березня 2024 р. та постановою Кабінету Міністрів України № 1553 від 31 грудня 2024 р., що істотно модернізували механізми надання соціальних гарантій і пільг. Висвітлено проблематику правової нестабільності у сфері пенсійного забезпечення правоохоронців, яка зумовлює значний масив судових спорів, а також окреслено тенденції підвищення рівня грошового забезпечення, спрямованого на зростання престижу служби. Окремі розділи статті присвячено аналізу медичного та житлового забезпечення, де ключовим інструментом стала програма «ЄОселя», а також гарантіям для членів сімей загиблих і зниклих безвісти захисників. Розкрито багаторівневу систему соціальних виплат і пільг, зокрема одноразову грошову допомогу, пільги на освіту та доступ до психологічної підтримки. Здійснено порівняльний аналіз законодавчих декларацій і практичної реалізації державних гарантій, що дає змогу констатувати наявність розриву між нормотворчими ініціативами та їх фінансово-організаційним забезпеченням. Узагальнюючи, автор доходить висновку, що сучасна модель соціального захисту правоохоронців в Україні характеризується високою динамікою розвитку та прагненням до комплексності, однак водночас залишається вразливою через надмірну фрагментарність та часті законодавчі зміни. Це формує актуальний науково-практичний дискурс щодо необхідності стабілізації соціальної політики, підвищення її ефективності та забезпечення реального доступу до гарантованих прав.

Ключові слова: соціальний захист; правоохоронці; пенсійне забезпечення; грошове забезпечення, пільги.

Постановка наукової проблеми. Соціальний захист співробітників правоохоронних органів є фундаментальним, адже відчуття стабільності й піклування неодмінно підвищує мотивацію й відповідальність на службі, яка пов'язана із високими ризиками та емоційним навантаженням. Ефективність правоохоронних структур напряму залежить від почуття захищеності кожного працівника та його родини. Забезпечення доступу до медичної допомоги, страхування, достойних пенсійних умов, житла й матеріальної підтримки не лише покращує якість життя, а й сприяє збереженню кадрів і ліквідуванню їх плінності. Окрім того, соціальний захист виконує важливу адаптаційну функцію, допомагаючи співробітникам зберігати працездатність навіть у стресових або кризових ситуаціях. Відчуття, що держава піклується про їхнє благополуччя, підсилює лояльність правоохоронців до суспільства і сприяє довірі

Артем Добровінський

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

The article examines the social protection system for law enforcement officers in Ukraine in the context of contemporary transformations in social policy and the adaptation of national legislation to international standards. The study analyzes the evolution of legal and regulatory guarantees, beginning with the adoption of the Law of Ukraine «On the National Police» which formalized the social rights of police officers, and continuing through legislative initiatives of 2024–2025. Particular attention is given to the changes introduced by the Law of Ukraine No. 3621-IX of March 21, 2024, and the Cabinet of Ministers Resolution No. 1553 of December 31, 2024, which significantly modernized the mechanisms for providing social guarantees and benefits. The paper highlights the issue of legal instability in the pension provision system for law enforcement personnel, which has led to a substantial number of legal disputes, as well as trends toward increasing monetary compensation aimed at enhancing the prestige of the service.

Specific sections of the article focus on medical and housing support, where the key instrument has been the «eOselya» program, as well as guarantees for the family members of deceased or missing defenders. The study reveals the multi-level system of social payments and benefits, including one-time financial assistance, educational benefits, and access to psychological support. A comparative analysis of legislative declarations and the practical implementation of state guarantees demonstrates a gap between normative initiatives and their financial and organizational support.

In conclusion, the author argues that the modern model of social protection for law enforcement officers in Ukraine is characterized by high dynamism and a striving for comprehensiveness, yet remains vulnerable due to excessive fragmentation and frequent legislative changes. This situation generates a current scientific and practical discourse on the need to stabilize social policy, increase its effectiveness, and ensure real access to guaranteed rights.

Keywords: social protection, law enforcement officers, pension provision, monetary compensation, benefits.

з боку громадян. Якісний соціальний захист запобігає професійному вигоранню й знижує ймовірність корупційних проявів, адже співробітник, впевнений у своїй соціальній безпеці, менше схильний до зловживань. Саме тому обране дослідження спрямовано на глибоке вивчення соціальних гарантій у комплексі, які здатні забезпечити стабільність, мотивацію та стійкість правоохоронних структур у викликах сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження соціального захисту різноманітних категорій працівників правоохоронних органів досліджували такі вчені-правники, як М. Ануфрієв, Н. Болотіна, В. Венедіктов, А. Джуська, В. Джуський, С. Зайцев, Р. Кондрат'єв, В. Мальяренко, М. Калашник, К. Мельник, І. Сирота, С. Сприндіс, Г. Чанишева, В. Щербина та ін. Утім у сучасних умовах окреслена тема потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Мета статті полягає в комплексному та всебічному аналізі поняття соціального захисту співробітників правоохоронних органів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціальний захист — це комплекс організаційно-правових та економічних заходів щодо забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах. У всьому світі на соціальний захист співробітників правоохоронних органів звертають особливу увагу, адже їх професійна діяльність доволі часто пов'язана з неабиякою небезпекою та високим рівнем ризику.

Відповідно до міжнародних норм захисту прав людини, зокрема Загальної декларації прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (ООН, 1966 р.) і Факультативних протоколів № 1, 2 до цього Пакту, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (ООН, 1966 р.), Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод (Рада Європи, 1950 р.) і Європейської соціальної хартії (Рада Європи, 1961 р., переглянута 1996 р.), інших актів Україна розробила й законодавчо затвердила систему законодавчих актів, спрямованих на соціальний захист як самого населення загалом, так і соціальний захист співробітників правоохоронних органів зокрема¹.

Право на соціальний захист має певний обсяг та зміст і розкривається в Конституції й законодавстві України. Соціальний захист співробітників правоохоронних органів є складовою соціального захисту державних службовців та соціального захисту населення загалом. Зважаючи на те, що соціальний захист є родовим поняттям, він містить діяльність держави, органів місцевого самоврядування, організацій із забезпечення умов для нормальної життєдіяльності населення².

З прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» в Україні було запроваджено зміну застарілої міліцейської системи. Результатом цього стало нормування гарантій соціального захисту поліцейських, яке вийшло на якісно новий рівень³. Так, соціальному захисту працівників поліції присвячено цілий розділ IX, який складається з 14 статей та закріплює такі гарантії: нормування службового часу й часу відпочинку поліцейських; порядок надання відпусток; грошове забезпечення; медичне забезпечення; житлове забезпечення; надання одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або втрати працездатності; гарантії пенсійного забезпечення; гарантії, пов'язані з навчанням дітей поліцейських⁴.

Період 2024–2025 років відзначається значною кількістю законодавчих змін, спрямованих на вдосконалення системи соціального захисту співробітників правоохоронних органів, а також військовослужбовців. Ця висока динаміка є прямою реакцією на поточну ситуацію в країні,

¹ Сприндіс С. І. Поняття соціального захисту працівників правоохоронних органів. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2021. Вип. 34. С. 66–71. DOI: 10.34142/23121661.2021.34.09.

² Гетьманцева Н. Д. Право соціального забезпечення: методичні рекомендації для студентів юридичного факультету Чернівців, 2003. С. 5–6.

³ Зайцев С. Ю. Сутність та значення соціального захисту працівників поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 887–889. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-11/217.

⁴ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

Artem Dobrovinskyi

BEGRIFF DES SOZIALEN SCHUTZES VON MITARBEITERN DER STRAFVERFOLGUNGSBEHÖRDE

Zusammenfassung. Der Artikel untersucht das System des sozialen Schutzes von Mitarbeitern der ukrainischen Strafverfolgungsbehörden im Kontext moderner Transformationen der Sozialpolitik und der Anpassung der nationalen Gesetzgebung an internationale Standards. Die Arbeit analysiert die Entwicklung der normativ-rechtlichen Garantien, beginnend mit der Verabschiedung des Gesetzes der Ukraine „Über die Nationale Polizei“, welches die sozialen Rechte von Polizeibeamten normierte, bis hin zu den Gesetzesinitiativen der Jahre 2024–2025. Besonderes Augenmerk liegt auf den durch das Gesetz der Ukraine Nr. 3621-IX vom 21. März 2024 und den Beschluss des Ministerkabinetts der Ukraine Nr. 1553 vom 31. Dezember 2024 eingeführten Änderungen, welche die Mechanismen zur Gewährung sozialer Garantien und Vergünstigungen wesentlich modernisierten. Beleuchtet wird die Problematik der rechtlichen Instabilität im Bereich der Rentenversorgung von Strafverfolgungsbeamten, die eine beträchtliche Anzahl von Rechtsstreitigkeiten verursacht, sowie die Tendenzen zur Erhöhung der finanziellen Versorgung, die auf eine Steigerung des Prestiges des Dienstes abzielen.

Gesonderte Abschnitte des Artikels widmen sich der Analyse der medizinischen Versorgung und der Wohnraumversorgung, wobei das Programm „jeOselsja“ zu einem Schlüsselinstrument avancierte, sowie den Garantien für Familienangehörige gefallener und vermister Verteidiger. Es wird ein mehrstufiges System sozialer Zahlungen und Vergünstigungen offengelegt, insbesondere einmalige Geldleistungen, Vergünstigungen im Bildungswesen und Zugang zu psychologischer Unterstützung. Ein durchgeführter Vergleich zwischen gesetzgeberischen Deklarationen und der praktischen Umsetzung staatlicher Garantien erlaubt die Feststellung einer Diskrepanz zwischen den normativen Initiativen und deren finanziell-organisatorischer Sicherstellung.

Zusammenfassend kommt der Autor zu dem Schluss, dass das moderne Modell des sozialen Schutzes von Strafverfolgungsbeamten in der Ukraine durch eine hohe Entwicklungsdynamik und das Streben nach Komplexität gekennzeichnet ist, gleichzeitig jedoch aufgrund übermäßiger Fragmentierung und häufiger Gesetzesänderungen vulnerabel bleibt. Dies formt einen aktuellen wissenschaftlich-praktischen Diskurs über die Notwendigkeit der Stabilisierung der Sozialpolitik, der Steigerung ihrer Effizienz und der Gewährleistung eines realen Zugangs zu garantierten Rechten.

Schlüsselwörter: Sozialer Schutz, Strafverfolgungsbeamte, Rentenversorgung, finanzielle Versorgung (Besoldung), Vergünstigungen.

що вимагає швидкого адаптування соціальної політики до потреб великої та вразливої категорії населення.

Одним із ключових нормативно-правових актів став Закон України № 3621-IX від 21 березня 2024 року, який вніс зміни до низки законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист⁵. Цей закон, що набув чинності 15 лютого 2025 року, оновив та розширив наявні соціальні гарантії. У лютому 2025 року також були подано на розгляд Верховної Ради законопроекти, що стосуються, зокрема, посилення правового захисту співробітників Служби судової охорони та захисту честі й гідності правоохоронців.

Зміни, унесені постановою Кабінету Міністрів України № 1553 від 31 грудня 2024 року, є особливо значущими, оскільки вони корегують порядок надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг. Із 1 травня 2025 року пільги для більшості категорій признаються з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Якщо дохід на одну особу перевищує 4240 грн, право на пільгу може бути втрачене. Проте родини загиблих військовослужбовців та зниклих безвісти були експліцитно виключені з-під дії цього обмеження, що підкреслює пріоритетність та незмінність державної підтримки цієї категорії⁶.

Така інтенсивність законодавчих ініціатив свідчить про напружену роботу уряду та парламенту з адаптації системи соціального захисту до нових реалій. Проте ця ж інтенсивність створює правову нестабільність, що призводить до значної кількості судових спорів, зокрема щодо перерахунку пенсій. Постійні зміни в системі правового забезпечення пенсіями роблять її нестійкою та ускладнюють її практичну реалізацію для бенефіціарів⁷.

Грошове забезпечення. Система грошового забезпечення поліцейських зазнала суттєвих змін. Станом на 2022 рік мінімальна заробітна плата в Україні становила 6,700 грн, тоді як базові оклади керівників поліції були навіть нижчими за цю суму, що компенсувалося різними преміями та надбавками⁸. Це означало, що основний дохід формувався за рахунок непостійних виплат, а не стабільного окладу.

У 2023 році відбулося підвищення, і мінімальна щомісячна зарплата для працівників Нацполіції зросла до 17 000 грн. За даними середня зарплата тоді становила майже 19 500 грн на місяць⁹.

Найбільш значне підвищення відбулося в 2025 році. У березні Верховна Рада України ухвалила як основу зміни, згідно з якими мінімальний оклад поліцейських був підвищений до рівня не менше 30 000 гривень. Окрім того, посадовий оклад поліцейських очікується на рівні 10 прожиткових мінімумів. Ці кроки є частиною стратегії, спрямованої на підвищення престижу та фінансової привабливості служби, що має на меті залучення нових кваліфікованих кадрів та утримання наявних¹⁰.

Пенсійне забезпечення. Пенсійне забезпечення правоохоронців регулюється спеціальними законами. Попри законодавчі гарантії, система залишається проблемною. Однією з головних проблем є її нестабільність та часті зміни, що призводить до постійних судових спорів. Судова практика, зокрема рішення Верховного Суду від 2021 року, підтвер-

⁵ Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист : Закон України від 21.03.2024 р. № 3621-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20#Text>.

⁶ Нові правила надання пільг: що зміниться для окремих категорій громадян з 1 травня 2025 року?. Малинівська селищна рада Чугуївського району – вітаємо на офіційному вебсайті. URL: <https://malinivska-sr.gov.ua/news/1747029891/>.

⁷ Окремі правові аспекти вирішення спорів про призначення та перерахунок пенсій військовослужбовцям і поліцейським. Верховний Суд України : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_pencii_vjsk.pdf.

⁸ Скільки заробили у 2022-му керівники поліції Рівненщини: оклад менший за мінімалку, але хороші премії і надбавки. Четверта влада : вебсайт. URL: <https://4vlada.com/skilkyy-zarobyly-u-2022-mu-kerivnyky-politsii-rivnenshchyny-oklad-menshyj-za-minimalku-ale-horoshi-premii-i-nadbavky>.

⁹ Скільки отримують працівники Нацполіції України 2023 року. TCH.ua : вебсайт. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yaka-zarplata-u-policiyanti-ukrayini-2023-roku-2340730.html>.

¹⁰ Поліцейським в Україні підвищать зарплати: який буде мінімальний оклад. РБК-Україна : вебсайт. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/politseyskim-ukrayini-pidvishchat-zarplati-1741780664.html>.

**KONCEPCJA
OCHRONY SPOŁECZNEJ
FUNKCJONARIUSZY
ORGANÓW ŚCIGANIA**

Artykuł analizuje systemy ochrony społecznej funkcjonariuszy organów ścigania w Ukrainie w kontekście współczesnych przemian polityki społecznej i dostosowania ustawodawstwa krajowego do standardów międzynarodowych. Autor analizuje ewolucję gwarancji regulacyjnych i prawnych, począwszy od przyjęcia ustawy Ukrainy „O Policji Narodowej”, która regulowała prawa socjalne funkcjonariuszy policji, a skończywszy na inicjatywach legislacyjnych z lat 2024-2025. Szczególną uwagę zwraca się na zmiany wprowadzone ustawą Ukrainy nr 3621-IX z dnia 21 marca 2024 r. oraz uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy nr 1553 z dnia 31 grudnia 2024 r., które znacząco zmodyfikowały mechanizmy zapewniania gwarancji i świadczeń socjalnych. Autor zwraca uwagę na kwestie niestabilności prawnej w zakresie zabezpieczenia emerytalnego funkcjonariuszy organów ścigania, co powoduje znaczną liczbę sporów sądowych, a także przedstawia tendencje do zwiększania poziomu wsparcia finansowego mającego na celu zwiększenie prestiżu służby. Osobne części artykułu poświęcono analizie wsparcia medycznego i mieszkaniowego, gdzie kluczowym instrumentem stał się program eHouse, a także gwarancji dla członków rodzin zabitych i zaginionych obrońców. Artykuł ukazuje wielopoziomowy system świadczeń i przywilejów socjalnych, w tym jednorazową pomoc finansową, świadczenia edukacyjne i dostęp do wsparcia psychologicznego. Przeprowadzono analizę porównawczą deklaracji legislacyjnych i praktycznej realizacji gwarancji państwowych, co pozwala stwierdzić, że istnieje luka w systemie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności.

Przeprowadzono analizę porównawczą deklaracji ustawodawczych i praktycznej realizacji gwarancji państwowych, co pozwala stwierdzić, że istnieje luka między inicjatywami ustawodawczymi a ich wsparciem finansowym i organizacyjnym. Podsumowując, autor stwierdza, że obecny model ochrony społecznej funkcjonariuszy organów ścigania w Ukrainie charakteryzuje się wysoką dynamiką rozwoju i dążeniem do kompleksowości, ale jednocześnie pozostaje podatny na zagrożenia ze względu na nadmierne rozdrobnienie i częste zmiany legislacyjne. Kształtuje to obecny dyskurs naukowy i praktyczny na temat potrzeby stabilizacji polityki społecznej, zwiększenia jej skuteczności i zapewnienia rzeczywistego dostępu do gwarantowanych praw.

Słowa kluczowe: zabezpieczenie społeczne; funkcjonariusze organów ścigania; zabezpieczenie emerytalne; wsparcie finansowe, świadczenia.

джує, що під час перерахунку пенсій мають ураховуватися всі додаткові види грошового забезпечення, включно з надбавками та преміями.

У 2024 році було проведено індексацію пенсій, у результаті якої виплати для понад 10 мільйонів громадян підвищилися на 8%. Середня пенсія зросла на 322 грн. Також уряд у 2024 році вдруге поспіль провів індексацію найнижчих пенсій, чого не робили до повномасштабної війни¹¹. Проте проблема з перерахунком пенсій для військовослужбовців, яким після грудня 2021 року не було нараховано індексацію, залишається актуальною, і для вирішення цього питання пенсіонерам часто доводиться звертатися до суду¹².

Медичне забезпечення. Право на безоплатне медичне забезпечення в закладах МВС гарантується Законом «Про Національну поліцію». У разі відсутності відомчих закладів або необхідного обладнання медична допомога може надаватися в інших державних та комунальних закладах. Поліцейські та їхні родини також мають право на пільгове санаторно-курортне лікування.

Проте, як і у 2022 році, основною проблемою є розрив між законодавчими гарантіями та їхньою практичною реалізацією. Недостатній рівень фінансування медичних закладів та їх матеріального забезпечення залишається однією з головних причин, чому правоохоронці не можуть повною мірою скористатися своїми правами¹³.

Житлове забезпечення. З 2022 року відбулися важливі зміни в підходах до забезпечення житлом. Проте ці гарантії часто були декларативними через бюрократичні бар'єри та відсутність фінансування.

Ситуація почала змінюватися з жовтня 2022 року, коли була запущена ініційована Президентом програма доступного іпотечного кредитування «ЄОселя». Ця програма пропонує фіксовану ставку 3 %, початковий внесок від 20 % і термін кредиту до 20 років для певних категорій громадян, включно з військовослужбовцями та правоохоронцями. За 2024 рік 49 % всіх виданих кредитів за програмою «ЄОселя» отримали саме військовослужбовці та правоохоронці¹⁴. Це свідчить про те, що вперше за багато років держава надала дієвий інструмент для вирішення житлової проблеми, яка є однією з ключових причин плінності кадрів.

Держава надає значні гарантії членам сімей загиблих або зниклих безвісти, а також ветеранам, визнаючи їхній особливий внесок у захист країни. Статус члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника або Захисниці України можуть отримати батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, а також діти, які відповідають певним критеріям. Заяву на отримання цього статусу можна подати в електронній формі через портал «Дія» або звернувшись до центру адміністративних послуг¹⁵.

Фінансова допомога. Законодавство України передбачає кілька видів компенсації сім'ям загиблих військовослужбовців, зокрема:

- одноразову грошову допомогу (ОГД): у разі загибелі під час бойових дій або смерті протягом року після поранення, підтвердженого ВЛК, родичі мають право на одноразову компенсацію в розмірі 15 000 000 грн. Заява на виплату ОГД має бути подана протягом трьох років з моменту загибелі;
- компенсацію за невикористані дні відпустки та щомісячна пенсія в разі втрати годувальника;

¹¹ Індексація пенсій – 2024: літнім людям із 1 березня додадуть до виплат близько 8 %. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3831243-indeksacia-pensij2024-litnim-ludam-iz-1-berezna-dodadut-do-viplat-blizko-8.html>.

¹² Повернення індексації пенсії. Мережа права 6 вебсайт. URL: <https://merezha-prava.ua/services/povernennya-indeksaciyi-pensiyi>.

¹³ Джуська А., Джуський В. Право поліцейських на належне медичне забезпечення в Україні: проблеми концептуалізації та забезпечення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 110 – 119.

¹⁴ У 2024 році обсяг виданих кредитів за програмою «ЄОселя» зріс на 65 % до 14,6 млрд грн. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.

¹⁵ Одноразова допомога сім'ям загиблих військових. *Бухгалтерія для бюджету та ОМС*. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/16338-odnorazova-groshova-dopomoga-rodinam-zagiblih-viyskovikh-yak-ne-vtratiti>.

- право на одноразову грошову допомогу мають малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки загиблої особи¹⁶.

Пільги на освіту та психологічна допомога. Держава надає спеціальні пільги для дітей ветеранів та загиблих. Діти можуть розраховувати на повну або часткову оплату навчання коштом бюджету, право на соціальну стипендію, безоплатне забезпечення підручниками, безкоштовне проживання в гуртожитку та доступ до інтернету. Для ветеранів, членів їхніх сімей та родин загиблих діє трирівнева система безоплатної психологічної допомоги, яка містить соціально-психологічну підтримку, спеціалізовану допомогу та комплексну медико-психологічну реабілітацію. Послуги надаються спеціалізованими закладами та фізичними особами-підприємцями, які мають відповідну кваліфікацію, а Міністерство у справах ветеранів відшкодовує їх вартість. Додатково є цілодобова гаряча лінія для кризової допомоги та підтримки, наприклад гаряча лінія Українського ветеранського фонду.

Загальні та інші пільги. Система пільг для сімей загиблих та ветеранів є всеохопною та містить медичні, житлово-комунальні та трудові гарантії.

Медичні пільги. Члени сімей мають право на безоплатне отримання ліків, першочергове зубопротезування та щорічне медичне обстеження.

Житлово-комунальні пільги. Родини загиблих захисників мають право на пільги з оплати житлово-комунальних послуг. З 1 травня 2025 року ці сім'ї були звільнені від обмеження, пов'язаного з рівнем доходу, що є винятком із загальних правил. Для сімей, що складаються винятково з непрацездатних осіб, може надаватися 100-відсоткова знижка на користування газом для опалення на подвійний розмір нормативної площі¹⁷.

Трудові та інші пільги. Додаткові гарантії містять право на використання щорічної відпустки у зручний час, право на додаткову відпустку без зменшення заробітної плати, а також переважне право на залишення на роботі під час скорочення штату.

Особи з інвалідністю внаслідок війни, які належать до правоохоронних органів, також мають право на додаткові гарантії, такі як безплатне позачергове щорічне забезпечення санаторно-курортним лікуванням.

Висновки. Отже, соціальний захист співробітників правоохоронних органів в Україні виступає важливою складовою державної політики, спрямованої на забезпечення їхнього добробуту та визнання високого рівня ризику їхньої професійної діяльності. Упродовж останніх років, особливо в умовах сучасних викликів, система гарантій активно вдосконалюється, охоплюючи питання матеріального, медичного, житлового та пенсійного забезпечення. Попри значні позитивні зміни, зокрема у сфері грошових виплат і розширення соціальних програм, проблема правової нестабільності та складнощів у реалізації на практиці залишається актуальною. Водночас надання особливих пільг і компенсацій для сімей загиблих та зниклих безвісти свідчить про пріоритетність державної підтримки цієї категорії. Загалом сучасна модель соціального захисту правоохоронців перебуває в динамічному розвитку та потребує подальшої стабілізації для забезпечення її ефективності й справедливості.

References:

- Dzhuska A., Dzhuskyi V. (2023). Pravo politseiskyykh na nalezhne medychne zabezpechennia v Ukraini: problemy kontseptualizatsii ta zabezpechennia. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1 (25). S. 110-119 [in Ukrainian].
- Hetmantseva, N. D. (2023). Pravo sotsialnoho zabezpechennia: metodychni rekomendatsii dlia studentiv yurydychnoho fakultetu Chernivtsi: Ruta, S. 5-6 [in Ukrainian].
- Indeksatsiia pensii – 2024: litnim liudiam iz 1 bereznia dodadut do vyplat blyzko 8%. *Ukrinform – aktualni novyny Ukrainy ta svitu*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3831243-indeksacia-pensij2024-litnim-ludam-iz-1-bereznia-dodadut-do-vyplat-blizko-8.html> [in Ukrainian].
- Kompensatsiia za zahybloho viiskovoho u 2025 rotsi: khto ta skilky mozhe otrymaty. *Yurydychni posluhy online [Advokat Market]*. URL: <https://advokatmarket.com/blog/kompensaciya-za-zahybloho-viiskovogo> [in Ukrainian].
- Ministerstvo u spravakh veteraniv | Yakymy pilhamy korystuiutsia osoby z invalidnistiu vnaslidok viiny zghidno diiuchoho zakonodavstva. *Ministerstvo u spravakh veteraniv*. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-osobi-z-invalidnistu-vnaslidok-viyni-zgidno-diuchoho-zakonodavstva> [in Ukrainian].
- Novi pravyla nadannia pilh: shcho zminytsia dlia okremykh katehori hromadian z 1 travnia 2025 roku?. *Malynivska selyshchna rada Chuhuivskoho raionu – vitaiemo na ofitsiinomu veb-saiti*. URL: <https://malynivska-sr.gov.ua/news/1747029891/> [in Ukrainian].
- Odnorazova dopomoha simiam zahybylykh viiskovykh. *Bukhhalteriia dlia biudzhetu ta OMS*. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/16338-odnorazova-groshova-dopomoga-rodinam-zagiblykh-viiskovykh-yak-ne-vtratiti> [in Ukrainian].
- Okremi pravovi aspekty vyrishennia sporiv pro pryznachennia ta pererakhunok pensii viiskovoslužhbovtsiam i politseiskym. *Verkhovnyi sud Ukrainy*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_pencii_vijsk.pdf [in Ukrainian].

¹⁶ Компенсація за загиблого військового у 2025 році: хто та скільки може отримати. Юридичні послуги онлайн. Advokat Market : вебсайт. URL: <https://advokatmarket.com/blog/kompensaciya-za-zahybloho-viiskovogo>.

¹⁷ Міністерство у справах ветеранів. Якими пільгами користуються особи з інвалідністю внаслідок війни згідно діючого законодавства. Міністерство у справах ветеранів : вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-osobi-z-invalidnistu-vnaslidok-viyni-zgidno-diuchoho-zakonodavstva>.

- Politseiskym v Ukraini pidvyshchat zarplaty: yakyi bude minimalnyi oklad. RBK-Ukrayna. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/politseyskim-ukrayini-pidvyshchat-zarplati-1741780664.html> [in Ukrainian].
- Povernennia indeksatsii pensii. Merezha prava. URL: <https://merezha-prava.ua/services/povernennya-indeksaciyi-pensiyi> [in Ukrainian].
- Pro Natsionalnu politsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
- Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia prav viiskovosluzhbovtziv ta politseyskykh na sotsialnyi zakhyst : Zakon Ukrainy vid 21.03.2024 № 3621-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20#Text> [in Ukrainian].
- Skilky otrymuiut pratsivnyky Natspolitsii Ukrainy 2023 roku. TSN. ua. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yaka-zarplata-u-policijantiv-ukrayini-2023-roku-2340730.html> [in Ukrainian].
- Skilky zarobyly u 2022-mu kerivnyky politsii Rivnenshchyny: oklad menshyi za minimalku, ale khoroshi premii i nadbavky. Chetverta vlada. URL: <https://4vlada.com/skilky-zarobyly-u-2022-mu-kerivnyky-politsii-rivnenshchyny-oklad-menshyj-za-minimalku-ale-horoshi-premii-i-nadbavky> [in Ukrainian].
- Spyrnydys, S. I. (2021). Poniattia sotsialnoho zakhystu pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody «PRAVO». Vypusk 34, S. 66-71 [in Ukrainian].
- U 2024 rotsi obsiah vydanykh kredyativ za prohramoiu yeOselia zris na 65% do 14,6 mlrd hrn | Ministerstvo ekonomiky, dovykillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=210d0b6a-c21a-4383-a6f5-2d487a982062&title=U2024-RotsiObsiagVidanikhKredyativZaProhramoiuoseliaZrisNa65-Do14-6-MlrdGrn> [in Ukrainian].
- Zaitsev, S. Yu. (2022). Sutnist ta znachennia sotsialnoho zakhystu pratsivnykiv politsii. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 11. S. 887-889 [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 15.09.2025 / Рецензовано 28.10.2025 / Прийнято до друку 25.11.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

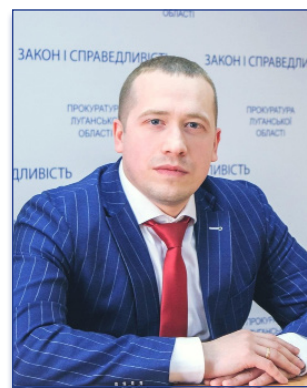
Добровінський, А. (2025). Поняття соціального захисту співробітників правоохоронних органів. Архів кримінології та судових наук. 2 (12). 77-82. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.07>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.08>
УДК 343.986 (477)

Костянтин Караман

доктор філософії,
суддя Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області
м. Ізмаїл, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-9661>,
e-mail: karamankostantin@gmail.com

Класифікація слідів у криміналістиці: трансформація понять і підходів

Костянтин Караман

У статті обґрунтовується доцільність застосування трикомпонентного підходу до класифікації слідів у криміналістиці, що передбачає розмежування їх на матеріальні, ідеальні та цифрові (електронні). Доведено, що традиційна класифікація слідів, орієнтована переважно на фізичні ознаки, є недостатньою в умовах цифрової трансформації кримінального судочинства. Наголошується, що сучасна злочинна діяльність нерідко залишає після себе нематеріальні або цифрові маркери, що потребують окремих підходів до фіксації, аналізу та процесуального оформлення. У статті систематизовано наукові підходи до розуміння сутності та ознак кожного з типів слідів, визначено їхню криміналістичну значущість та специфіку використання в розслідуванні. Особливу увагу приділено цифровим следам як новій, динамічній категорії доказової інформації, що має комбіновану природу та високі вимоги до технічного опрацювання. Зроблено висновок про необхідність офіційного впровадження трикомпонентної моделі в криміналістичну теорію та практику, що дозволить забезпечити цілісність доказової системи та ефективність кримінального провадження в умовах цифрової епохи.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістика, слід, цифровий слід, ідеальний слід, класифікація

Постановка наукової проблеми. Сліди, будучи інформативними джерелами криміналістично значимої інформації, традиційно є центральною категорією в алгоритмі збирання доказів. Водночас, стрімкий розвиток цифрових технологій, поява нових форм злочинної діяльності, віртуалізація середовища вчинення правопорушень та ускладнення механізмів залишення й фіксації слідів зумовили трансформацію класичних уявлень про їх сутність, види та значення. Традиційна класифікація, побудована переважно на матеріально-фізичних ознаках, не завжди дозволяє адекватно охопити феномен сліду в умовах цифрової реальності, де значну роль відіграють інформаційні, нематеріальні та віртуальні маркери злочинної поведінки. У зв'язку з цим актуалізується потреба критичного переосмислення усталених класифікаційних підходів до слідів у криміналістиці, їхньої адаптації до умов цифрової трансформації кримінального судочинства та технологізації слідчої діяльності. Саме на цьому перетині теоретичних викликів і практичних потреб виникає необхідність у формуванні оновленої системи класифікації слідів, яка б відповідала сучасному рівню криміналістичних знань і була здатна забезпечити ефективність фіксації, аналізу й використання слідової інформації в умовах ХХІ століття.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематиці вивчення та дослідження слідів у кримінальному провадженні, особливостям збирання та використання слідів, присвячено М. Гуцалюка та П. Є. Антонюк, А. Коваленка, А. Ратнові, О. Сіренка, В. Сєзонава та А. Піддубної, А.-М. Ангелюк, С. Чернявського та Ю. Орлова, а також багатьох інших.

Узагальнюючи науковий доробок зазначених дослідників, слід відзначити, що вони зробили вагомий внесок у становлення та розвиток

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

**CLASSIFICATION OF TRACES
IN CRIMINAL SCIENCES:
TRANSFORMATION OF
CONCEPTS AND APPROACHES**

The article substantiates the feasibility of using a three-component approach to the classification of traces in forensics, which involves dividing them into material, ideal and digital (electronic). It has been proven that the traditional classification of traces, focused mainly on physical signs, is insufficient in the conditions of digital transformation of criminal justice. It is emphasized that modern criminal activity often leaves behind intangible or digital markers that require separate approaches to recording, analysis and procedural processing. The article systematizes scientific approaches to understanding the essence and signs of each type of trace, determines their forensic significance and the specifics of their use in the investigation. Special attention is paid to digital traces as a new, dynamic category of evidentiary information, which has a combined nature and high requirements for technical processing. A conclusion was made about the need to officially introduce the three-component model into forensic theory and practice, which will ensure the integrity of the evidentiary system and the effectiveness of criminal proceedings in the digital age.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, forensics, trace, digital trace, ideal trace, classification

Konstantin Karaman

**KLASSIFIZIERUNG
VON SPUREN IN DER
KRIMINALWISSENSCHAFT:
TRANSFORMATION VON
KONZEPTEN UND ANSÄTZEN**

Der Artikel belegt die Machbarkeit eines dreikomponentigen Ansatzes zur Klassifizierung von Spuren in der Forensik, der eine Unterteilung in materielle, ideelle und digitale (elektronische) Spuren vorsieht. Es ist erwiesen, dass die traditionelle Klassifizierung von Spuren, die sich hauptsächlich auf physische Zeichen konzentriert, unter den Bedingungen der digitalen Transformation der Strafjustiz unzureichend ist. Es wird betont, dass moderne kriminelle Aktivitäten häufig immaterielle oder digitale Markierungen hinterlassen, die separate Ansätze zur Erfassung, Analyse und verfahrenstechnischen Verarbeitung erfordern. Der Artikel systemati-

теоретико-правових засад дослідження цифрових слідів у кримінальному провадженні. Зокрема, М. Гуцалюк і П. Антонюк зосередилися на концептуальному осмисленні електронної (цифрової) інформації як самостійного джерела доказів, акцентуючи на її змістовому наповненні, процесуальній природі та специфіці фіксації. А. Коваленко, А. Ратнова та О. Сіренко проаналізували нормативно-правовий статус електронних доказів, наголошуючи на потребі їхнього законодавчого унормування та інтеграції в доказову систему.

А.-М. Ангелюк, аналізуючи проблемні питання правозастосування, наголосив на складності правового регулювання цифрових доказів, а також необхідності розробки окремих механізмів їх дослідження. С. Чернявський і Ю. Орлов у серії публікацій ввели до наукового обігу поняття «електронне відображення», розглядаючи його як специфічну форму фіксації обставин, що має доказове значення в умовах цифрового провадження. Загалом, праці цих учених заклали теоретичне підґрунтя для подальшого розвитку концепції електронного сліду як криміналістичного об'єкта та сформували базу для удосконалення доказової діяльності в умовах цифрової трансформації кримінального процесу.

Мета статті – запропонувати оновлену систему класифікації слідів у криміналістиці.

Викладення основного матеріалу дослідження. Відповідно до тлумачного словника «слід» має кілька значень, але у контексті криміналістики воно трактується передусім як видиме чи невидиме відображення, залишене унаслідок дії особи, предмета чи явища на іншому об'єкті. Це може бути фізичний відбиток, зміна або залишок, що зберігає інформацію про джерело впливу та обставини його здійснення.

У криміналістичному сенсі слід є матеріальним або нематеріальним носієм інформації про факт вчинення злочину, його учасників, механізм, спосіб та інші ключові деталі події. Його значення для розслідування полягає в тому, що саме через сліди слідчий отримує можливість реконструювати обстановку злочину, встановити об'єктивну інформацію в кримінальному провадженні, підтвердити або спростувати слідчі версії, ототожнити осіб чи об'єкти, що мали зв'язок з подією. Таким чином, сліди є ключовим джерелом доказової інформації – незалежно від того, чи йдеться про класичні чи інші сліди. Їх виявлення, фіксація, аналіз і оцінка становлять фундамент слідчої діяльності та є визначальними для досягнення цілей кримінального провадження.

У криміналістиці традиційно диференціюють два основних типи слідів: матеріальні й ідеальні. Перші проявляються як фізичні зміни в навколишньому середовищі – наслідки різноманітного впливу (механічного, термічного, біологічного, хімічного тощо), що залишають матеріально фіксований слід. Ідеальні ж сліди мають нематеріальну природу – це ментальні образи події, що виникають у свідомості людини як результат складного психічного процесу, що має цілеспрямований, активний і вибіркоковий характер. Вони формуються на основі поєднання чуттєвого й раціонального сприйняття та втілюються у вигляді уявного образу, що зберігається в пам'яті. Такий образ є суб'єктивно-об'єктивним «відбитком» раніше сприйнятої інформації й виступає формою її збереження.

У сучасній криміналістиці категорія слідів залишається одним із ключових елементів у системі збирання та оцінки доказів. У ширшому розумінні слід охоплює будь які зміни в навколишньому середовищі, що виникли внаслідок протиправної поведінки, від переміщення або зникнення предметів до механічних чи фізичних трансформацій об'єктів. У такому контексті сліди виступають як інформаційні носії, які можуть не лише інформувати про факт взаємодії, але й містити відомості про осіб, що мали з ними контакт, включно з їхніми звичками, професійними чи поведінковими характеристиками. Також до них належать сліди речовини із біологічним або хімічним складом і сліди відображення, що фіксують взаємодію об'єктів один з одним.

Класифікаційно у криміналістиці виділяють кілька основних типів слідів:

- сліди предмети, що відображають стан предметів і можуть вказувати на їхнього власника;
- сліди речовини, що виникають під час дії певних процесів або переносяться на місце події;
- сліди відображення, які репрезентують механізм контакту між об'єктами.

З-поміж них відображення зазвичай вважаються найбільш інформативними, хоча й найскладнішими для дослідження, адже розкриття події злочину передбачає реконструкцію механізмів взаємодії у минулому.

У цифровому вимірі дослідження слідів отримує якісно нове значення та структуру. На сьогодні активно обговорюються можливості криміналістичного дослідження цифрових слідів.

У науковій літературі, попри певну неоднозначність у трактуванні, загалом простежується консенсус щодо того, що цифрові сліди являють собою зміну стану комп'ютерної інформації, зумовлену несанкціонованим впливом на неї – видаленням, модифікацією, копіюванням чи блокуванням. Ці сліди формуються внаслідок цифрової взаємодії в момент доступу до інформаційних систем і, як правило, фіксуються на матеріальних носіях, зокрема жорстких дисках, флеш-накопичувачах або у хмарних середовищах. Їхній зміст утворюють зміни в даних, які можуть бути виявлені шляхом спеціалізованого програмно-технічного аналізу, що охоплює лог-файли, кеш-пам'ять, антивірусні протоколи, конфігурації програм тощо.

Особливістю цифрових слідів є те, що вони виникають на різних етапах злочинної діяльності й у географічно віддалених точках одночасно, що особливо характерно для злочинів, пов'язаних із віддаленим доступом до інформаційних ресурсів. Їхнє слідоутворення має специфічну структуру – також передбачає наявність слідоутворюючого об'єкта (наприклад, шкідливого програмного коду), слідоприймаючого середовища (об'єкт, на який цей вплив здійснюється) та результату взаємодії у вигляді зафіксованих змін. У криміналістиці такі сліди зараховуються до особливої категорії, що потребують не лише технічного фахового втручання, а й швидкого реагування, оскільки є вкрай нестійкими: легко знищуються, змінюються або можуть бути неправильно інтерпретовані.

Тобто цифрові сліди слід розглядати як змінений стан автоматизованих систем, у межах яких зафіксовано подію злочину, відображений у вигляді комп'ютерної інформації, що підлягає подальшому дослідженню з метою її використання як доказу.

Не можна оминати увагою того факту, що поряд із терміном «цифрові сліди», окремі вчені продовжують використовувати конструкцію «електронний слід». Такий слід у криміналістичному розумінні тлумачать як відображення (статичне або динамічне) інформаційного характеру, яке візуалізується на екрані цифрового пристрою – комп'ютера, терміналу, мобільного телефону чи іншого засобу обчислення. Це відображення виникає внаслідок наявності матеріального сліду в інформаційно-телекомунікаційній системі, але саме по собі, на рівні елементарного носія, ще не несе індивідуально визначених криміналістичних ознак. Однак їх сукупність (комбінація) створює можливість формування цілісної слідової картини, придатної для криміналістичної ідентифікації. Особливість електронних слідів, як зауважує А. Лазебний, полягає у їхній комбінованій природі: вони поєднують риси матеріального носія та цифрової інформації, що дозволяє говорити про їхній доказовий потенціал. Для їх виявлення та фіксації застосовують як загальнодоступне, так і спеціалізоване програмне забезпечення, яке дозволяє зберегти первинний вигляд і структуру таких відображень. Водночас електронні сліди мають як загальні, так і індивідуалізуючі ознаки, однак через динамічну природу можуть варіюватися навіть за умов відтворення аналогічної події.

Криміналістичне дослідження цифрових слідів передбачає кілька послідовних етапів:

1) виявлення цифрових слідів, що здійснюється шляхом аналізу інформаційних пристроїв, мереж і сервісів, які були задіяні під час злочину, із суворим забезпеченням їхньої цілісності;

siert wissenschaftliche Ansätze zum Verständnis des Wesens und der Anzeichen jeder Spurenart, bestimmt ihre forensische Bedeutung und die Besonderheiten ihrer Verwendung bei der Untersuchung. Besonderes Augenmerk wird auf digitale Spuren als neue, dynamische Kategorie beweiskräftiger Informationen gelegt, die einen kombinierten Charakter und hohe Anforderungen an die technische Verarbeitung aufweisen. Es wurde eine Schlussfolgerung über die Notwendigkeit gezogen, das Drei-Komponenten-Modell offiziell in die forensische Theorie und Praxis einzuführen, um die Integrität des Beweissystems und die Wirksamkeit von Strafverfahren im digitalen Zeitalter sicherzustellen.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, Ermittlungsverfahren, Forensik, Spur, digitale Spur, ideale Spur, Klassifizierung

Konstantin Karaman

CLASSIFICATION DES TRACES EN SCIENCES CRIMINELLES: TRANSFORMATION DES CONCEPTS ET DES APPROCHES

L'article justifie la faisabilité d'utiliser une approche à trois volets pour la classification des traces en médecine légale, qui consiste à les diviser en matérielles, idéales et numériques (électroniques). Il a été prouvé que la classification traditionnelle des traces, axée principalement sur les signes physiques, est insuffisante dans les conditions de transformation numérique de la justice pénale. Il est souligné que l'activité criminelle moderne laisse souvent derrière elle des marqueurs intangibles ou numériques qui nécessitent des approches distinctes en matière d'enregistrement, d'analyse et de traitement procédural. L'article systématise les approches scientifiques pour comprendre l'essence et les signes de chaque type de trace, détermine leur signification médico-légale et les spécificités de leur utilisation dans l'enquête. Une attention particulière est accordée aux traces numériques en tant que nouvelle catégorie dynamique d'informations probantes, qui présentent une nature combinée et des exigences élevées en matière de traitement technique. Une conclusion a été tirée sur la nécessité d'introduire officiellement le modèle à trois composantes dans la théorie et la pratique médico-légales, ce qui garantira l'intégrité du système de preuve et l'efficacité des procédures pénales à l'ère numérique.

Mots clés : procédure pénale, enquête préliminaire, médecine légale, trace, trace numérique, trace idéale, classification

Konstantin Karaman

KLASYFIKACJA ŚLADÓW W NAUKACH KARNYCH: TRANSFORMACJA POJĘĆ I PODEJŚĆ

W artykule uzasadniono możliwość zastosowania trójskładnikowego podejścia do klasyfikacji śladów w kryminalistyce, które polega na podziale ich na materialne, idealne i cyfrowe (elektroniczne). Udowodniono, że tradycyjna klasyfikacja śladów, skupiająca się głównie na znakach fizycznych, jest niewystarczająca w warunkach cyfrowej transformacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Podkreśla się, że współczesna działalność przestępcza często pozostawia po sobie znaczne niematerialne lub cyfrowe, które wymagają odrębnego podejścia do rejestrowania, analizy i przetwarzania proceduralnego. W artykule systematyzuje się naukowe podejścia do rozumienia istoty i znaków każdego rodzaju śladów, określa się ich znaczenie kryminalistyczne oraz specyfikę ich wykorzystania w śledztwie. Szczególną uwagę zwraca się na ślady cyfrowe jako nową, dynamiczną kategorię informacji dowodowych, która ma łączny charakter i wysokie wymagania w zakresie technicznego przetwarzania. Doszło do wniosku o konieczności oficjalnego wprowadzenia do teorii i praktyki kryminalistycznej trójelementowego modelu, który zapewni integralność systemu dowodowego i skuteczność postępowania karnego w epoce cyfrowej.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, postępowanie przygotowawcze, kryminalistyka, ślad, ślad cyfrowy, ślad idealny, klasyfikacja

2) збирання цифрових даних, що включає створення бітових образів носіїв, вилучення журналів активності, мережевих логів та іншої цифрової інформації;

3) дослідження зібраних даних з метою виявлення поведінкових патернів, зв'язків між суб'єктами, відновлення видалених файлів та вивчення метаданих;

4) інтерпретація отриманих результатів у межах конкретного провадження, що дозволяє встановити зв'язок цифрових слідів із діями певних осіб або подій;

5) представлення висновків у суді у формі звітів із відповідними візуалізаціями (графіки, таблиці, діаграми), що робить інформацію доступною для сприйняття. Водночас така робота супроводжується суттєвими викликами. По перше, швидкість розвитку цифрових технологій змушує постійно адаптувати методи збирання й аналізу цифрових слідів. По друге, виникає потреба підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних працювати з великими обсягами даних і складними алгоритмами їхнього опрацювання.

Отже, криміналістичне дослідження цифрових слідів є важливою складовою сучасної криміналістики, що забезпечує ефективне розкриття злочинів та обґрунтоване підтвердження або спростування обвинувачень. У зв'язку з постійним розвитком цифрового середовища необхідність удосконалення методичних підходів до роботи з цифровими слідами лише зростає.

Матеріальні сліди зазвичай локалізуються в місцях безпосереднього здійснення злочину, на об'єктах чи учасниках події, зокрема на потерпілих, злочинцях або в місцях їх проживання.

Ідеальні сліди характерні для правопорушень, що мають публічний характер і відбуваються в присутності очевидців або потерпілих, формуючи слідову інформацію в їхній свідомості. Також вони формуються у психіці самого правопорушника.

З метою системного аналізу слідів, які виникають унаслідок таких кримінальних правопорушень, доцільно класифікувати їх за визначеними критеріями, що дасть змогу ефективніше використовувати цю інформацію у розслідуванні.

Сучасний етап розвитку криміналістики засвідчує, що категорія слідів залишається фундаментальним джерелом доказової інформації, а їхнє вивчення та класифікація відіграють ключову роль у формуванні слідової тактики та криміналістичної стратегії розслідування. Зважаючи на це, постає необхідність чіткого розмежування основних типів слідів за ознаками їхньої природи, способу фіксації, змістовного наповнення та доказового потенціалу. До таких належать матеріальні, ідеальні та цифрові (електронні) сліди. Кожна група слідів репрезентує специфічний тип криміналістичної інформації та має відмінний механізм формування та дослідження в кримінальному провадженні.

Матеріальні сліди – це класичний тип доказів, що виникають унаслідок фізичного впливу на навколишнє середовище. Їхня природа об'єктивна та сприймається емпірично. Вони можуть бути виявлені безпосередньо на місці події або ж на тілі особи, її одязі, предметах побуту. Ці сліди мають чіткі індивідуалізуючі ознаки, що дають змогу ідентифікувати конкретні об'єкти або осіб. Водночас їх фіксація та вилучення потребують ретельного дотримання криміналістичних процедур, аби зберегти їхню доказову цінність.

Ідеальні сліди, на відміну від матеріальних, не мають фізичної субстанції. Вони існують у формі психічних образів, сформованих у свідомості осіб, які спостерігали або брали участь у події. Цей тип слідів за своєю природою є суб'єктивно-об'єктивним, оскільки виникає з об'єктивної події, але фіксується через призму індивідуального сприйняття. Отже, цінність ідеальних слідів полягає в їхній здатності відтворювати обставини події з позиції очевидців, що робить їх важливим елементом формування слідчих версій. Разом із тим, через властиву таким слідам нестабільність і залежність від психоемоційного стану особи

вони не завжди можуть розглядатися як самостійний доказ, а лише як допоміжне джерело інформації, що потребує об'єктивного підтвердження.

Цифрові або електронні сліди становлять окрему, відносно нову, але надзвичайно динамічну категорію. Вони виникають унаслідок цифрової взаємодії з інформаційно-комунікаційними системами й виражаються у вигляді змін комп'ютерної інформації, що фіксуються на електронних носіях або у віртуальному просторі. Ці сліди можуть включати лог-файли, мережеві логи, кеш-пам'ять, залишки електронного листування, сигнали автентифікації тощо. Важливою рисою цифрових слідів є їхня нестійкість: вони легко модифікуються або знищуються, що вимагає швидкого реагування, спеціалізованих технічних знань та відповідного програмного забезпечення для збереження автентичності. Незважаючи на їхній нематеріальний зміст, цифрові сліди мають фізичний носій, що забезпечує можливість їх фіксації та використання у кримінальному провадженні.

Таким чином, розмежування цих трьох груп слідів є не лише теоретично обґрунтованим, але й практично необхідним. Воно дає змогу розрізняти певні групи методів щодо їх виявлення, аналізу та процесуальної легалізації. Матеріальні, ідеальні та цифрові сліди мають різну природу, підпорядковуються різним механізмам фіксації, відрізняються за рівнем доказової надійності та стійкості, що зумовлює потребу індивідуального підходу до їх використання в розслідуванні. Урахування цієї класифікації дозволяє забезпечити комплексність слідчої діяльності, що є запорукою об'єктивного, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Висновок

Проведене дослідження засвідчує обґрунтованість та необхідність застосування трикомпонентного підходу до класифікації слідів у криміналістиці. Такий підхід, що передбачає виділення матеріальних, ідеальних та цифрових (електронних) слідів, відповідає сучасному стану наукового знання, враховує динаміку технологічного розвитку та дозволяє забезпечити адекватну правову та процесуальну реакцію на новітні форми злочинної діяльності.

На відміну від традиційної дихотомії матеріального й ідеального, трикомпонентна модель охоплює цифрову реальність як окремий криміналістичний вимір. Цифрові сліди характеризуються унікальними властивостями, зокрема інтегрованою природою, високою варіативністю, нестійкістю та складністю фіксації, що робить їх якісно відмінними від класичних типів слідів інформації. Ігнорування цієї відмінності створює ризики для повноти й достовірності доказів, що ускладнює досягнення цілей кримінального провадження.

Водночас матеріальні сліди залишаються ключовими для реконструкції фізичних обставин злочину, а ідеальні – для відтворення подій з позиції учасників і свідків. Трикомпонентний підхід не лише відображає сучасний стан розвитку криміналістики, але й забезпечує цілісне охоплення усіх потенційних джерел криміналістичної інформації.

Таким чином, класифікація слідів за трьома складовими – матеріальними, ідеальними та цифровими – має стати концептуальною основою для побудови оновленої системи криміналістичного слідознавства, здатної забезпечити ефективну реалізацію завдань розслідування в умовах сучасної цифрової доби.

References

- Ahcheleniuk, A.-M. Yu. (2023). Vykorystannia elektronnykh dokaziv u kryminalnomu protsesualnomu pravi Ukrainy (problemni pytannia). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Serii: Pravo, 2(79), 214–218. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289572/283146> [in Ukrainian].
- Akhtyrsk, N. M. (2016). Do pytannia dokazovoi syly kiberinformatsii v aspekti mizhnarodnoho spivrobitnytstva pid chas kryminalnoho provadzhennia. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii: Pravo, (36(2)), 123–125. [in Ukrainian].
- Cherniavskiy, S. S., & Orlov, Yu. Yu. (2017). Elektronne vidobrazhennia yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, (2), 112–124. [in Ukrainian].
- Cherniavskiy, S. S., & Orlov, Yu. Yu. (2017). Elektronne vidobrazhennia yak dzherelo dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, (1), 12–24. [in Ukrainian].
- Hutsaliuk, M. V., & Antoniuk, P. Ye. (2020). Shchodo sutnosti elektronnoi (tsyfrovoi) informatsii yak dzherela dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. *Kryminalistychnyi visnyk*, 33(1), 37–49. [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2018). Elektronni dokazy v kryminalnomu provadzhenni: suchasnyi stan ta perspektyvy vykorystannia. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, (4), 237–245. [in Ukrainian].
- Krytska, I. O. (2016). Rechovi dokazy ta tsyfrova informatsiia: poniattia ta spivvidnoshennia. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (1), 301–304. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12330/1/Krucka_301_305.pdf [in Ukrainian].
- Lazebnyi, A. M. (2023). Sutnist ta znachennia elektronnykh slidiv u kryminalistytsi. *Irpynskiy yurydychnyi chasopys*. № 1(10). S. 231. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-1\(10\)-2023-226-233](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(10)-2023-226-233) [in Ukrainian].

- Muradov, V. V. (2013). Elektronni dokazy: kryminalistychnyi aspekt vykorystannia. Porivnialne pravoznavstvo, (3–2), 313–315. [in Ukrainian].
- Ratnova, A. V. (2018). Elektronnyi dokument ta yoho mistse u systemi dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Serii: Yurydychna, (3), 231–241. [in Ukrainian].
- Sezonov, V. S., & Piddubna, A. V. (2021). Problemni pytannia zbyrannia i vykorystannia dokumentiv yak dzherel dokaziv u kryminalnomu provadzhenni. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky, 32(71)(1), 111–119. [in Ukrainian].
- Sirenko, O. V. (2019). Elektronni dokazy u kryminalnomu provadzhenni. Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teorii ta praktyka), (14), 208–214. [in Ukrainian].
- Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tt. / AN URSR, Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/s/slidy> [in Ukrainian]
- Zatenatskyi, D. V. (2010). Idealni slidy v kryminalistytsi (tekhniko-kryminalistychni ta taktychni pryiony yikh aktualizatsii): monohrafiia; za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo, 2010. 160 s. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 15.09.2025 / Рецензовано 24.10.2025 / Прийнято до друку 25.11.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Караман, К. (2025). Класифікація слідів у криміналістиці: трансформація понять і підходів. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 83–88. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.08>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.09>
УДК 343.98 (477)

Юрій Ковальов

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9159-4499>
e-mail: koval.98819@gmail.com

Юрій Ковальов

Тактичні аспекти взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування контрабанди

У статті досліджено форми та напрями взаємодії слідчих органу безпеки з оперативними підрозділами під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою. Актуальність теми зумовлена високим рівнем загроз, що створює контрабандна діяльність в умовах воєнного стану, а також потребою підвищення ефективності протидії цим проявам шляхом скоординованої міжвідомчої співпраці. Мета статті — виявити ключові тактичні й організаційні аспекти взаємодії між слідчим СБУ та іншими суб'єктами, залученими до кримінального провадження у справах про контрабанду. З'ясовано, що така взаємодія охоплює як процесуальні (виконання доручень, участь у спільних слідчих (розшукових) діях, створення слідчо-оперативних груп), так і організаційні (координаційні наради, планування, інформаційний обмін) форми. Наведено приклади реалізації ефективної співпраці з митними органами, експертними установами, поштовими операторами та іншими суб'єктами. Виокремлено типові проблеми взаємодії (недостатня координація, формальне ставлення, нестача ресурсів), що потребують нормативного та управлінського вирішення. Обґрунтовано необхідність підвищення рівня комунікації, професійної мотивації й організаційної злагодженості між усіма суб'єктами досудового розслідування з метою забезпечення повного та об'єктивного встановлення обставин контрабанди.

Ключові слова: досудове розслідування; контрабанда; слідчий; взаємодія; спеціальні знання; слідча (розшукова) дія; митник; історик; мистецтвознавець.

Постановка наукової проблеми. За умов воєнного стану завдання щодо протидії контрабанді не втрачає своєї актуальності. Навпаки, воно є одним із ключових пріоритетів діяльності правоохоронних органів, оскільки цей вид злочинності завдає суттєвої шкоди економіці держави, підриває її фінансову безпеку та створює додаткові ризики у сфері державного управління. З огляду на збройну агресію проти України, значний рівень тінізації економіки та актуалізацію загроз, пов'язаних із незаконним переміщенням стратегічно важливих товарів і предметів, питання ефективної протидії контрабанді гостро стоїть перед силами безпеки та іншими державними інституціями.

Успішне виявлення, документування та розслідування таких правопорушень потребує злагодженої взаємодії слідчих органів безпеки із оперативними підрозділами, працівниками митних органів, спеціалістами у сфері товарознавства, судовими експертами, прокурорами й іншими учасниками кримінального провадження. Відповідна взаємодія не лише підвищує ефективність здобуття доказової інформації, а й забезпечує законність, оперативність і комплексність у реалізації завдань кримінального провадження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою, зокрема в контексті залучення спеціальних знань, неодноразово ставали предметом наукових досліджень українських авторів. У цьому напрямі свій внесок зробили такі дослідники, як А. Буга, І. Гора, Л. Капітанчук,

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

TACTICAL ASPECTS OF INTERACTION BETWEEN INVESTIGATORS AND OTHER ENTITIES DURING THE INVESTIGATION OF SMUGGLING

The article examines the forms and directions of interaction between investigators of security agencies and operational units during the pre-trial investigation of criminal offenses related to smuggling. The relevance of the topic is due to the high level of threats posed by smuggling activities in conditions of martial law, as well as the need to increase the effectiveness of countering these manifestations through coordinated interagency cooperation. The purpose of the article is to identify the key tactical and organizational aspects of interaction between the SBU investigator and other entities involved in criminal proceedings in smuggling cases. It has been established that such interaction covers both procedural (execution of orders, participation in joint investigative (search) activities, creation of investigative and operational groups) and organizational (coordination meetings, planning, information exchange) forms. Examples of effective cooperation with customs authorities, expert institutions, postal operators, and other entities are provided. Typical problems of interaction (insufficient coordination, formal attitude, lack of resources) that require regulatory and managerial solutions are highlighted. The need to improve communication, professional motivation, and organizational coordination between all parties involved in pre-trial investigations is justified in order to ensure a complete and objective determination of the circumstances of smuggling.

Key words: pre-trial investigation, smuggling, investigator, interaction, special knowledge, investigative (search) action, customs officer, historian, art expert.

Х. Колодрас, О. Кофанова, О. Кузнецова, Р. Малюга, А. Падалка, А. Полях, І. Рудницький, А. Свінцицький, В. Топчій, В. М. Шевчук, Я. Фурман та ін.

Попри важливість проблематики, питання тактичних аспектів взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час досудового розслідування контрабанди залишаються недостатньо розробленими в науковій літературі. Переважна більшість досліджень присвячена організаційно-правовим аспектам протидії контрабанді або загальним питанням розслідування злочинів у митній сфері. Натомість системне осмислення тактичних моделей, прийомів і алгоритмів взаємодії на етапі досудового розслідування потребує подальшого розвитку.

У цьому зв'язку актуальним є з'ясування особливостей взаємодії слідчого з іншими суб'єктами на основі криміналістичних підходів з урахуванням специфіки цих кримінальних правопорушень. Це дасть змогу сформувати практичні рекомендації щодо оптимізації тактики спільної діяльності з метою підвищення результативності протидії контрабандним проявам в умовах сучасних загроз.

Мета статті — визначити типові форми взаємодії, що реалізуються під час досудового розслідування контрабанди.

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковому дискурсі категорія «взаємодія правоохоронних органів» у контексті досудового розслідування кримінальних правопорушень інтерпретується неоднозначно, проте переважно її розглядають як координовану діяльність посадових осіб та органів, наділених повноваженнями щодо здійснення слідчих, оперативно-розшукових та інших процесуальних заходів. Така співпраця має низку характерних рис, поміж яких — нормативне визначення механізмів взаємодії в спільних правових актах центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких належать відповідні правоохоронні структури. Тобто основою взаємодії є теоретичні й правові положення.

З теоретичного боку взаємодія ґрунтується на розумінні взаємної зацікавленості сторін у досягненні єдиної мети — ефективного документування та розслідування кримінального правопорушення. Правові засади взаємодії закріплені в чинному законодавстві України, зокрема в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — КПК), Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про судову експертизу» та інших нормативно-правових актах, включно з відомчими документами, що регламентують специфіку такої співпраці з урахуванням рівнів доступу до конфіденційної інформації.

У чинному законодавстві України чітко окреслено повноваження Служби безпеки України (далі — СБУ) у сфері досудового розслідування. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України» та ч. 2 ст. 216 КПК визначають, що до компетенції слідчих підрозділів СБУ належить розслідування кримінальних правопорушень, які загрожують національній безпеці держави. Йдеться, зокрема, про терористичні акти, злочини проти основ національної безпеки, посягання на територіальну цілісність, окремі види контрабанди (зокрема, переміщення культурних цінностей, зброї, наркотичних засобів), злочини у сфері державної таємниці, застосування спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також окремі військові та міжнародні злочини¹.

Система суб'єктів, задіяних в організації взаємодії СБУ з іншими органами, за своєю природою не передбачає жорсткої вертикалі управління. Згідно з доктринальними підходами, це Президент України, Кабінет Міністрів України й Рада національної безпеки і оборони, які визначають загальні стратегічні напрями співпраці; прокуратура, що координує взаємодію у сфері протидії злочинності; Голова СБУ і Центральне управління СБУ, які забезпечують практичне регулювання співпраці; а також Антитерористичний центр СБУ, який організовує координацію зусиль

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

у боротьбі з тероризмом. Цей перелік не є вичерпним, але дає уявлення про організаційну структуру міжвідомчої взаємодії.

У правовому аспекті ст. 40 КПК України надає слідчому СБУ право доручати проведення як слідчих, так і негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам. Окрім того, ч. 4 ст. 39 КПК передбачає можливість створення міжвідомчих слідчих груп в умовах воєнного стану. Водночас ст. 571 КПК дає слідчим СБУ змогу брати участь у міжнародних спільних слідчих групах у разі розслідування злочинів, учинених у кількох державах, або таких, що зачіпають інтереси кількох держав.

Варто зазначити, що ефективна взаємодія СБУ з іншими правоохоронними структурами залежить не лише від нормативного регламентування, а й від рівня комунікації та організації спільної роботи. У науковій літературі звернено увагу на проблему недостатньої взаємної поінформованості між оперативними підрозділами та слідчими групами. Це призводить до втрати важливих даних, таких як сліди злочинної діяльності або записи затримання, що негативно впливає на якість досудового розслідування й ускладнює доведення обставин у кримінальному провадженні. Отже, питання підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії СБУ з іншими правоохоронними структурами залишається актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

Для ефективного виконання цих функцій СБУ активно співпрацює з іншими правоохоронними органами. Ст. 8 і 17 Закону України «Про Службу безпеки України» встановлюють засади цієї взаємодії, передбачаючи залучення зовнішніх інституцій, здатних сприяти виконанню покладених на СБУ завдань². Така взаємодія особливо актуальна в умовах збройної агресії та загроз територіальної цілісності держави, про що свідчить практика, описана в наукових джерелах³.

У науковій літературі визначено, що типовою формою взаємодії слідчого з оперативним працівником є співпраця. Усвідомлення слідчим і оперативником завдань, ролей і взаємної відповідальності надає взаємодії цілеспрямованості та підвищує її результативність. Така взаємодія зумовлена спільністю функцій і обов'язків у кримінальному провадженні, а також тим, що результати слідчих (розшукових) дій, проведені оперативниками за дорученням слідчого, мають рівну доказову силу.

Трапляються й інші позиції. Учені зазначають, що основні форми взаємодії правоохоронних органів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень класифікуються так:

1) процесуальні форми, поміж яких виконання доручень слідчого працівниками оперативних підрозділів щодо проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних; координація дій із прокурором та іншими органами досудового розслідування; створення та функціонування міжвідомчих слідчо-оперативних груп, зокрема реалізація спільних операцій і кримінальних процесуальних дій; обмін інформацією, що має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, зокрема оперативними відомостями; залучення спеціалістів до участі в проведенні окремих процесуальних дій;

2) організаційні форми взаємодії містять: участь у спільних засіданнях, оперативних і координаційних нарадах за участю керівників правоохоронних органів та інших суб'єктів кримінального провадження⁴.

Водночас зауважимо, що взаємодія передбачає не лише погодженість дій сторін, спільне планування, визначення місця, часу та цілей мети

Yurii Kovalov

ASPECTS TACTIQUES DE L'INTERACTION DE L'ENQUÊTEUR AVEC D'AUTRES ACTEURS LORS D'UNE ENQUÊTE DE CONTREBANDE

Cet article examine les formes et les orientations de la coopération entre les organes d'enquête des services de sécurité et les unités opérationnelles lors des enquêtes préliminaires sur les infractions pénales liées à la contrebande. L'actualité du sujet est due au niveau élevé de menace que représente la contrebande dans le contexte de l'état de guerre, ainsi qu'à la nécessité d'améliorer l'efficacité de la lutte contre ces phénomènes grâce à une coopération inter-institutionnelle coordonnée. L'objectif de l'article est d'identifier les aspects tactiques et organisationnels clés de la coopération entre l'enquêteur du SBU et les autres acteurs impliqués dans les procédures pénales relatives à la contrebande. Il a été établi que cette coopération couvre à la fois des formes procédurales (exécution de missions, participation à des actions d'enquête (de recherche) conjointes, création de groupes d'enquête et d'opération) et organisationnelles (réunions de coordination, planification, échange d'informations). Des exemples de coopération efficace avec les autorités douanières, les institutions d'expertise, les opérateurs postaux et d'autres entités sont présentés. Les problèmes typiques de coopération (coordination insuffisante, attitude formelle, manque de ressources) qui nécessitent une solution normative et administrative sont mis en évidence. La nécessité d'améliorer le niveau de communication, la motivation professionnelle et la cohésion organisationnelle entre tous les acteurs de l'enquête préliminaire afin de garantir une détermination complète et objective des circonstances de la contrebande est justifiée.

Mots-clés : enquête préliminaire; contrebande; enquêteur; interaction; connaissances spéciales; action d'enquête (recherche); agent des douanes; historien; critique d'art.

² Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

³ Гудима В. В. Взаємодія Служби безпеки України з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування. *Академічні візії*. 2025. № 48. С. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17435919>.

⁴ Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб учинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. Київ, 2009. С. 44 ; Климчук М. П., Цуцкірідзе М. С. Правові та організаційні засади вдосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 256 ; Гудима В. В. Взаємодія Служби безпеки України з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування. *Академічні візії*. 2025. № 48. С. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17435919>.

**TAKTISCHE ASPEKTE
DER INTERAKTION DES
ERMITTLERS MIT ANDEREN
SUBJEKTEN WÄHREND
DER ERMITTLUNG VON
SCHMUGGEL**

Der Artikel untersucht Formen und Richtungen der Interaktion von Ermittlern des Sicherheitsorgans mit operativen Einheiten während des Vorverfahrens bei Straftaten, die mit Schmuggel verbunden sind. Die Aktualität des Themas ist durch das hohe Bedrohungsniveau bedingt, das Schmuggelaktivitäten unter den Bedingungen des Kriegsrechts erzeugen, sowie durch den Bedarf an einer Steigerung der Effektivität der Bekämpfung dieser Erscheinungen mittels koordinierter behördenübergreifender Zusammenarbeit. Ziel des Artikels ist es, die taktischen und organisatorischen Schlüsselaspekte der Interaktion zwischen dem Ermittler des SBU (Sicherheitsdienst der Ukraine) und anderen Subjekten, die in das Strafverfahren in Schmuggelangelegenheiten involviert sind, aufzudecken. Es wurde festgestellt, dass eine solche Interaktion sowohl prozessuale (Erfüllung von Aufträgen, Teilnahme an gemeinsamen Ermittlungshandlungen, Bildung von Ermittlungsgruppen) als auch organisatorische (Koordinierungsbesprechungen, Planung, Informationsaustausch) Formen umfasst. Angeführte Beispiele zeigen die Realisierung einer effektiven Zusammenarbeit mit Zollbehörden, forensischen Einrichtungen, Postbetreibern und anderen Subjekten. Herausgearbeitet werden typische Interaktionsprobleme (unzureichende Koordination, formale Einstellung, Ressourcenmangel), die einer normativen und administrativen Lösung bedürfen. Begründet wird die Notwendigkeit der Erhöhung des Kommunikationsniveaus, der professionellen Motivation und der organisatorischen Abstimmung zwischen allen Subjekten des Vorverfahrens mit dem Ziel der vollständigen und objektiven Feststellung der Umstände des Schmuggels.

Schlüsselwörter: Vorverfahren, Schmuggel, Ermittler, Interaktion, Spezialwissen, Ermittlungshandlung, Zollbeamter, Historiker, Kunstsachverständiger.

процесуальних заходів, а й забезпечення єдиного керівництва, до того ж зберігається принцип рівноправності у виборі тактичних і технічних методів досягнення мети розслідування. Водночас окремі суб'єкти цієї взаємодії, передусім оперативні підрозділи, хоча й не наділені рівними процесуальними правами із слідчим, відіграють допоміжну роль, зокрема через надання інформації, матеріалів, участі в окремих процесуальних заходах або технічне забезпечення, реалізуючи завдання в межах наданих повноважень і під процесуальним керівництвом слідчого.

Змістовним ядром взаємодії є досягнення мети кримінального провадження — повного, всебічного та неупередженого встановлення обставин вчиненого правопорушення. Незважаючи на деякі загальні формулювання, як-от «боротьба зі злочинністю», ця діяльність набуває конкретизованого значення в межах розслідування конкретних злочинів, що й обумовлює її методичну й організаційну специфіку. Отже, взаємодія правоохоронних органів у досудовому провадженні — це системно впорядкована діяльність, що здійснюється на основі правових, організаційних і функціональних засад та спрямована на реалізацію завдань кримінального провадження за допомогою скоординованих дій, ресурсного та інтелектуального об'єднання зусиль суб'єктів правоохоронної системи.

Провідними напрямками взаємодії слідчого та співробітників оперативних підрозділів визначають: формування й діяльність у складі слідчо-оперативної групи; узгодження стратегії розслідування та планування тактичних дій; регулярне обговорення кримінального провадження із залученням спеціалістів, експертів і досвідчених практиків; активний двосторонній обмін оперативною та доказовою інформацією; реалізація слідчим своїх повноважень щодо доручення проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій працівникам оперативних підрозділів; реалізація спільних дій у невідкладних ситуаціях, як-от документування злочину за гарячими слідами; аналізування причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, та планування профілактичних заходів; оперативне користування спеціальним обладнанням, засобами зв'язку й транспортом⁵.

До того ж ефективна взаємодія між слідчим органу безпеки та працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою, визначається комплексом професійних, організаційних і тактичних чинників.

Слідчий і оперативники повинні не лише розуміти сутність контрабанди, а й мати спеціальні знання щодо митних режимів, товарознавства, механізмів незаконного переміщення товарів, а також особливостей проведення оглядів місць події, транспортних засобів та інших процесуальних дій. Взаємодія також передбачає навички організації оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук і фіксування відомостей про осіб, пов'язаних із контрабандними схемами.

З урахуванням проведеного вивчення наукових доробок зауважимо, що особливості співпраці слідчого органу безпеки з оперативними підрозділами в розслідуванні контрабанди виявляються у таких основних напрямках:

1. Планування та реалізація оперативно-розшукових заходів у комплексі з процесуальними діями. Успішне розслідування контрабандних схем ґрунтується на поєднанні гласних і негласних слідчих (розшукових) дій. Формулювання завдань для оперативного підрозділу має ґрунтуватися на матеріалах кримінального провадження й бути конкретним і здійсненним. Саме таке завдання дає змогу спрямувати зусилля оперативників на досягнення визначених результатів, а слідчому — оцінити їхню результативність під час реалізації кримінального провадження. Наприклад, доручення щодо перевірки певної групи осіб або каналу переміщення товарів має містити чіткі орієнтири та критерії оцінювання результатів.

2. Застосування оперативної інформації як джерела доказів. Інформація, здобута під час оперативно-розшукової діяльності, має бути

⁵ Січовська І. В. Особливості взаємодії слідчого з оперативними працівниками на початковому етапі досудового розслідування сексуальних убивств. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 336–337. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/81>.

Yurii Kovalov

**TAKTYCZNE ASPEKTY
INTERAKCJI ŚLEDZCYCH Z
INNymi PODMIOTAMI W
TOKU ŚLEDZTWA W SPRAWIE
PRZEMYTU**

W artykule przeanalizowano formy i kierunki interakcji śledczych organów bezpieczeństwa z jednostkami operacyjnymi podczas przedprocesowego dochodzenia w sprawie przestępstw związanych z przemytem. Aktualność tematu wynika z wysokiego poziomu zagrożeń, jakie niesie ze sobą działalność przemysłowa w stanie wojennym, a także potrzeby zwiększenia skuteczności przeciwdziałania tym przejawom poprzez skoordynowaną współpracę międzyagencyjną. Celem artykułu jest identyfikacja kluczowych taktycznych i organizacyjnych aspektów współdziałania funkcjonariusza BSW z innymi podmiotami zaangażowanymi w postępowanie karne w sprawach przemytniczych. Ustalono, że współdziałanie to obejmuje zarówno formy proceduralne (wykonywanie poleceń, udział we wspólnych czynnościach dochodzeniowo-śledczych (poszukiwawczych), tworzenie śledczych grup zadaniowych), jak i organizacyjne (narady koordynacyjne, planowanie, wymiana informacji). Autor podaje przykłady efektywnej współpracy z organami celnymi, instytucjami eksperckimi, operatorami pocztowymi i innymi podmiotami. Wskazane zostały typowe problemy współdziałania (nieodstępcza koordynacja, postawa formalna, brak zasobów), które wymagają rozwiązań regulacyjnych i zarządczych. Autor uzasadnia potrzebę zwiększenia poziomu komunikacji, motywacji zawodowej i spójności organizacyjnej między wszystkimi podmiotami postępowania przygotowawczego w celu zapewnienia pełnego i obiektywnego ustalenia okoliczności przemytu.

Słowa kluczowe: postępowanie przygotowawcze; przemyt; śledczy; interakcja; wiedza specjalna; działania śledcze (detektywistyczne); celnik; historyk; historyk sztuki.

своєчасно інтегрована в процесуальний механізм розслідування. За умов правильного фіксування та легалізації вона може бути застосована як доказова база. Це потребує високого рівня кваліфікації як слідчого, так і оперативника, оскільки успіх залежить від здатності перетворити отримані дані на процесуально значиму інформацію.

3. Створення спільних слідчо-оперативних груп для реалізації важливих і складних етапів розслідування. Такі групи мають забезпечити координовану діяльність під час затримання підозрюваних у контрабанді, огляду транспортних засобів і товарів, а також у місцях імовірного скоєння правопорушення. Діяльність спільних слідчо-оперативних груп має базуватися на попередньому аналізі доказів і прогнозуванні поведінкових реакцій суб'єктів контрабандних злочинів.

4. Організація прихованого спостереження та контрольних закупок. Однією з форм взаємодії є реалізація заходів, спрямованих на виявлення й документування фактів незаконного переміщення товарів або залучення учасників злочинних груп під прикриттям. Це можуть бути контрольні закупки, спостереження за підозрілими вантажами або транспортними комбінаціями з метою отримання беззаперечних доказів.

5. Проведення роз'яснювальної та профілактичної роботи серед потенційних свідків та учасників кримінального провадження. Спільна діяльність також передбачає роботу з особами, які можуть надати інформацію про схеми переміщення товарів поза митним контролем через державний кордон за участю працівників митниці, перевізників, підприємців тощо. Така робота дає змогу розширити джерела інформації та підвищити якість зібраних доказів.

Практика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою, свідчить про наявність певних проблем взаємодії між слідчим органом безпеки й оперативними підрозділами, зокрема: нестійкість складу слідчо-оперативних груп, недостатність технічних і ресурсних можливостей, а також неузгодженість дій і обміну інформацією під час реалізації оперативних заходів і процесуальних дій.

Важливо, щоб взаємодія була цілеспрямованою і довершеною. Як слушно зауважує О. Керевич, після встановлення та затримання особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення, участь оперативних працівників у подальшому розслідуванні часто набуває суто формального характеру, обмежуючись виконанням окремих доручень слідчого⁶. Така ситуація свідчить про необхідність переосмислити управлінський підхід до організації взаємодії між слідчими та працівниками оперативних підрозділів. У цьому контексті особливої актуальності набуває завдання формування в співробітників оперативних підрозділів внутрішньої мотивації до конструктивної співпраці зі слідством, що передбачає не лише дисципліноване виконання розпоряджень, а й активне залучення до планування, аналізування та реалізації спільних заходів. Досягнення такого рівня взаємодії потребує цілеспрямованої управлінської роботи з боку керівників оперативних підрозділів, спрямованої на формування позитивної професійної установки щодо необхідності повноцінної співучасті в реалізації завдань досудового розслідування.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із переміщенням через митний кордон України предметів, визначених законодавцем як об'єкт контрабанди, взаємодія між слідчим та посадовими особами митних органів відіграє важливу практичну роль. На етапі виявлення підозрілих об'єктів митники нерідко самостійно ініціюють проведення спеціальних експертних досліджень, зокрема у власних криміналістичних лабораторіях. Попри те, що висновки таких експертиз не мають статусу допустимого доказу в кримінальному провадженні, вони мають істотне інформативне значення для органів досудового слідства, адже дають змогу попередньо орієнтувати прокурора й слідчого щодо можливої правової кваліфікації дій особи.

Особливістю взаємодії слідчого з митними органами є також застосування результатів експертиз, підготовлених установами, уповноваженими відповідно до порядку тимчасового вивезення культурних ціннос-

⁶ Керевич О. В. Організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в діяльності щодо розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 401.

тей. До таких установ належать, зокрема, наукові інститути, музеї та інші заклади, які мають фахову компетенцію у сфері культурної спадщини.

Водночас отримані митниками висновки зазначених установ, хоча й не вважаються процесуальними доказами, можуть бути витребувані слідчим під час реалізації тимчасового доступу до речей і документів зазвичай разом із відповідними посилками.

На етапі документування обставин справи, митники можуть залучатися до проведення огляду предметів як спеціалісти, здатні надати висновки щодо походження, призначення матеріалів, їхньої потенційної цінності та використання. У подальшому такі особи допитуються як свідки з метою фіксування інформації про їхню фахову підготовку, порядок виявлення об'єкта, його характеристики, а також про дії, які ними вчинялися в межах митного контролю.

Отже, ефективна взаємодія між слідчим та митниками виявляється в забезпеченні обміну фаховою інформацією, своєчасному залученні відповідних спеціалістів до слідчих (розшукових) дій і правильному документуванні їхньої участі в кримінальному провадженні.

Також має місце взаємодія слідчого із низкою інших категорій осіб. Така ситуація мала місце у справі, що розслідувалася Оболонським районним судом міста Київ. Відповідно до проведеного аналізу, взаємодія слідчого СБУ у справі про контрабанду мала багаторівневий і комплексний характер, охоплюючи як співпрацю з державними органами (митною службою, експертними установами, поштовим оператором), так і з приватними суб'єктами (власниками інформаційних ресурсів, операторами зв'язку тощо). Виявлення злочину було зумовлене оперативним отриманням і обробленням інформації працівниками СБУ щодо підготовки незаконного переміщення культурних цінностей. Скоординована взаємодія з митним інспектором, який отримав орієнтування, дала змогу ефективно виявити ризикову посилку, провести її сканування, затримання, митний огляд і забезпечити правове фіксування факту невідповідності задекларованого вмісту.

На етапі процесуального документування ключовою стала співпраця зі спеціалістом-мистецтвознавцем Київського НДЕКЦ МВС України, який провів комплексну експертизу виявлених предметів. Результати цього дослідження дали змогу підтвердити культурну цінність об'єктів та сформувати доказову базу.

Велике значення для обґрунтування обвинувачення мало залучення оператора мобільного зв'язку, що надало можливість визначити геолокацію підозрюваного в момент відправлення посилки, та відеоматеріали з камер системи «Безпечне місто», які зафіксували маршрути пересування. Окрім того, слідчі СБУ співпрацювали з адміністрацією сайту «Violity» для отримання інформації про комунікації продавця й покупця старовинних предметів, що дало змогу додатково підтвердити намір і спосіб реалізації контрабанди.

Важливою особливістю була також робота з працівниками «Укрпошти», зокрема з оператором і керівником відділення, які дали показання про фактичні дії з оформлення відправлення. Ретельна взаємодія між усіма залученими суб'єктами дала змогу забезпечити неперервність процесу збору, фіксування та перевірки доказів⁷.

Отже, у даній справі взаємодія слідчого з митною службою, експертними установами, оператором зв'язку, «Укрпоштою» та онлайн-платформою «Violity» демонструє скоординованість, гнучкість і мультисекторальність розслідування, яка є критично необхідною для ефективного викриття контрабанди предметів, що мають ознаки культурних цінностей.

Митники відіграли важливу роль і в іншій справі. На підставі наведеного вирок у справі № 308/10585/21 можна визначити важливі аспекти взаємодії слідчого СБУ з працівниками митних органів під час розслідування контрабанди частин вогнепальної зброї.

Насамперед митні органи відіграли ключову роль у виявленні ознак злочину. Завдяки здійсненню митного контролю у відділі № 3 митного поста «Чоп-Залізничний» виявлено поштове відправлення, що містило предмети, схожі на частини автоматичної зброї. Митники ініціювали експертне визначення природи цих предметів, унаслідок чого спеціаліст підтвердив, що йдеться про частини вогнепальної нарізної зброї. Такий висновок митного інспектора (спеціаліста) став підставою для відкриття кримінального провадження, а також проведення комплексу першочергових слідчих (розшукових) дій.

Далі відбулося інформування працівниками митниці відповідних підрозділів СБУ, що дало слідчим змогу розпочати негласну слідчу (розшукову) дію — контроль за вчиненням злочину. У її межах фіксувалося переміщення поштового відправлення територією України, установлювалося коло осіб, причетних до його одержання⁸. Цей приклад свідчить про тісну скоординовану взаємодію між митницею та органами безпеки, яка дала змогу затримати особу безпосередньо під час отримання контрабанди у відділенні «Укрпошти».

Окрім того, митні органи сприяли процесуальному фіксуванню речових доказів: на пакуванні відправлення були виявлені митні пломби та маркування, що дало змогу достовірно встановити джерело походження предметів і напрям їх пересування.

Отже, ефективна взаємодія між митними службами та Службою безпеки України у цій справі виявлялася у вчасному виявленні підозрілого відправлення, оперативному інформуванні про факт мож-

⁷ Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 27 квітня 2023 р. у справі № 756/14469/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110671189>.

⁸ Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 10 вересня 2021 р. у справі № 308/10585/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99526310>.

ливого правопорушення, сприянні в експертному встановленні ознак контрабанди та в подальшій реалізації комплексу слідчих (зокрема, негласних (розшукових)) дій, спрямованих на документування злочину. Це демонструє модель оперативно-слідчої взаємодії, яка є критично важливою у справах про переміщення через державний кордон заборонених до ввозу предметів.

Висновки. У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України забезпечення ефективної взаємодії між слідчими СБУ та працівниками оперативних і митних підрозділів набуває критично важливого значення для протидії контрабанді як загрози економічній, інформаційній і державній безпеці. Результати дослідження свідчать, що така взаємодія має відбуватися не лише в межах законодавчо визначених процедур, а й на засадах оперативності, гнучкості, професійної взаємоповаги та спільного орієнтування на досягнення результату.

Аналіз чинного законодавства, наукових джерел і практичних кейсів дав змогу встановити, що ефективна взаємодія слідчого СБУ з оперативними підрозділами полягає в реалізації комплексу процесуальних і організаційно-тактичних форм співпраці. Поміж них провідними є створення слідчо-оперативних груп, координація дій під час реалізації слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, своєчасний обмін інформацією, спільне планування й реалізація операцій, залучення фахівців для експертного супроводу проваджень, а також організація оперативного супроводу справ.

Особливу увагу слід приділяти взаємодії слідчого з працівниками митних органів, яка має практичне значення на етапах виявлення, кваліфікування та документування фактів незаконного переміщення товарів. Відповідна співпраця виявляється в спільному огляді предметів, застосуванні фахових висновків спеціалістів, зокрема у сфері культурної спадщини, участі в допитах і процесуальному забезпеченні доказів. Як свідчить аналіз конкретних кримінальних проваджень, взаємодія з митницею, поштовими операторами, експертними установами та приватними структурами істотно підвищує якість доказів і дає змогу уникнути прогалин у фіксуванні злочинної діяльності.

Водночас визначено низку проблем, що потребують управлінського та нормативного реагування: нестабільність складу слідчо-оперативних груп, формальний підхід до взаємодії з боку окремих суб'єктів, недосконалість інструкцій щодо обміну інформацією, відсутність сталої міжвідомчої комунікації. Це вказує на необхідність формування сталої управлінської політики щодо посилення міжінституційної взаємодії, удосконалення нормативного регулювання процедур співпраці, а також підвищення рівня кваліфікації та професійної мотивації працівників оперативних і слідчих підрозділів.

Отже, ефективна взаємодія в умовах розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із контрабандою, є результатом системної, науково обґрунтованої та практично зорієнтованої співпраці між усіма задіяними суб'єктами. Її реалізація потребує узгоджених дій, оперативної адаптації до умов провадження, ефективного менеджменту ресурсів і спільного прагнення до досягнення мети кримінального провадження.

References

- Hudyma, V. V. (2025). Vzaiemodii Sluzhby bezpeky Ukrainy z inshymy pravookhoronnymy orhanamy pid chas dosudovoho rozsliduvannia. *Akademichni vizii*, 48, 1-11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17435919> [in Ukrainian].
- Kerevych, O. V. (2012). Orhanizatsiia vzaiemodii slidchoho z operatyvnymy pidrozdilamy v diialnosti shchodo rozkryttia ta rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen. *Universytetski naukovy zapysky*, (4), 401 [in Ukrainian].
- Klymchuk, M. P., & Tsutskiridze, M. S. (2016). Pravovi ta orhanizatsiini zasady vdoskonalennia protsesualnoi diialnosti orhaniv dosudovoho rozsliduvannia natsionalnoi politsii Ukrainy. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, (2), 255-263 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 4651-VI vid 13.04.2012. (2025, October 29). Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
- Pro Sluzhbu bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2229-XII. (2025, October 21). Verkhovna Rada Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> [in Ukrainian].
- Sichkovska, I. V. (2020). Osoblyvosti vzaiemodii slidchoho z operatyvnymy pratsivnykamy na pochatkovomu etapi dosudovoho rozsliduvannia seksualnykh ubyvstv. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (4), 336-339. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/81> [in Ukrainian].
- Veselskyi, V. K., Zav'ialov, S. M., & Piskovskiy, V. V. (2009). Suchasni mozhlyvosti vykorystannia danykh pro sposib uchynennia zlochyynu v borotbi iz zlochyynnistiu: navch. posib. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Vyrok Obolonskoho rayonnoho sudu m. Kyieva vid 27.04.2023 u spravi № 756/14469/21. (2025, November 2). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110671189> [in Ukrainian].
- Vyrok Uzhhorodskoho miskraionnoho sudu Zakarpatskoi oblasti vid 10.09.2021 u spravi № 308/10585/21. (2025, November 2). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99526310> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 12.09.2025 / Рецензовано 22.10.2025 / Прийнято до друку 20.11.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Ковальов, Ю. (2025). Тактичні аспекти взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування контрабанди. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 89-95. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.09>

Максим Колодяжний

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.10>
УДК 343.9:323.2 (477)

Максим Колодяжний

кандидат юридичних наук, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>
e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

Рашизм і злочинність в Україні: кримінологічний зріз проблеми ¹

На підставі методології системного підходу та результатів емпіричного та теоретичного дослідження вивчено проблему рашизму як сучасної комбінованої форми російського фашизму та нацизму. З'ясовано сутність суспільно-політичного та ідеологічного феномену рашизму, виокремлено його істотні ознаки. Матрицю ознак фашизму накладено на сучасну російську державу і російське суспільство. На цій підставі здійснено відповідні судження щодо наявності ознак рашизму в росії. Із застосуванням системно-історичного методу продемонстровано еволюцію формування фашистських наративів у російському суспільстві щодо України та Українського народу. Виділено конкретні види кримінальних правопорушень, поширення яких у нашій країні зумовлено як російською військовою агресією, так і явищем рашизму.

Ключові слова: детермінація злочинності в Україні; причини та умови кримінальних правопорушень; злочинність; кримінальна протиправність; російський фашизм; рашизм; війна; російська агресія.

Постановка наукової проблеми. Пізнання детермінації злочинності в Україні на системних засадах передбачає розгляд цієї проблематики цілісно та на кількох рівнях суспільних відносин. Головним із них уважається глобальний (міжнародний) рівень. На ньому є потужні криміногенні чинники, які негативно відбиваються на криміногенній ситуації в Україні, особливо в перебігу російської військової агресії проти нашої держави. Такі чинники сконцетровано не лише в особливостях глобалізаційних процесів, що відбуваються в сучасному світі. Вони стосуються переважно суспільно-політичної специфіки російської держави, а також ідеології російського суспільства. Йдеться про так званий російський постімперський синдром. Якщо охарактеризувати цей феномен одним словом, то його можна назвати рашизмом.

У кримінологічній літературі війну прийнято йменувати одним з основних чинників злочинності в Україні ². До того ж виникає не менш значуще запитання: А що перебуває в основі самої війни та російської

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

¹ Примітка. Наукову статтю підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічний прогноз та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

² Колодяжний М. Г. (2023) Фактор війни: кримінологічні роздуми. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри: зб. тез доп. наук.-практ. конф. (Вінниця, 12.04.2023). Вінниця, 2023. С. 122 – 125; Батиргарєва В. С. Дорожній рух у прифронтовому регіоні: виклики воєнного стану. Безпека дорожнього руху в умовах воєнного стану: мат.-ли Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (Кривий Ріг, 27.05.2022). Кривий Ріг, 2022. С. 8 – 11; Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2023 рік : монографія / авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. М. Г. Вербенського. Вінниця, 2024. 306 с.; Туляков В. О. Війна та злочинність: методологія кримінологічного аналізу. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів) : Мат.-ли наук.-практ. кругл. столу. (Харків, 07.09.2022). Харків, 2022. С. 20 – 24; Сокурєнко В. В. (2023) Кримінологія війни: зміст та

Maxim Kolodyazhny

RUSHISM AND CRIME IN UKRAINE: CRIMINOLOGICAL SECTION OF THE PROBLEM

The article, employing the general scientific methodology of the systemic approach as well as the results of empirical and theoretical research, examines the problem of the interrelation and mutual conditionality between war and the level of criminal illegality in Ukraine during the period of martial law.

The purpose of the article is to clarify the essence of the phenomenon of rash-ism and to explain its negative impact on the state of crime in Ukraine during the Russian military aggression.

It is substantiated that at the core of the Russian military aggression lies a specific ideology of the Russian state and society – the socio-political phenomenon of rashism, which is rooted in the ideologies of fascism and Nazism.

A number of scholarly works by Ukrainian and Western researchers are analyzed, identifying the essential features and characteristic properties of fascism. Particular attention is given to Umberto Eco's conception of fascism. The matrix of fascist features is applied to the modern Russian state and society, forming the basis for conclusions regarding the presence of rashism in Russia. Using the systemic-historical method, the article demonstrates the evolution of the formation of fascist narratives in Russian society concerning Ukraine and the Ukrainian people. It reveals the historically conditioned aspiration of the inhabitants of the territory now occupied by the Russian Federation to enslave neighboring nations, to display unjustified aggression and cruelty, and to annex the territories of neighboring states – from the times of Kyivan Rus to modern Ukraine.

Specific types of criminal offenses are identified, the spread of which in Ukraine has been caused both by Russian military aggression and by the phenomenon of rashism.

Keywords: determination of crime in Ukraine, causes and conditions of criminal offenses, crime, criminal illegality, Russian fascism, rashism, war, Russian aggression.

військової агресії? Відповідь: рашизм. Останній без перебільшення виступає генеральним чинником «вибуху» злочинності та трансформації її окремих параметрів у нашій країні в період правового режиму воєнного стану.

Річ у тім, якщо б теоретично російське суспільство не було б умовно хворим на рашизм, не відзначалось би крайніми формами шовінізму, не нав'язувало б сусіднім суверенним державам, включно з Україною, власну культуру та специфічний «руський мир», не мало б імперських амбіцій, не прагнуло б до розширення наявних кордонів рф після розпаду СРСР, то в Україні не було б війни, захоплення її територій та наявної соціальної катастрофи. Одним із множинних проявів останньої є загострення криміногенної ситуації в Україні протягом 2022–2025 рр., що змінило стан злочинності, збільшило її рівень, модифікувало її характер, змінило структуру, значно розширило палітру негативних соціальних наслідків («ціни») та чимало інших кількісних та якісних параметрів явища кримінальної протиправності.

Зосередження уваги дослідниками переважно на національному рівні детермінаційного комплексу злочинності в Україні, а також вибіркове пояснення окремих кореляційних зв'язків між російським фашизмом та явищем кримінальної протиправності викликає необхідність актуалізувати цю проблематику.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Явище російського фашизму (рашизму) набуло потужного наукового імпульсу щодо його дослідження після широкомасштабного російського вторгнення на територію України в 2022 р. Ці питання вивчаються представниками різних галузей знань, як-то: політологами, істориками, соціологами і навіть кримінологами. Вагомий внесок у розширення анонсованих аспектів здійснили: С. Адамович, В. Андреев, О. Бакланова, В. Брехуненко, Б. Дем'яненко, Л. Кисляк, І. Коваль, О. Костенко, О. Кривдик, В. Огнев'юк, Ю. Орлов, В. Піскун, І. Рущенко, М. Требін, П. Фріс, Л. Якубова, Л. Брітт (L. Britt), У. Еко (U. Eco), Т. Снайдер (T. Snyder) та ін. Водночас основний науковий фокус зосереджено на пізнанні загального змісту та ознак феномену рашизму. До того ж кримінологічне дослідження його впливу на стан злочинності в Україні в період правового режиму воєнного стану є на теперішній час фрагментарним.

Мета статті — уточнити сутність феномену рашизму та пояснити його негативний вплив на стан злочинності в Україні під час російської військової агресії.

Викладення основного матеріалу дослідження. Уплив війни на злочинність в Україні зафіксований емпірично за допомогою статистичного та соціологічного інструментарію. Наприклад, у 2024 р. порівняно із довоєнним 2021 р. загальний рівень злочинності в Україні збільшився в понад півтора рази (321,4 тис. проти 492,5 тис. відповідно). Рівень окремих видів кримінальних правопорушень на кшталт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку за указаний період збільшився в сотні разів³. Окрім цього, вплив військового конфлікту на стан кримінальної протиправності установлений, виходячи із відповідей кількох груп респондентів у перебігу їх анонімного опитування. Так, внутрішньо переміщені особи (усього 1 587 осіб) на питання «Які протиправні діяння, на Вашу думку, стали частіше вчинятися під час воєнного стану?» виділили низку видів кримінальних правопорушень. Частіше серед них називали: убивство та поранення мирного населення (51,6 %); шахрайство, зокрема в мережі «Інтернет» (50 %); розкрадання і продаж гуманітарної допомоги (44,1 %); співпрацю з ворогом та дії на користь ворога (43,7 %); корупцію (43,5 %); незаконний обіг зброї (21,9 %) та ін. Тобто респонденти розуміють, що саме війна та її наслідки зумовили по-

концептуальні засади формування. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. № 2. С. 11 – 30. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.01>.

³ Прозареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>; Колодязний М. Г. Метаморфози злочинності в Україні під час війни та у повоєнний період. Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє: Мат-ли заоч. наук.-практ. круглого столу. 06.05.2025 р. Харків, 2025. С. 64 – 68.

**RASCHISMUS UND
KRIMINALITÄT IN
DER UKRAINE: EIN
KRIMINOLOGISCHER
QUERSCHNITT DES PROBLEMS**

Zusammenfassung. Auf der Grundlage der Methodik des systemischen Ansatzes sowie der Ergebnisse empirischer und theoretischer Forschung wird im Artikel das Problem des Raschismus als moderne kombinierte Form des russischen Faschismus und Nationalsozialismus untersucht. Das Wesen des soziopolitischen und ideologischen Phänomens des Raschismus wird erörtert und seine wesentlichen Merkmale werden herausgearbeitet. Die Matrix der Merkmale des Faschismus wird auf den modernen russischen Staat und die russische Gesellschaft übertragen. Auf dieser Basis werden entsprechende Urteile über das Vorhandensein von Merkmalen des Raschismus in Russland gefällt. Unter Anwendung der systemhistorischen Methode wird die Evolution der Bildung faschistischer Narrative in der russischen Gesellschaft gegenüber der Ukraine und dem ukrainischen Volk aufgezeigt. Es werden konkrete Arten von Straftaten hervorgehoben, deren Verbreitung in unserem Land sowohl durch die russische militärische Aggression als auch durch das Phänomen des Raschismus bedingt ist.

Schlüsselwörter: Kriminalitätsdetermination in der Ukraine, Ursachen und Bedingungen von Straftaten, Kriminalität, strafrechtliche Rechtswidrigkeit, russischer Faschismus, Raschismus, Krieg, russische Aggression.

Maxim Kolodyazhny

**RASHISME ET CRIMINALITÉ
EN UKRAINE : SECTION
CRIMINOLOGIQUE DU
PROBLÈME**

Dans l'article, sur la base de la méthodologie de l'approche systématique et des résultats de la recherche empirique et théorique, le problème du racisme en tant que forme combinée moderne du fascisme et du nazisme russes est étudié. L'essence du phénomène socio-politique et idéologique du racisme est clarifiée, ses caractéristiques essentielles sont mises en évidence. La matrice des signes du fascisme se superpose à l'État russe moderne et à la société russe. Sur cette base, des jugements appropriés ont été rendus concernant

ширення низки перелічених та багатьох інших кримінальних правопорушень.

Зазначеній категорії опитаних ставилось і таке запитання: «На Вашу думку, після настання сталого миру які проблеми можуть призводити до послаблення правопорядку в українському суспільстві?». Внутрішньо переміщені особи відповіли на нього так: велика кількість людей, які втратили житло та майно (46,8 %); майнове розшарування населення (43,9 %); зростання рівня злочинності в Україні (41,8 %); небувале розповсюдження незареєстрованої зброї (37,9 %); зростання в громадян рівня тривожності, агресивності, озлобленості, усамітненості та поширення інших психологічних проблем (35 %) тощо. Указані соціальні ризики та загрози мають військово зумовлену етіологію. Тому вони можуть належати до криміногенних чинників, що матимуть місце в Україні в повоєнний період.

Внутрішньо переміщеним особам ставилось і таке нестандартне запитання: «Про що Ви мрієте?». Усі 83,1 % респондентів, які відповіли на нього, зазначили, що вони мріють про настання миру, перемогу України в цій війні або повернення додому. Тобто знову ж таки маємо визнати дуже потужний вплив війни та її негативних наслідків не лише на настрої громадян та їх настанови, а й на усю соціальну систему нашої держави.

На аналогічні запитання відповідали й представники громадськості (усього 3 752 особи). Вони у своїх відповідях так само визнали вплив чинника війни на українське суспільство та своє особисте життя. Зважаючи на результати емпіричного зрізу представленої проблематики, маємо констатувати, що російсько-українська війна є не лише потужним чинником соціальних змін у нашій країні. Вона природним чином негативно відбилась на тенденціях поширення й закономірностях відтворення злочинності.

У науковій літературі агресія росії проти України не випадково розглядається крізь призму кримінологічної матерії, тобто в контексті злочинності та її детермінації. Зокрема, в одній з останніх монографій на цю тематику, підготовленій П. Фрісом і С. Адамович під назвою «Агресія росії проти України з позицій кримінології» (2025), у її передмові, написаній О. Литвиновим, здійснено важливий наголос на тому, що війна досліджена з міждисциплінарних позицій. Ця книга ламінує кримінологію та занурює її в метааналітичний вир цивілізаційної парадигми. Підкреслюється, що проблематика, яка піднімається в цій роботі, перебуває на перетині кримінології, політології та теорії цивілізацій, а сама монографія пропонує нові концептуальні межі аналізу — цивілізаційний аналіз злочинності⁴. Є тверде переконання в тому, що поглиблене пізнання явища злочинності в Україні та її детермінації під час російсько-української війни має виходити за традиційні ґносеологічні кордони. Подібні наукові пошуки не мають обмежуватись класичним набором криміногенних чинників, а повинні розширюватись за рахунок наукового аналізу не лише глобалізаційних, а й переважно узагальнення цивілізаційних процесів, що відбуваються зараз у сусідній росії, ворожо налаштованій щодо України та Українського народу.

Проігнорувати дослідження анонсованих питань означає не дотриматись системної методології. Вона передбачає, по-перше, уважати злочинність відкритою соціальною системою, окремим рівнем якої є детермінаційний комплекс; по-друге, глибина пізнання кримінологічної детермінації корелює з урахуванням криміногенних чинників злочинності в Україні, сформованих, зокрема, поза соціальною системою України, тобто в системі російської держави та російського суспільства. Попри те, що цей вплив має зовнішньо системний характер, через істотний ступінь його криміногенності він здатний трансформувати соціальну систему України, викликати обставини форс-мажорного характеру (війна), яка так само провокує зміни в кількісних та якісних показниках злочинності в нашій країні. Так у загальних обрисах виглядає схема міжсистемних зв'язків детермінації кримінальної протиправності в Україні.

⁴ Фріс П. Л., Адамович С. В. Агресія Росії проти України з позицій кримінології: монографія. Івано-Франківськ, 2025. С. 5. URL: <https://surl.lt/yolofx>.

Спробуємо розкрити сутність явища рашизму та прослідкувати його становлення в історичній ретроспективі. Неологізм «рашизм», який іноді називається алітерацією (контамінація слів «Russia» («раша») та «фашизм») міцно входить у науковий, зокрема кримінологічний, дискурс. За словами професора Єльського університету (США) Т. Снайдера, «рашизм» звучить як «фашизм», але з «р» замість «ф» на початку, що, грубо кажучи, означає «російський фашизм». Тому він пропонує писати це слово латиницею як *ruscism* із тим, щоб зберегти для англомовної аудиторії візуальну прив'язку до слів *Russia* та *fascism*⁵. Уважається, що точкою відліку в уживанні терміна рашизм є стаття О. Кривдика, опублікована ще у 2010 р. в інтернет-виданні «Українська правда». Він фактично вперше надав визначення рашизму: «ідеологія й практика правлячого режиму російської федерації, яка базується на ідеї зверхності “російських співвітчизників”, їх “особливої цивілізаційної місії”, антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини та на геоекономічних інструментах, насамперед енергоносіях»⁶. О. Кривдик навіть порівнює рашизм із нацизмом, наголошуючи, що обидва режими, мімікуючи й користуючись слабкістю світового порядку, керуючись реваншистськими настроями, граючи на конфліктах між державами, змогли достатньо зміцнити й кинути виклик усьому світові⁷. Однак ще набагато раніше, у середині 1990-х років у розпал російсько-чеченської війни, про цей феномен, назвавши його «русизмом», казав Президент незвіданої Республіки Ічкерія генерал Д. Дудаєв. Він був підступно вбитий російськими військами вибухом ракети під час розмови телефоном з депутатом Державної думи рф⁸. Д. Дудаєв відзначив, що «... русизм — це особлива форма людиноненавистницької ідеології, заснована на великодержавному шовінізмі, повній бездуховності та аморальності. Відрізняється від відомих форм фашизму, расизму, націоналізму особливою жорстокістю як до людини, так і до природи... Володіючи рабською психологією, паразитує на хибній історії, на окупованих територіях і народах, що пригнічуються»⁹.

Сутність рашизму розкрита й у спеціальних нормативно-правових актах. Зокрема, у заяві Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких» від 2 травня 2023 р. надано визначення поняття рашизму та виділені його істотні ознаки. У цій заяві під рашизмом розуміється новий різновид тоталітарної ідеології та практики, які лежать в основі режиму, сформованого в рф під керівництвом президента в. путіна, та ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму). Окрім цього, у заяві парламенту виділено низку характерних властивостей рашизму, як-то:

- системні порушення прав та основоположних свобод людини;
- культ сили та мілітаризм;
- культ особи, що перебуває на верхівці вертикалі влади, та сакралізація інститутів держави;
- самозвеличення росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення та/або заперечення існування інших народів;

la présence de signes de racisme en Russie. En utilisant la méthode systémique-historique, l'évolution de la formation des récits fascistes dans la société russe concernant l'Ukraine et le peuple ukrainien est démontrée. Des types spécifiques d'infractions pénales ont été identifiés, dont la propagation dans notre pays est due à la fois à l'agression militaire russe et au phénomène du racisme.

Mots clés : détermination de la criminalité en Ukraine, causes et conditions des infractions pénales, criminalité, illégalité pénale, fascisme russe, rashisme, guerre, agression russe.

Maxim Kolodyazhny

RASIZM I PRZESTĘPCZOŚĆ W UKRAINIE: PERSPEKTYWA KRYMINOLOGICZNA

Opierając się na metodologii podejścia systemowego oraz wynikach badań empirycznych i teoretycznych, artykuł analizuje problem rasizmu jako współczesnej połączonej formy rosyjskiego faszyzmu i nazizmu. Wyjaśniono istotę społeczno-politycznego i ideologicznego zjawiska rasizmu oraz podkreślono jego podstawowe cechy. Matryca cech faszyzmu jest stosowana do współczesnego państwa rosyjskiego i społeczeństwa rosyjskiego. Na tej podstawie autor dokonuje odpowiednich osądów na temat obecności oznak rasizmu w Rosji. Wykorzystując systemową metodę historyczną, autor demonstruje ewolucję formowania się faszystowskich narracji w społeczeństwie rosyjskim w odniesieniu do Ukrainy i narodu ukraińskiego. Zwrócono uwagę na konkretne rodzaje przestępstw kryminalnych, których rozprzestrzenianie się w naszym kraju jest spowodowane zarówno rosyjską agresją wojskową, jak i zjawiskiem rasizmu.

Słowa kluczowe: określenie przestępczości w Ukrainie; przyczyny i uwarunkowania przestępstw kryminalnych; przestępczość; bezprawie kryminalne; rosyjski faszyzm; rasizm; wojna; rosyjska agresja.

⁵ Snyder T. (2022) The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. New York Times Magazine. 2022. 22 April. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukrainerussia-war.html> Требін М. П. (2022) Звичайний рашизм: загальна характеристика. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

⁶ Кривдик О. Рашизм. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/>

⁷ Кривдик О. Знач. твір. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/>; Дем'яненко Б. Л. Концептуалізація неологізму «рашизм» у вітчизняному науковому дискурсі. Держава і право. 2024. Вип. 95. С. 197 – 212. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-95-197.

⁸ Як убили Дудаєва. 15 років тому загинув перший президент Чечні. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/4db02f2568a49/>.

⁹ Печерський А. Джохар Дудаєв: «русизм — це особлива форма людиноненавистницької ідеології». URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhohar-dudayevrusyzm-%E2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnyckoyi-ideologiyi/>.

- застосування з метою реалізації експансіоністської державної політики практики поширення серед інших народів російської мови та культури, російської православної церкви, медіа, політичних та громадських інституцій, пропагування ідей «русского мира»;
- систематичне порушення загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема поваги до суверенітету інших держав, їх територіальної цілісності та міжнародно визнаних кордонів, недотримання принципу незастосування сили або погрози силою;
- створення, фінансування та збройна підтримка незаконних збройних формувань та сепаратистських рухів на територіях інших суверенних держав, створення та підтримка терористичних організацій;
- застосування заборонених методів ведення війни та системне вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності;
- систематична організація та здійснення масових убивств, страт, катувань, депортацій, створення штучних умов для виникнення голоду, інших видів масового фізичного терору, геноциду, переслідування з етнічних, національних, релігійних, політичних та інших мотивів;
- регулярне застосування до інших держав практики економічного та енергетичного шантажу;
- регулярні погрози щодо застосування ядерної зброї проти інших держав та створення техногенних катастроф¹⁰.

Як бачимо, сучасний людиноненавистницький та відверто протиукраїнський феномен рашизму є своєрідним суспільно-політичним та ідеологічним міксом, соціальним поєднанням найбільш ганебних, низьких, аморальних та переважно злочинних проявів людської поведінки та загальних підходів щодо здійснення державної політики, властивій тоталітарним і авторитарним політичним режимам.

У науковій та публіцистичній літературі є велика кількість різних визначень явищ фашизму та нацизму. Одним зі світових авторитетів у дослідженні проблематики фашизму вважається італійський письменник, філософ і професор Болонського університету У. Еко. У своєму відомому есе «Ур-фашизм. Воля та звільнення — це нескінченні задачі», опублікованому в 1995 р., У. Еко виділив аж 14 ознак фашизму. До того ж під Ур-фашизмом (італ. *Fascismo eterno*, англ. *Ur-Fascism*) розуміється вічний фашизм¹¹.

Сам автор наголошує, що ознаки фашизму не можна організувати в систему. Багато з них суперечать одне одному і є типовими й для інших форм деспотизму або фанатизму. Та достатньо присутності одного з цих елементів у суспільній системі, щоб навколо нього почав згущуватися фашизм:

- 1) культ традиції — синкретичність, схрещування різних вірувань і обрядів попри їх протиріччя. Навчання новому неможливе, оскільки традиції вже знайшла істину;
- 2) традиціоналізм — передбачає заперечення модернізму;
- 3) ірраціоналізм — культ акції заради самої акції. Дія сама по собі має цінність і має здійснюватися без інтелектуальних роздумів;
- 4) відсутність аналітичної критики — критичний дух оперує розрізненням і розрізнення є ознакою модерності. У модерній культурі науковці плекають незгоду як шлях до поглибленого пізнання. Для фашизму незгода є зрадою;
- 5) страх перед відмінностями виражається в расизмі, незгоді з різноманітністю, закликах проти іноземців та іммігрантів;
- 6) апеляція до фрустрованого середнього класу, який страждає від економічної кризи або почуттів політичної приналежності;
- 7) перейняття ідеєю змови (внутрішньої та зовнішньої) — послідовники мають почувати себе в облозі, часто за допомогою ксенофобії, повинні боятися внутрішнього саботажу з боку меншин;
- 8) спільники повинні відчувати себе приниженими тим, що їх ворог нахваляється багатством і силою;
- 9) заперечення пацифізму — для фашизму існує не боротьба за життя, а життя для боротьби;
- 10) елітизм — зневага до слабкості. Окремий громадянин належить до найкращого народу у світі, члени партії найкращі поміж громадян, кожен громадянин має бути членом правлячої партії;
- 11) культ героїзму для виховування виняткових особистостей. Культ героїзму тісно пов'язаний із культом смерті;
- 12) мачоїзм — демонстрація могутності на полі сексуальних стосунків. Фашисти тримають як зневагу до жінок, так і нетерпимість і засудження нестандартних сексуальних звичок, від цнотливості до гомосексуальності;
- 13) селективний популізм — окрема особа не має жодних прав, і народ сприймається як якість, моноліт, що виражає загальну волю;

¹⁰ Заява Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненавистницьких»: затв. пост. Верховної Ради України від 02.05.2023 р. № 3078-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20>.

¹¹ Ур-фашизм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.

14) «новомова» — збіднений словниковий запас і елементарний синтаксис з метою обмеження засобів для комплексного й критичного мислення¹².

У науковій літературі є й дещо відмінні погляди на сутність фашизму. Зокрема, американський політолог Л. Брітт, проаналізувавши режими А. Гітлера (Німеччина), Б. Муссоліні (Італія), Ф. Франко (Іспанія), А. Салазара (Португалія), Г. Пападопулоса (Греція), А. Піночета (Чилі), Х. Сухарто (Індонезія), дійшов висновку, що всі фашистські режими мають 14 загальних ознак. Усі ці ознаки властиві рашистському режиму: 1) нав'язлива пропаганда націоналізму; 2) нехтування правами людини; 3) згуртування проти призначених загальних ворогів; 4) домінування силових структур; 5) розгул сексизму; 6) контроль над ЗМІ; 7) одержимість національною безпекою; 8) зрощування релігії з державою; 9) підтримка олігархії; 10) утиск профспілок; 11) презирство до інтелектуалів і мистецтва; 12) одержимість злочинами й покараннями; 13) тотальне кумівство та корупція; 14) фальсифікація виборів¹³.

Український філософ М. Требін зміст фашизму розкриває через такі його значущі властивості, як антилібералізм, еспансіонізм, реваншизм, некрофілія, геноцид і тероризм¹⁴. В інших своїх публікаціях цей учений ознаки рашизму доповнює також пануванням сили над правом і ксенофобією¹⁵. Інші науковці проводять навіть певні паралелі між феноменами рашизму та «путінізму» (період правління російського диктатора). До того ж перше утворює ядро другого¹⁶.

Якщо порівняти ознаки фашизму, запропоновані У. Еко, з характерними особливостями сучасної російської держави, російського суспільства, типової поведінки окремих російських політичних діячів, наративами, що пропагуються у російських ЗМІ як мінімум останні 15 років та зрештою загальними настроями, життєвими орієнтирами, установками на масовому та груповому рівнях суспільних відносин у рф, то стає очевидно, що сучасна росія є класичною фашистською державою. Однак фашизм у рф має власну специфіку, «модернізовану» під запити військово-політичного керівництва цієї країни та особливості геополітичного розвитку світу. У цьому розумінні є цілком виправданим російський фашизм називати рашизмом. Подібне авторське бачення узгоджується з думкою фахівців у цій сфері. Зокрема, історикиня Л. Якубова, загалом визнаючи наявність у сучасній рф ознак фашизму в розумінні У. Еко, підкреслює, що рашистська росія явила світу нову історичну форму неототалітаризму в облаштуваннях глобального світу й постінформаційної ери. До того ж рашизм ця учена алегорично порівнює зі «звіром з безодні»¹⁷.

Водночас явище рашизму має також яскраво виражені ознаки нацизму. Це твердження ґрунтується хоча б на очевидному запереченні самим російським президентом тези про те, що ніби Українського народу як такого не існує, що він є не окремим, а дещо «видозміненим» російським народом. До того ж українська мова вважається російським діалектом, а українська державність має завдячуватись винятково В. Леніну, який створив УРСР¹⁸. На цей суспільно-політичний парадокс та «особливий» ідеологічний погляд росіян на українців звертав свого часу увагу В. Вернадський. Учений писав, що «прихильники російського імперіалізму визнають право творити культуру лише за великими націями і на цій підставі прирікають культуру 30-мільйонного українського народу на розчинення у великоросійському морі»¹⁹.

Подібні наративи з певною періодичністю артикулюються представниками російського політикуму та пропагандистськими ЗМІ. Сконцентрований погляд російського диктатора та ідеологів рашизму на Україну, Український народ, його давню історію, мову, культуру, традиції міститься в його відомій статті «Про історичну єдність росіян та українців», опублікованій у липні 2021 р.²⁰ Її можна визнати ідеологічною підготовкою та своєрідною інформаційно-психологічною операцією (ІПСО) перед вторгненням рф в Україну в лютому 2022 р. Ця стаття — привід до майбутньої військової агресії та спроба виправдання запланованих воєнних злочинів. Однак на момент підготовки цього публіцистичного «шедевра», відірваного від історичних реалій, російський диктатор ще не знав реакцію ЗСУ та всього

¹² Eco U. (1995) Ur-Fascism. Freedom and liberation are an unending task. The New York Review of Books. 1995. June 22. URL <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/>; Ур-фашизм. URL <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.

¹³ Britt L. W. (2003) Fascism Anyone? Free Inquiry. 2003. Vol. 23. №. 2. URL: <https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/>; Требін М. П. (2022). Звичайний рашизм: загальна характеристика. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

¹⁴ Требін М. П. (2022) Звичайний рашизм: загальна характеристика. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2022. № 4. С. 143–157. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740>.

¹⁵ Світоглядний сенс сучасної війни: соціогуманітарні аспекти (2024) : монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків, 2024. С. 258 – 276.

¹⁶ Коваль І., Кисляк Л. (2022) Рашизм як генеза путінізму. Вісник Львівського університету. Серія: філос.-політолог. студії. 2022. Вип. 41. С. 239 – 245. DOI: <https://doi.org/10.30970/PFS.2022.42.31>.

¹⁷ Якубова Л. Д. (2023) Рашизм: Звір з безодні / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2023. С. 37 – 97.

¹⁸ Прищепя Я. Путін продовжує заперечувати право України на існування – ISW. URL <https://suspilne.media/344450-putin-prodovzue-zaperechuvati-pravo-ukraini-na-isnuvanna-ta-unika-vidpovidalnosti-za-vijnu-isw/>.

¹⁹ Цит. за: Бакланова О. Г. (2022) Духовні скріпи рашизму. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Pp. 832 – 839.

²⁰ Про історичну єдність росіян та українців. UR: <https://surl.li/jrimyz>.

Українського народу на російську агресію та реальні наслідки від цієї помилки геополітичного масштабу, яка ставить під сумнів майбутнє самої російської державності.

Явище рашизму набуло особливо активного дослідження представниками різних галузей знань (істориками, політологами, соціологами і навіть кримінологами) після широкомасштабного вторгнення росії в Україну. Їх погляд на російський фашизм та сучасні прояви російського постімперського синдрому, спрямованого на спробу відновлення колись могутнього СРСР, лише поглиблює концептуалізацію цієї проблематики та розширює ґносеологічні кордони пізнання цього суспільно-політичного феномену.

Як зазначають науковці, російський фашизм — явище не нове й не чуже для історії росії. У цій країні задовго до появи фашистів в Італії та нацистів у Німеччині виникали й доволі успішно існували та діяли близькі за своєю природою до фашизму організації та інші чисельні й різноманітні чорносотенні угруповання. Їх програми базувалися на ідеях монархізму, російського націоналізму, православному радикалізмі та ксенофобії, зокрема антисемітизмі. Тому можна стверджувати, що не лише Італія та Німеччина породили фашизм як державну ідеологію та політику, але й Російська імперія так само може вважатися батьківщиною антилюдських ідей та втілених державних режимів, близьких до класичного фашизму²¹. Цю думку продовжує соціолог І. Рушенко, зазначаючи, що насправді рашизм є набагато віком старшим за фашизм, йому не потрібно копіювати системи Б. Муссоліні або А. Гітлера. І спільним у цих ідеологіях є те, що всі ці системи виражають тоталітарний спосіб організації соціального життя²².

Характеристика рашизму доповнюється поглядом на це явище з боку окремих кримінологів. Так, О. Костенко, розкриваючи зміст рашизму крізь призму натуралістичного світобачення, зазначає, що це явище є ідеологією, яка базується на ілюзіях і ґрунтує припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства. У зовнішній політиці рашизм проявляється, зокрема, у порушенні принципів міжнародного права, нав'язування світові своєї версії історичної правди винятково на користь росії, у зловживанні правом вето в Раді Безпеки ООН тощо. У внутрішній політиці проявом рашизму є порушення прав людини на свободу думки, переслідування учасників «руху незгодних», користуванням ЗМІ для дезінформації свого народу²³. Також О. Костенко зазначає, що єдина причина воєнної агресії РФ — це рашизм, тобто соціопатична ідеологія, що засновується на свавіллі й ілюзіях, культивується в суспільстві урядом і реалізується в соціальній практиці росії. Усі решта чинники суть не причини, а умови, якими РФ користується для прояву рашизму у вигляді воєнної агресії. Формула російської агресії проти України, на переконання цього правника, така: «Якби не було рашизму, то не було б і війни»²⁴. Ю. Орлов деталізує, що рашизм має у своїй основі розгалужений метакомплекс чинників колективного безсвідомого, чільне місце в яких посідає патерналізм, істерії страху, неврози нав'язливих станів, ресентимент, ворожість до естетично розвинених культурних патернів²⁵. Важко не погодитись з подібними оцінками справжніх першопричин розв'язування росією війни проти України як головної детермінанти загострення криміногенної ситуації в нашій країні під час правового режиму воєнного стану.

Як відомо, російський диктатор в. путін неодноразово заявляв про те, що поміж усіх народів СРСР найбільший внесок у здобуття перемоги над нацистською Німеччиною здійснили, на його особисте переконання, саме руські. Зрозуміло, що це є нічим іншим, як маніпуляцією фактами, яка немає нічого спільного з реальним перебігом історичних подій під час Другої світової війни. Подібні заяви містять ознаку культу героїзму, який У. Еко ґрунтовано вважав яскравим атрибутом фашизму.

З приводу героїзації російського народу є окрема Заява Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння РФ перемоги над нацизмом. У цьому документі, складеному на підставі дійсних історичних подій, підкреслюється, що «...однією із причин агресії з боку Російської Федерації стало те, що впродовж останніх десятиліть відзначення перемоги над нацизмом вона поступово перетворила його у культ, метою якого є пропаганда війни, вивіщення над іншими народами, привласнення собі статусу «головного переможця». <...> Адже жодна країна не може претендувати на визнання власної виняткової ролі в перемозі над нацизмом. Перемога — плід титанічних зусиль десятиків держав та сотень народів. <...> Українська земля в період Другої світової війни була одним із основних полів битви, на якому ми втратили вісім мільйонів українців та представників інших народів, які проживали на нашій землі. Така страшна ціна перемоги. <...> Ми ніколи не були загарбниками, як нацисти чи рашисти, тому правда і сила на нашому боці. Саме тому ми не маємо права програти, бо для нас це війна за свободу, цивілізованість, демократію та європейські цінності.

²¹ Заборонити рашизм (2023) / В. Огнев'юк, В. Андрєєв, В. Брехуненко та ін.; за заг. ред. В. Піскун. Київ, 2023. С. 184.

²² Рушенко І. П. (2023) Ідеологія рашизму : монографія. Харків, 2023. С. 273, 274.

²³ Необхідно повноцінно і часто вживати слово «рашизм» та похідні від нього. Голос України. 2022. 12 травня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359972>.

²⁴ Костенко О. Рашизм – причина війни Росії проти Європи в Україні. URL: <https://zbruc.eu/node/115545>.

²⁵ Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків, 2023. С. 246.

Тож так само, як ми разом з усім цивілізованим світом перемогли нацизм у Другій світовій війні, зараз маємо перемогти рашизм...»²⁶.

У зв'язку із викладеним вище, на думку окремих дослідників, здається цілком справедливим та символічним той факт, що від імені СРСР Акт капітуляції Японії, що ознаменувало завершення Другої світової війни, на борту американського лінкора «Міссурі» 2 серпня 1945 р. підписав саме українець генерал-лейтенант К. Дерев'яноко²⁷.

З урахуванням провідної ролі методології системного підходу, який є в основі пізнання представленої проблематики, виникає необхідність розгляду явища рашизму саме крізь призму системного методу. Звідси пропонується рф розглядати як велику відкрити й доволі складу соціальну систему. Вона відповідно до системного підходу має низку системних параметрів (вимог). Одним із таких є системно-історичний. Він не лише розкриває етапи становлення системи, її теперішнього стану та перспективи розвитку²⁸. Завдяки системно-історичному аналізу росії як соціальної системи можна знайти відповідь щодо обставин, які лежать в основі поступового формування сучасного феномену рашизму.

Не претендуючи на вичерпність історичних знань у цій сфері, маємо необхідність зупинитися на ключових історичних подіях. Вони можуть поглибити розуміння сутності російської держави та російського народу в системній історичній ретроспективі. Знаковою історичною подією є захоплення в 1240 р. Києва монголо-татарським військом на чолі з ханом Батием. Це значно прискорило занепад давньої протодержави Русь. Головне в цьому факті те, що до війська Золотої Орди входили також воїни з території, яка називалась у ті далекі часи Залісся, де було розташоване Московське князівство. Однак ще раніше, у 1169 р., Київ був захоплений і розграбований коаліцією з 11 князів, зібраною Володимиро-Суздальським князем А. Боголюбським²⁹.

Прагнення гетьмана І. Мазепи позбутися московського васалітету й отримати незалежність Гетьманщини закінчилося укладенням договору зі шведським королем Карлом XII. У відповідь на ці дії за наказом московського царя Петра І у 1708 р. було знищено гетьманську резиденцію м. Батурин, убито до 7 тис. оборонців та до 7,5 тис. цивільного населення, включно з жінками і дітьми. В історії ця подія називається Батуринською трагедією³⁰. Однак ще раніше московські царі встигли продемонструвати свою невинуватість жорстокість під час захоплення в 1471 р. Новгородської республіки, а також Казанського ханства у 1552 р., де було знищено тисячі мирних мешканців. Остання подія залишилась у національній пам'яті татар, які називають її зараз голокостом татарського народу³¹. За однією з версій, найменування руських саме «кацапами» пов'язується із жорстоким захопленням ними Казані. Слово касар перекладається з тюркської як м'ясник. На жаль, за багатовікову історію мешканці держави, яка наразі називається рф, неодноразово доводили свою жорстокість, що виправдовує цю назву.

Росія завжди прагнула до знищення національної та мовної ідентичності українців. Яскравим прикладом є Валуєвський циркуляр 1863 р. — таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва до територіальних цензурних комітетів. У ньому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних «малоросійською», тобто українською мовою. Згідно з указом заборонялася публікація релігійних, навчальних та освітніх книг, однак дозволялася публікація художньої літератури³². У 1876 р. російський імператор Олександр II видав Емський указ. Він був спрямований на витіснення української мови в багатьох сферах життя (церква, музика, театр, книгодрукування) й обмежував її лише побутовим ужитком³³.

Однак апогей системної жорстокості щодо України та українців пов'язують з періодом радянської комуністичної влади: «Червоний терор» щодо захоплення більшовиками УНР у 1918 р. і подальших роках (розстріляно до 5 тис. осіб)³⁴; три сплановані голодомори в Україні в 1921—1923 рр., 1932—1933 рр. і 1946—1947 рр., визнані світовою спільнотою геноцидом Українського народу (за різними даними загинуло від 4 до 14,8 млн осіб)³⁵; розстріляне відродження щодо знищення до 30 тис. представників наукової і культурної еліти української нації в 1920—1930-х рр.³⁶; Друга світова війна, у якій загинуло до 7 млн українців³⁷ (у її початку винен безпосередньо СРСР на чолі з диктатором І. Сталіним, який

²⁶ Заява Верховної Ради України з нагоди 77-ї річниці перемоги над нацизмом та про неприпустимість присвоєння Російською Федерацією перемоги над нацизмом : затв. пост. Верховної Ради України від 03.05.2022 р. № 2235-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-IX#Text>.

²⁷ Заборонити рашизм (2023) / В. Огнев'юк, В. Андрєєв, В. Брехуненко та ін.; за заг. ред. В. Піскун. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. С. 160–173.

²⁸ Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / уклад.: І. М. Астрелін, І. В. Косогіна, С. О. Кирій. Київ, 2021. С. 48, 49.

²⁹ Розорення Києва (1169). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_\(1169\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_(1169)).

³⁰ Батуринська трагедія. URL: https://vue.gov.ua/Батуринська_трагедія.

³¹ Захоплення Казані (1552). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_\(1552\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_(1552))

³² Валуєвський циркуляр. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр.

³³ Емський указ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ.

³⁴ Червоний терор. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_терор.

³⁵ Голодомори в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомори_в_Україні.

³⁶ Розстріляне відродження. URL: <https://libkor.com.ua/book-exhibition/362-rozstriljane-vidrodzhennja>.

³⁷ Втрати України в Другій Світовій війні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_України_в_Другій_Світовій_війні.

у 1939 р. уклав з А. Гітлером пакт Молотова — Ріббентропа про розподіл сфер впливу в Європі); ГУ-ЛАГ, де у 1934—1956 рр. було страчено до 1,7 млн людей, п'ята частина поміж яких були українцями³⁸ та, на жаль, багато іншого (депортації народів, включно з кримськими татарами; концентраційні табори; каральна психіатрія; примусова колективізація; невідповідні людській гідності умови життя селян; дефіцит товарів; замороження й неповернення банківських депозитів громадян, що накопичувались десятиліттями, після розпаду СРСР).

З урахуванням продемонстрованого системно-історичного параметра, беручи до уваги соціальні події сьогодення, можна сформулювати цілком обґрунтоване судження, що менталітет і психологія російського народу, загарбницькі дії рф проти України, недотримання укладених раніше з Україною міжнародно-правових угод³⁹, учинення нею тисяч воєнних злочинів проти мирного населення, порушення положень багатьох міжнародних конвенцій тощо зумовлені історично. Постійне прагнення рф до внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність у цієї держави ознак фашизму й навіть нацизму є своєрідним національним кодом російської держави, запрограмованим століттями. Наразі цей код має назву «рашизм».

Як би «не по-кримінологічному» це не звучало, однак єдиним шансом на збереження української державності, захисту суверенітету та територіальної цілісності України є відповідні суспільні трансформації в самій російській державі та російському суспільстві. Для цього необхідні як мінімум дві вагомі обставини. Перша — відхід від влади через різні причини (смерть, хвороба, революція) російського диктатора в. путіна, на якому фактично замикається уся вертикаль російського самодержавства. Друга — політичне роздрібнення росії як федеративної держави на 10—15 окремих незалежних національних республік та, відповідно, економічна фрагментація рф, що є важливою умовою для її фінансової неспроможності у подальшому реалізовувати наявні геополітичні рашистські амбіції. Насправді подібний теоретичний хід історичних подій є корисним для самого російського народу, оскільки в такому разі він: а) позбавиться диктатури, б) вивільнить ресурси для їх спрямування на потреби пересічних громадян замість фінансування війни й, урешті-решт, в) російський народ отримає власну «руську» республіку (наприклад, у межах Московської, Тверської, Володимирської, Ярославської, Рязанської, Іванівської, Калузької, Орловської, Тульської областей), якої він не має до теперішнього часу.

Висновки. Кримінологічне дослідження анонсованих питань дає підстави для констатації такого:

1. Детермінація злочинності в Україні має вивчатись з огляду на глобальний та національний рівні суспільних відносин. Перший містить, окрім іншого, особливості суспільно-політичних та ідеологічних процесів, що відбуваються в сучасній російській державі;
2. Російський фашизм (рашизм) — це симбіоз специфічного російського шовінізму, імперіалізму, експансіонізму, колоніалізму та інших соціально гіпертрофованих проявів російського суспільства;
3. Феномен рашизму має давню історію, а так само набагато глибші соціальні корені порівняно з фашизмом або нацизмом;
4. Рашизм є специфічним кодом російського суспільства, який визначає характерні властивості мешканців сучасної росії та їх ворожої налаштованості проти України та Українського народу;
5. Неспровокована російська військова агресія проти України, що триває з 2014 р. до сьогодні, є результатом (наслідком) явища рашизму;
6. Рашизм є причиною не лише війни рф проти України. Він виступає потужним криміногенним чинником, що істотним чином негативно позначився та продовжує відбиватись на кількісних та якісних характеристиках явища кримінальної протиправності в Україні протягом 2022—2025 рр.;
7. Рашизм є умовою вчинення багатьох кримінальних правопорушень під час російсько-української війни. З-поміж них особливого поширення набули:
 - а) злочини проти основ національної безпеки України, включно з колабораційною діяльністю (ст. 1111 КК України), державною зрадою (ст. 111 КК України), перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань (ст. 1141 КК України) та ін.;
 - б) військові кримінальні правопорушення, особливо самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) та дезертирство (ст. 408 КК України);
 - в) кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, особливо воєнні злочини (ст. 438 КК України), зокрема поєднані з умисним убивством; виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікація її учасників (ст. 4362 КК України) та ін.;
 - г) кримінальні правопорушення, учинені із використанням зброї або вибухових речовин.
8. Вектор подальших наукових розвідок проблеми детермінації злочинності в Україні під час війни та після її завершення має бути спрямований на поглиблення знання про криміногенні чинники,

³⁸ ГУЛАГ. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ>.

³⁹ Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. URL: https://web.archive.org/web/20151222150654/http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_006; Про ратифікацію Договору між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон: Закон України від 20.04.2004 р. № 1681-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-15#Text>.

що набули поширення на національному рівні суспільних відносин, тобто які не залежать від політики росії.

References

- Astrelin, I. M., Kosohina, I. V., & Kyrii, S. O. (2021). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: Navchalnyi posibnyk* [Methodology of scientific research]. Kyiv: KPI imeni Ihoria Sikorskoho [in Ukrainian].
- Baklanova, O. H. (2022). *Dukhovni skripy rashyzmu* [The spiritual foundations of ruscism]. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* 832–839. Riga, Latvia: Baltija Publishing [in Ukrainian].
- Baturynska trahediia [Baturyn tragedy]. (n.d.). URL : https://vue.gov.ua/Батуринська_трагедія [in Ukrainian].
- Batyrgareieva, V. S. (2022). *Dorozhnyi rukh u prifrontovomu rehioni: vyklyky voiennoho stanu* [Road traffic in the frontline region: Challenges of martial law]. *Bezpeka dorozhnogo rukhu v umovakh voiennoho stanu: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii* (Kryvyi Rih, May 27, 2022), pp. 8–11. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
- Britt, L. W. (2003). Fascism anyone? *Free Inquiry*, 23(2). URL : <https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/> [in English].
- Chervoniy teror [Red Terror]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Червоний_терор [in Ukrainian].
- Demianenko, B. L. (2024). *Kontseptualizatsiia neolohizmu "rashyzm" u vitchyznianomu naukovomu dyskursi* [Conceptualization of the neologism "ruscism" in Ukrainian scholarly discourse]. *Derzhava i pravo*, 95, 197–212. DOI: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2024-95-197> [in Ukrainian].
- Dogovor pro druzhbu, spivrobitnytsvo i partnerstvo mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieiu [Treaty on friendship, cooperation, and partnership between Ukraine and the Russian Federation]. (n.d.). URL : https://web.archive.org/web/20151222150654/http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_006 [in Ukrainian].
- Eco, U. (1995, June 22). Ur-Fascism. *The New York Review of Books*. URL : <https://www.nybooks.com/articles/1995/06/22/ur-fascism/> [in English].
- Emskyi ukaz [Ems decree]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Емський_указ [in Ukrainian].
- Fris, P. L., & Adamovych, S. V. (2025). *Ahresiia Rosii proty Ukrainy z pozytsii kryminolohii: Monohrafiia* [Russia's aggression against Ukraine from the standpoint of criminology]. Ivano-Frankivsk: Holinei O. V [in Ukrainian].
- Holodomory v Ukraini [Holodomors in Ukraine]. (n.d.). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Голодомори_в_Україні [in Ukrainian].
- HULAH [Gulag]. (n.d.). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ> [in Ukrainian].
- Kolodyazhny, M. G. (2023). *Faktor viiny: kryminolohichni rozдумы* [The factor of war: Criminological reflections]. *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: Hlobalnyi, rehionalnyi ta natsionalnyi vymiry: Zbirnyk tez dopovidei naukovo-praktychnoi konferentsii* (Vinnytsia, April 12, 2023), pp. 122–125. Vinnytsia: KhNUVS [in Ukrainian].
- Kolodyazhny, M. G. (2025). *Metamorfozy zlochynnosti v Ukraini pid chas viiny ta u povoiennnyi period* [Metamorphoses of crime in Ukraine during the war and in the postwar period]. *Zlochynnist v Ukraini: Suchasnyi stan ta pohliad u maibutnie // Materialy zaochnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* (Kharkiv, May 6, 2025), pp. 64–68. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Kostienko, O. (n.d.). *Rashyzm – prychyna viiny Rosii proty Yevropy v Ukraini* [Ruscism – the cause of Russia's war against Europe in Ukraine]. URL : <https://zbruc.eu/node/115545> [in Ukrainian].
- Koval, I., & Kysliak, L. (2022). *Rashyzm yak geneza putinizmu* [Ruscism as the genesis of Putinism]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Filosofska-politolohichni studii*, 41, 239–245. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.31> [in Ukrainian].
- Krotjuk, V. A. (Ed.). (2024). *Svitohliadnyi sens suchasnoi viiny: Sotsiohumanitarni aspekty: Monohrafiia* [The worldview meaning of the modern war: Socio-humanitarian aspects]. Kharkiv: KhNUPS [in Ukrainian].
- Kryminalna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: Osnovni tendentsii. 2023 rik: Monohrafiia (Verbenskyi, M. H., Kulyk, O. H., Naumova, I. V. et al.; Verbenskyi, M. H., Ed.) (2024) [The criminal situation in Ukraine under wartime conditions: Main trends. 2023]. Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
- Kryvdik, O. (2010, May 18). *Rashyzm* [Ruscism]. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/05/18/5050708/> [in Ukrainian].
- Neobkhidno povnotsinno i chasto vzhlyvaty slovo "rashyzm" ta pokhidni vid noho [It is necessary to use the word "ruscism" and its derivatives fully and frequently]. (2022, May 12). URL : <http://www.golos.com.ua/article/359972> [in Ukrainian].
- Ohneviuk, V., Andriev, V., Brekhunenko, V., et al. (2023). *Zaboronyty rashyzm* [To ban ruscism] (V. Piskun, Ed.). Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].
- Orlov, Yu. V. (2023). *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny: Kryminalno-pravovyi ta kryminolohichni vymiry: Monohrafiia* [Crime and its counteraction under wartime conditions: Criminal-legal and criminological dimensions]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Pecherkyi, A. (2022, October 4). *Dzhohar Dudaiev: "Rusyzm – tse osoblyva forma liudynonenavysnytskoi ideolohii"* [Dzhokhar Dudayev: "Ruscism is a special form of misanthropic ideology"]. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/10/04/dzhohar-dudayevrusyzm-%E2%88%92-cze-osoblyva-forma-lyudynonenavysnytskoyi-ideolohiyi/> [in Ukrainian].
- Pro istorychnu yednist rosiian ta ukraintsiv [On the historical unity of Russians and Ukrainians]. (n.d.). URL : <https://surl.li/jrimyz> [in Ukrainian].
- Pro ratyfikatsiiu Dohovoru mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieiu pro ukrainsko-rosiiskiy derzhavnyi kordon: Zakon Ukrainy vid 20 kvitnia 2004 r. № 1681-IV [On the ratification of the Treaty between Ukraine and the Russian Federation on the

- Ukrainian-Russian state border: Law of Ukraine of April 20, 2004, №. 1681-IV]. (2004). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-15#Text> [in Ukrainian].
- Pro zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vykorystannia politychnym rezhymom rosiiskoi federatsii ideolohii rashyzmu, zasudzhenia zasad i praktyk rashyzmu yak totalitarnykh i liudynonenavysnytskykh": Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 2 travnia 2023 r. No. 3078-IX. (2023) [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the use of the ideology of ruscism by the political regime of the Russian Federation and the condemnation of its principles and practices as totalitarian and misanthropic": Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine, May 2, 2023, No. 3078-IX]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3078-20> [in Ukrainian].
- Pro zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy z nahody 77-yi richnytsi peremohy nad natsyzmom ta pro neprypustymist prysvoiennia Rosiiskoiu Federatsiiei peremohy nad natsyzmom: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 3 travnia 2022 r. № 2235-IX [Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine on the occasion of the 77th anniversary of victory over Nazism and on the inadmissibility of Russia's appropriation of victory over Nazism: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of May 3, 2022, No. 2235-IX]. (2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-IX#Text> [in Ukrainian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. (2025, October 7). URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yih-dosudovogo-rozsliduvannia-2> [in Ukrainian].
- Pryshchepa, Ya. (2025, October 6). *Putin prodovzhuie zaperechuvaty pravo Ukrainy na isnuvannia* – ISW [Putin continues to deny Ukraine's right to exist – ISW]. *Suspilne Media*. URL : <https://suspilne.media/344450-putin-prodovzue-zaperechuvaty-pravo-ukraini-na-isnuvanna-ta-unikae-vidpovidalnosti-za-vijnu-isw/> [in Ukrainian].
- Rozorenna Kyieva (1169) [Sack of Kyiv, 1169]. (n.d.). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_\(1169\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Розорення_Києва_(1169)) [in Ukrainian].
- Rozstriliane vidrodzhennia [Executed Renaissance]. (n.d.). URL : <https://libkor.com.ua/book-exhibition/362-rozstriliane-vidrodzhennia> [in Ukrainian].
- Rushchenko, I. P. (2023). *Ideolohiia rashyzmu: Monohrafiia* [The ideology of ruscism]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
- Snyder, T. (2022, April 22). The war in Ukraine has unleashed a new word. *The New York Times Magazine*. URL : <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukrainerussia-war.html> [in English].
- Sokurenko, V. V. (2023). *Kryminolohiia viiny: zmist ta kontseptualni zasady formuvannia* [Criminology of war: Content and conceptual foundations]. *Visnyk Kryminolohichnoi Asotsiatsii Ukrainy*, (2), 11–30. <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.01> [in Ukrainian].
- Trebin, M. P. (2022). *Zvychny rashyzm: zahalna kharakterystyka* [Ordinary ruscism: A general characteristic]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*, (4), 143–157. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268740> [in Ukrainian].
- Tuliakov, V. O. (2022). *Viina ta zlochynnist: metodolohiia kryminolohichnoho analizu* [War and crime: The methodology of criminological analysis]. In M. H. Verbenskyi, I. V. Opryshko, & O. H. Kulyk (Eds.), *Vychennia kryminohennoi sytuatsii v Ukraini ta prohnovuvannia yii podalshoi dynamiky (vplyv voiennykh faktoriv) // Materialy naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* (Kyiv, September 7, 2022), pp. 20–24. Kyiv: DNDI MVS Ukrainy; Kharkiv: Machulin [in Ukrainian].
- Ur-fashyzm [Ur-Fascism]. (n.d.). URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80-%D1%84%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC> [in Ukrainian].
- Vakluevskiy tsyrkuliar [Valuev circular]. (n.d.). *Wikipedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Валуєвський_циркуляр [in Ukrainian].
- Vtraty Ukrainy v Druhii Svitovii viini [Ukraine's losses in World War II]. (n.d.). *Wikipedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_України_в_Другій_Світовій_війні [in Ukrainian].
- Yak ubyt Dudaieva. 15 rokiv tomu zahynuv pershyi prezident Chechni [How Dudayev was killed: 15 years since the death of the first president of Chechnya]. (n.d.). URL : <https://www.istpravda.com.ua/digest/4db02f2568a49/> [in Ukrainian].
- Yakubova, L. D. (2023). *Rashyzm: Zvir z bezodni* [Ruscism: A beast from the abyss]. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].
- Zakhopleniia Kazani (1552) [Capture of Kazan, 1552]. (n.d.). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_\(1552\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Захоплення_Казані_(1552)) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 04.06.2025 / Рецензовано 08.08.2025 / Прийнято до друку 05.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Колодяжний, М. (2025). Рашизм і злочинність в Україні: кримінологічний зріз проблеми. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 96-106. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.10>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.11>
УДК 343.985

Юрій Мирошніченко

доктор юридичних наук, суддя Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області
м. Мукачеве, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>
e-mail: zaruba264@gmail.com

Судове тлумачення та криміналістичне обґрунтування правил пред'явлення для впізнання

Розглянуто проблему достовірності та допустимості результатів пред'явлення для впізнання як однієї з найуразливіших слідчих дій. Мета полягала в поглибленні теоретичного розуміння впізнання як когнітивно-правового процесу, уточненні меж його допустимості та критеріїв об'єктивності. Дослідження здійснено на основі системно-структурного, когнітивно-психологічного та порівняльно-правового методів, що дало змогу виявити взаємозв'язок між процесуальними нормами та психологічними механізмами пам'яті. Установлено, що об'єктивність упізнання визначається не формальними ознаками процедури, а незалежністю пам'яті очевидця та відсутністю сугестивного впливу. Уточнено зміст принципу одноразового тестування пам'яті, визначено критерії когнітивної надійності та обґрунтовано доцільність застосування алгоритмів генерації фоторядів. Дійшли висновку про необхідність адаптації інноваційних методів упізнання (зокрема подвійного сліпого та послідовного) й інтеграції зарубіжного досвіду в національну практику.

Ключові слова: кримінальне провадження; пред'явлення для впізнання; когнітивно-правовий підхід; психологія пам'яті; сугестивний вплив; одноразове тестування пам'яті.

Постановка наукової проблеми. Пред'явлення для впізнання традиційно посідає центральне місце поміж слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення ідентичності осіб, предметів або інших об'єктів, які мають значення для кримінального провадження. Його результат часто відіграє вирішальну роль у доказуванні, проте залишається одним із найуразливіших з погляду достовірності та допустимості. Протокол упізнання може бути визнаний недопустимим доказом у разі відхилення від процесуальних вимог, що часто є наслідком неврахування психологічних закономірностей формування, збереження та відтворення образів у пам'яті очевидця.

Сучасна судова практика демонструє зміщення акценту з формальної відповідності процедури вимогам КПК України на її об'єктивність і когнітивну надійність. Це засвідчує потребу в міждисциплінарному переосмисленні інституту впізнання не лише як процесуального акту, а й як складного когнітивно-правового процесу, у межах якого взаємодіють юридичні, криміналістичні та психологічні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інститут пред'явлення для впізнання традиційно є предметом інтенсивних наукових досліджень. Опрацюванню цієї проблематики присвятили свої праці А. Антошук, І. Басиста, А. Волобуєв, О. Волобуєва, К. Гриненко, М. Єфімов, А. Коваленко, В. Колесник, Я. Конюшенко, Б. Лук'янчиков, Є. Лук'янчиков, Є. Нирка, С. Харченко та ін.

Попри наявність значної кількості досліджень, присвячених теорії ідентифікації та процесуальним аспектам упізнання, у науці до сьогодні відсутнє єдине бачення критеріїв об'єктивності процедури та психологічних гарантій достовірності результатів. Недостатньо розробленими залишаються питання сугестивного впливу під час упізнання, ефек-

Юрій Мирошніченко

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

JUDICIAL INTERPRETATION AND CRIMINALISTIC JUSTIFICATION OF THE RULES FOR CONDUCTING IDENTIFICATION LINEUPS

The article examines the identification procedure as one of the most complex and vulnerable investigative actions in criminal proceedings. The scientific problem lies in the absence of an integrated approach to assessing the reliability of identification results that would combine legal, forensic, and cognitive perspectives. The study emphasizes that procedural formalism often fails to ensure evidentiary accuracy when the cognitive mechanisms of perception and memory are disregarded, leading to distortions and suggestive influences that undermine the objectivity of identification.

The purpose of the article is to deepen the theoretical understanding of identification as a cognitive-legal process, to clarify the concept of objectivity, and to develop scientific criteria for evaluating the reliability and admissibility of its results. The author argues that identification should be viewed not merely as a procedural act but as a complex interaction of psychological, legal, and evidentiary factors requiring interdisciplinary safeguards.

The research employs systemic-structural, formal-legal, cognitive-psychological, and comparative-legal methods. The novelty lies in integrating cognitive science findings into the legal framework, allowing for the identification of regularities in the formation, storage, and recall of visual images. Comparative analysis of foreign practice reveals the effectiveness of «double-blind» and «sequential» identification methods in minimizing suggestive influence.

The results show that reliability depends on the neutrality of the procedure and the cognitive independence of the identifying person. Repeated exposure or prior demonstration of objects distorts memory and violates the principle of single testing. The study introduces the concept of «cognitive objectivity» the ability of the procedure to preserve the authenticity of memory free from external influence and justifies the need to develop cognitive safety standards for investigative actions.

It is concluded that ensuring the truthfulness of identification requires moving beyond formal admissibility toward cognitively grounded evidentiary assessment, harmonizing procedural guarantees with the psychological mechanisms of human memory.

ту «зобов'язання» та порушення принципу одноразового тестування пам'яті, які безпосередньо впливають на оцінку доказів у суді.

Необхідність переосмислення усталених підходів зумовлюється також практичною потребою в науковому уточненні меж допустимості впізнання, визначенні його доказового значення та вдосконаленні процесуальних гарантій достовірності. У цьому контексті особливого значення набуває розроблення критерію об'єктивності впізнання, що має враховувати не лише формальні умови проведення слідчої дії, а й психологічну незалежність пам'яті особи, яка впізнає.

Мета статті — поглибити теоретичне розуміння пред'явлення для впізнання як складного когнітивно-правового процесу, що поєднує норми кримінального процесуального права та закономірності психології пам'яті; удосконалити наукові підходи до визначення його доказового значення й меж допустимості результатів; систематизувати типові помилки, що призводять до сугестивного впливу; а також уточнити принцип одноразового тестування пам'яті та критерію об'єктивності впізнання як гарантій достовірності доказів у кримінальному провадженні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Пред'явлення для впізнання — це слідча дія, метою якої є ідентифікація об'єкта, що, за версією суб'єкта досудового розслідування, має відношення до кримінального провадження¹. Підставою для проведення цієї, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Визначення слідчим / прокурором такої можливості ґрунтується на: 1) наявності очевидця, який сприймав об'єкт за сприятливих умов для цього обставин і надав відповідні показання; 2) виявленні ним упевненості у впізнанні об'єкта та наданні показань щодо його загальних та окремих ознак; 3) внутрішньому переконанні слідчого (прокурора) в тому, що надані очевидцем відомості щодо ознак об'єкта та обставин їх сприйняття є достатніми для його ідентифікації шляхом пред'явлення для впізнання².

Отже, перед тим як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, упізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу (ч. 1 ст. 228 КПК України)³.

Попри імперативність наведених норм, судовою практика демонструє окремі винятки. Наприклад, у справі, де свідки були давно знайомі з підозрюваним, Верховний Суд визнав протоколи впізнання допустимими, попри відсутність опису прикмет об'єкта, оскільки сформований у пам'яті образ усуває потребу в деталізації ознак⁴. Так само факт знайомства не робить докази неналежними, бо процедура слугує не лише збиранню, а й перевірці даних, зокрема показань потерпілого, що не заборонено законом⁵.

Однак таке впізнання має обмежене доказове значення. Якщо потерпілий / свідок знайомий з підозрюваним і назвав його під час допиту, процедура впізнання лише підтверджує показання, а не формує новий доказ, утрачаючи криміналістичну мету первинного ототожнення. Це створює ризик формального «закріплення» показань, яке суди мають

¹ Постанова Верховного Суду від 15.05.2025 р. у справі № 607/12421/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127537719>.

² Волобуєв А. Пред'явлення особи для впізнання: пред'являти чи не пред'являти. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2025. Вип. 80. С. 286.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁴ Постанова Верховного Суду від 05.04.2023 р. у справі № 683/1200/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144423>.

⁵ Постанова Верховного Суду від 20.09.2023 р. у справі № 760/149/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722042>.

оцінювати критично, визначаючи протокол підтвердження знайомства, а не ідентифікації, пов'язаної з кримінальним правопорушенням.

За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису (ч. 6 ст. 228 КПК України)⁶. Така необхідність може виникнути у разі смерті особи, яку необхідно впізнати, переховування підозрюваного від слідства, небажання потерпілого зустрічатися віч-на-віч зі злочинцем, з метою запобігання психологічного впливу підозрюваного на очевидця, для забезпечення його безпеки, коли матеріальний об'єкт зруйнований, пошкоджений або суттєво змінений тощо⁷.

Закон не визначає конкретного порядку отримання органом досудового розслідування фотознімків, які входять до фоторяду, а також необхідності відображення у протоколі слідчої дії даних про їх походження⁸, проте категорично вимагає, щоб особи на фотознімках були схожими за статтю, віком, зовнішністю та одягом на підозрюваного (ч. 7 ст. 228 КПК)⁹. В одному з кримінальних проваджень Верховний Суд визнав протоколи впізнання недопустимими з огляду на порушення цих вимог, зокрема через відмінності в кольорі та якості фотознімків, що спричинили суєтливий вплив¹⁰.

Тому для дотримання принципу візуальної однорідності слідчий має забезпечити ідентичність параметрів усіх фото: однаковий ракурс, міміка, освітлення, колір фону та якість друку тощо. З метою реалізації цього завдання корисно розглянути можливість упровадження сучасних технологій створення алгоритмів, що добирають або генерують зображення на основі опису підозрюваного, уникаючи ручного втручання¹¹.

У судовій практиці неодноразово виникали питання щодо правомірності проведення впізнання за фотознімками за можливості безпосереднього пред'явлення особи. Зрештою Верховний Суд дійшов висновку, що законодавством не передбачено необхідності обґрунтування та вмотивування слідчим проведення впізнання за фотознімками, що унеможливує визнання доказу недопустимим на цій підставі¹².

Слід зазначити, що впізнання реального об'єкта традиційно вважалося більш достовірним, ніж упізнання за фотознімком. Проте емпіричні дослідження в галузі криміналістичної психології не підтверджують цю гіпотезу та свідчать, що різниця в достовірності результатів застосування цих способів пред'явлення для впізнання є несуттєвою або відсутньою, а іноді фото- чи відеопред'явлення можуть бути навіть кращими. Адже їх простіше стандартизувати, забезпечуючи максимальну схожість статистів із підозрюваним, що знижує ризик суєтливості впізнання¹³. Саме тому огляд практики поліцейських департаментів США свідчить, що фоторяди є значно поширенішими (до 94 %) порівняно з «живими» пред'явленнями (майже 21 %)¹⁴.

Keywords: criminal proceedings, identification procedure, cognitive-legal approach, psychology of memory, suggestive influence, single-memory testing.

Yurii Myroshnychenko

GERICHTLICHE AUSLEGUNG UND KRIMINALISTISCHE BEGRÜNDUNG DER REGELN DER WAHLGEGENÜBERSTELLUNG ZUR IDENTIFIZIERUNG

Zusammenfassung. Untersucht wurde das Problem der Glaubwürdigkeit und Zulässigkeit der Ergebnisse der Wahlgegenüberstellung (Identifizierung) als einer der vulnerabelsten Ermittlungshandlungen. Das Ziel bestand in der Vertiefung des theoretischen Verständnisses der Identifizierung als kognitiv-rechtlichem Prozess, der Präzisierung der Grenzen ihrer Zulässigkeit und der Kriterien der Objektivität. Die Forschung erfolgte auf Basis systemstruktureller, kognitiv-psychologischer und rechtsvergleichender Methoden, was es ermöglichte, den Zusammenhang zwischen prozessualen Normen und psychologischen Gedächtnismechanismen aufzudecken. Es wurde festgestellt, dass die Objektivität der Identifizierung nicht durch formale Merkmale der Prozedur bestimmt wird, sondern durch die Unabhängigkeit des Gedächtnisses des Augenzeugen und das Fehlen suggestiver Beeinflussung. Präzisiert wurde der Inhalt des Prinzips des einmaligen Gedächtnistests, definiert wurden Kriterien der kognitiven Zuverlässigkeit und begründet wurde die Zweckmäßigkeit der Anwendung von Algorithmen zur Generierung von Bildreihen. Es wurde die Schlussfolgerung über die Notwendigkeit der Adaption innovativer Identifizierungsmethoden (insbesondere der Doppelblindstudie und der sequenziellen Methode) und der Integration ausländischer Erfahrungen in die nationale Praxis gezogen.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, Wahlgegenüberstellung zur Identifizierung, kognitiv-rechtlicher Ansatz, Gedächtnispsychologie, suggestive Beeinflussung, einmaliger Gedächtnistest.

⁶ Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁷ Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя здоров'я, волі та статевої недоторканності особи: навчально-практичний посібник. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. С. 42.

⁸ Постанова Верховного Суду від 08.02.2023 р. у справі № 201/2609/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930823>.

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁰ Постанова Верховного Суду від 24.09.2020 р. у справі № 306/2629/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855177>.

¹¹ Bell, R., Menne, N. M., Mayer, C., & Buchner, A. (2024). On the advantages of using AI-generated images of filler faces for creating fair lineups. *Scientific Reports*, 14(1), 12304. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-63004-z>.

¹² Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.09.2023 р. у справі № 208/2160/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>.

¹³ Fitzgerald R. J., Price H. L., Valentine T. Eyewitness identification: Live, photo, and video lineups. *Psychology, Public Policy, and Law*. 2018. Vol. 24, № 3. P. 307–325. DOI: 10.1037/law0000164.

¹⁴ Murphy G., Griswold M., Kubu B., Woods D., Berryessa C., Greene K., Berman J. A national survey of eyewitness identification procedures in law enforcement agencies. *Police Executive Research Forum*, 2013. URL: https://www.policeforum.org/assets/docs/Free_Online_Documents/

**INTERPRÉTATION
JUDICIAIRE ET
JUSTIFICATION MÉDICO-
LÉGALE DES RÈGLES
DE PRÉSENTATION À
L'IDENTIFICATION**

La question de la fiabilité et de l'admissibilité des résultats de la présentation à des fins d'identification, l'une des mesures d'enquête les plus vulnérables, a été examinée. L'objectif était d'approfondir la compréhension théorique de l'identification en tant que processus cognitif et juridique, de préciser les limites de son admissibilité et les critères d'objectivité. La recherche a été menée sur la base de méthodes systématiques et structurales, cognitives et psychologiques et comparatives et juridiques, ce qui a permis de mettre en évidence le lien entre les normes procédurales et les mécanismes psychologiques de la mémoire. Il a été établi que l'objectivité de l'identification n'est pas déterminée par les caractéristiques formelles de la procédure, mais par l'indépendance de la mémoire du témoin et l'absence d'influence suggestive. Le contenu du principe du test unique de la mémoire a été précisé, les critères de fiabilité cognitive ont été définis et la pertinence de l'utilisation d'algorithmes de génération de séries de photos a été justifiée. Nous sommes arrivés à la conclusion qu'il est nécessaire d'adapter les méthodes innovantes d'identification (en particulier le double aveugle et le séquentiel) et d'intégrer l'expérience étrangère dans la pratique nationale.

Mots-clés : procédure pénale; identification; approche cognitive et juridique; psychologie de la mémoire; influence suggestive; test unique de la mémoire.

Yurii Myroshnychenko

**SĄDOWA INTERPRETACJA
I KRYMINALISTYCZNE
UZASADNIENIE ZASAD
IDENTYFIKACJI**

Artykuł dotyczy problemu wiarygodności i dopuszczalności wyników okazania jako jednej z najbardziej wrażliwych czynności śledczych. Celem opracowania jest pogłębienie teoretycznego rozumienia identyfikacji jako procesu poznawczego i praw-

Як свідчить аналіз судової практики, протоколи пред'явлення для впізнання визнаються недопустимими зазвичай за наявності порушень, що впливають на незалежність пам'яті свідка або спричиняють сугестивний ефект. Тобто допустимість доказів залежить від об'єктивності процедури, а не від формальних деталей, хоча вони теж важливі.

До прикладу, Верховний Суд визнав протокол допустимим попри помилку в нумерації фотознімків, оскільки фототаблиця та показання потерпілого в суді підтвердили ідентифікацію підозрюваного¹⁵. Натомість в іншій справі Верховний Суд виключив два протоколи: один — через неорідність фоторяду, другий — через порушення процедури (свідок указав на підозрюваного до того, як тому було запропоновано обрати місце в шерензі)¹⁶. Відсутність об'єктивного фіксування (фото / відео) посилює ці порушення, унеможлививши перевірку об'єктивності.

Отже, процесуальним законодавством, теорією та практикою кримінального судочинства сформульовано кілька заборон, порушення яких дискваліфікують результати впізнання. Так, зокрема, не допускається: 1) попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання; 2) пред'являти особу для впізнання після проведення її впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису; 3) проводити повторне впізнання того самого об'єкта тією самою особою та за тими самими ознаками.

Ці правила пояснюються необхідністю забезпечення достовірності впізнання та запобігання сугестивному впливу на пам'ять особи. Сучасні рекомендації категорично закликають дотримувати правил одноразового тестування пам'яті, оскільки науково доведено, що повторне пред'явлення призводить до спотворення пам'яті та штучного завищення впевненості, що робить кінцевий доказ ненадійним¹⁷. Ще одна проблема полягає в тому, що свідки зазвичай залишаються вірними своєму початковому рішенняю щодо ідентифікації, навіть якщо воно неправильне (ефект зобов'язання)¹⁸.

Типовим прикладом заборони попередньої демонстрації є справа, де після вчинення розбою підозрюваних затримали «за гарячими слідами». Працівники поліції одразу показали їх свідкам, які вказали на затриманих¹⁹. Ця неформальна дія de facto виконує функцію впізнання, але без дотримання процесуальних гарантій, що автоматично порушує принцип одноразового тестування пам'яті. Тому проведення того ж дня слідчим офіційне впізнання суд визнав недопустимим доказом, оскільки попередній показ порушив вимоги ч. 1 ст. 228 КПК України²⁰ та скомпрометував незалежність пам'яті.

Заборона пред'явлення особи для впізнання після проведення впізнання за фотознімками або матеріалами відеозапису обумовлена тим, що після впізнання за фото пам'ять свідка стає «забрудненою» зображенням із фотографії. Під час наступного, навіть «живого» пред'явлення, свідок порівнює обличчя не з оригінальним злочинцем, а з образом із фото. Науково підтверджено, що повторна експозиція обличчя підозрюваного, яке вже було представлене в фоторяді, істотно збільшує ризик хибної ідентифікації під час другої спроби²¹. Тому в одному з кримінальних проваджень

Eyewitness_Identification/a%20national%20survey%20of%20eyewitness%20identification%20procedures%20in%20law%20enforcement%20agencies%202013.pdf.

¹⁵ Постанова Верховного Суду від 29.05.2019 р. у справі № 752/2385/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82188393> (дата звернення: 03.10.2025).

¹⁶ Постанова Верховного Суду від 03.08.2021 р. у справі № 761/6970/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881928>.

¹⁷ Miao A. Avoid Misidentification in Eyewitness Identification Procedures. Lecture Notes in Education Psychology and Public Media. 2023. Vol. 5, № 1. P. 477–481. DOI: 10.54254/2753-7048/5/20220672.

¹⁸ Lin W., Strube M. J., Roediger H. L. The effects of repeated lineups and delay on eyewitness identification. Cognitive Research. 2019. Vol. 4, № 16. DOI: 10.1186/s41235-019-0168-1.

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 20.06.2019 р. у справі № 607/12579/17-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82636244>.

²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

²¹ Wells G. L., Kovera M. B., Douglass A. B., Brewer N., Meissner C. A., Wixted J. T. Policy and procedure recommendations for the collection and preservation of eyewitness identification evidence. Law and

Верховний Суд визнав протокол пред'явлення для впізнання недопустимим, оскільки слідчий попередньо показав свідку відеозапис з місця події, на якому було зафіксовано підозрюваного, що фактично становило впізнання за матеріалами відеозапису²².

Заборона проводити повторне впізнання того самого об'єкта тією самою особою та за тими самими ознаками необхідна для протидії штучному зростанню впевненості та ефекту «вимоги вибору», коли свідок підсвідомо відчуває тиск на вибір. Багаторазове пред'явлення призводить до того, що зростає впевненість без підвищення точності, оскільки впевненість підживлюється не пам'яттю, а повторенням процедури. Окрім того, виникає небезпека вибору за відносним порівнянням, оскільки повторна процедура посилює схильність свідка до відносного судження (вибрати того, хто найбільше схожий), що є головним джерелом помилок²³.

Допустимість протоколу впізнання також залежить від дотримання слідчим обов'язку повідомити захисника або забезпечити його участь у проведенні слідчої дії. Якщо захисник, участь якого не є обов'язковою (ст. 52 КПК України)²⁴, не залучений до кримінального провадження, його відсутність не тягне недопустимості доказу, оскільки підозрюваний перебуває в ролі пасивного об'єкта впізнання й не свідчить проти себе²⁵. Натомість, коли захисник уже бере участь у провадженні, слідчий зобов'язаний належним чином повідомити його про пред'явлення підзахисного для впізнання, а якщо участь захисника в кримінальному провадженні за законом є обов'язковою — забезпечити його участь у проведенні слідчої дії²⁶. Порушення цього обов'язку позбавляє сторону захисту можливості контролювати об'єктивність процедури та зумовлює недопустимість протоколу впізнання.

Зазначений підхід поширюється на всі види цієї слідчої дії. Верховний Суд зазначає, що закон не вимагає присутності захисника під час проведення слідчих дій, у яких підозрюваний не бере участі, зокрема в упізнанні потерпілим або свідком вилучених під час досудового слідства речей²⁷. Натомість, коли впізнання речового доказу проводиться за клопотанням захисника, його відсутність суперечить вимогам ч. 6 ст. 223 КПК України²⁸, однак не визнається судовою практикою істотним порушенням, оскільки не впливає на достовірність процедури та не створює дисбалансу прав сторін²⁹.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що інститут пред'явлення для впізнання має розглядатися не лише як формалізована процесуальна дія, а як складний когнітивно-правовий процес, у межах якого взаємодіють норми кримінального процесу, криміналістичні принципи та закономірності психології пам'яті. Доведено, що достовірність результатів упізнання визначається не стільки формальним дотриманням процедури, скільки забезпеченням когнітивної незалежності пам'яті очевидця та усуненням суґестивного впливу.

Запропоновано уточнення критеріїв об'єктивності впізнання, які мають містити: 1) відсутність будь-яких дій слідчого, що можуть навіювати правильну відповідь; 2) стандартизацію умов проведення впізнання; 3) дотримання принципу одноразового тестування пам'яті як гарантії її достовірності; 4) до-

nego, wyjaśnienie granic jej dopuszczalności oraz kryteriów obiektywizmu. Badanie zostało przeprowadzone w oparciu o metody systemowo-strukturalne, kognitywno-psychologiczne i prawoporównawcze, co pozwoliło na zidentyfikowanie relacji między regulami procesowymi a psychologicznymi mechanizmami pamięci. Ustalono, że o obiektywności identyfikacji decydują nie formalne cechy procedury, ale niezależność pamięci naocznego świadka i brak sugestywnego wpływu. Wyjaśniono treść zasady jednorazowego testowania pamięci, określono kryteria wiarygodności poznawczej oraz uzasadniono celowość stosowania algorytmów do generowania serii zdjęć. Autor stwierdza, że konieczne jest dostosowanie innowacyjnych metod identyfikacji (w szczególności podwójnie ślepej próby i sekwencyjnej) oraz włączenie zagranicznych doświadczeń do praktyki krajowej.

Słowa kluczowe: postępowanie karne; identyfikacja; podejście kognitywno-prawne; psychologia pamięci; sugestywny wpływ; jednorazowe testy pamięci.

Human Behavior. 2020. Vol. 44, № 1. P. 25-26. DOI: 10.1037/lhb0000359.

²² Постанова Верховного Суду від 02.02.2021 р. у справі № 366/1365/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94738005>.

²³ Steblay N. K., Dysart J. E. Repeated eyewitness identification procedures with the same suspect. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 2016. Vol. 5, № 3. P. 284-289. DOI: 10.1016/j.jarmac.2016.06.010.

²⁴ Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

²⁵ Постанова Верховного Суду від 26.03.2019 р. у справі № 466/5051/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950758> (дата звернення: 03.10.2025).

²⁶ Постанова Верховного Суду від 20.06.2019 р. у справі № 607/12579/17-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82636244> (дата звернення: 03.10.2025).

²⁷ Постанова Верховного Суду від 15.04.2021 р. у справі № 227/641/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406913>.

²⁸ Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

²⁹ Постанова Верховного Суду від 05.04.2023 р. у справі № 683/1200/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144423>.

кументування всієї процедури засобами технічного фіксування для подальшої перевірки її об'єктивності.

Наукову новизну становить обґрунтування концепції когнітивно-правової природи впізнання, що дає змогу розглядати його як особливий різновид правової взаємодії, де достовірність результату залежить від взаємодії юридичних і психологічних чинників. Обґрунтовано необхідність упровадження критеріїв когнітивної надійності до оцінки доказів, отриманих унаслідок упізнання, а також наукове уточнення меж допустимості впізнання за фотознімками, відеоматеріалами або «живими» особами.

Практична значущість дослідження полягає у виробленні пропозицій щодо вдосконалення методики проведення пред'явлення для впізнання, спрямованих на підвищення достовірності доказів. Зокрема, доцільним є застосування алгоритмів автоматичного добору або генерації фоторядів із забезпеченням максимальної візуальної однорідності та мінімізації людського чинника.

Сформульовано положення, що мають значення для подальшого розвитку теорії та практики:

- принцип одноразового тестування пам'яті є ключовою гарантією достовірності результатів;

- упізнання не може повторюватися тією самою особою за тими самими ознаками, оскільки це спричиняє спотворення пам'яті;

- оцінка допустимості результатів упізнання має базуватися на критеріях когнітивної об'єктивності, а не лише на формальній відповідності нормам КПК України.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в адаптації інноваційних методів проведення та оцінки впізнання, зокрема впровадженні «подвійного сліпого» та послідовного форматів, активному вивченні та інтеграції зарубіжного досвіду, а також у створенні науково обґрунтованих рекомендацій щодо когнітивних стандартів оцінки впізнання в судовому доказуванні.

References

- Bell, R., Menne, N. M., Mayer, C., & Buchner, A. (2024). On the advantages of using AI-generated images of filler faces for creating fair lineups. *Scientific Reports*, 14(1), 12304. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-63004-z>
- Chaplynskyi, K. O. (2007). *Taktyka pred'yavleniya dlia vpoznannia pry rozsliduvanni zlochyniv proty zhyttia, zdorov'ia, voli ta statevoi nedotorkannosti osoby* [Tactics of identification during the investigation of crimes against life, health, liberty, and sexual integrity]. Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].
- Fitzgerald, R. J., Price, H. L., & Valentine, T. (2018). Eyewitness identification: Live, photo, and video lineups. *Psychology, Public Policy, and Law*, 24(3), 307–325. <https://doi.org/10.1037/law0000164>
- Lin, W., Strube, M. J., & Roediger, H. L. (2019). The effects of repeated lineups and delay on eyewitness identification. *Cognitive Research*, 4(16). <https://doi.org/10.1186/s41235-019-0168-1>
- Miao, A. (2023). Avoid misidentification in eyewitness identification procedures. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 5(1), 477–481. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/5/20220672>
- Murphy, G., Griswold, M., Kubu, B., Woods, D., Berryessa, C., Greene, K., & Berman, J. (2013). *A national survey of eyewitness identification procedures in law enforcement agencies*. Police Executive Research Forum. https://www.policeforum.org/assets/docs/Free_Online_Documents/Eyewitness_Identification/a%20national%20survey%20of%20eyewitness%20identification%20procedures%20in%20law%20enforcement%20agencies%202013.pdf (accessed October 3, 2025)
- Stebay, N. K., & Dysart, J. E. (2016). Repeated eyewitness identification procedures with the same suspect. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5(3), 284–289. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2016.06.010>
- Supreme Court of Ukraine. (2019, March 26). *Postanova u spravi No. 466/5051/16-k* [Judgment in case No. 466/5051/16-k]. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80950758> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2019, May 29). *Postanova u spravi No. 752/2385/17*. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82188393> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2019, June 20). *Postanova u spravi No. 607/12579/17-k*. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82636244> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2020, September 24). *Postanova u spravi No. 306/2629/17*. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855177> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].

- Supreme Court of Ukraine. (2021, February 2). *Postanova u spravi No. 366/1365/17*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94738005> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2021, April 15). *Postanova u spravi No. 227/641/18*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406913> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2021, August 3). *Postanova u spravi No. 761/6970/14-k*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98881928> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2023, February 8). *Postanova u spravi No. 201/2609/20*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930823> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2023, April 5). *Postanova u spravi No. 683/1200/18*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110144423> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2023, September 20). *Postanova u spravi No. 760/149/18*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722042> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine (Joint Chamber of the Cassation Criminal Court). (2023, September 25). *Postanova u spravi No. 208/2160/18*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Supreme Court of Ukraine. (2025, May 15). *Postanova u spravi No. 607/12421/22*. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127537719> (accessed October 3, 2025) [in Ukrainian].
- Volobuiev, A. (2025). Pred'iavlennia osoby dlia vpiznannia: pred'iavliaty chy ne pred'iavliaty [Presentation of a person for identification: To present or not to present]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya Yurydychna*, 80, 282–288 [in Ukrainian].
- Wells, G. L., Kovera, M. B., Douglass, A. B., Brewer, N., Meissner, C. A., & Wixted, J. T. (2020). Policy and procedure recommendations for the collection and preservation of eyewitness identification evidence. *Law and Human Behavior*, 44(1), 3–36. <https://doi.org/10.1037/lhb0000359>

Надійшла до редколегії: 21.10.2025 / Рецензовано 28.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Мірошніченко, Ю. (2025). Судове тлумачення та криміналістичне обґрунтування правил пред'явлення для впізнання. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 107–113. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.12>

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.12>
УДК 343.985 (477)

Володимир Попов

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9020-9448>
e-mail: v.iu.popov@ukr.net

Володимир Попов

Етапізація розслідування втручання в діяльність представників органів державної влади

Досліджено проблематику періодизації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність представників органів державної влади. Обґрунтовано необхідність виокремлення чотирьох етапів досудового розслідування: вихідного, початкового, наступного та завершального. Визначено ознаки й завдання кожного з них, акцентовано увагу на специфіці організаційних, процесуальних та тактичних дій на кожній стадії провадження. Особливу увагу приділено проблемам латентності таких правопорушень, труднощам фіксування первинної інформації, а також спробам зовнішнього втручання в процес розслідування, особливо на його завершальному етапі. Підкреслено значення взаємодії між слідчими, оперативними підрозділами та іншими суб'єктами як ключової умови ефективного процесуального реагування. Запропонована періодизація дає змогу забезпечити системність і тактичну гнучкість досудового розслідування, що є особливо актуальним у справах про кримінальні правопорушення, спрямовані проти публічної влади.

Ключові слова: досудове розслідування; стадія; етап; втручання в діяльність; орган державної влади; тактичне завдання.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Постановка наукової проблеми. У криміналістиці досудове розслідування постає не як сукупність ізольованих процесуальних актів, а як структурований, організований комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених дій, спрямованих на виявлення, фіксування, вилучення та подальше застосування доказової інформації з процесуально допустимих джерел. Результативність такої діяльності визначається не лише дотриманням формальних вимог закону, а й обґрунтованим застосуванням тактичних прийомів, узгодженістю слідчих (розшукових) дій між собою, їх логічною послідовністю та адекватністю конкретним умовам кримінального провадження. Саме ситуативна обумовленість слідчих рішень стає ключовою передумовою досягнення завдань кримінального судочинства на стадії досудового розслідування.

Концепція врахування ситуаційного контексту під час розслідування кримінальних правопорушень почала формуватися ще в період становлення криміналістики, однак її наукове оформлення відбулося лише в другій половині 1970-х років, коли було запропоновано перші дефініції поняття «слідча ситуація». Значний внесок у становлення цього теоретичного напрямку належить О. Колесниченку. Відповідно до позиції вченого, слідча ситуація має розглядатися як певний етап (стан) розслідування, що характеризується конкретним рівнем поінформованості слідчого щодо події злочину та визначає першочергові завдання зі збирання, перевірки й оцінювання доказової інформації¹.

З урахуванням конкретних умов здійснення кримінального провадження, а також тактичних завдань, що постають перед слідчим або органом дізнання на різних етапах розслідування, процесуальна діяльність структурується у вигляді окремих функціонально пов'язаних підсистем дій. Такий підхід забезпечує впорядкування доказової діяльності, дає

¹ Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1967. С. 204.

Volodymyr Popov

STAGES OF INVESTIGATION OF INTERFERENCE WITH THE ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES

The article examines the issues of periodization of pre-trial investigation of criminal offenses related to interference with the activities of public authorities. The author substantiates the need to distinguish four stages of pre-trial investigation: initial, initial, subsequent and final. The author identifies the features and tasks of each of them, and focuses on the specifics of organizational, procedural and tactical actions at each stage of the proceedings. Particular attention is paid to the problems of latency of such offenses, difficulties in recording primary information, and attempts of external interference with the investigation process, especially at its final stage. The author emphasizes the importance of interaction between investigators, operational units and other entities as a key condition for an effective procedural response. The proposed periodization makes it possible to ensure the systematic and tactical flexibility of pre-trial investigation, which is particularly relevant in cases of criminal offenses against public authorities.

Keywords: pre-trial investigation; stage; stage; interference with activities; public authority; tactical task.

Volodymyr Popov

PHASENEINTEILUNG DER ERMITTLUNGEN BEI EINGRIFFEN IN DIE TÄTIGKEIT VON VERTEHERN STAATLICHER BEHÖRDEN

Untersucht wurde die Problematik der Periodisierung des Vorverfahrens bei Straftaten, die mit dem Eingriff in die Tätigkeit von Vertretern staatlicher Behörden verbunden sind. Begründet wurde die Notwendigkeit der Aussonderung von vier Etappen des Vorverfahrens: der Ausgangs-, Anfangs-, Folge- und Abschlussphase. Bestimmt wurden die Merkmale und Aufgaben jeder dieser Phasen, wobei das Augenmerk auf die Spezifik der organisatorischen, prozessualen und taktischen Handlungen in jedem Verfahrensstadium gelegt wurde. Besondere Aufmerksamkeit gilt den Problemen der Latenz solcher Rechtsverletzungen, den Schwierigkeiten bei der Fixierung von Primärinformationen

змогу зосередити зусилля на пріоритетних напрямках збирання та перевірки інформації, мінімізувати дублювання процесуальних заходів і підвищити загальну ефективність розслідування. Саме з цією метою у криміналістиці послідовно реалізується принцип ситуативності, а також застосовується періодизація досудового розслідування із зазначенням окремих етапів його (або стадій у розумінні криміналістичного процесуального законодавства), кожен із яких характеризується власним переліком завдань, специфічним змістом і визначеною послідовністю процесуальних і тактичних дій.

Початковий етап досудового розслідування традиційно визнається найбільш складним і проблемним, оскільки саме на цій стадії формується інформаційна основа для подальшого доказування та визначається стратегія розслідування загалом. Характер і ступінь труднощів, що виникають на цьому етапі, істотно залежать від криміналістичної характеристики конкретної групи кримінальних правопорушень. Зокрема, для діянь, пов'язаних із незаконним впливом на службових осіб органів державної влади, визначальною ознакою є підвищений рівень латентності. Потерпілі, перебуваючи у відносинах службової підлеглості або адміністративної залежності, нерідко свідомо утримуються від повідомлення про факти протиправного тиску або втручання, уникаючи їх офіційного фіксування та подальшого розслідування.

За таких умов особливої актуальності набуває наукове осмислення правових, організаційних і психологічних бар'єрів, що перешкоджають своєчасному виявленню та належному документуванню кримінальних правопорушень на початковому етапі досудового розслідування. Значущість цієї проблематики посилюється тим, що саме своєчасність і якість первинних процесуальних рішень і дій органів досудового розслідування істотно впливають на можливість досягнення завдань кримінального провадження загалом. Це повною мірою стосується і кримінальних правопорушень, що вчиняються шляхом незаконного впливу на представників органів державної влади.

Особлива складність їх розслідування зумовлена прихованим характером протиправної діяльності: потерпілі, усвідомлюючи ризики для свого службового становища або професійної репутації, часто свідомо замовчують факти тиску, погроз або перешкоджання виконанню службових обов'язків. Унаслідок цього суттєво ускладнюється оперативне реагування правоохоронних органів, своєчасне виявлення ознак кримінальної протиправності та їх належне відображення в матеріалах кримінального провадження. Відтак актуалізується потреба в глибокому дослідженні проблематики раннього виявлення таких посягань, а також удосконаленні криміналістичних підходів до фіксування доказової інформації вже на початковому етапі досудового розслідування.

З урахуванням конкретних умов здійснення кримінального провадження, а також тактичних завдань, що постають перед слідчим або органом дізнання на різних етапах розслідування, процесуальна діяльність структурується у вигляді окремих функціонально пов'язаних підсистем дій. Такий підхід забезпечує впорядкування доказової діяльності, дає змогу зосередити зусилля на пріоритетних напрямках збирання та перевірки інформації, мінімізувати дублювання процесуальних заходів і підвищити загальну ефективність розслідування. Саме з цією метою у криміналістиці послідовно реалізується принцип ситуативності, а також застосовується періодизація досудового розслідування з виокремленням його етапів (або стадій у розумінні криміналістичного процесуального законодавства), кожен із яких характеризується власним колом завдань, специфічним змістом та визначеною послідовністю процесуальних і тактичних дій².

Початковий етап досудового розслідування традиційно визнається найбільш складним і проблемним, оскільки саме на цій стадії формується інформаційна основа для подальшого доказування та визначається стратегія розслідування загалом. Попри певну узгодженість в окресленому питанні, до сьогодні концептуально не вирішеним залишається питання визначення етапів розслідування. На нашу думку, це питання потребує свого вирішення.

² Волобуєв А. Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методикі. Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. № 5. С. 28 – 29.

sowie Versuchen der externen Einmischung in den Ermittlungsprozess, insbesondere in dessen Abschlussphase. Unterstrichen wurde die Bedeutung der Interaktion zwischen Ermittlern, operativen Einheiten und anderen Subjekten als Schlüsselbedingung für eine effektive prozessuale Reaktion. Die vorgeschlagene Periodisierung ermöglicht die Gewährleistung von Systematik und taktischer Flexibilität des Vorverfahrens, was in Strafsachen, die gegen die öffentliche Gewalt gerichtet sind, besonders aktuell ist.

Schlüsselwörter: Vorverfahren, Stadium, Etappe, Eingriff in die Tätigkeit, staatliche Behörde, taktische Aufgabe.

Volodymyr Popov

INTERACTION LORS DE L'ENQUÊTE SUR L'INGÉRENCE DANS LES ACTIVITÉS DES EMPLOYÉS DES ORGANISMES DE L'AUTORITÉ DE L'ÉTAT

La problématique de la périodisation de l'enquête préliminaire des infractions pénales liées à l'ingérence dans les activités des représentants des autorités publiques a été étudiée. La nécessité de distinguer quatre étapes de l'enquête préliminaire a été justifiée : initiale, préliminaire, suivante et finale. Les caractéristiques et les tâches de chacune d'entre elles ont été déterminées, l'accent a été mis sur la spécificité des actions organisationnelles, procédurales et tactiques à chaque étape de la procédure. Une attention particulière a été accordée aux problèmes de latence de ces infractions, aux difficultés de consignation des informations primaires, ainsi qu'aux tentatives d'ingérence extérieure dans le processus d'enquête, en particulier à son stade final. L'importance de la coopération entre les enquêteurs, les services opérationnels et les autres acteurs est soulignée comme condition essentielle à une réponse procédurale efficace. La périodisation proposée permet d'assurer la cohérence et la flexibilité tactique de l'enquête préliminaire, ce qui est particulièrement pertinent dans les affaires d'infractions pénales dirigées contre les pouvoirs publics.

Mots-clés: : enquête préliminaire; étape; phase; ingérence dans les activités; enquête publique; objectif tactique.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У науковій літературі увагу до питань, пов'язаних із початковим і наступним етапом розслідування кримінальних правопорушень, приділяли В. Бесчастний³ та О. Одерій⁴, О. Вакулік⁵, Л. Гуртієва⁶, В. Журавель⁷, В. Лунгу⁸, Г. Москаленко⁹, І. Пиріг¹⁰, М. Погорельський¹¹, О. Пчеліна¹², О. Самойленко¹³, З. Топорецька¹⁴, С. Чернявський¹⁵ та багато інших.

Специфіка початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним утручанням у діяльність представників органів державної влади, досі не стала предметом комплексних наукових досліджень. Окремі суміжні аспекти цієї проблематики аналізувала Д. Русанівська, яка звернула увагу на відсутність чіткої процесуальної регламентації початку досудового розслідування щодо осіб, наділених додатковими гарантіями незалежності. Учена слушно зауважує, що чинний КПК України не містить положень, які б визначали порядок правового врегулювання стадії відкриття кримінального провадження: зокрема, у ньому відсутній окремий розділ або глава, спрямовані на унормування цієї початкової стадії¹⁶.

Ураховуючи такі прогалини у законодавчому забезпеченні початкового етапу розслідування, а також відсутність комплексних розробок у межах проблематики періодизації в розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність представників органів державної влади, виникає потреба у спеціальному дослідженні зазначених питань.

Мета статті — визначити особливості періодизації розслідування фактів утручання в діяльність представників органів державної влади, розкрити особливості виокремлених етапів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У науковому дискурсі категорія «етап розслідування» трактується неоднозначно, що зумовлює наявність кількох підходів до її тлумачення. Так, А. Волобуєв визначає етап розслідування як проміжну стадію кримінального про-

³ Бесчастний В. М., Одерій О. В. Відкриття кримінального провадження (теоретико-прикладний аспект). Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: зб. тез наук.-практ. семінару (Львів, 01.12.2017). Львів, 2017. С. 26—30.

⁴ Одерій О. В. Теоретичне осмислення початкового етапу досудового розслідування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 258—263.

⁵ Вакулік О. А. Реформування кримінального процесуального законодавства в частині регламентації початку досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 160—166.

⁶ Гуртієва Л. М. Початок кримінального провадження України та стадії досудового розслідування. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 155—159.

⁷ Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 250—259; Його ж. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 136—144.

⁸ Лунгу В. І. Первоначальный этап расследования преступлений: (процессуальный и организационный аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 1991. 25 с.

⁹ Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 376—380.

¹⁰ Пиріг І. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 163—168. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168.

¹¹ Погорельський М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93—103.

¹² Пчеліна О. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 167—170.

¹³ Самойленко О. А. Початок кримінального провадження (з позицій криміналістичної науки). *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 226—231.

¹⁴ Топорецька З. М. Особливості початку кримінального провадження по фактах зайняття гральним бізнесом. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 127—132.

¹⁵ Чернявський С. С. Законодавче удосконалення початку кримінального провадження як чинник підвищення ефективності протидії злочинності. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матер. наук.-практ. конф. (Київ, 26.03.2016). Київ, 2016. С. 32—36.

¹⁶ Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2023. 260 с.

Volodymyr Popov

ETAPY DOCHODZENIA W SPRAWIE INGERENCJI W DZIAŁALNOŚĆ ORGANÓW WŁADZY PUBLICZNEJ

Artykuł analizuje kwestie periodyzacji postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa związane z ingerencją w działalność organów władzy publicznej. Autor uzasadnia potrzebę wyróżnienia czterech etapów postępowania przygotowawczego: wstępnego, początkowego, następczego i końcowego. Autor identyfikuje cechy i zadania każdego z nich, a także koncentruje się na specyfice czynności organizacyjnych, procesowych i taktycznych na każdym etapie postępowania. Szczególną uwagę zwraca na problematykę latencji tego rodzaju przestępstw, trudności w utrwalaniu informacji pierwotnych oraz próby zewnętrznej ingerencji w proces dochodzenia, zwłaszcza na jego końcowym etapie. Autor podkreśla znaczenie współdziałania śledczych, jednostek operacyjnych i innych podmiotów jako kluczowego warunku skutecznej reakcji procesowej. Proponowana periodyzacja umożliwia zapewnienie systematycznej i taktycznej elastyczności postępowania przygotowawczego, co jest szczególnie istotne w przypadku przestępstw przeciwko organom publicznym.

Słowa kluczowe: postępowanie przygotowawcze; etap; etap; ingerencja w czynności; organ władzy publicznej; zadanie taktyczne.

вадження, що відображає поточний стан досудового слідства з урахуванням реалізації його завдань і фіксується через сукупність прийнятих процесуальних рішень¹⁷. Натомість О. Пчеліна розглядає етап як відносно завершений часовий відрізок, у межах якого за конкретних умов здійснюється комплекс взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на досягнення тактичних (як проміжних, так і стратегічних) цілей кримінального провадження¹⁸.

Інший підхід пропонує І. Пиріг, який зазначає, що переважна більшість дослідників, поділяючи розслідування на окремі етапи, виходять із комбінації кримінальних процесуальних і криміналістичних критеріїв. До першої групи належать часові межі, визначені на основі ключових процесуальних рішень, таких як повідомлення про підозру, пред'явлення обвинувачення, завершення досудового розслідування тощо¹⁹. Цей підхід поділяється й іншими авторами, які наполягають на тому, що визначення етапів досудового розслідування має ґрунтуватися саме на процесуальних орієнтирах, а не відокремлюватися від них у суто криміналістичному сенсі²⁰.

Ця позиція видається нам найбільш обґрунтованою, адже дає змогу інтегрувати процесуальну логіку розвитку кримінального провадження із практичними завданнями слідчої діяльності. У зв'язку з цим під час дослідження правових засад початкової фази досудового розслідування у справах про втручання в діяльність представників органів державної влади, важливе системне вивчення нормативно-правових актів, що не лише регламентують організаційно-процесуальну діяльність, а й забезпечують правові гарантії захисту посадових осіб.

Водночас аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства свідчить, що законодавець не вживає термінологічну конструкцію «етап розслідування». У межах КПК України закріплено поняття «стадія» кримінального провадження, до якої належить і досудове розслідування як окрема структурна одиниця процесу (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України). Його початком вважають момент унесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР), а завершенням — ухвалення одного з передбачених законом процесуальних рішень: закриття провадження, направлення обвинувального акта до суду, звернення з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності тощо²¹.

Отже, хоча категорія «етап розслідування» не має прямого нормативного фіксування, її застосування в науці та практиці зберігає методологічну доцільність і дає змогу більш гнучко моделювати тактичну й організаційну складову досудової діяльності з урахуванням її динаміки та ситуаційної варіативності.

У питанні періодизації досудового розслідування в криміналістиці поки що відсутній усталений єдиний підхід. У науковій літературі трапляються різні варіанти структурування цього процесу, поміж яких найбільш поширеним є поділ на два основні етапи — початковий і подальший²². Водночас кілька дослідників пропонують складнішу модель, зокрема триетапну структуру²³, що передбачає виокремлення початко-

¹⁷ Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2001. С. 185.

¹⁸ Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів в сфері службової діяльності : монографія. Харків, 2017. С. 247.

¹⁹ Пиріг І. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 164. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168

²⁰ Волобуєв А. Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методиці. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. № 5. С. 28 ; Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Харків, 2012. С. 119–120.

²¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

²² Гусєва В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. 538 с.

²³ Лапкін А. В. Криміналістичний підхід до періодизації досудового розслідування. Інновації в криміналістиці та судовій експертизі: мат.-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ,

вого, центрального та завершального етапів. Також існують підходи, згідно з якими виокремлюють первинну фазу збирання та перевірки вихідної інформації²⁴, що передує початковому етапу, а вже потім — основний і завершальний періоди розслідування²⁴.

Однією з концептуально обгрунтованих моделей є пропозиція А. Волобуєва, який пропонує розмежовувати етапи розслідування відповідно до кола завдань, що впливають із предмета доказування й характерні для кожного етапу слідчої діяльності. Зокрема, він справедливо наголошує на тому, що саме зміст завдань, які стоять перед слідчим і умов, що сприяли для логічного поділу досудового розслідування на етапи. Для початкового етапу визначальними є завдання фіксування первинної слідчої інформації, оперативного встановлення часу, місця та інших обставин учиненого діяння, виявлення й закріплення доказів, які можуть бути втрачені або знищені, розшуку й затримання підозрюваної особи, вирішення питання про обрання запобіжного заходу, а також отримання мінімального обсягу доказів, необхідного для обгрунтування повідомлення про підозру.

Так само наступний (центральный) етап розслідування спрямовано на формування повної системи доказів щодо всіх обставин кримінального правопорушення, встановлення співучасників, вивчення особи підозрюваного, виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, та вжиття заходів щодо їх усунення, а також забезпечення належної компенсації завданих збитків.

У такому контексті початковий етап розслідування набуває ключового значення, адже його ефективність безпосередньо впливає на подальшу результативність кримінального провадження. Він починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і охоплює комплекс організаційних, слідчих і процесуальних дій, що створюють передумови для повноцінної реалізації функції доказування. Такі дії потребують не лише належного правового обгрунтування, а й тактичної виваженості та високого рівня координації між усіма суб'єктами досудового розслідування.

Початковий етап досудового розслідування традиційно визнається найбільш складним і проблемним, оскільки саме на цій стадії формується інформаційна основа для подальшого доказування та визначається стратегія розслідування загалом. Характер і ступінь труднощів, що виникають на цьому етапі, істотно залежать від криміналістичної характеристики конкретної групи кримінальних правопорушень. Зокрема, для діянь, пов'язаних із незаконним впливом на службових осіб органів державної влади, визначальною ознакою є підвищений рівень латентності. Потерпілі, перебуваючи у відносинах службової підлеглості або адміністративної залежності, нерідко свідомо утримуються від повідомлення про факти протиправного тиску або втручання, уникаючи їх офіційного фіксування та подальшого розслідування.

Більш концептуально обгрунтованими та логічно структурованими в контексті визначення етапів досудового розслідування видаються підходи В. Журавля та В. Шевчука, які, представляючи криміналістичну науку, наполягають на необхідності синхронізації криміналістичної періодизації з положеннями кримінального процесуального законодавства. Така інтеграція дає змогу забезпечити системність і правову визначеність під час планування, організації та реалізації розслідування.

Зокрема, В. Шевчук запропонував дві варіативні моделі періодизації досудового розслідування — диференційовану та синтезуючу. У межах диференційованої моделі розслідування має два чітко окреслені етапи: початковий та наступний. Початковий охоплює часовий проміжок від моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (відповідно до ст. 214 КПК України) до повідомлення особи про підозру (ст. 276 КПК України). Центральною метою цього етапу є збирання достатньої кількості доказів, які дають змогу сформулювати обгрунтовану підозру. Відповідно тактична складова дій слідчого формується саме під цим кутом.

Наступний етап розпочинається з моменту вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України) і триває до завершення досудового розслідування шляхом прийняття одного з передбачених КПК України процесуальних рішень: закриття провадження, звернення до суду з обвинувальним актом, подання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 283 КПК України). На цьому етапі слідчий зосереджується на побудові повної доказової системи, уточненні обставин учиненого правопорушення, дослідженні особи підозрюваного та причин і умов, що сприяли злочину.

Альтернативно В. Шевчук також обгрунтовує доцільність застосування синтезуючої моделі, яка передбачає злиття названих етапів у єдиний динамічний процес. Такий підхід, на думку дослідника, є цілком виправданим у тому разі, коли повідомлення про підозру відбувається практично одночасно з іншими ключовими процесуальними діями: затриманням особи або обранням запобіжного заходу. У цьому контексті досудове розслідування постає як цілісний процес, у межах якого реалізуються всі необхідні функції доказування, що дає змогу забезпечити безперервність, логічну послідовність і оперативність реагування органів досудового розслідування²⁵.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, представники органу досудового розслідування найчастіше взаємодіють із працівниками оперативних підрозділів, представниками державних інституцій, а за необ-

25.11.2021). Київ, 2021. С. 35–38.

²⁴ Пчеліна О. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 169.

²⁵ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків, 2013. С. 252–253.

хідності вирішення спеціальних питань, що перебувають поза межами їх професійної компетенції — зі спеціалістами й експертами.

Взаємодія під час розслідування характеризується такими ознаками: 1) наявністю мінімум двох суб'єктів; 2) спільною метою, на реалізацію якої вона спрямована; 3) заходами, у яких вона знаходить свій зовнішній вираз; 4) узгодженістю та координацією в їх проведенні; 5) певними правовими межами, зумовленими межами службових повноважень, взаємодіючих суб'єктів, особливостями їхніх професійних статусів тощо.

Рівні та форми взаємодії, що реалізуються під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі втручанням у діяльність представників органів державної влади, здебільшого відрізняються від ustalених у криміналістиці. Це насамперед зумовлено особливостями механізму кримінально-протиправної діяльності, а також слідчою ситуацією. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати в виробленні тактичних рекомендацій щодо проведення заходів, які проводяться спільно із зазначеними суб'єктами.

Значного наукового інтересу заслуговує концепція періодизації досудового розслідування, запропонована В. Журавлем, який обґрунтував чотириетапну модель кримінального провадження. На відміну від класичних двоетапних підходів, ця модель є структурно гнучкішою й охоплює повніший цикл процесуального реагування на кримінальні правопорушення.

Першим етапом є відкриття кримінального провадження — вихідна фаза, що передує безпосередньому початку досудового розслідування. Її специфіка полягає у збиранні первинної інформації про ймовірне правопорушення, аналізованні джерел відомостей (заяв, повідомлень, рапортів, матеріалів медіа, оперативних даних тощо), а також у формуванні початкових версій і визначенні напрямку слідства. Завершується цей етап внесенням відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що відповідно до КПК України вважається офіційним стартом розслідування.

Другим етапом, який В. Журавель визначає як початок кримінального провадження, виступає традиційно окреслюваний у науці початковий етап розслідування. Його межі та завдання залежать від вихідної ситуації: кримінальне провадження може бути відкрито або за фактом події без конкретної підозрюваної особи, або після затримання особи, яку обґрунтовано підозрюють у вчиненні злочину. У першому випадку першочерговою метою є підтвердження наявності складу злочину та ідентифікація ймовірного правопорушника. У другому — підтвердження законності підозри у встановлений законом строк, найчастіше в межах 24 годин. Незалежно від варіанту, головна функція етапу — створення фактичної бази для подальшого розслідування.

Наступний, третій етап, визначається як продовження кримінального провадження. На цьому етапі розслідування здійснюють повне збирання, систематизація та оцінювання доказів, з'ясовують ролі всіх учасників злочину, уточнюють правову кваліфікацію, аналізують мотиви, умови та механізми вчинення правопорушення.

Четвертий, завершальний етап, охоплює дії, спрямовані на підбиття підсумків розслідування: процесуальне оформлення доказової бази, формування обвинувального акта або прийняття рішення про закриття провадження. Його межі відповідають положенням ст. 283 КПК України²⁶.

Виокремлення саме вихідного етапу, що передує внесенню відомостей до ЄРДР, є важливою науковою і практичною інновацією. Це дає змогу чітко структурувати дії правоохоронних органів на момент надходження первинної інформації про злочин, організувати першочергові заходи реагування та закласти належну базу для ефективного початку досудового розслідування.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на діяльність представників органів державної влади, доцільним є поділ досудового розслідування на чотири послідовні етапи. Така періодизація зумовлена високою латентністю злочинів відповідної категорії, значним інформаційним вакуумом на початковій стадії та потребою в поетапному розв'язанні специфічних процесуальних і тактичних завдань.

На цьому тлі сумнівно видається позиція І. Пирога, який скептично ставиться до виокремлення заключного етапу досудового розслідування, вважаючи, що з погляду криміналістичної методики та процесуального права такий етап не має самостійної цінності. Учений обґрунтовує свою думку тим, що у підручниках із криміналістики заключний етап зазвичай не виділяють, а після завершення досудового розслідування всі спірні процесуальні питання вже вирішують у суді. Проте такий підхід є спрощеним і не враховує важливих організаційно-тактичних аспектів, характерних для цього періоду²⁷.

Насправді ж завершальний етап досудового розслідування є не менш уразливим до зовнішнього втручання та опору сторін, ніж його початкові фази. Саме на цьому етапі особливо поширеними є спроби свідомого затягування ознайомлення сторони захисту з матеріалами провадження, що ускладнює своєчасне направлення справи до суду. Типовими також є численні оскарження дій та рішень слідчого або прокурора, подекуди з відверто затяжним або маніпулятивним характером. Такі дії мають не лише формально-процесуальний ефект, але й стратегічно спрямовані на дестабілізацію роботи слідчого органу.

Окрім того, на завершальному етапі можливі спроби вплинути на потерпілих або свідків: від тиску та шантажу до підкупу або дискредитації в публічному полі. Не виключені й випадки спроб знищення

²⁶ Журавель В. А. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 136–144.

²⁷ Пиріг І. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 163–168. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168.

або фальсифікації доказів, втрати матеріалів справи, умисного поширення недостовірної інформації через медіа для делегітимізації досудового розслідування.

З огляду на це, ігнорування завершального етапу як самостійного блоку в структурі розслідування є хибним. Ця фаза потребує окремого тактичного планування, превентивних заходів щодо протидії зловживанням і забезпечення ефективного завершення слідства. Отже, підстави для виокремлення заключного етапу не лише існують, а й обумовлені практичною необхідністю захисту правопорядку та процесуальної стабільності на фінішній стадії досудового провадження.

Усе зазначене вище свідчить, що, попри формальне завершення активної слідчої фази, етап ознайомлення сторони захисту з матеріалами провадження й підготовки обвинувального акта до передачі в суд залишається вразливим до впливу зовнішніх чинників. З огляду на це, завчасне планування, належна організація та тактична підготовка на завершальному етапі досудового розслідування є не лише доречними, а й необхідними.

На відміну від традиційної двоетапної моделі розслідування, чотириетапна концепція, яка охоплює вихідний, початковий, наступний і завершальний етапи, дає змогу врахувати повну складність і багатогранність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність представників державної влади. Зокрема, на вихідному етапі особливого значення набуває джерело первинної інформації про ймовірне правопорушення: часто це не класична заява або повідомлення потерпілого, а дані з відкритих джерел, повідомлення журналістських розслідувань, звернення громадських організацій або результати оперативно-розшукових заходів. Наявність таких нестандартних джерел інформації потребує специфічного процесуального реагування, що обґрунтовує доцільність виокремлення цього етапу. Його логічним завершенням є внесення відомостей до ЄРДР.

Початковий етап є критично важливим і водночас найбільш ускладненим: саме тут формується слідча ситуація, з'являються перші факти, свідчення, сліди злочину. У справах щодо втручання в діяльність органів державної влади цей етап ускладнюється високою латентністю злочинів, відсутністю добровільних заяв і обмеженим доступом до інформації. Тут особливої актуальності набуває правильне планування першочергових слідчих дій, оперативне реагування, забезпечення збереження слідів та відомостей, здобутих через непрямі канали.

Наступний етап характеризується поглибленим аналізом зібраної інформації, формуванням комплексної системи доказів, установленням ролі кожного з учасників події, уточненням мотивів і механізму вчинення злочину. Це фаза систематизації доказової бази, коли процесуальна точність, правильність кваліфікації й послідовність слідчих дій мають вирішальне значення.

Завершальний етап не менш важливий з погляду досягнення мети кримінального провадження. Він охоплює остаточну правову оцінку зібраних доказів, ухвалення процесуального рішення про закриття провадження або направлення обвинувального акта до суду. Водночас у справах зазначеної категорії тут концентруються прояви зовнішнього впливу: тиск на свідків і потерпілих, маніпуляції з доказами, спроби дискредитації слідства через ЗМІ тощо. Ефективне подолання таких викликів можливе лише за умов належної організаційної готовності органу досудового розслідування.

Отже, чотириступенева структура розслідування адекватно відображає реалії криміналістичної практики й дає змогу забезпечити ефективність процесу шляхом гнучкого реагування на зміну слідчої ситуації, а також диференційованого підходу до тактики кожного з етапів. Такий підхід є особливо актуальним у розслідуваннях злочинів, що стосуються функціонування публічної влади, де кожна помилка може мати не лише юридичні, а й політичні наслідки.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність представників органів державної влади, має значні організаційно-тактичні особливості, що потребують відповідної періодизації. У науковому дискурсі немає єдності щодо розуміння категорії «етап розслідування», однак найбільш обґрунтованим вважаємо підхід, що спирається на поєднання кримінально-процесуальних і криміналістичних критеріїв, зокрема такий, який передбачає врахування ключових процесуальних рішень.

Аналіз наявних моделей періодизації дав змогу дійти висновку про переваги чотириетапної структури досудового розслідування, яка містить: 1) вихідний; 2) початковий; 3) наступний; 4) завершальний етапи. Такий поділ дає змогу гнучко враховувати специфіку слідчої ситуації, джерел первинної інформації, особливості латентності кримінальних правопорушень досліджуваної групи, складність доказування та високий ризик зовнішнього впливу.

Періодизація, заснована на логіці розвитку розслідування й реалізації його тактичних завдань, дає змогу не лише покращити координацію дій слідчого, а й забезпечити ефективну протидію спробам дестабілізувати провадження на будь-якому з етапів. Водночас запропонована модель дає змогу відмовитися від формального підходу до стадійності, адаптуючи методiku до потреб розслідування найскладніших категорій кримінальних правопорушень у сфері функціонування державної влади.

References

- Beschastnyi, V. M., Oderii, O. V. (2017). *Vidkryttia kryminalnoho provadzhennia (teoretyko-prykladnyi aspekt). Protseualne ta kryminalistychnе zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia: zb. tez nauk.-prakt. seminaru* (m. Lviv, 01 hrud. 2017 r.). Lviv: LvDUVS. S. 26–30 [in Ukrainian].
- Vakulik, O. A. (2013). *Reformuvannia kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva v chastyni rehlamentatsii pochatku dosudovoho rozsliduvannia. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, № 4, S. 160–166 [in Ukrainian].

- Volobuiev, A. F. (1999). Etapy rozsliduvannia v kryminalistychnii metodytsi. *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav*, № 5, S. 28–37 [in Ukrainian].
- Volobuiev, A. F. (2001). Naukovi osnovy kompleksnoi metodyky rozsliduvannia koryslyvykh zlochyniv u sferi pidpriumnytstva: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 185 s [in Ukrainian].
- Hurtiieva, L. M. (2017). Pochatok kryminalnoho provadzhennia Ukrainy ta stadii dosudovoho rozsliduvannia. *Pravova derzhava*, № 25, S. 155–159 [in Ukrainian].
- Husieva, V. O. (2021). Teoretychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravoookhoronnoi diialnosti: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 538 s [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2015). Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: deiaki protsesualni ta orhanizatsiino-taktychni problemy. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*, № 1, S. 250–259 [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A. (2014). Problemy periodyzatsii dosudovoho rozsliduvannia. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, № 2(77), S. 136–144 [in Ukrainian].
- Kolesnychenko, A. N. (1967). Nauchnye y pravovye osnovy metodyky rassledovaniya otdelnykh vydvov prestupleniy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkov. 509 s [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 11.10.2025) [in Ukrainian].
- Lapkin, A. V. (2021). Kryminalistychnyi pidkhid do periodyzatsii dosudovoho rozsliduvannia. *Innovatsii v kryminalistytsi ta sudovii ekspertyzii: materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 25 lystop. 2021 r.)*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. S. 35–38 [in Ukrainian].
- Lunhu, V. Y. (1991). Pervonachalniy etap rassledovaniya prestupleniy (protsessualnyi y orhanyzatsyonnyi aspekty): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyev. 25 s [in Ukrainian].
- Moskalenko, H. V. (2009). Poniattia ta osoblyvosti etapiv rozsliduvannia zlochyniv. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, № 49, S. 376–380 [in Ukrainian].
- Oderii, O. V. (2015). Teoretychne osmyslennia pochatkovoho etapu dosudovoho rozsliduvannia. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka*, № 4, S. 258–263 [in Ukrainian].
- Pyrih, I. (2021). Poniattia ta kharakterystyka etapiv rozsliduvannia u kryminalistytsi. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Spets. vyp. № 2 (115)*, S. 163–168. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-163-168 [in Ukrainian].
- Pohoretskyi, M. A. (2015). Pochatok dosudovoho rozsliduvannia: okremi problemni pytannia. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, № 1, S. 93–103 [in Ukrainian].
- Pchelina, O. V. (2017). Teoretychni osnovy formuvannia ta realizatsii metodyky rozsliduvannia zlochyniv v sferi sluzhbovoi diialnosti: monohrafiia. Kharkiv: TOV «V spravi». 247 s [in Ukrainian].
- Pchelina, O. (2016). Etapizatsiia protsesu rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti. *Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo*, № 3, S. 167–170 [in Ukrainian].
- Rusanivska, D. D. (2023). Rozsliduvannia vtruchannia v diialnist zakhysnyka chy predstavnyka osoby: dys. ... d-ra filosof.: 081 Pravo. Kyiv. 260 s [in Ukrainian].
- Samoilenko, O. A. (2019). Pochatok kryminalnoho provadzhennia (z pozytsii kryminalistychnoi nauky). *Pravo i suspilstvo*, № 2, S. 226–231 [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L. (2012). Kryminalistychnie zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhethnii sferi Ukrainy: monohrafiia; za zah. red. d-ra yuryd. nauk prof. A. F. Volobuieva. Kharkiv: Nika Nova. 382 s [in Ukrainian].
- Toporetska, Z. M. (2015). Osoblyvosti pochatku kryminalnoho provadzhennia po faktakh zainiattia hralnym biznesom. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*, № 1, S. 127–132 [in Ukrainian].
- Cherniavskiy, S. S. (2016). Zakonodavche udoskonalennia pochatku kryminalnoho provadzhennia yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti protydii zlochynnosti. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyirishennia: mater. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 26 berez. 2016 r.)*. Kyiv: NAVS. S. 32–36 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2013). Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannia ta praktyka realizatsii: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. ahentsiia «Apostil». 440 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.07.2025 / Рецензовано 17.08.2025 / Прийнято до друку 25.09.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Попов, В., (2025). Етапізація розслідування втручання в діяльність представників органів державної влади. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.12>

Крістіна Романаускас

Потерпілі від кримінальних правопорушень
у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.13>
УДК 343.985 (477)

Крістіна Романаускас

докторка філософії в галузі права, докторантка Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Потерпілі від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги

Статтю присвячено дослідженню криміналістичної характеристики потерпілих у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. Обґрунтовано актуальність теми в умовах зростання випадків протиправного втручання в діяльність адвокатів, представників та інших учасників правозахисної сфери. Установлено, що потерпілі в таких провадженнях мають особливий правовий статус, який визначається їх професійною функцією, процесуальними повноваженнями та значенням діяльності для належного функціонування правосуддя. Проаналізовано правові підстави визнання особи потерпілою, указано на ключову роль причиново-наслідкового зв'язку між посяганням і професійною діяльністю. Розкрито соціально-професійні та поведінкові риси потерпілих, показано їхню значущість для встановлення мотивів злочину, формування доказової бази та вибору тактики допиту. Дійшли висновку про необхідність урахувувати підвищену професійну вразливість потерпілих, зокрема адвокатів, та розроблення методичних рекомендацій для підвищення ефективності розслідування правопорушень у правничій сфері.

Ключові слова: правнича допомога; кримінальне правопорушення; криміналістична характеристика; потерпілий; адвокат.

Постановка наукової проблеми. Професійна діяльність у сфері надання правничої допомоги виконує фундаментальну функцію в системі забезпечення прав і свобод людини, що зумовлює особливу вразливість цієї сфери до кримінально-караних посягань. У контексті розширення юридичних послуг, зростання попиту на представництво та правовий захист, а також з огляду на високий рівень довіри до адвокатів та інших суб'єктів правозахисної діяльності, особи, які потерпають від кримінальних правопорушень у цій сфері, опиняються в ситуації подвійної вразливості як клієнти, що розраховують на кваліфіковану допомогу, і як учасники правовідносин, яких може бути втягнуто в неправомірну або злочинну діяльність.

Злочини, що вчиняються у сфері професійного надання правничої допомоги, охоплюють не лише безпосередні посягання на правників (у формі погроз, насильства, втручання в діяльність захисника), але й протиправні дії самих представників цієї сфери. У кожному з цих випадків потерпіла особа зазнає не лише матеріальної або моральної шкоди, а й стає заручником порушення своїх базових прав на захист, справедливий судовий розгляд, правову визначеність.

Незважаючи на зростання кількості таких випадків, питання процесуального статусу потерпілого, специфіки його допиту, психологічного стану, участі в доказуванні тощо залишається недостатньо дослідженим у криміналістиці та кримінальному процесі. Проблемним є питання з'ясування характерних ознак потерпілих у цій категорії справ, їх соціального, професійного та правового становища, що впливає на тактику взаємодії з ними у межах досудового розслідування.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF PROFESSIONAL LEGAL AID

The article is devoted to the study of forensic characteristics of victims of criminal offenses committed in the field of professional legal aid. The author substantiates the relevance of the topic in the context of increasing cases of unlawful interference with the activities of lawyers, representatives and other participants in the human rights sphere. The author establishes that victims in such proceedings have a special legal status which is determined by their professional function, procedural powers and the importance of their activities for the proper functioning of justice. The author analyzes the legal grounds for recognizing a person as a victim and points out the key role of the causal relationship between the encroachment and professional activity. The author reveals the socio-professional and behavioral traits of victims and shows their importance for establishing the motives of the crime, forming the evidence base and choosing interrogation tactics. The author comes to the conclusion that it is necessary to take into account the increased professional vulnerability of victims, in particular, lawyers, and to develop methodological recommendations to improve the efficiency of investigating offenses in the legal sphere.

Keywords: legal aid; criminal offense; forensic characterization; victim; attorney-at-law.

Kristina Romanaukas

GESCHÄDIGTE BEI STRAFTATEN IM BEREICH DER BERUFLICHEN TÄTIGKEIT ZUR GEWÄHRUNG VON RECHTSHILFE

Zusammenfassung. Der Artikel widmet sich der Untersuchung der kriminalistischen Charakteristik von Geschädigten bei Straftaten, die im Bereich der Gewährung professioneller Rechtshilfe begangen wurden. Begründet wird die Aktualität des Themas angesichts der Zunahme von Fällen rechtswidriger Eingriffe in die Tätigkeit von Rechtsanwälten, Vertretern und anderen Akteuren des Rechtsschutzbereiches. Es wurde festgestellt, dass Geschädigte in solchen Verfahren einen besonderen rechtlichen Status innehaben, der durch ihre berufliche Funktion, ihre prozessualen Befugnisse und die Bedeutung ihrer Tätigkeit für das ordnungsgemäße

Наявність певних стереотипів щодо «професійної обізнаності» осіб, які звертаються по правову допомогу, може призводити до ігнорування їхніх реальних потреб як потерпілих і недооцінки чинника їхньої вразливості. Це так само впливає на ефективність розслідування, визначення мотивів і обставин злочину, а також формування справедливої судової оцінки.

Усе це зумовлює необхідність наукового осмислення ознак, особливостей правового статусу та криміналістично значущих характеристик потерпілих у справах про кримінальні правопорушення, пов'язані з професійною діяльністю з надання правничої допомоги. Формування ефективних методичних рекомендацій щодо роботи з цією категорією потерпілих має стати важливою складовою комплексної криміналістичної методики розслідування таких злочинів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У широкому розумінні проблематику протидії кримінальним правопорушенням у сфері надання професійної правничої допомоги досліджували Н. Алексеева, Г. Бершов, В. Борисов, А. Воронцов, С. Дідик, В. Затолочний, А. Мартіросян, О. Шнипко та ін.¹.

Водночас попри наукову зацікавленість проблематикою кримінально-правової та криміналістичної протидії злочинам, що вчиняються у сфері надання професійної правничої допомоги, питання, пов'язане з криміналістичною характеристикою потерпілих у таких справах, до сьогодні залишається майже недослідженим.

Увага науковців здебільшого зосереджувалася на аналізованні криміналістичної характеристики суб'єктів злочинів, особливостей правової кваліфікації вчинених діянь, окремих тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, тоді як особа потерпілого, його соціально-професійні риси, ступінь правової обізнаності, психологічний стан, роль у процесі виявлення та документування злочину залишалися поза полем системного криміналістичного аналізу.

У той час як в інших категоріях кримінальних правопорушень криміналістична характеристика потерпілого є важливою складовою методики розслідування, у справах про кримінальні правопорушення у сфері правничої діяльності цей аспект залишається фрагментарним. Немає єдиних підходів до класифікації таких потерпілих, не окреслено їх процесуальну або поведінкову типологію, не визначено механізм взаємодії слідчого з ними з урахуванням специфіки завданої шкоди.

Відтак, з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень у сфері надання професійної правничої допомоги, постає потреба в формуванні повноцінної криміналістичної характеристики потерпілих осіб як одного з ключових елементів доказового процесу та належного розкриття таких злочинів.

Мета статті — з'ясувати особливості криміналістичної характеристики потерпілих від кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги.

Викладення основного матеріалу дослідження. У структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що посягають на сферу надання професійної правничої допомоги, особа потерпілого посідає важливе місце. Її значення зумовлюється не лише фактом заподіяння шкоди, а й активною роллю в механізмі події злочину, формуванні мотивів суб'єкта злочину, обранні способу посягання тощо.

¹ Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 223 с. ; Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів : монографія. Харків, 2014. 228 с. ; Борисов В. І., Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. Харків, 2011. 160 с. ; Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 269 с. ; Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 227 с. ; Затолочний В. С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2022. 212 с. ; Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук. Луцьк, 2011. 212 с. ; Шнипко О. С. Кримінально-правове дослідження злочину: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 282 с.

Funktionieren der Rechtspflege bestimmt wird. Analysiert wurden die Rechtsgrundlagen für die Anerkennung einer Person als Geschädigte, wobei auf die Schlüsselrolle des Kausalzusammenhangs zwischen dem Angriff und der beruflichen Tätigkeit hingewiesen wurde. Offengelegt wurden die sozial-professionellen und verhaltensbezogenen Merkmale der Geschädigten; gezeigt wurde ihre Bedeutung für die Feststellung der Tatmotive, die Bildung der Beweisbasis und die Wahl der Vernehmungstaktik. Es wurde die Schlussfolgerung über die Notwendigkeit gezogen, die erhöhte berufliche Vulnerabilität der Geschädigten, insbesondere der Rechtsanwälte, zu berücksichtigen und methodische Empfehlungen zur Steigerung der Effizienz der Ermittlung von Rechtsverletzungen im Rechtsbereich zu erarbeiten.

Schlüsselwörter: Rechtshilfe, Straftat, kriminalistische Charakteristik, Geschädigter (Opfer), Rechtsanwalt.

Kristina Romanauskas

VICTIMES D'INFRACTIONS CRIMINELLES DANS LE DOMAINE DE L'ACTIVITE PROFESSIONNELLE POUR LA FOURNITURE D'ASSISTANCE JURIDIQUE

Cet article est consacré à l'étude des caractéristiques criminalistiques des victimes d'infractions pénales commises dans le domaine de la prestation d'aide juridique professionnelle. L'actualité du sujet est justifiée par l'augmentation des cas d'ingérence illégale dans les activités des avocats, des représentants et des autres acteurs du domaine de la défense des droits de l'homme. Il a été établi que les victimes dans de telles procédures ont un statut juridique particulier, qui est déterminé par leur fonction professionnelle, leurs pouvoirs procéduraux et l'importance de leurs activités pour le bon fonctionnement de la justice. Les bases juridiques de la reconnaissance d'une personne comme victime ont été analysées, et le rôle clé du lien de cause à effet entre l'atteinte et l'activité professionnelle a été souligné. Les caractéristiques socio-professionnelles et comportementales des victimes sont révélées, leur importance pour l'établissement des motifs du crime, la constitution d'un dossier de preuves et le choix de la tactique d'interrogatoire est démontrée. Il a été conclu qu'il était nécessaire de tenir compte de la vulnérabilité professionnelle accrue des victi-

Потерпілі від кримінальних правопорушень
у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги

Типовим потерпілим у цій категорії кримінальних правопорушень є особа, яка безпосередньо здійснює професійну правничу діяльність. Насамперед це адвокат, а також інші суб'єкти, наділені правом надання правничої допомоги або залучені до її забезпечення: представники сторін, юристи, помічники адвокатів, в окремих випадках — клієнти, щодо яких через протиправні дії порушується право на захист. Такий статус потерпілого надає йому особливого правового значення, оскільки адвокат визнається суб'єктом підвищеної правової охорони, а його діяльність перебуває під спеціальними гарантіями незалежності та недоторканості.

Учені також звертають увагу на низку криміналістично значущих ознак потерпілих від кримінальних правопорушень. Як зазначає Д. Русанівська, проведений аналіз положень ст. 397 Кримінального кодексу України (далі — КК України) дав змогу ідентифікувати осіб, які здійснюють законну професійну правничу діяльність і можуть зазнавати протиправного втручання у формі створення перешкод або порушення передбачених законодавством гарантій, зокрема конфіденційності. Зазначена норма фокусує увагу саме на таких суб'єктах, як захисник і представник особи, які реалізують функції правничої допомоги в межах процесуальних повноважень. Отже, захисник і представник особи не лише є учасниками юридично значущих правовідносин, а й на законодавчому рівні можуть набути статусу потерпілих, якщо на їхню діяльність здійснюється протиправний вплив. Організаційно-правовий статус адвоката визначається системою повноважень, що дає йому змогу брати участь у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) право на здійснення захисту в кримінальному процесі має винятково адвокат, дані про якого містяться в Єдиному реєстрі адвокатів України. У разі відсутності таких відомостей або наявності запису про припинення / зупинення права на адвокатську діяльність особа не може бути захисником².

Право адвоката на участь у кримінальному провадженні підтверджується відповідними документами, зокрема, ордером, договором, свідоцтвом про право на адвокатську діяльність або дорученням органу безоплатної правової допомоги (ст. 50 КПК України). Адвокатура як інституція діє на засадах верховенства права, незалежності, конфіденційності й уникнення конфлікту інтересів. Її завдання полягають у забезпеченні правового захисту особи, сприянні здійсненню правосуддя, дотриманні законності. Відтак, адвокатська діяльність включає як надання консультацій, так і захист у кримінальних провадженнях, участь у судових засіданнях, представництво в адміністративних і господарських справах.

У межах кримінального процесу статус представника потерпілого (ст. 58 КПК України) може мати адвокат, що відповідає вимогам ст. 45 КПК України. Незважаючи на це, законодавство поки що не передбачає обов'язкової участі захисника як представника потерпілого або гарантій безоплатного його залучення. Це створює дисбаланс між процесуальними правами сторін. З огляду на правову конструкцію процесуального представництва, адвокат-представник реалізує переважну більшість процесуальних повноважень замість потерпілого, за винятком тих, що можуть бути реалізовані лише особисто. До того ж, якщо захисник діє на шкоду інтересам потерпілого, його участь може бути припинена за рішенням уповноваженого процесуального суб'єкта.

Окрім того, чинне законодавство визначає широкий перелік осіб, які можуть виступати в ролі представника: це не лише адвокати, а й законні представники підозрюваних, потерпілих, представники юридичних осіб (цивільних позивачів / відповідачів), а також близькі родичі, які виконують функції процесуального представництва. На підставі емпіричних даних (аналізу кримінальних проваджень і результатів анкетування), учена зазначає, що потерпілими в контексті правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, найчастіше є захисник (майже 70 %), представник особи (понад 23 %) і законний представник (понад 6 %). Отже, у ролі потерпілих можуть виступати ті суб'єкти, які здійснюють законну правничу діяльність: адвокати, представники, законні представники — та

² Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філософії в галузі права. Київ, 2023. С. 59 — 62.

виконують функції, передбачені чинним законодавством у сфері надання правничої допомоги. Будь-яке незаконне втручання в цю діяльність, перешкоджання її здійсненню або порушення професійної таємниці є складом кримінального правопорушення, що безпосередньо загрожує реалізації права людини на захист і підриває авторитет системи правосуддя³.

Зауважимо, що соціально-професійний портрет потерпілого від досліджуваних кримінальних правопорушень характеризується високим рівнем правової обізнаності, наявністю практичного досвіду участі в кримінальному провадженні або інших категоріях судових справ, орієнтацією в процесуальних механізмах і здатністю усвідомлювати правову природу втручання чи тиску. Водночас саме ці якості нерідко стають підґрунтям для виникнення конфліктів із зацікавленими особами, оскільки активна, принципова та незалежна позиція правника може суперечити очікуванням підозрюваних, обвинувачених, потерпілих або інших учасників провадження.

Криміналістично значущою є й поведінкова характеристика потерпілого. У більшості випадків вона поєднує професійну стриманість із підвищеною психологічною напругою, що зумовлена усвідомленням загрози професійній незалежності, особистій безпеці або репутації. Потерпілі часто схильні до фіксування фактів тиску, погроз або втручання шляхом подання заяв до правоохоронних органів, звернень до органів адвокатського самоврядування, документування подій за допомогою технічних засобів, а також громадського розголосу. Водночас непоодинокі випадки латентності таких злочинів, коли адвокати уникають офіційного звернення через побоювання ескалації конфлікту, репутаційних утрат або повторного тиску.

Не можна оминати й висновки, сформульовані Я. Олійником щодо потерпілого від погрози або насильства щодо захисника й представника особи. Учений зазначає, що потерпілий, зазвичай, це професійно підготовлений правник із чіткою позицією в судовому процесі, що нерідко стає причиною конфлікту. Так само злочинці часто мають середній або низький освітній рівень, агресивні, були раніше засуджені, а мотивами їхніх дій виступають помста або залякування. Відтак автор констатує, що потерпілий — це не лише об'єкт злочинного впливу, а й носій важливої криміналістичної інформації. Його показання, поведінка, сліди на тілі та в оточенні — це джерела, які можуть суттєво вплинути на результати розслідування. Тому вивчення його стану, ролі та взаємозв'язків із обставинами події має бути пріоритетними в роботі слідчих і криміналістів⁴.

Слід зауважити, що під час оцінювання правового статусу адвоката як потерпілого відповідно до ст. 398 КК України, правоохоронні органи мають урахувати, що загрози або насильницької дії щодо нього мають кваліфікуватися за цією нормою не лише тоді, коли адвокат виконує функції захисника в межах кримінального провадження або представляє інтереси сторін у судовому процесі. Така правова кваліфікація є також актуальною у разі, коли адвокат є представником свідка, потерпілого або заявника в кримінальному провадженні, а також у разі представлення інтересів осіб у відносинах із державними органами, юридичними або фізичними особами. Вона поширюється й на ситуації, коли адвокат здійснює захист прав та інтересів клієнтів у міжнародних або іноземних судових інституціях, а також у разі представництва викривача, який надає відомості про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення⁵.

Криміналістична характеристика потерпілих від кримінальних правопорушень, учинених у сфері професійної правничої допомоги, має низку суттєвих особливостей, які відображаються в змісті об'єктивних і суб'єктивних ознак відповідних складів кримінальних правопорушень,

mes, en particulier des avocats, et d'élaborer des recommandations méthodologiques pour améliorer l'efficacité des enquêtes sur les infractions dans le domaine juridique.

Mots-clés : assistance juridique; infraction pénale; profil criminel; victime; avocat.

Kristina Romanaukas

OFIARY PRZESTĘPSTW POPEŁNIONYCH W RAMACH ŚWIADCZENIA PROFESJONALNEJ POMOCY PRAWNEJ

Artykuł poświęcony jest badaniu cech kryminalistycznych ofiar przestępstw popełnionych w ramach profesjonalnej pomocy prawnej. Autor uzasadnia istotność tematu w kontekście rosnącej liczby przypadków bezprawnej ingerencji w działalność prawników, pełnomocników i innych uczestników sfery praw człowieka. Autor stwierdza, że pokrzywdzeni w takich postępowaniach mają szczególny status prawny, który jest zdeterminowany ich funkcją zawodową, uprawnieniami procesowymi i znaczeniem ich działalności dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Autor analizuje podstawy prawne uznania danej osoby za pokrzywdzonego i wskazuje na kluczową rolę związku przyczynowego między przestępstwem a działalnością zawodową. Autor ujawnia cechy społeczno-zawodowe i behawioralne pokrzywdzonych oraz wskazuje na ich znaczenie dla ustalenia motywów przestępstwa, kształtowania bazy dowodowej i wyboru taktyki przesłuchania. Autor dochodzi do wniosku, że konieczne jest uwzględnienie zwiększonej wrażliwości zawodowej ofiar, w szczególności prawników, oraz opracowanie zaleceń metodologicznych w celu poprawy skuteczności ścigania przestępstw w sferze prawnej.

Słowa kluczowe: pomoc prawna; przestępstwo; charakterystyka kryminalistyczna; ofiara; prawnik.

³ Русанівська Зазнач. твір.

⁴ Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії в галузі права. Львів, 2021. С. 46 – 48.

⁵ Бабич М. В. Кримінальні правопорушення проти адвокатів: аналіз видів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 493 – 496. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.82>.

а також у законодавчому визначенні переліку осіб, що підлягають спеціальній охороні. Поміж провідних характеристик ми можемо виокремити такі:

1. Специфічний правовий статус потерпілих. Потерпілими в злочинах проти діяльності захисника або представника особи можуть бути винятково особи, які на момент учинення посягання легітимно здійснювали повноваження в межах надання правничої допомоги (захисник, представник, законний представник). Такий статус передбачає наявність у них відповідних документів (ордер, договір, свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю), що є кваліфікувальною ознакою суб'єкта посягання.

2. Зв'язок між фактом посягання й професійною діяльністю потерпілого. Обов'язковою умовою кримінальної відповідальності за правопорушення, передбачені ст. 397—400¹ КК України, є наявність причинно-наслідкового зв'язку між діяльністю потерпілого у сфері правничої допомоги та вчиненням злочину. Тобто дії проти нього мають бути зумовлені, мотивовані або пов'язані з його процесуальною функцією в конкретному кримінальному, цивільному, адміністративному або іншому провадженні.

3. Спеціальний об'єкт кримінально-правової охорони. У таких правопорушеннях потерпілий є носієм спеціального публічного інтересу, що зумовлює підвищений рівень охорони його безпеки та діяльності. Йдеться не лише про захист фізичної особи, а передусім про збереження інституційної стабільності правничої допомоги як елементу системи правосуддя.

4. Потенційна множинність потерпілих. У разі вчинення злочину, спрямованого на залякування або тиск на адвоката, потерпілими можуть бути не лише сам адвокат або представник, а й члени його сім'ї, клієнт, інші особи, інтереси яких він представляє, якщо посягання на них було способом впливу на захисника.

5. Необхідність чіткого документального підтвердження статусу. У кримінальному провадженні факт визнання особи потерпілою за вказаними злочинами залежить від наявності підтвердження її повноважень як захисника або представника. Відсутність таких документів (зокрема, у разі припинення або зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю) унеможлиблює кваліфікувати особу як потерпілу в межах зазначеної категорії злочинів.

Отже, потерпілий у кримінальних правопорушеннях проти професійної правничої діяльності — це не просто особа, якій заподіяно фізичну або моральну шкоду, це суб'єкт з особливим правовим статусом, що здійснює діяльність, яка має публічне значення. Ця діяльність охороняється державою як умова належного функціонування правової системи. Це зумовлює підвищені вимоги до фіксування факту посягання, обґрунтування мотивів злочину, а також забезпечення ефективного механізму захисту потерпілих як особливого процесуального інституту.

Поведінка потерпілого нерідко має прямий вплив на обрання способу вчинення кримінального правопорушення. Так, щодо активних і публічних адвокатів частіше застосовуються відкриті форми психологічного або фізичного впливу, демонстративне пошкодження майна або погрози, тоді як щодо менш публічних осіб переважають приховані, опосередковані методи тиску: створення штучних процесуальних перешкод, ініціювання безпідставних перевірок, маніпулювання клієнтами або дискредитація через інформаційні канали.

З криміналістичної позиції істотне значення мають також процесуальні ролі потерпілого на момент учинення правопорушення. Посягання найчастіше відбуваються у зв'язку з конкретними процесуальними діями: участю в допиті, судовому засіданні, озвномленні з матеріалами провадження, поданням клопотань або доказів. Саме цей зв'язок дає змогу встановити причинно-наслідковий характер між професійною діяльністю потерпілого та злочинним умислом правопорушника.

Важливою рисою криміналістичної характеристики потерпілого є його підвищена професійна вразливість. На відміну від пересічних потерпілих, шкода, завдана адвокату або іншому суб'єкту правничої допомоги, має подвійний характер: вона зазіхає не лише на особисті права, а й на інституційні гарантії функціонування правосуддя. Це зумовлює особливу доказову цінність показань потерпілого, а також потребу у виваженому виборі тактики його допиту та забезпечення безпеки.

Висновки. Потерпілий у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, постає як активний, професійно підготовлений учасник події злочину. Проведення дослідження дає змогу дійти висновку, що потерпілий у кримінальних правопорушеннях, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги, є особою зі спеціальним кримінально-правовим статусом, зумовленим як його професійною функцією, так і публічним значенням його діяльності. Такий потерпілий не лише знає фізичної або моральної шкоди, а й уособлює собою правові гарантії функціонування системи правосуддя. Тому будь-яке посягання на нього охоплює не лише особисту, а й інституційну площину правопорушення.

У межах кримінального провадження надзвичайно важливою є наявність причинно-наслідкового зв'язку між професійною діяльністю потерпілого та самим фактом злочинного посягання. Дії зловмисника мають бути зумовлені, спровоковані або спрямовані саме проти реалізації потерпілим своїх повноважень як адвоката, представника або іншої особи, що здійснює правничу допомогу. Водночас участь таких осіб у кримінальному провадженні як потерпілих можлива лише за умови підтвердження їхнього статусу відповідними документами, такими як ордер, договір, свідоцтво або інше належне документування.

Професійна правова обізнаність потерпілого, його досвід і залученість у реалізацію процесуальних прав часто супроводжуються підвищеним ризиком виконання обов'язків. Саме правова активність і принциповість стають чинниками, що провокують тиск, переслідування, психологічне або фізичне насильство. Такі обставини потребують окремого підходу до оцінювання поведінкових і психологічних характеристик потерпілих, вибору тактичних прийомів їхнього допиту, надання гарантій безпеки та забезпечення професійної підтримки.

Криміналістична характеристика потерпілого у справах цієї категорії містить низку важливих аспектів, які мають ураховуватися під час формування методики розслідування. Це насамперед стосується правового статусу, процесуальної ролі, соціального середовища, у якому здійснюється правнича діяльність, а також типових форм впливу з боку правопорушників. Повноцінне осмислення та інтеграція цих характеристик у систему криміналістичних знань дасть змогу підвищити ефективність протидії кримінальним правопорушенням у сфері надання правничої допомоги, забезпечити захист потерпілих осіб, а також зберегти авторитет правничих інституцій як складових правової держави.

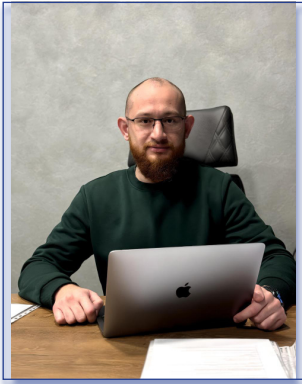
References

- Aliexsieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, shcho vchyniautsia sviddkamy, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 223 s [in Ukrainian].
- Babych, M. V. (2024). Kryminalni pravoporushennia proty advokativ: analiz vydiv. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, (4), 493–496. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.82> [in Ukrainian].
- Bershov, H. Ye. (2014). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia u diialnist sudovykh orhaniv: monohrafiia. Kharkiv: NikaNova. 228 s [in Ukrainian].
- Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. (2011). Zlochyny proty pravosuddia: navch. posib. Kharkiv: «Nats. un-t "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"». 160 s [in Ukrainian].
- Didyk, S. Ye. (2008). Kryminalno-pravova okhorona pravosuddia vid nezakonnykh diian suddi yak spetsialnoho sub'iekta zlochynu: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 227 s [in Ukrainian].
- Martirosian, A. H. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za vtruchannia v diialnist osib, yaki zdiisniuiut pravosuddia: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Luts'k. 212 s [in Ukrainian].
- Oliinyk, Ya. S. (2021). Metodyka rozsliduvannia pohrozy abo nasylstva shchodo zakhysnyka chy predstavnyka osoby: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Lviv. 239 s [in Ukrainian].
- Rusanivska, D. D. (2023). Rozsliduvannia vtruchannia v diialnist zakhysnyka chy predstavnyka osoby: dys. ... d-ra filosofii: 081 Pravo. Kyiv. 260 s [in Ukrainian].
- Shnyupko, O. S. (2017). Kryminalno-pravove doslidzhennia zlochynu zavidomo nezakonni zatrymanna, pryvid, domashnii arest abo trymanna pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 282 s [in Ukrainian].
- Vorontsov, A. V. (2011). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny proty pravosuddia, yaki vchyniuiutsia sluzhbovymy osobamy orhaniv diznannia ta dosudovoho slidstva: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Odesa. 269 s [in Ukrainian].
- Zatolochnyi, V. S. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za zavidomo nezakonne zatrymanna, pryvid, domashnii arest, trymanna pid vartoiu: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Lviv. 212 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 16.10.2025 / Рецензовано 20.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Романаскас, К., (2025). Потерпілі від кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності з надання правничої допомоги. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 122-127 DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.13>.

Євген Сип

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.14>
УДК 343.36:343.985 (477)

Євген Сип

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>
e-mail: s.ye.7170@gmail.com

Тактика допиту підозрюваного в злочинах проти правосуддя

Мета статті — визначити тактичні особливості допиту осіб, які є професійними учасниками судочинства, що вчинили злочини проти правосуддя. На підставі проведених пошуків обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на високий рівень правової обізнаності цих осіб, їхню здатність до свідомої протидії слідству та застосування процесуальних гарантій як способи протидії. З'ясовано, що ефективність допиту в таких провадженнях значною мірою залежить від рівня тактичної підготовки слідчого, уміння адаптуватися до умов процесуального протистояння та дотримання правових стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини. Розкрито значення обстановки вчинення злочину для формування слідчих версій і планування допиту, наголошено на важливості вивчення особистості підозрюваного, попередньому моделюванні можливих поведінкових стратегій та альтернативних сценаріїв слідчої (розшукової) дії. Проаналізовано психологічні аспекти допиту, зокрема вплив стресу на поведінку підозрюваного, необхідність подолання захисної домінанти та налагодження ефективного комунікативного контакту. Обґрунтовано доцільність участі захисника як гаранта прав особи, проте підкреслено, що його присутність ускладнює характер слідчої (розшукової) дії та вимагає від слідчого підвищеної гнучкості. Зроблено висновки про необхідність системного підходу до організації допиту, що містить правову обґрунтованість, тактичну варіативність і психологічну підготовленість як основу ефективного отримання достовірної та допустимої інформації в межах кримінального провадження.

Ключові слова: правосуддя; злочин; слідча (розшукова) дія; допит; підозрюваний; тактичний прийом.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Постановка наукової проблеми. Вивчення проблематики допиту підозрюваних у вчиненні злочинів проти правосуддя є актуальним і науково обґрунтованим напрямом криміналістичних досліджень. Це важливо, адже злочини цієї категорії є серйозною загрозою для функціонування правової держави, оскільки посягають на інституційну основу забезпечення правосуддя, компрометують законність кримінального провадження та підривають довіру громадян до діяльності органів правопорядку. Особливості досліджуваних кримінальних правопорушень полягає в тому, що вони вчиняються особами, які за своїм службовим статусом є безпосередніми учасниками системи кримінальної юстиції, а відтак добре обізнані з процедурою досудового розслідування, тактикою слідчих (розшукових) дій, своїми процесуальними правами та механізмами їх захисту.

Допит таких осіб як підозрюваних супроводжується низкою специфічних викликів для слідчого. Підозрювані, маючи відповідну професійну підготовку, здатні чинити свідому протидію отриманню достовірної інформації, надавати процесуально безпечні для себе пояснення, користуватися механізмами замовчування, відмови від показань або умисного викривлення обставин події. За таких умов тактична підготовленість слідчого, уміння аналізувати поведінку підозрюваного та ефективно за-

Yevhen Sup

**TACTICS OF INTERROGATION
OF A SUSPECT IN CRIMES
AGAINST JUSTICE**

The purpose of the article is to determine the tactical features of interrogation of persons who are professional participants in court proceedings who have committed crimes against justice. Based on the searches conducted, the relevance of the study is substantiated given the high level of legal awareness of these persons, their ability to consciously counteract the investigation and use procedural guarantees as a means of counteraction. It is established that the effectiveness of interrogation in such proceedings largely depends on the level of tactical training of the investigator, the ability to adapt to the conditions of procedural confrontation and compliance with legal standards, in particular, the case law of the European Court of Human Rights. The author reveals the importance of the crime scene for the formation of investigative versions and interrogation planning, emphasizes the importance of studying the personality of the suspect, preliminary modeling of possible behavioral strategies and alternative scenarios of investigative (detective) action. The author analyzes the psychological aspects of interrogation, in particular, the impact of stress on the suspect's behavior, the need to overcome the defensive dominance and establish effective communication contact. The author substantiates the expediency of defense counsel's participation as a guarantor of a person's rights, but emphasizes that his presence complicates the nature of the investigative (detective) action and requires increased flexibility from the investigator. The author concludes that a systematic approach to the organization of interrogation is necessary, which includes legal validity, tactical variability and psychological preparedness as the basis for effective obtaining of reliable and admissible information within criminal proceedings.

Keywords: justice; crime; investigative (detective) action; interrogation; suspect; tactical technique.

стосовувати прийоми професійного спілкування набувають визначального значення для досягнення мети допиту.

Належна організація допиту підозрюваного у справах про злочини проти правосуддя має вирішальне значення не лише з погляду здобуття доказової інформації про подію, а й для встановлення механізму протиправних дій, мотивів, способів приховування злочину та потенційної причетності інших осіб. Вивчення змісту допиту дає змогу також розширити уявлення про обстановку вчинення діяння, що так само впливає на формування версій та визначення подальшої слідчої тактики. З огляду на зазначене, допит у таких провадженнях слід розглядати не просто як джерело доказів, а як особливо значущий засіб з'ясування істини, що потребує високого рівня процесуальної підготовки, дотримання гарантій прав підозрюваного та водночас вмілого застосування криміналістичних інструментів.

Проте наукова розробленість питань, що стосуються тактики допиту у справах про злочини проти правосуддя, залишається недостатньою. У працях, присвячених допиту як слідчій (розшуковій) дії, переважно висвітлюються загальні питання його проведення, не береться до уваги специфіка підозрюваних — представників правничих професій, а також особливості інституційного середовища, у якому вчиняються правопорушення цієї групи. Отже, існує нагальна потреба в системному дослідженні проблематики допиту підозрюваного в учиненні злочину проти правосуддя з метою розроблення ефективних тактичних підходів, які відповідатимуть як вимогам кримінального процесуального закону, так і практичним потребам органів досудового розслідування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі питання тактики допиту підозрюваного висвітлено в низці ґрунтовних досліджень, поміж яких праці А. Безносюка, В. Весельського, В. Гусевої, Н. Грищенко, В. Коновалової, В. Лукашевича, Т. Матюшкової, О. Переверзи, О. Процюк, В. Шепітька та ін. Значну увагу також приділено аналізу практики Європейського суду з прав людини у сфері кримінального провадження, що знайшло відображення в роботах Н. Борзих, В. Гвоздюк, І. Гловюк, О. Дроздова, В. Маляренка, Ю. Чорноус, В. Юрчина та інших учених. Водночас комплексне осмислення тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю підозрюваних у вчиненні злочинів проти правосуддя поки що не проводилося, що свідчить напро своєчасність цього дослідження.

Мета статті — визначити тактичні особливості допиту осіб, які є професійними учасниками судочинства та вчинили злочини проти правосуддя.

Викладення основного матеріалу дослідження. Тактичні особливості допиту професійних учасників судочинства, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень проти правосуддя, зумовлені низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, що характеризують як їхній професійний статус, так і специфіку обстановки вчинення таких злочинів. Конкретні обставини, у яких реалізується злочинний умисел осіб, що перебувають у статусі представників правоохоронних органів та органів правосуддя, безпосередньо впливають на підготовку та проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Водночас важливо враховувати не тільки організаційно-тактичну складову допиту, але й правові засади, дотримання яких є обов'язковим. Особливо важливо це в аспекті такого учасника, як підозрюваний. Відтак погоджуємося, що процесуальний статус підозрюваного є одним з найбільш уразливих з огляду на ризики порушення його прав і свобод у кримінальному провадженні. Саме на цій стадії кримінального провадження особа зазнає найбільш інтенсивного впливу з боку органів досудового розслідування, що об'єктивно вимагає від останніх чіткого усвідомлення меж своїх повноважень, неухильного дотримання приписів кримінального процесуального законодавства та міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини.

Фундаментальне значення для формування тактики допиту підозрюваного мають правові позиції Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Так, у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ чітко окреслює межі допустимої поведінки правоохоронців. Аналіз рішення дає змогу узагальнити, що затримання особи з метою допиту може бути

Yevhen Sup

**VERNEHMUNGSTAKTIK
DES BESCHULDIGTEN BEI
STRAFTATEN GEGEN DIE
RECHTSPFLEGE**

Zusammenfassung. Ziel des Artikels ist es, die taktischen Besonderheiten der Vernehmung von Personen zu bestimmen, die professionelle Teilnehmer des Gerichtsverfahrens sind und Straftaten gegen die Rechtspflege begangen haben. Auf der Grundlage durchgeführter Recherchen wurde die Aktualität der Untersuchung angesichts des hohen Grades des Rechtsbewusstseins dieser Personen, ihrer Fähigkeit zum bewussten Widerstand gegen die Ermittlungen und der Nutzung prozessualer Garantien als Mittel des Widerstands begründet. Es wurde geklärt, dass die Effizienz der Vernehmung in solchen Verfahren in hohem Maße vom Niveau der taktischen Vorbereitung des Ermittlers, der Fähigkeit zur Adaption an die Bedingungen der prozessualen Konfrontation und der Einhaltung rechtlicher Standards, insbesondere der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte, abhängt. Offengelegt wurde die Bedeutung der Tatumgebung für die Bildung von Ermittlungsversionen und die Planung der Vernehmung; betont wurde die Wichtigkeit der Untersuchung der Persönlichkeit des Beschuldigten, der vorherigen Modellierung möglicher Verhaltensstrategien und alternativer Szenarien der Ermittlungshandlung. Analysiert wurden psychologische Aspekte der Vernehmung, insbesondere der Einfluss von Stress auf das Verhalten des Beschuldigten, die Notwendigkeit der Überwindung der Schutzdominante und der Aufbau eines effektiven kommunikativen Kontakts. Begründet wurde die Zweckmäßigkeit der Beteiligung eines Verteidigers als Garant der Rechte der Person, wobei jedoch unterstrichen wurde, dass dessen Anwesenheit den Charakter der Ermittlungshandlung kompliziert und vom Ermittler erhöhte Flexibilität verlangt. Es wurde die Schlussfolgerung über die Notwendigkeit eines systemischen Ansatzes zur Organisation der Vernehmung gezogen, der rechtliche Begründetheit, taktische Variabilität und psychologische Vorbereitung als Grundlage für die effektive Gewinnung glaubwürdiger und zulässiger Informationen im Rahmen des Strafverfahrens beinhaltet.

виправдане винятково потребами розслідування за наявності обґрунтованої підозри. За її відсутності будь-яке затримання або тримання під вартою з метою примусити особу зізнатися, дати показання або надати іншу інформацію є неприпустимим і є порушенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До того ж застосування насильства, погроз або інших форм незаконного примусу не може розглядатися як елемент криміналістичної тактики, оскільки такі дії суперечать вимогам національного законодавства та міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини. Вони не лише нівелюють доказову цінність отриманих показань, але й підривають засади справедливого кримінального провадження.

Відповідно до міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини органи досудового розслідування не мають права затримувати особу або допитувати її, спираючись винятково на власне внутрішнє переконання або припущення щодо її винуватості. Будь-яке затримання з метою допиту має бути процесуально обґрунтованим, базуватися на достатній доказовій основі та відповідати вимогам як національного законодавства, так і Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ст. 63 Конституції України гарантує кожному право не свідчити проти себе або своїх родичів¹, що є ключовим чинником у формуванні правомірної тактики допиту.

Також неприпустимо застосовувати докази, здобуті шляхом порушення фундаментальних прав підозрюваного, зокрема, за відсутності захисника, застосування насильства, катувань або інших нелюдських і принижуючих гідність методів впливу².

Практика ЄСПЛ формує беззаперечний орієнтир для національних органів досудового розслідування, указуючи на обов'язковість надання підозрюваному процесуальних гарантій із моменту фактичного затримання, зокрема забезпечення права на захисника з першого допиту. У протилежному випадку отримані показання мають визнаватися недопустимими доказами. Отже, криміналістична тактика допиту не має суперечити основоположним правам і свободам людини, а, навпаки, зобов'язана ґрунтуватися на повазі до них, що є запорукою як законності, так і ефективності кримінального провадження³.

Неприпустимим є фізичний і психологічний тиск на підозрюваного під час допиту. Погроза катуванням, навіть без її фактичного втілення, може бути кваліфікована як негуманне поводження, якщо викликає обґрунтовані побоювання у затриманого. Це означає, що правоохоронні органи, реалізуючи тактику допиту, мають неухильно дотримуватися не лише формальних вимог кримінального процесуального законодавства, а й стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁴.

Тактика допиту має ґрунтуватися винятково на дозволеніх законом прийомах, що відповідають критеріям допустимості доказів. Застосування практики ЄСПЛ у цій сфері не лише мінімізує ризик порушення прав людини, а й гарантує допустимість зібраних доказів у суді. Це має прямий вплив на ефективність і якість досудового розслідування, фор-

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>.

² Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Афанасьєв проти України» від 05.04.2005 р. (заява № 38722/02). Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239#Text ; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.07.2011 р. (заява № 42310/04). Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text ; Рішення Європейської комісії з прав людини у справі «Аксой проти Туреччини» від 18.12.1996 р. (заява № 21987/93). Precedent.in.ua. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/aksoj-protyv-turtsyy/> (дата звернення: 22.11.2025) ; Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гедфен проти Німеччини» від 01.06.2010 р. (заява № 22978/05). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-179168%22%7D>].

³ Гвоздюк В. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Юридична психологія*. 2020. Т. 27. № 2. С. 99 – 100.

⁴ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гедфен проти Німеччини» від 01.06.2010 р. (заява № 22978/05). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-179168%22%7D>].

мує довіру до правоохоронної системи та слугує підґрунтям для подальшого професійного розвитку її представників⁵.

Допит має проводитися безпосередньо слідчим, оскільки саме ця особа відповідає за повноту та достовірність зібраних доказів. Доручення проведення допиту іншій особі позбавляє слідчого можливості безпосередньо оцінити комунікативні реакції підозрюваного, що є критичним у складних слідчих ситуаціях. Водночас допустимим та доцільним є залучення до допиту спеціаліста, зокрема психолога, який має спеціальні знання у сфері діагностики психоемоційного стану особи, зокрема за умов стресового навантаження або потенційної загрози для її життя⁶.

Щодо організаційно-тактичних засад допиту підозрюваних, тут слід звернути увагу на те, що професійні учасники судочинства (слідчі, прокурори, судді, оперативні працівники), підозрювані в учиненні злочинів проти правосуддя зазвичай мають глибокі знання процесуального законодавства та тактичних прийомів, що формує високий рівень процесуальної обізнаності. Це зумовлює підвищений рівень тактичної складності під час їх допиту. Такі особи здатні свідомо протидіяти встановленню істини, даючи формально логічні, однак змістовно неповні або викривлені показання, прикриваючись правом на мовчання або зловживаючи процесуальними правами. У цих умовах вагомого значення набуває попереднє з'ясування анкетних даних особи, особливостей обставини вчинення кримінального правопорушення: місця, часу, соціального й правового контексту, а також способу взаємодії з іншими особами.

Типовою рисою обставини, у якій вчиняються кримінальні правопорушення проти правосуддя, є її зв'язок із професійною діяльністю підозрюваного та реалізацією ним службових повноважень. Як свідчить практика, така діяльність найчастіше реалізується в умовах очевидності (у присутності потерпілих, свідків, інших фігурантів), що дає змогу викремити всіх осіб, які потенційно мають інформацію про обставини, які підлягають з'ясуванню під час розслідування.

У допиті підозрюваного надзвичайно важливо актуалізувати ці обставини з метою верифікації наданих ним відомостей шляхом порівняння їх з показаннями інших учасників кримінального провадження. Окрім того, важливо врахувати специфіку простору: службові кабінети, зали судових засідань, інші місця провадження процесуальних дій. Усе це дає змогу уточнити обсяг можливих джерел слідової інформації.

Окрему увагу слід приділяти часовому аспекту вчинення злочину, оскільки професійна діяльність учасника процесу має чітко регламентований характер. Це створює передумови для відтворення детального хронологічного ланцюга подій, що також може застосовуватися як орієнтир у допиті для виявлення суперечностей у показаннях учасників кримінального провадження. Аналіз обставини також допомагає сформулювати запитання, які уточнюють логіку дій підозрюваного в конкретних умовах, які підкреслюють значення для реконструкції мотивації, мети й форми вини.

Високий рівень тактичної складності мають ситуації, у яких факт вчинення злочину підтверджується лише непрямыми доказами або відсутні очевидці. У такому разі тактика допиту має бути орієнтована на збирання дрібних даних, уточнення обставин часу, місця, дій підозрюваного, логіки його поведінки у складних умовах. Це дає змогу виявити можливі суперечності в показаннях та зіставити їх з іншими доказами⁷.

Окремої уваги заслуговують випадки, коли злочин супроводжується фізичним або психологічним впливом на інших осіб, зокрема, для отримання показань, примушування до визнання вини. У таких ситуаціях допит має містити блок запитань, пов'язаний із виявленням фактів перевищення службових повноважень, перевіркою мотивів застосування примусу, умов його реалізації. Значущим у цьому контексті є також аналіз протоколів, висновків експертів і результатів інших процесуальних

Schlüsselwörter: Rechtspflege, Verbrechen, Ermittlungshandlung, Vernehmung, Beschuldigter, taktischer Griff.

Yevhen Sup

TACTIQUES D'INTERROGATION D'UN SUSPECT DANS DES CRIMES CONTRE LA JUSTICE

Cet article vise à déterminer les caractéristiques tactiques de l'interrogatoire des personnes impliquées dans le processus judiciaire et ayant commis des infractions contre la justice. Les recherches menées justifient la pertinence de cette étude, compte tenu du haut niveau de connaissance juridique de ces personnes, de leur capacité à s'opposer consciemment à l'enquête et à invoquer les garanties procédurales comme moyens de défense. Il apparaît que l'efficacité de l'interrogatoire dans de telles procédures dépend largement du niveau de formation tactique de l'enquêteur, de sa capacité d'adaptation aux conditions de la confrontation procédurale et du respect des normes juridiques, notamment de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. L'article met en lumière l'importance des circonstances de l'infraction pour l'élaboration des hypothèses d'enquête et la planification de l'interrogatoire, et souligne l'importance d'étudier la personnalité du suspect, de modéliser au préalable les stratégies comportementales possibles et d'envisager différents scénarios d'action d'enquête. Les aspects psychologiques de l'interrogatoire sont analysés, en particulier l'influence du stress sur le comportement du suspect, la nécessité de surmonter les mécanismes de défense dominants et d'établir un contact communicatif efficace. L'opportunité de la participation d'un avocat de la défense en tant que garant des droits de l'individu est justifiée. Cependant, il est souligné que sa présence complexifie la nature de l'enquête et exige une plus grande souplesse de la part de l'enquêteur. Il est conclu qu'une approche systématique de l'organisation des interrogatoires est nécessaire. Cette approche doit reposer sur une justification juridique, une adaptabilité tactique et une préparation psychologique afin d'obtenir efficacement des informations fiables et recevables dans le cadre de la procédure pénale.

Mots-clés : justice; crime; action d'enquête (recherche); interrogatoire; suspect; technique tactique.

⁵ Гвоздюк В. Тактика допиту підозрюваного в кримінальному провадженні відповідно до практики Європейського суду з прав людини. *Юридична психологія*. 2020. Т. 27. № 2. С. 100.

⁶ Гусева В. О. Особливості тактики допиту підозрюваного під час розслідування посягань на життя працівників правоохоронного органу. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. № 2 (82). С. 221 – 226.

⁷ Гусева В. О. Зазнач. твір.

**ТАКТЫКА ПРЭСЛУХАНІА
ПОДЕЙРЖАНЕГО О
ПОПЕЛНЕНІЕ ПРЭСТЭПСТВ
ПРЭСІВКО ВЫМІАРОВІ
СПРАВЕДЛІВОСЦІ**

Celem artykułu jest określenie cech taktycznych przesłuchania osób, które są profesjonalnymi uczestnikami postępowania sądowego, którzy popełnili przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości. Na podstawie przeprowadzonych poszukiwań, zasadność badania jest uzasadniona, biorąc pod uwagę wysoki poziom świadomości prawnej tych osób, ich zdolność do świadomego przeciwdziałania śledztwu i wykorzystania gwarancji procesowych jako sposobu przeciwdziałania. Ustalono, że skuteczność przesłuchania w takim postępowaniu w dużej mierze zależy od poziomu wykształcenia taktycznego śledczego, umiejętności dostosowania się do warunków konfrontacji procesowej oraz przestrzegania standardów prawnych, w szczególności orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Autor ujawnia znaczenie okoliczności przestępstwa dla tworzenia wersji śledczych i planowania przesłuchań, podkreśla znaczenie badania osobowości podejrzanego, wstępnego modelowania możliwych strategii behawioralnych i alternatywnych scenariuszy działań śledczych (detektywistycznych). Autor analizuje psychologiczne aspekty przesłuchania, w szczególności wpływ stresu na zachowanie podejrzanego, konieczność przełamania dominacji obronnej i nawiązania skutecznego kontaktu komunikacyjnego. Autor uzasadnia celowość udziału obrońcy jako gwaranta praw osoby, ale podkreśla, że jego obecność komplikuje charakter czynności śledczych (wykrywczych) i wymaga od śledczego większej elastyczności. Autor konkluduje, że konieczne jest systemowe podejście do organizacji przesłuchania, które obejmuje zasadność prawną, zmienność taktyczną i przygotowanie psychologiczne jako podstawę skutecznego uzyskiwania wiarygodnych i dopuszczalnych informacji w ramach postępowania karnego.

Słowa kluczowe: wymiar sprawiedliwości; przestępstwo; działania śledcze (detektywistyczne); przesłuchanie; podejrzany; technika taktyczna.

дій, які можуть підтверджувати або спростовувати показання підозрюваного.

Нарешті, тактика допиту має враховувати вплив зовнішніх чинників на готовність підозрюваного давати показання. Зокрема, ситуації, пов'язані із загрозою життю підозрюваного або його близьких, страх перед іншими учасниками злочину або можливими наслідками викриття, можуть істотно впливати на його поведінку під час допиту. Визначення таких чинників потребує від слідчого не лише професійної підготовки, а й високої емоційної компетентності, уміння налагоджувати контакт і формувати атмосферу процесуальної безпеки для допитуваного⁸.

Ще однією особливістю допиту підозрюваних у досліджуваних категоріях справ є те, що в них зазвичай беруть участь ще й їхні захисники. Це також має враховуватися і під час визначення тактики проведення слідчої (розшукової) дії, оскільки додатковий учасник об'єктивно інакше впливає на процес комунікації між слідчим і підозрюваним. Тим паче, що правова підтримка дасть змогу останньому чітко дотримуватися обраної лінії захисту, уникати відповідей на ключові запитання, застосовувати положення процесуального законодавства на свою користь, а іноді залягувати строки досудового розслідування або перешкоджати збиранню доказів.

Присутність захисника під час допиту підозрюваного, беззаперечно, є важливим елементом гарантування прав і свобод особи, зокрема права на захист, передбаченого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. З іншого боку, участь захисника ускладнює процесуальні умови проведення допиту. Доволі часто правова позиція сторони захисту формується з урахуванням доктрини свободи від самовикриття, що призводить до відмови підозрюваного від надання показань, акценту на прогалинах у доказовій базі сторони обвинувачення та формальній протидії допиту⁹. За таких умов ефективність слідчої діяльності значною мірою залежить від рівня підготовки слідчого, його професійної гнучкості, комунікативних навичок, подекуди — знання психології та здатності до імпровізації в умовах процесуального протистояння між сторонами кримінального провадження.

Відтак допит підозрюваного у злочинах проти правосуддя має бути ретельно спланованим. Такий план має передбачати не лише послідовність і зміст питань, а й альтернативні сценарії поведінки кожного з учасників допиту, включно із захисником. Доцільним є прогнозування реакцій підозрюваного на окремі питання, а також визначення гнучких тактичних рішень, які дають змогу коригувати хід допиту в реальному часі.

Особливої уваги потребує етап попередньої підготовки, який має містити всебічне збирання вихідної інформації про підозрюваного та його захисника, аналіз їхнього процесуального досвіду, попередньої поведінки в аналогічних ситуаціях, соціальних і психологічних характеристик, рівня правової підготовки, можливих стратегій протидії. На підставі отриманих даних слідчий повинен сформулювати кілька тактичних версій, які б ураховували як потенційні варіанти розвитку слідчої (розшукової) дії, так і способи реагування на процесуальні або психологічні впливи з боку сторони захисту.

Отже, допит підозрюваного за участю захисника має здійснюватися в межах організаційно-тактичної моделі, яка поєднує чітке планування, правову обґрунтованість, гнучкість і дотримання етичних та процесуальних стандартів, що забезпечує отримання допустимої, достовірної та значущої інформації в умовах активного процесуального протистояння.

Щодо психологічних аспектів допиту, ми вважаємо, що вони відіграють ключову роль у забезпеченні його ефективності. Поміж таких аспектів ми виокремлюємо психологічні умови встановлення контакту з підозрюваним, особливості його поведінки під впливом стресу, а також способи подолання і нейтралізації захисної позиції, яка набуває характеру зловживання процесуальними правами — психологічної установки

⁸ Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / В. К. Весельський, В. С. Кузьмичов, В. С. Мацишин, А. В. Старушкевич. Київ, 2004. С. 60–61 ; Гусева В. О. Зазнач. твір.

⁹ Грищенко Н. В. Тактика допиту підозрюваного з участю захисника : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. С. 184–187.

на захист власних прав. У цьому контексті надзвичайно важливою є здатність слідчого формувати й підтримувати психологічний контакт із підозрюваним, що є необхідною умовою конструктивної комунікації та мінімізації ризику відмови від надання показань або їх умисного викривлення.

Важливо враховувати, що поведінка особи під час допиту нерозривно пов'язана зі стресовим навантаженням, яке може проявлятися через вербальні та невербальні реакції, зміни емоційного фону, зниження критичності мислення або, навпаки, посилення оборонних психологічних механізмів. Нехтування цими вимогами свідчить не лише про недовліки професійної підготовки слідчого, а й істотно знижує ефективність досудового розслідування загалом. Одним із ключових викликів є необхідність одночасного контролю великої кількості каналів надходження інформації: вербальних і невербальних реакцій, інтонацій, пауз, міміки, жестів, пози, дихання та інших проявів. Установлення неправдивості інформації можливе лише за умов, коли слідчий здатен інтегрувати ці сигнали в єдину логічну систему аналізу.

Також у цьому зв'язку окремої уваги потребує подолання так званої «захисної домінанти» — стійкої внутрішньої установки підозрюваного на самозахист, що перешкоджає встановленню об'єктивної інформації. Слідчий повинен уміло застосовувати дозволені законом психологічні прийоми, спрямовані на зниження рівня психологічної напруги, створення атмосфери довіри й поступове усунення бар'єрів у спілкуванні.

Погоджуємося, що важливою є також здатність слідчого виявляти неправдиві показання. Сьогодні вчені визначають її як важливу складову професійної компетентності. Це вміння передбачає не лише знання основ криміналістики, але й обізнаність із психологічними аспектами поведінки допитуваних осіб. Особливо актуально це у справах щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, де слідча практика часто фіксує надання завідомо неправдивих показань. Успішне виявлення брехні ґрунтується на ретельній підготовці до допиту, яка має містити вивчення матеріалів кримінального провадження, особистості підозрюваного, аналіз його поведінкових рис, а також попереднє складання докладного плану допиту.

До найбільш характерних ознак обману належать атипові мовленнєві паузи, заминки перед відповіддю, мовленнєві помилки, зміни тембру голосу або його нестабільність. У межах сучасної криміналістичної тактики розроблено низку ефективних прийомів виявлення неправдивих показань: поступове пред'явлення доказів, застосування методу непрямого допиту, раптова зміна темпу ведення слідчої дії, концентрація на слабких місцях допитуваного, моделювання ситуації, у якій створюється враження про повну поінформованість слідчого тощо. Отже, знання з юридичної психології є не просто допоміжним інструментом, а необхідною умовою для ефективної реалізації повноважень слідчого. Саме здатність розпізнати і нейтралізувати деструктивні поведінкові стратегії підозрюваного визначає як успішність допиту, так і ефективність досудового розслідування в цілому¹⁰.

Не менш важливим елементом після завершення допиту є перевірка й оцінка отриманої інформації. Докази, здобуті під час допиту, мають бути предметом детального аналізу з урахуванням їхньої допустимості, достовірності та процесуальної значущості. Допустимість передбачає дотримання процесуальних вимог під час їх отримання, достовірність — відповідність отриманої інформації об'єктивній дійсності, а значущість — її здатність впливати на встановлення обставин кримінального правопорушення. Оцінювання показань має супроводжуватися критичним аналізом та, за необхідності, перевіркою їх іншими процесуальними способами з метою усунення сумнівів щодо їхньої автентичності та правомірності.

Отже, організаційно-тактичні засади допиту підозрюваних у кримінальних правопорушеннях проти правосуддя містять систему взаємопов'язаних процедур, моделей, алгоритмів, тактичних прийомів і психологічних рекомендацій, спрямованих на забезпечення одночасної реалізації такої мети: дотримання законності, ефективне здобуття доказової інформації, захист прав учасників кримінального провадження та підвищення професійної майстерності слідчого у складних ситуаціях комунікації.

Висновки. Тактика допиту професійних учасників судочинства, які набули статусу підозрюваних у справах щодо кримінальних правопорушень проти правосуддя, має ґрунтуватися на ретельному аналізі обстановки вчинення діяння, урахуванні високого рівня процесуальної підготовки допитуваного та прогнозуванні його поведінкових стратегій. Це дає змогу сформувати цілісну інформаційну картину злочину та забезпечити ефективність здобуття доказів у межах кримінального провадження. Саме тому тактична підготовка слідчого набуває особливої значущості, оскільки саме вона забезпечує ефективність отримання об'єктивної інформації та збереження балансу між законністю та доцільністю проведення допиту.

Особливе значення у проведенні допиту має дотримання правових позицій Європейського суду з прав людини, що є запорукою допустимості отриманої інформації та захисту прав і свобод учасників кримінального провадження. Їх неухильне дотримання є важливою складовою будь-якої слідчої (розшукової) дії, а тим паче тих, що проводяться за участю підозрюваного.

Наголошено, що присутність захисника на допиті в цих категоріях справ є поширеною і, з одного боку, є важливою процесуальною гарантією, а з іншого — ускладнює комунікативну взаємодію та вимагає від слідчого гнучкості, адаптивності та ретельного планування цієї слідчої (розшукової) дії. Ефективність допиту значною мірою залежить від урахування психологічних аспектів поведінки під-

¹⁰ Чорноус Ю., Власенко С. Особливості тактики допиту в процесі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Юридична психологія*. 2022. Т. 30. № 1. С. 77–78.

озрюваного, зокрема формування довірливого контакту, подолання «захисної домінантності» та зниження рівня стресового навантаження. Завершальний етап допиту має містити критичну оцінку отриманої інформації з позицій її достовірності, значущості та процесуальної допустимості, що створює підґрунтя для подальших слідчих (розшукових) дій. Отже, організаційно-тактичні засади допиту підозрюваних у кримінальних провадженнях проти правосуддя є системою взаємопов'язаних дій, які мають забезпечувати досягнення процесуальної мети кримінального провадження з неухильним дотриманням принципів законності, змагальності та захисту прав особи.

References

- Chornohus Yu., Vlasenko, S. (2022). Osoblyvosti taktyky dopytu v protsesi rozsliduvannia nezakonnogo zavolodinnia transportnym zasobom. *Yurydychna psykholohiia*, 30(1), 74–79 [in Ukrainian].
- Hryshchenko N. V. (2012). Taktyka dopytu pidozriuvanoho z uchastiu zakhysnyka (Dysertatsiia kandidata yurydychnykh nauk, 12.00.09). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Husieva V. O. (2018). Osoblyvosti taktyky dopytu pidozriuvanoho pid chas rozsliduvannia posiahan na zhyttia pratsivnyka pravookhoronnoho orhanu. *Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka*, 2(82), 221–226 [in Ukrainian].
- Hvozdiuk V. (2020). Taktyka dopytu pidozriuvanoho v kryminalnomu provadzhenni vidpovidno do praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Yurydychna psykholohiia*, 27, 95–102 [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
- Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudy «Sprava Afanasiev proty Ukrainy» (zaiava No. 38722/02): vid 5 kvit. 2005 r [Decision of the European Court of Human Rights «Case of Afanasiev v. Ukraine» (application No. 38722/02) from April 5, 2005]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239#Text [in Ukrainian].
- Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudy «Sprava Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrainy» (zaiava No. 42310/04): vid 21 lyp. 2011 r [Decision of the European Court of Human Rights «Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine» (application No. 42310/04) from July 21, 2011]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text [in Ukrainian].
- Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny «Sprava Hefhen proty Nimechchyny» (zaiava No. 22978/05): vid 1 cherv. 2010 r [Decision of the European Court of Human Rights «Case of Gäfgen v. Germany» (application No. 22978/05) from June 1, 2010]. (n.d.). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-179168%22%7D>.
- Rishennia Yevropeiskoi komisii z prav liudyny «Sprava Aksoi v. Turtsii» (zaiava No. 21987/93): vid 18 hrud. 1996 r [Decision of the European Commission of Human Rights «Case of Aksoy v. Turkey» (application No. 21987/93) from December 18, 1996]. (n.d.). precedent.in.ua. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/08/aksoj-protyv-turtsyy/> [in Ukrainian].
- Veselskyi V. K., Kuzmichov V. S., Matsyshyn V. S., Starushkevych A. V. (2004). *Osoblyvosti provadzhennia dopytu pidozriuvanoho (obvynuvachenoho) z metoiu nedopushchennia tortur ta inshykh porushen prav liudyny: Posibnyk*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy. 148 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 07.11.2025 / Рецензовано 07.12.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

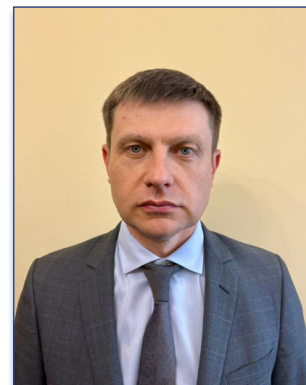
Приклад цитування:

Суп, Є., (2025). Тактика допиту підозрюваного в злочинах проти правосуддя. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 128–134. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.14>.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.15>
УДК 343.985 (477)

Олександр Таркан

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>
e-mail: oleksandrartarkan7@gmail.com

Олександр Таркан

Планування розслідування в умовах протидії

Досліджено планування досудового розслідування як багатокomпонентну інтелектуально-тактичну діяльність, що набуває особливої актуальності в умовах протидії. Мета роботи — з'ясувати особливості планування розслідування кримінальних правопорушень за наявності деструктивного впливу з боку фігурантів провадження або інших зацікавлених осіб. Установлено, що в таких умовах планування виконує не лише організаційно-координуючу, а й прогностичну, адаптивну та інші функції. Наголошено на необхідності включення до плану альтернативних варіантів дій, спрямованих на нейтралізацію впливу на джерела доказів, попередження фальсифікацій, тиску на учасників провадження та інших форм перешкоджання. Запропоновано розглядати протидію як джерело аналітичної інформації для побудови слідчих версій і прогнозування розвитку ситуації. Обґрунтовано, що ефективне планування в умовах протидії забезпечує стійкість розслідування до зовнішніх утручань, сприяє досягненню мети кримінального провадження та потребує подальшого комплексного методологічного опрацювання в межах криміналістичної науки.

Ключові слова: досудове розслідування; кримінальне провадження; протидія розслідуванню; планування; слідчий.

Постановка наукової проблеми. Під час розслідування, судового розгляду або оперативної перевірки прогностичні рекомендації відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективного планування. Вони спрямовані на формування та перевірку слідчих версій, аналіз процесуальних і оперативних ситуацій, а також на ухвалення обґрунтованих тактичних рішень. Планування дає змогу визначити оптимальний набір тактичних прийомів, що забезпечують вплив на ситуацію загалом або на її окремі елементи. Це так само сприяє підвищенню ефективності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій. Завдяки прогностичним оцінкам створюються передумови для більш точного уявлення можливих напрямів розвитку слідчої, судової або оперативної ситуації, а також для визначення найефективніших засобів впливу з метою досягнення бажаного результату¹.

Зазначене свідчить, що в умовах протидії розслідуванню та судовому розгляду актуалізується значення планування. Воно стає не лише інструментом упорядкування слідчих (розшукових) і процесуальних дій, а й засобом нейтралізації потенційних загроз і ризиків, пов'язаних із умисним перешкоджанням стороні захисту, свідків або інших учасників провадження, спрямованих на затягування розслідування або судового розгляду, фальсифікації доказів або створення інших перешкод на шляху з'ясування всіх обставин справи по суті. Ефективне планування дає змогу передбачати можливі сценарії розвитку слідчої або судової ситуації, своєчасно реагувати на зміни, забезпечувати координацію між усіма суб'єктами кримінального провадження та досягати процесуальних цілей із мінімальними витратами ресурсів і часу. Зазначене обу-

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

¹ Журавель В. Криміналістичні прогнози: форми та шляхи реалізації. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 4 (31). С. 160.

PLANNING AN INVESTIGATION IN THE CONTEXT OF COUNTERACTION

The article examines the planning of a pre-trial investigation as a multi-component intellectual and tactical activity which is of particular relevance in the context of counteraction. The purpose of the study is to find out the peculiarities of planning criminal investigation in the presence of destructive influence by the persons involved in the proceedings or other interested parties. It is established that in such circumstances, planning performs not only organizational and coordinating, but also prognostic, adaptive and other functions. The author emphasizes the need to include in the plan alternative options aimed at neutralizing the impact on the sources of evidence, preventing falsifications, pressure on the participants to the proceedings and other forms of obstruction. It is proposed to consider counteraction as a source of analytical information for building investigative versions and forecasting the development of the situation. It is substantiated that effective planning in the context of counteraction ensures the stability of the investigation to external interference, contributes to the achievement of the goal of criminal proceedings and requires further comprehensive methodological elaboration within the framework of forensic science.

Keywords: pre-trial investigation; criminal proceedings; counteraction to investigation; planning; investigator.

Oleksandr Tarkan

ERMITTLUNGSPLANUNG UNTER BEDINGUNGEN DES WIDERSTANDS

Zusammenfassung. Untersucht wurde die Planung des Vorverfahrens als eine mehrkomponentige intellektuell-taktische Tätigkeit, die unter Bedingungen des Widerstands besondere Aktualität erlangt. Ziel der Arbeit ist die Klärung der Besonderheiten der Planung der Ermittlung von Straftaten bei Vorliegen destruktiven Einflusses seitens der Verfahrensbeteiligten oder anderer interessierter Personen. Es wurde festgestellt, dass die Planung

мовляє необхідність подальших наукових досліджень, спрямованих на розроблення комплексних криміналістичних підходів до планування як інструменту прогнозування, запобігання та нейтралізації протидії в кримінальному провадженні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Планування розслідування є наскрізним принципом, що пронизує всі аспекти криміналістичної тактики. Відтак автори постійно звертаються до вивчення цієї проблематики. Вагомими є напрацювання О. Александренко, Ю. Аленіна, О. Бандурки, В. Берназа, А. Волобуєва, В. Галагана, В. Гусєвої, В. Дрозд, В. Журавля, О. Капліної, Н. Карпова, О. Ковальової, О. Мартовицької, А. Мовчана, О. Олішевського, В. Плетенеця, М. Погорецького, О. Пчеліної, Р. Степанюка, В. Тіщенко, О. Ханя, С. Чернявського, В. Шевчука, В. Шепітька та ін.

Окремі аспекти планування розкрито й крізь призму проблеми нейтралізації протидії розслідуванню та судовому розгляду. Зокрема, В. Бахін зауважував, що тактична складова слідчої діяльності полягає у застосуванні спеціальних способів дій, спрямованих на здобуття доказової інформації, що реалізується через вибір і застосування тактичних прийомів, адаптованих до конкретної слідчої ситуації, з метою подолання перешкод і протидії встановленню об'єктивної істини².

О. Александренко зауважує, що організаційні аспекти розслідування охоплюють сукупність заходів, які забезпечують його ефективне та раціональне проведення, зокрема планування, підготовку до проведення слідчих дій, застосування науково-технічних засобів, а також налагодження взаємодії з оперативними підрозділами³. В. Піддубний також визначає планування як організаційну засаду кримінального провадження⁴.

Значення планування чітко простежується і в судовій діяльності. Р. Мудрецький наголошує, що судовий розгляд супроводжується низкою організаційних ускладнень, зумовлених, зокрема, умисним створенням перешкод сторонами кримінального провадження. Такі труднощі особливо загострюються у багатоepізодних справах за участю значної кількості осіб, що об'єктивно потребує від судді високого рівня процесуального менеджменту. За цих умов ключового значення набуває чітке планування судового розгляду, належна підготовка кожного його етапу та визначення оптимальної послідовності судових дій. Недаремно в структурі діяльності судді вчений виокремлює проєктний елемент, пов'язаний із плануванням і моделюванням судового дослідження, а також із прогнозуванням умов для його належного здійснення⁵.

Отже, вітчизняна наукова думка загалом сходить на тому, що планування є ключовою складовою діяльності, спрямованою на подолання та нейтралізацію протидії як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, попри визнання його значущості, проблема планування в умовах активної протидії до сьогодні не отримала комплексного й системного опрацювання.

Так і питання організації та планування розслідування кримінальних правопорушень, попри стійкий науковий інтерес, залишаються дискусійними й недостатньо вирішеними. Це зумовлено, насамперед, постійними змінами в структурі та функціюванні органів досудового розслідування, оновленням нормативно-правової бази, що регламентує їхню діяльність, трансформаціями кримінального процесуального законодавства, а також стрімким розвитком комп'ютерних, цифрових і телекомунікаційних технологій, які дедалі активніше впроваджуються в усі сфери

² Бахін В.П. Криміналістика. Проблеми та думки (1962–2002). Київ, 2002. С. 116, 119.

³ Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. С. 126.

⁴ Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2020. С. 23.

⁵ Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. С. 60, 64–65.

суспільного життя, зокрема й у процес виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень⁶.

Це зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на розроблення комплексних криміналістичних підходів до планування як інструменту прогнозування, запобігання та нейтралізації протидії в кримінальному провадженні.

Мета статті — визначити особливості планування розслідування в умовах протидії.

Викладення основного матеріалу дослідження. Планування розслідування кримінальних правопорушень у діяльності слідчого постає як багатоаспектний і комплексний процес, що охоплює як інтелектуальну, так і організаційно-тактичну компоненти. Воно реалізується через створення ситуативно зумовленої моделі розслідування, яка забезпечує впорядкованість, цілеспрямованість і оптимізацію всієї діяльності з досудового розслідування. Практичне значення планування полягає в ефективному розв'язанні як стратегічних, так і проміжних тактичних завдань кримінального провадження. У цьому контексті слідчий не лише висуває обґрунтовані версії механізму винчнення кримінального правопорушення, а й визначає шляхи їх перевірки, напрями збирання доказової інформації, методи та засоби подолання інформаційного дефіциту, а також розподіляє наявні ресурси⁷.

Водночас ефективність реалізації плану розслідування значною мірою корелює зі ступенем зовнішнього впливу на перебіг досудового провадження. Зокрема, вона залежить від проявів протидії з боку учасників кримінального провадження або інших заінтересованих осіб. Протидія може набувати як пасивних форм: умисне зволікання з виконанням процесуальних обов'язків, подання численних скарг, безпідставне оскарження дій слідчого чи прокурора, так і активних: тиск на свідків, знищення або приховування доказів, дискредитація сторони обвинувачення через публічні канали комунікації.

Подібні дії ускладнюють або взагалі унеможливають реалізацію запланованих слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів, викликають потребу в зміні пріоритетів розслідування, вносять корективи в логіку слідчої версії, змушують витратити додаткові ресурси на нейтралізацію деструктивного впливу. Окрім того, протидія посилює інформаційний дефіцит, спотворює або унеможливорює доступ до джерел доказової інформації, що прямо впливає на здатність досягти завдань кримінального провадження.

У таких умовах планування набуває кризового або адаптивного характеру: слідчий змушений не лише прогнозувати логіку розвитку кримінального провадження, а й вираховувати ризики цілеспрямованого його ускладнення. Як наслідок, знижується ефективність і результативність слідчої діяльності, підвищується ймовірність допущення помилок, затягуються строки розслідування, а іноді створюються передумови для уникнення кримінальної відповідальності винною особою.

Отже, наявність протидії безпосередньо впливає як на якість планування, так і на його кінцеві результати, потребуючи від слідчого гнучкості, оперативності в коригуванні планів і високого рівня професійної майстерності для мінімізації її негативних наслідків.

На практиці та в науковій літературі слушно зазначають, що розслідування планується в різних формах: усній, письмовій, цифровій — та з урахуванням рівня деталізації й обсягу (від загального стратегічного плану до конкретного, поточного або спільного з іншими учасниками кримінального провадження). Основними етапами планування є аналіз слідчої ситуації, визначення обставин, що підлягають доказуванню, постановка тактичних завдань, розроблення й уточнення плану, організація його виконання й контроль результатів. Застосування принципів гнучкості, обґрунтованості, персоналізації відповідальності, колегіаль-

unter solchen Bedingungen nicht nur eine organisatorisch koordinierende, sondern auch eine prognostische, adaptive und andere Funktionen erfüllt. Betont wurde die Notwendigkeit der Aufnahme alternativer Handlungsvarianten in den Plan, die auf die Neutralisierung der Einwirkung auf Beweisquellen, die Verhinderung von Fälschungen, von Druck auf Verfahrensbeteiligte und anderer Formen der Behinderung gerichtet sind. Es wurde vorgeschlagen, den Widerstand als Quelle analytischer Informationen für die Konstruktion von Ermittlungsversionen und die Prognose der Situationsentwicklung zu betrachten. Begründet wurde, dass eine effektive Planung unter Bedingungen des Widerstands die Resilienz der Ermittlung gegenüber externen Eingriffen gewährleistet, zur Erreichung des Ziels des Strafverfahrens beiträgt und einer weiteren komplexen methodologischen Bearbeitung im Rahmen der Kriminalwissenschaft bedarf.

Schlüsselwörter: Vorverfahren, Strafverfahren, Widerstand gegen die Ermittlung, Planung, Ermittler.

Oleksandr Tarkan

PLANIFICATION DES ENQUÊTES DANS LES CONTRE-MESURES

La planification d'une enquête préliminaire est étudiée comme une activité intellectuelle et tactique complexe, particulièrement pertinente en situation de contestation. Ce travail vise à clarifier les spécificités de la planification des enquêtes pénales en présence d'influences néfastes de la part des parties ou d'autres personnes intéressées. Il est établi que, dans ces conditions, la planification remplit non seulement des fonctions organisationnelles et de coordination, mais aussi des fonctions de prévision, d'adaptation et autres. L'importance d'intégrer au plan des options alternatives pour neutraliser l'influence sur les sources de preuves, prévenir les falsifications, les pressions sur les participants et autres formes d'obstruction est soulignée. Il est proposé de considérer la contestation comme une source d'informations analytiques pour l'élaboration de hypothèses d'enquête et la prévision de l'évolution de la situation. Il est démontré

⁶ Татарин Н. М. Концептуальні засади організації та планування розслідування кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2023. С. 59.

⁷ Татарин Н. М. Знач. твір. С. 59 — 61.

qu'une planification efficace en situation de contestation garantit la stabilité de l'enquête face aux ingérences extérieures, contribue à la réalisation des objectifs de la procédure pénale et requiert un développement méthodologique approfondi dans le cadre des sciences criminalistiques.

Mots-clés : enquête préliminaire; procédure pénale; contre-action à l'enquête; planification; enquêteur.

Oleksandr Tarkan

PLANOWANIE DOCHODZENIA W KONTAKSIE PRZECIWDZIAŁANIA

Artykuł analizuje planowanie postępowania przygotowawczego jako wieloskładnikową aktywność intelektualną i taktyczną, która ma szczególne znaczenie w kontekście przeciwdziałania. Celem badania jest poznanie specyfiki planowania postępowania przygotowawczego w obecności destrukcyjnego wpływu osób zaangażowanych w postępowanie lub innych zainteresowanych stron. Ustalono, że w takich okolicznościach planowanie pełni nie tylko funkcje organizacyjne i koordynacyjne, ale także prognostyczne, adaptacyjne i inne. Autor podkreśla konieczność uwzględnienia w planie alternatywnych wariantów działań zmierzających do neutralizacji wpływu na źródła dowodowe, przeciwdziałania fałszerstwom, naciskom na uczestników postępowania i innym formom obstrukcji. Proponuje się traktowanie przeciwdziałania jako źródła informacji analitycznych do budowania wersji śledczych i prognozowania rozwoju sytuacji. Uzasadniono, że skuteczne planowanie w kontekście przeciwdziałania zapewnia odporność śledztwa na ingerencję zewnętrzną, przyczynia się do osiągnięcia celu postępowania karnego i wymaga dalszego kompleksowego opracowania metodologicznego w ramach kryminalistyki.

Słowa kluczowe: postępowanie przygotowawcze; postępowanie karne; przeciwdziałanie śledztwu; planowanie; śledczy.

ності й індивідуалізації дає змогу забезпечити ефективну реалізацію планів у мінливих умовах розслідування.

Сутність планування розслідування кримінальних правопорушень учені пропонують аналізувати крізь призму його характерних ознак, які визначають специфіку цієї діяльності. Зокрема, планування має здійснюватися безперервно протягом усього досудового провадження, охоплюючи всі його етапи. Його зміст є динамічним і залежить від конкретної слідчої ситуації, що може змінюватися під час розслідування. План постійно адаптується до тактичних завдань, доступних доказів, наявних людських і технічних ресурсів, часових обмежень тощо.

За своєю суттю планування є складним інтелектуальним процесом, що полягає в аналізуванні вихідної ситуації, її співвіднесенні з очікуваними результатами, прогнозуванні можливого розвитку подій та визначенні способів ефективного реагування. У цьому контексті планування орієнтується на досягнення чітко визначеної мети шляхом поетапного розв'язання тактичних завдань. Воно також передбачає високий ступінь обґрунтованості й конкретизації, що забезпечується врахуванням усього наявного обсягу релевантної, орієнтовної та доказової інформації, доступної в межах конкретного кримінального провадження⁸.

Щодо планування розслідування кримінальних правопорушень в умовах протидії, то воно має низку специфічних рис, що впливають із загальних ознак планування, але трансформуються з урахуванням загроз деструктивного впливу на слідчу діяльність. У таких умовах кожна з базових характеристик набуває посиленої актуальності, а деякі з них — якісного переосмислення.

По-перше, безперервність планування набуває виразної значущості через постійне загострення протидії. В умовах, коли фігуранти кримінального провадження або треті особи активно перешкоджають розслідуванню шляхом тиску, фальсифікацій, дезінформації, впливу на свідків тощо, слідчий або детектив змушений підтримувати постійну готовність до оперативного коригування плану, що означає фактичну відмову від статичної моделі слідчої стратегії.

По-друге, динамічність і ситуативна зумовленість планування в умовах протидії виявляється не лише у змінності слідчої ситуації, а й у необхідності передбачати можливі сценарії дещо протиправного втручання. План має не тільки враховувати характер і механізм злочину, але й містити превентивні або компенсаторні заходи, що нейтралізують потенційні ризики, пов'язані з тиском, підкупом, знищенням доказів або дискредитацією учасників провадження.

По-третє, розумовий характер планування загострюється через ускладненість інформаційного середовища. Слідчий не лише осмислює фактичні обставини справи, а й аналізує інструменти ймовірної протидії, її суб'єкти, мотиви та можливості впливу. Це передбачає моделювання альтернативних слідчих ситуацій, оцінювання ймовірних тактик деструктивного впливу, а також вибір найбільш ефективних засобів тактичної відповіді.

По-четверте, цілеспрямованість у контексті протидії означає не просто досягнення мети досудового розслідування, а й необхідність реалізації додаткових завдань, пов'язаних з гарантуванням цілісності та стабільності процесу: захисту учасників, збереження доказів, недопущення компрометації кримінального провадження.

Нарешті, обґрунтованість і конкретність плану в умовах протидії передбачає ще глибший рівень деталізації. Планування має базуватись на ретельному аналізуванні не тільки доказової інформації, а й оперативних даних про наявність корупційних або кримінальних зв'язків, ресурсного потенціалу фігурантів справи, а також їхнього впливу на органи влади або бізнес-структури. Це дає змогу не лише реагувати на протидію, а й проактивно нейтралізовувати її ще до початку.

⁸ Татарин Н. М. Зазнач. твір. С. 23 — 231.

Отже, у контексті протидії планування розслідування трансформується з інструмента організації тактичних дій у засіб комплексного забезпечення стійкості та ефективності всієї стратегії кримінального провадження.

Не можна оминати увагою той факт, що на планування розслідування в умовах протидії безпосередньо впливає низка чинників. Насамперед, важливими є вид і характер протидії: приховування злочину, наявність корупційних зв'язків, надання неправдивих показань, тиск на слідчого або інших учасників провадження, фальсифікація (фальшування) доказів тощо. Кожна з цих форм протидії передбачає потребу у відповідних методах нейтралізації, які мають бути заздалегідь включені до плану розслідування.

Ключовим є також ситуаційний підхід до планування, що враховує змінність слідчої обстановки та необхідність гнучкої адаптації плану. Слідчий має проєктувати не лише основну модель слідчих (розшукових) і процесуальних дій, а й альтернативні варіанти дій на випадок загострення протидії. З огляду на це, планування має містити багатоваріантність тактичних рішень, прогнозування змін слідчої ситуації та розроблення засобів і заходів реагування на ці зміни.

Особливого значення набуває якість вихідної інформації, на підставі якої формуються слідчі версії. Протидію розслідуванню слід визначати не лише як ускладнювальний чинник, а й як джерело цінної інформації про механізм учинення злочину, його учасників і взаємозв'язки між ними. Цей підхід потребує включення аналізу проявів протидії до процесу побудови версій, що дає слідчому змогу глибше зрозуміти сутність злочинної діяльності.

Не менш важливо враховувати чинник інформаційної безпеки розслідування. Планування має передбачати заходи із запобігання розголошенню інформації, недопущення тиску на учасників провадження, а також моніторинг комунікацій підозрюваних шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Це дає змогу не лише убезпечити розслідування, а й своєчасно виявити нові прояви протидії.

Слід сказати й про значення своєчасного корегування плану. Динамічність протидії потребує не просто слідувати попередньо визначеному алгоритму, а постійно аналізувати обстановку, вносити зміни до плану, ураховуючи нові обставини та зміну тактичної ситуації. Це реалізує принцип ситуаційної зумовленості криміналістичної тактики як необхідну умову ефективного розслідування⁹. Отже, в умовах протидії планування слідчої діяльності має бути інтелектуально обґрунтованим, гнучким, ситуативно адаптивним і орієнтованим на виявлення, попередження й нейтралізацію деструктивних впливів, що ускладнюють досягнення мети досудового розслідування.

Також під час досудового розслідування особливого значення набуває передбачення можливих ризиків, пов'язаних із протиправним деструктивним впливом на процедуру збирання доказів. З огляду на це кожен план розслідування з огляду на визначення джерел доказової інформації та способів її отримання має формуватися не як лінійна схема дій, а як варіативна модель, що містить альтернативні алгоритми реагування. Такий підхід зумовлений тим, що будь-яке джерело доказів — матеріальне, особистісне або змішане — є потенційно вразливим до знищення, спотворення, приховування або процесуального перешкоджання внаслідок протидії з боку зацікавлених осіб.

Альтернативний варіант дій у плані розслідування має передбачати заходи, спрямовані на своєчасне виявлення ознак протидії, мінімізацію її наслідків і забезпечення збереження доказового потенціалу відповідного джерела. Йдеться не лише про резервування процесуальних рішень, а й про завчасне визначення інших можливих шляхів отримання аналогічної або еквівалентної за доказовим значенням інформації, зміну тактики проведення слідчих (розшукових) дій, залучення додаткових суб'єктів взаємодії, застосування негласних слідчих (розшукових) дій або технічних засобів фіксування тощо. Отже, альтернативність плану є інструментом нейтралізації впливу, пов'язаного із перешкоджанням, та водночас є гарантією безперервності доказування.

Зaproвадження альтернативних сценаріїв у планування розслідування дає слідчому змогу діяти проактивно, а не реактивно, зменшує залежність результатів розслідування від поведінки протидіючої сторони та підвищує стійкість слідчої діяльності до зовнішніх втручань. У цьому контексті планування набуває не лише організаційно-тактичного, а й захисного характеру, оскільки спрямоване на збереження процесуальної спроможності доказів і забезпечення досягнення завдань кримінального провадження навіть за умов активної протидії.

Висновки. Розслідування кримінальних правопорушень в умовах активної протидії потребує переосмислення традиційних підходів до планування. У таких ситуаціях планування виконує не лише організаційну, але й прогностичну, адаптивну та інші функції. Ефективне планування є необхідною умовою забезпечення стійкості та результативності слідчої діяльності, особливо за умови, коли розслідування супроводжується спробами тиску, фальсифікацій, впливу на свідків, дискредитації або інших деструктивних впливів.

Планування в умовах протидії характеризується підвищеним рівнем динамізму, ситуативної зумовленості та інтелектуальної насиченості. Воно має охоплювати не лише основні процесуальні за-

⁹ Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. С. 96—98.

вдання, а й потенційні ризики, що можуть вплинути на перебіг і результати кримінального провадження. З огляду на це, план має формуватися як варіативна модель, здатна до адаптації та оперативного коригування залежно від змін у слідчій ситуації.

Особливу увагу під час планування слід приділяти джерелам доказів. Кожне з них має оцінюватися з позицій його вразливості до впливу з боку зацікавлених осіб. У зв'язку з цим план має містити альтернативні алгоритми дій, спрямовані на збереження доказового потенціалу, запобігання втратам інформації, застосування резервних шляхів її отримання та прогнозування можливих сценаріїв перешкодження.

Отже, планування розслідування в умовах протидії постає як ключовий криміналістичний інструмент, що поєднує стратегічне мислення, тактичну гнучкість і системну організацію процесуальних дій. Його подальше наукове осмислення та розроблення відповідних методичних підходів має стати одним із пріоритетів сучасної криміналістичної теорії та практики.

References

- Aleksandrenko, O. V. (2004). Kryminalistychni problemy podolannia protydyi rozsliduvanniu: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 184 p [in Ukrainian].
- Bakhtin, V. P. (2002). Kryminalistyka. Problemy ta dumky (1962–2002). Kyiv. 268 p [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. (2002). Kryminalistychni prohnozy: formy ta shliakhy realizatsii. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 4(31). Pp. 157–161 [in Ukrainian].
- Mudretskyi, R. V. (2019). Podolannia protydyi sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenniakh: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. 263 p [in Ukrainian].
- Piddubnyi, V. V. (2020). Podolannia protydyi rozsliduvanniu zlochyniv ekonomichnoi spriamovanosti: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 260 p [in Ukrainian].
- Pletenets, V. M. (2020). Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannia protydyi dosudovomu rozsliduvanniu: monohrafiia. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka». 424 p [in Ukrainian].
- Romtsiv, O. I. (2016). Osoblyvosti podolannia protydyi pid chas rozsliduvannia zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti: dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv. 226 s [in Ukrainian].
- Tataryn, N. M. (2023). Kontseptualni zasady orhanizatsii ta planuvannia rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. 401 p [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.10.2025 / Рецензовано 07.12.2025 / Прийнято до друку 25.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Таркан, О., (2025). Планування розслідування в умовах протидії. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 135-140. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.15>.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.16>
УДК 343.985 (477)

Віталій Усатий

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>
e-mail: usatii.v.o@gmail.com

Віталій Усатий

Почеркознавчі експертизи у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень

Обґрунтовано доцільність визначення правових і тактичних заasad підготовки до призначення почеркознавчих експертиз під час розслідування господарських кримінальних правопорушень. З урахуванням складності механізму таких злочинів, що нерідко супроводжуються використанням підроблених документів, розкрито значення спеціальних знань у сфері почеркознавства для розв'язання завдань, які виходять за межі компетенції органів досудового розслідування та суду. Визначено, що ефективність експертного дослідження значною мірою залежить від якісної підготовки: правильного формулювання запитань, забезпечення достатньої кількості якісних порівняльних зразків почерку та дотримання процесуальних вимог їх відібрання. Особливу увагу приділено виокремленню типових проблем у практиці призначення експертиз і аналізу прикладів із судової практики. Обґрунтовано значення тактичних підходів до відбирання вільних, умовно-вільних та експериментальних зразків, що містять різноманітність тексту, повторюваність записів і фіксування обставин їх надання. Дійшли висновку, що тільки за умов дотримання комплексного підходу до підготовки експертизи можливе отримання достовірного висновку експерта, який матиме належну доказову силу в межах кримінального провадження.

Ключові слова: господарський злочин; економічний злочин; слідча (розшукова) дія; спеціальні знання; експертиза; почеркознавче дослідження.

Постановка наукової проблеми. Механізм учинення господарських злочинів складний, оскільки проявляється у формі як одиничних, так і багатоепізодних протиправних діянь. До таких діянь, зокрема, належить укладання низки господарсько-правових і цивільно-правових договорів. Реалізація злочинного умислу в межах подібних кримінальних правопорушень часто супроводжується використанням нікчемних договорів і підроблених (сфальшованих) документів, зокрема таких, що містять неправдиві відомості або окремі підроблені реквізити. Це зумовлює необхідність виявлення ознак фальсифікації, зокрема шляхом експертного дослідження відповідних матеріалів, доказування таких фактів і врахування їх при наданні правової оцінки діям окремого суб'єкта злочину або групи осіб, яка діяла за попередньою змовою.

Спеціальні знання у кримінальному провадженні відіграють важливу роль, адже на їх основі створюються передумови для розв'язання завдань, що виходять за межі компетенції суду й органів досудового розслідування. У межах господарських кримінальних правопорушень до таких завдань належать визначення автентичності підпису, з'ясування автора рукописного тексту тощо. Розв'язання подібних питань лежить у площині можливостей почеркознавчої експертизи, а тому доцільно визначити як її можливості, так і проблемні аспекти призначення саме в контексті розслідування господарських кримінальних правопорушень.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Почеркознавча експертиза є одним із найдавніших і водночас найбільш поширених різновидів криміналістичних експертних досліджень. Аналіз почерку проводився із судовою метою ще в період Давнього Риму та закріплювався

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

HANDWRITING EXAMINATIONS IN THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMINAL OFFENSES

The expediency of determining the legal and tactical principles of preparation for the appointment of handwriting examinations during the investigation of economic criminal offenses is substantiated. Taking into account the complexity of the mechanism of such crimes, which are often accompanied by the use of forged documents, the significance of special knowledge in the field of handwriting is revealed for solving tasks that go beyond the competence of pre-trial investigation bodies and the court. It was determined that the effectiveness of expert research largely depends on quality preparation: correct formulation of questions, provision of a sufficient number of high-quality comparative handwriting samples and compliance with procedural requirements for their selection. Particular attention is paid to the identification of typical problems in the practice of appointing expertise and analyzing examples from court practice. The value of tactical approaches to the selection of free, conditionally free and experimental samples containing text diversity, repeatability of records and fixing the circumstances of their provision is substantiated. We came to the conclusion that only under the conditions of compliance with the complex approach to the preparation of the examination, it is possible to obtain a reliable opinion of the expert, which will have the appropriate evidentiary value within the framework of criminal proceedings.

Keywords: economic crime; economic crime; investigative (research) action; expertise; expertise; calligraphy research.

Почеркознавчі експертизи у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень

в законодавстві епохи правління візантійського імператора Юстиніана (V—VI ст.). Методичні засади судово-почеркознавчої експертизи сформувалися переважно в другій половині XX століття, коли тексти документів переважно створювалися вручну¹.

Далі, із розвитком суспільства, науки та техніки вдосконалювалися не лише способи вчинення кримінальних правопорушень, але й теоретичні основи експертного дослідження почерку, які намагалися відповідати викликам часу. Проблематику почеркознавства та тактики призначення відповідних досліджень тривалий час вивчали і продовжують розроблювати провідні вчені, зокрема Л. Ароцкер, Г. Бідняк, О. Воробей, С. Гонгало, М. Грига, В. Іщенко, Е. Івакін, С. Качурін, Н. Клименко, Н. Комісарова, Т. Копильченко, З. Меленевська, Д. Мельник, М. Салтевський, Є. Свобода, С. Тюленев, О. Шведова й інші. Поміж ключових напрацювань, що знайшли висвітлення на науковій ниві на сьогодні: дослідження методики неідентифікаційних почеркознавчих досліджень, аналіз особливостей підписів за обмеженого зорового контролю, вивчення типових експертних помилок і протидії під час проведення експертиз. Проте попри значну увагу до окремих аспектів, досі недостатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані з проблемами, що виникають на етапі підготовки до призначення та безпосереднього делегування проведення почеркознавчих експертиз судовим експертам. Це й зумовлює актуальність подальших наукових пошуків у цій сфері.

Важливим досягненням є становлення природничо-наукових засад почеркознавства, зокрема вивчення механізму письма з позицій рухової анатомії та біомеханіки. Паралельно сформовано розвинений понятійно-категоріальний апарат, що забезпечує єдність теоретичних і прикладних підходів у практиці експертних досліджень. Система ознак почерку, а також критерії оцінювання їх ідентифікаційної значущості перебувають у стані постійного наукового вдосконалення. Ґрунтовно досліджено питання сталості почеркових ознак і характеру їх змін під впливом природних і штучних дестабілізуючих чинників, зокрема вікових змін, захворювань, специфічних умов письма, а також навмисного спотворення почерку виконавцем².

Суттєвого розвитку набула методика експертного дослідження складних почеркових об'єктів, що знайшло відображення в розробленні спеціалізованих методичних рекомендацій щодо аналізу записів обмеженого обсягу, цифрових позначень, підписів осіб похилого та старечого віку, рукописів, виконаних зі свідомою зміною почерку, з наслідуванням друкованих літер, незвичною для письма рукою тощо. Значно розширено можливості дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів шляхом упровадження комплексних методик, що сприяють підвищенню надійності та обґрунтованості висновків експертів.

Визнаючи наукову й практичну цінність напрацювань попередніх дослідників, погоджуємося з ученими, які вказують про недостатнє розроблення аспектів проведення судово-почеркознавчої експертизи підписів і коротких записів, виконаних із застосуванням технічних засобів і прийомів. У зв'язку з цим наявна об'єктивна потреба в подальшому теоретичному осмисленні зазначеної проблематики з урахуванням та розвитком наявних наукових здобутків, що дасть змогу ефективно реалізувати виявлений потенціал на практиці. Особливо актуальним це є в умовах XXI століття, коли розвиток судово-технічного дослідження документів безпосередньо пов'язаний зі стрімким технологічним прогресом у сфері поліграфічного та офісного обладнання, цифровізації

¹ Іщенко В. А. Становлення та розвиток почеркознавства : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. С. 18—22. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U002193>.

² Грига М. А. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с. ; Івакін Е. О. Теоретичні та методичні питання неідентифікаційних досліджень в судовому почеркознавстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 16 с. ; Копильченко Т. Ю. Експертні помилки у почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 16 с. ; Комісарова Н. О. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних в умовах обмеженого зорового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 20 с. ; Мельник Д. В. Дослідження малоінформативних підписів методом структурно-геометричних характеристик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2012. 18 с. ; Сиротенко Н., Тамошонайте Р., Абросимова В. Вирішення окремих інтеграційних завдань у судово-почеркознавчій експертизі. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. С. 135—152.

Vitaly Usatii

SCHRIFTVERGLEICHENDE GUTACHTEN BEI DER ERMITTLUNG VON WIRTSCHAFTSSTRAFTATEN

Begründet wurde die Zweckmäßigkeit der Bestimmung rechtlicher und taktischer Grundlagen für die Vorbereitung zur Anberaumung schriftvergleichender Gutachten während der Ermittlung von Wirtschaftsstraftaten. Unter Berücksichtigung der Komplexität des Mechanismus solcher Verbrechen, die nicht selten mit der Verwendung gefälschter Dokumente einhergehen, wurde die Bedeutung von Spezialwissen im Bereich der Schriftvergleichung für die Lösung von Aufgaben offengelegt, die über die Kompetenz der Organe des Vorverfahrens und des Gerichts hinausgehen. Es wurde bestimmt, dass die Effizienz der gutachterlichen Untersuchung in hohem Maße von einer qualitativen Vorbereitung abhängt: der korrekten Formulierung der Fragen, der Sicherstellung einer ausreichenden Menge qualitativer Vergleichsschriftproben und der Einhaltung der prozessualen Anforderungen bei deren Entnahme. Besonderes Augenmerk wurde auf die Herausarbeitung typischer Probleme in der Praxis der Anberaumung von Gutachten und die Analyse von Beispielen aus der Gerichtspraxis gelegt. Begründet wurde die Bedeutung taktischer Ansätze bei der Entnahme freier, bedingt freier und experimenteller Proben, welche Textvielfalt, Wiederholung von Einträgen und die Fixierung der Umstände ihrer Abgabe beinhalten. Es wurde die Schlussfolgerung gezogen, dass nur unter der Bedingung der Einhaltung eines komplexen Ansatzes bei der Vorbereitung des Gutachtens die Erlangung einer glaubwürdigen Schlussfolgerung des Experten möglich ist, die über angemessene Beweiskraft im Rahmen des Strafverfahrens verfügt.

Schlüsselwörter: Wirtschaftsverbrechen, Wirtschaftsstraftat, Ermittlungshandlung, Expertise (Gutachten), schriftvergleichende Untersuchung.

низки сфер суспільного життя тощо. Указані обставини актуалізують потребу в глибокому науковому та практичному аналізованні цієї проблеми, спрямованому на підвищення ефективності експертної діяльності у сфері почеркознавчих досліджень та коректного застосування їхніх можливостей у сфері кримінальної юстиції.

Мета статті — розкрити й схарактеризувати правові й тактичні засади підготовки до призначення почеркознавчих експертиз під час розслідування господарських кримінальних правопорушень.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі почеркознавство сформувалося як високорозвинена спеціалізована галузь теорії судової експертизи та криміналістичної техніки. Тривалий еволюційний розвиток почеркознавства характеризується системним науковим дослідженням закономірностей формування письма та почерку із залученням досягнень комплексу природничих, медичних і соціальних наук, що зумовило створення та постійне вдосконалення методики проведення почеркознавчих експертиз. У межах цієї галузі сформовано фундаментальні теоретичні положення, що ґрунтуються на даних фізіології, нейронаук, психології, психіатрії та інших суміжних дисциплін і є цілісною системою наукових знань про почерк як об'єкт ідентифікаційного експертного дослідження.

Почерк як об'єкт експертного дослідження характеризується значним інформаційним потенціалом. З одного боку, він є носієм індивідуалізувальної інформації про особу виконавця, що дає змогу розв'язувати ідентифікаційні завдання з метою встановлення конкретної особи. З іншого боку, у почерку відображаються психофізіологічні особливості людини й умови виконання письмового акту. Отже, почерк містить своєрідно задований комплекс відомостей як про особистість виконавця, так і про обставини та умови виконання рукописного тексту, що зумовлює його особливу доказову цінність у кримінальному провадженні.

Почеркознавча експертиза є дослідженням, яке проводиться у передбаченому законом порядку експертом, який має спеціальні знання у сфері почеркознавства, з метою встановлення фактів і обставин, які мають доказове значення в судових справах³. Також пропонують визначати це дослідження як «кваліфіковане експертне дослідження почеркового матеріалу, що проводиться на підставі відповідного рішення суду, органу досудового розслідування або договору із замовником з метою ідентифікації виконавця рукописного тексту або вирішення комплексу неідентифікаційних завдань відповідно до затверджених методик»⁴.

Згідно з положеннями Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз провідним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, зокрема коротких записів і підписів. Окрім цього, методика експертного дослідження передбачає розв'язання неідентифікаційних (діагностичних і класифікаційних) завдань, поміж яких установлення факту виконання рукопису під впливом сторонніх чинників; визначення статі виконавця; з'ясування його належності до певної соціально-демографічної групи (наприклад, за віковою ознакою) тощо⁵. З метою реалізації зазначених завдань експерту надається почерковий матеріал, який відображає індивідуальні ознаки письма конкретної особи в обсязі, достатньому для обґрунтованого вирішення поставлених питань. Відтак, саме такий матеріал виступає об'єктом почеркознавчої експертизи.

Результативність виконання як ідентифікаційних, так і неідентифікаційних завдань почеркознавчої експертизи значною мірою залежить від ефективної підготовки до її призначення. Саме на цьому етапі закладаються основи достовірності та повноти експертного дослідження, ви-

³ Юзішина Т. В. Проблематика проведення судово-почеркознавчої експертизи при ідентифікаційному дослідженні почерку та підписів в електронних документах. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2023. №1 (25). С. 58. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-56-61)

⁴ Тюленев С. А. Можливості почеркознавчої експертизи у розслідуванні рейдерства. Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України. 2023. № 14. С. 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2024-14-3>.

⁵ Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

**EXAMENS D'ÉCRITURE
MANUSCRITE DANS LE
CADRE DES ENQUÊTES SUR
LES INFRACTIONS PÉNALES
ÉCONOMIQUES**

L'opportunité de définir les principes juridiques et tactiques de la préparation d'une expertise graphologique dans le cadre d'enquêtes sur des infractions économiques est démontrée. Compte tenu de la complexité du mécanisme de ces infractions, souvent caractérisées par l'utilisation de faux documents, l'importance d'une expertise graphologique pointue pour résoudre des problématiques dépassant les compétences des organes d'instruction et des tribunaux est mise en évidence. Il est établi que l'efficacité de l'expertise repose en grande partie sur une préparation rigoureuse : formulation pertinente des questions, constitution d'un nombre suffisant d'échantillons graphologiques comparatifs de haute qualité et respect des exigences procédurales relatives à leur sélection. Une attention particulière est portée à l'identification des problèmes courants rencontrés lors de la désignation d'experts et à l'analyse d'exemples tirés de la jurisprudence. L'importance d'une approche tactique pour la sélection d'échantillons libres, conditionnellement libres et expérimentaux, garantissant la diversité textuelle, la reproductibilité des enregistrements et la consignation des circonstances de leur constitution, est démontrée. En conclusion, seule une approche globale de la préparation d'une expertise permet d'obtenir une expertise fiable, ayant une valeur probante appropriée dans le cadre d'une procédure pénale.

Mots-clés : crime économique; crime économique; enquête (recherche); connaissances spéciales; examen; étude de l'écriture.

значаються його можливості й межі. Належне формулювання запитань експерту, забезпечення експерта достатнім за обсягом і якістю порівняльним матеріалом, дотримання вимог до умов отримання зразків — усе це прямо впливає на інформативність об'єкта експертизи та, відповідно, на обґрунтованість висновку експерта.

У практиці часто трапляється, коли суд або слідчий орган через відсутність належної фахової підготовки або досвіду формулює завдання експерту в надто загальній, неконкретній формі, що унеможлиблює їх ефективне розв'язання.

Ще однією проблемою є подання зразків для порівняння, які не відповідають вимогам методичних рекомендацій: зібрані в неналежних умовах, зі спотворенням природних ознак почерку тощо.

Особливе значення має процесуально коректне отримання вільних (тобто створених поза експертизою у природних умовах) та експериментальних зразків (створених під контролем уповноваженої особи в межах кримінального провадження). Зокрема, на прикладі судової справи № 462/3797/21 (кримінальне провадження № 32021140000000046) можна обґрунтовано зазначити важливість цього аспекту. У межах провадження призначалася почеркознавча експертиза з метою ідентифікації виконавця підписів у документах, поданих для державної реєстрації юридичної особи. Важливим чинником, що забезпечив можливість проведення повноцінного дослідження, стало забезпечення експерта достатнім обсягом вільних та експериментальних зразків почерку підозрюваного, отриманих у межах відповідної процесуальної процедури.

Зразки були отримані в межах тимчасового доступу до речей і документів, а також добровільно надані обвинуваченим у межах досудового розслідування. Зазначені дії були оформлені належним чином і відповідали вимогам чинного кримінального процесуального законодавства. Це дало змогу експерту здійснити комплексний порівняльний аналіз та дійти категоричного висновку про те, що підписи в досліджуваних документах були виконані саме обвинуваченим. Цей висновок був визнаний судом допустимим та належним доказом і став важливим елементом доказової бази, що у поєднанні з іншими доказами обґрунтувала винуватість особи в учиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 205-1 КК України, навіть попри неодноразові заперечення сторони захисту⁶.

Водночас у практиці розслідування господарських кримінальних правопорушень можливість відібрання зразків почерку в особи ускладнюється або навіть унеможливорюється внаслідок позиції сторони захисту. Це має місце у разі, коли підозрювана або обвинувачена особа відмовляється надавати зразки почерку, посилаючись на конституційне право не свідчити проти себе (ст. 63 Конституції України). Відсутність зразків призводить до того, що експерт змушений формулювати імовірні (не категоричні) висновки, що взагалі не може провести ідентифікацію виконавця рукопису. Це суттєво знижує доказову цінність висновку експерта або навіть виключає можливість його застосування як належного доказу в суді.

Отже, систематичне ненадання або формальне надання зразків з боку учасників кримінального провадження є однією з ключових проблем, що знижують ефективність застосування судово-почеркознавчих експертиз як засобу встановлення предмету доказування у справі. З огляду на це, надзвичайно важливо забезпечити процесуально правильне відбирання як вільних, так і експериментальних зразків з дотриманням добровільності, належного фіксування процесу та з урахуванням кількісних і якісних вимог до порівняльного матеріалу.

Ще одним критично важливим чинником, що визначає ефективність і достовірність результатів почеркознавчої експертизи, є надання достатньої кількості порівняльних зразків почерку або підписів особи. Практичне підтвердження цього положення має місце у справі № 466/4886/21 (провадження № 1-кп/466/170/23), де обвинувачення стосувалося внесення завідомо неправдивих відомостей у документи, подані для державної реєстрації юридичної особи (ст. 205-1 Кримінального кодексу України).

⁶ Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 05 квітня 2023 р. у справі № 462/3797/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110015197>.

Vitaly Usatii

BADANIE PISMA RĘCZNEGO W DOCHODZENIU W SPRAWIE PRZESTĘPSTW GOSPODARCZYCH

Artykuł uzasadnia celowość określenia prawnych i taktycznych zasad przygotowania do wyznaczenia badań pisma ręcznego w toku dochodzenia w sprawie przestępstw gospodarczych. Biorąc pod uwagę złożoność mechanizmu takich przestępstw, którym często towarzyszy posługiwanie się sfałszowanymi dokumentami, autor wskazuje na znaczenie wiedzy specjalnej z zakresu pisma ręcznego dla rozwiązywania zadań, które wykraczają poza kompetencje organów ścigania i sądów. Ustalono, że skuteczność badań eksperckich w dużej mierze zależy od jakości przygotowania: prawidłowego sformułowania pytań, zapewnienia wystarczającej liczby wysokiej jakości próbek porównawczych pisma ręcznego oraz zgodności z wymogami proceduralnymi dotyczącymi ich wyboru. Szczególna uwaga poświęcona jest identyfikacji typowych problemów w praktyce wyznaczania badań oraz analizie przykładów z praktyki sądowej. Autor uzasadnia znaczenie taktycznego podejścia do pobierania próbek swobodnych, warunkowo swobodnych i eksperymentalnych, które obejmuje różnorodność tekstu, powtarzalność zapisów i rejestrowanie okoliczności ich dostarczania. Autor konkluduje, że tylko przy zintegrowanym podejściu do przygotowania ekspertyzy możliwe jest uzyskanie wiarygodnej opinii biegłego, która będzie miała odpowiednią wartość dowodową w postępowaniu karnym.

Słowa kluczowe: przestępczość gospodarcza; przestępczość gospodarcza; działania śledcze (detektywistyczne); wiedza specjalna; badanie; badanie pisma ręcznego.

На стадії досудового розслідування проведено судово-почеркознавчу експертизу з метою встановлення автентичності підписів від імені директора приватного підприємства «Західоптбуд» на договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі підприємства та на довіреності. Відповідно до визначених обставин, висновок експертизи № 5582 від 07.10.2020 р. указав на ймовірне невиконання підписів самим директором, однак висновок не набув категоричного характеру через відсутність достатньої кількості вільних зразків підписів, необхідних для повноцінного порівняльного аналізу⁷.

Ця ситуація свідчить, що обмежений порівняльний матеріал значно ускладнює визначення факту виконання підпису конкретною особою та знижує доказову цінність експертного висновку в судовому провадженні. Наслідком цього зазвичай є неможливість констатації однозначного ідентифікаційного висновку. Отже, зазначена судова справа підтверджує важливість чіткого дотримання методичних вимог до обсягу порівняльного матеріалу, що надаються на почеркознавчу експертизу, зокрема в справах щодо підроблення підписів у документах, які мають юридичну силу.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що наявність повного, якісного і репрезентативного масиву порівняльних зразків є обов'язковою умовою для отримання достовірного й значущого висновку експерта. Ненадання таких зразків не лише знижує доказову силу експертизи, але й може негативно вплинути на об'єктивність судового розгляду загалом.

Окрім цього, під час відбирання умовно-вільних зразків почерку доцільно дотримуватися низки вимог, які обумовлюють достовірність і придатність отриманих матеріалів для подальшого експертного аналізу.

По-перше, необхідна різноманітність тексту: для забезпечення повноти діагностичної бази слід залучати тексти, що містять як літерні, так і цифрові символи, слова різної довжини, а також фрагменти текстів, які містять початки та завершення рядків, абзаци, підписи, дати тощо. Такий підхід дає змогу виявити ширший спектр індивідуально-стійких ознак почерку.

По-друге, важливу роль відіграє повторюваність записів: особі доцільно запропонувати кількаразове переписування того самого тексту. Це дає змогу порівняти варіанти відтворення однакових графем і виявити закономірності, які характеризують почерк як стійку психомоторну навичку.

По-третє, необхідною умовою є фіксування процедури відбирання зразків. Уся слідча (розшукова) дія має бути детально задокументована в протоколі із зазначенням дати, часу, місця відбирання, умов (наприклад, зразки текстів), кількості наданих записів та інформації про особу, яка їх надала. Це забезпечує процесуальну допустимість зразків як джерела доказів і гарантує дотримання принципу належності доказів у кримінальному провадженні. Дотримання цих вимог відповідає як практичній, так і теоретичній засадам судової почеркознавчої експертизи й сприяє підвищенню точності висновків експертів.

Отже, зазначені недоліки істотно знижують доказову цінність висновку експерта або взагалі унеможливають його надання. Так само це може призвести до неповного дослідження обставин справи, втрати значущих доказів та ухвалення необґрунтованих процесуальних рішень. Тому актуальною є потреба в забезпеченні високого рівня професійної підготовки слідчих, прокурорів, суддів щодо основ експертного забезпечення кримінального провадження, зокрема, у сфері почеркознавства.

З метою підвищення ефективності підготовки до призначення почеркознавчої експертизи доцільним є систематичне проведення фахових тренінгів, розроблення пам'яток для практиків, а також тісна співпраця між експертними установами та правоохоронними органами щодо оптимізації алгоритмів взаємодії на етапі ініціювання експертного дослідження.

Отже, недотримання процесуального порядку під час відбирання зразків почерку або їх неналежний обсяг можуть унеможливити експертне дослідження або призвести до некатегоричних висновків, що знижує доказову силу експертизи. З іншого боку, належно організований процес отримання порівняльного матеріалу із фіксуванням, дотри-

⁷ Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 04 липня 2023 р. у справі № 466/4886/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112070000>.

манням умов добровільності та з урахуванням об'єктивних параметрів створює підґрунтя для якісного, обґрунтованого та переконливого висновку експерта.

Це підтверджує актуальність і доцільність нормативного та методичного регламентування порядку відбору порівняльних зразків, а також необхідність фахової підготовки осіб, що здійснюють такі слідчі (розшукові) дії. У перспективі це дасть змогу підвищити ефективність експертного забезпечення кримінального провадження й зміцнити доказову базу у справах, пов'язаних із підробкою документів.

Якість підготовки до призначення почеркознавчої експертизи є ключовим чинником, що визначає можливість повного, об'єктивного й науково обґрунтованого вирішення поставлених у кримінальному провадженні завдань.

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що почеркознавча експертиза відіграє ключову роль у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень, особливо коли йдеться про встановлення автентичності підписів і з'ясування виконавця рукописних текстів у підроблених документах. Доказовий потенціал таких експертиз обумовлений їх здатністю встановлювати як ідентифікаційні, так і неідентифікаційні характеристики почерку особи. Водночас результативність та надійність висновків експертів значною мірою залежать від правильності та повноти підготовчого етапу призначення експертизи. Зокрема, вирішальне значення мають коректне формулювання запитань до експерта; забезпечення його репрезентативним порівняльним матеріалом; дотримання вимог до процесуального порядку отримання зразків почерку, а також їхнього обсягу та якості.

Аналіз практичних прикладів доводить, що ненадання або надання недостатньої кількості зразків підпису / почерку унеможливує досягнення категоричних висновків, що суттєво знижує доказову силу експертизи. Окрім того, особи часто користуються правом не надавати зразки, що додатково ускладнює процедуру. У зв'язку з цим особливого значення набуває забезпечення процесуально грамотного відбирання вільних і експериментальних зразків з дотриманням таких принципів, як добровільність, повнота, фіксування обставин відбирання, повторюваність текстів і охоплення широкого спектра почеркових ознак. Отже, для забезпечення ефективності застосування почеркознавчих експертиз у кримінальному провадженні щодо господарських злочинів, необхідне комплексне поєднання правового, процесуального та тактичного підходів до організації їх підготовки та проведення. Це дасть змогу істотно підвищити якість досудового розслідування, обґрунтованість висновків експертів і, зрештою, справедливість судових рішень.

References

- Hryha M. A. (2016). Kryminalistychnе doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh za dopomohoiu tekhnichnykh pryimiv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 20 s [in Ukrainian].
- Ishchenko V. A. (2012). Stanovlennia ta rozvytok pocherkoznavstva: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 234 s [in Ukrainian].
- Ivakin E. O. (2002). Teoretychni ta metodychni pytannia neidentyfikatsiinykh doslidzen v sudovomu pocherkoznavstvi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 16 s [in Ukrainian].
- Komissarova N. O. (2003). Kryminalistychnе doslidzhennia pidpysiv, vykonanykh v umovakh obmezhenoho zorohto kontroliu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 20 s [in Ukrainian].
- Kopylchenko T. Yu. (2010). Ekspertni pomylyky u pocherkoznavchomu doslidzhenni ta shliakhy yikh podolannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 16 s [in Ukrainian].
- Melnyk D. V. (2012). Doslidzhennia maloinformatyvnykh pidpysiv metodom strukturno-heometrychnykh kharakterystyk: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. 18 s [in Ukrainian].
- Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzen: zatv. Nakazom Ministerstva yustytzii Ukrainy 08.10.1998 № 53/5 (zi zminamy) // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> [in Ukrainian].
- Syrotenko N., Tamoshunaite R., Abrosymova V. (2021). Vyrishennia okremykh intehtatsiinykh zavdan u sudovo-pocherkoznavchii ekspertyzii. *Teoriia ta praktyka sudovoї ekspertyzы i kryminalistyky*. S. 135–152 [in Ukrainian].
- Tiulieniev S. A. (2023). Mozhlyvosti pocherkoznavchoї ekspertyzы u rozsliduvanni reiderstva. *Visnyk Odeskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytzii Ukrainy*. № 14. S. 29–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-9656/2024-14-3> [in Ukrainian].
- Vyrok Shevchenkivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 04 lypnia 2023 r. u spravi № 466/4886/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112070000> [in Ukrainian].
- Vyrok Zaliznychnoho raionnoho sudu m. Lvova vid 05 kvitnia 2023 r. u spravi № 462/3797/21. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110015197> [in Ukrainian].
- Yuzishyna T. V. (2023). Problematyka provedennia sudovo-pocherkoznavchoї ekspertyzы pry identyfikatsiinomu doslidzhenni pocherku ta pidpysiv v elektronnykh dokumentakh. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*. № 1 (25). S. 56–61. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1\(25\)-56-61](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-1(25)-56-61) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.10.2025 / Рецензовано 27.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Усатий, В., (2025). Почеркознавчі експертизи у розслідуванні господарських кримінальних правопорушень. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 141-146 DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.16>.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.17>
УДК 343.97+343.98

Наталія Філіпенко

докторка юридичних наук, професорка, професор кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Ганна Спіцина

докторка юридичних наук, професорка, перша заступниця директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/000-0001-9131-0642>
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Наталія Філіпенко

Віктимологічна профілактика як складова сучасної кримінологічної політики

Досліджено віктимологічну профілактику як стратегічний напрям сучасної кримінологічної політики, що набуває особливої значущості в умовах збройного конфлікту, соціальної турбулентності та зростання латентної віктимності. Автори акцентують увагу на зміні парадигми сприйняття потерпілого від об'єкта кримінального процесу до активного суб'єкта превентивної взаємодії. Обґрунтовано необхідність інтеграції віктимологічних підходів у систему запобігання злочинності, зокрема через розвиток програм психологічної підтримки, соціальної адаптації, правового захисту, а також міжвідомчої координації. Особливу увагу приділено оперативно-розшуковій віктимології як прикладному інструменту раннього виявлення осіб із підвищеним ризиком віктимізації. Визначено основні категорії об'єктів віктимологічного впливу, поміж яких ветерани, внутрішньо переміщені особи, неповнолітні, жертви домашнього насильства, особи з девіантною поведінкою. Розкрито принципи, функції та напрями віктимологічної профілактики, її потенціал у формуванні безпечного суспільства.

Ключові слова: віктимологічна профілактика; кримінологічна політика; оперативно-розшукова віктимологія; жертва злочину; латентна віктимність; соціальна вразливість; превенція; безпека; ресоціалізація.

Постановка наукової проблеми. Після здобуття незалежності Україна постала перед складним і багатовимірним завданням не лише побудувати нові державні інституції, а й докорінно переосмислити підходи до забезпечення правопорядку та громадської безпеки. Упродовж десятиліть радянська система функціювала на засадах централізованого контролю, репресивної превенції та ідеологічного тиску, що формувало специфічну модель взаємодії між державою та громадянином — модель, у якій профілактика правопорушень зводилася переважно до адміністративного нагляду, статистичного обліку та карального впливу. Перехід до демократичної моделі управління, що передбачає децентралізацію, верховенство права, повагу до прав людини та відкритість інституцій до громадянського суспільства, відкрив нові горизонти для формування ефективної превентивної політики. Однак цей перехід супроводжувався не лише позитивними трансформаціями, а й низкою системних утрат. Однією з них стала втрата цілісного бачення профілактики правопорушень як стратегічного напрямку державної політики. У нових умовах превентивна діяльність утратила свою структурованість, стала фрагментарною, часто залежною від ситуативних рішень або обмежувалася реагуванням на вже скоєні злочини. Відсутність на-

Ганна Спіцина

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автори брали участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють, що у них немає конфлікту інтересів.

Nataliia Filipenko
Hanna Spitsyna

VICTIMOLOGY PREVENTION AS A COMPONENT OF MODERN CRIMINOLOGY POLICY

The article examines victimological prevention as a strategic direction of modern criminological policy, which acquires special significance in the conditions of armed conflict, social turbulence and the growth of latent victimhood. The author emphasizes the change in the paradigm of the perception of the victim - from the object of the criminal process to the active subject of preventive interaction. The need to integrate victimological approaches into the crime prevention system is substantiated, in particular through the development of programs of psychological support, social adaptation, legal protection, as well as interdepartmental coordination. Special attention is paid to investigative victimology as an applied tool for early identification of persons with an increased risk of victimization. The main categories of objects of victimological influence are defined, including veterans, internally displaced persons, minors, victims of domestic violence, and persons with deviant behavior. The principles, functions and directions of victimological prevention, its potential in the formation of a safe society are revealed.

Key words: victimological prevention, criminological policy, operative and investigative victimology, crime victim, latent victimhood, social vulnerability, prevention, safety, resocialization.

Nataliia Filipenko
Hanna Spitsyna

VIKTIMOLOGISCHE PRÄVENTION ALS BESTANDTEIL MODERNER KRIMINALPOLITIK

Untersucht wurde die viktimologische Prävention als strategische Richtung der modernen Kriminalpolitik, die unter den Bedingungen bewaffneter Konflikte, sozialer Turbulenzen und des Anstiegs latenter Viktimität besondere Bedeutung erlangt. Die Autorinnen akzentuieren den Paradigmenwechsel in der Wahrnehmung des Geschädigten vom Objekt des Strafprozesses zum aktiven Subjekt der präventiven Interaktion. Begründet wurde die Notwendigkeit der Integration viktimologischer Ansätze in das System der Kriminalitätsprävention, insbe-

лежної координації між органами влади, недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, а також слабка інтеграція наукових підходів до практики профілактики призвели до того, що превентивна діяльність опинилася на периферії уваги. Це особливо відчутно в умовах соціально-економічної нестабільності, зростання недовіри до правоохоронних органів та загального зниження правової культури.

У цьому контексті особливої ваги набуває формування державної кримінологічної політики — цілісної, науково обгрунтованої системи стратегічних рішень, спрямованих на запобігання злочинності, зниження її рівня та мінімізацію криміногенних ризиків. Така політика має ґрунтуватися на принципах міждисциплінарності, доказовості, дотримання прав людини та соціальної справедливості. Вона має охоплювати не лише класичні напрями профілактики, а й новітні підходи, зокрема віктимологічну профілактику, яка до сьогодні залишається недостатньо інтегрованою в національну превентивну практику.

Сьогодні в умовах нових викликів збройної агресії, масової внутрішньої міграції, цифрових загроз, зростання соціальної вразливості та психологічної травматизації населення питання відновлення системної профілактики правопорушень набуває особливої актуальності. Йдеться не лише про повернення до втрачених позицій, а й про формування якісно нової моделі превенції, що ґрунтується на принципах партнерства, науково обгрунтованості, міжвідомчої взаємодії та орієнтування на потреби людини як центральної фігури в системі безпеки. У цьому контексті віктимологічна профілактика розглядається як невід'ємна складова сучасної кримінологічної політики. Вона фокусується на захисті осіб, які стали або можуть стати жертвами злочинів, і передбачає зниження віктимності, запобігання повторній віктимізації та формування безпечного середовища для найбільш уразливих категорій населення. Її інтеграція в державну політику є відповіддю на нові соціальні реалії, породжені війною, і важливим кроком до побудови справедливого, стійкого та солідарного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз окремих аспектів сучасної віктимологічної профілактики як напрямку сучасної кримінологічної політики здійснювався у наукових розвідках таких українських кримінологів, як О. Бандурка, А. Блага, В. Голина, В. Глушков, Л. Давиденко, В. Дрьомін, А. Закалюк, О. Житний, О. Литвинов, О. Титаренко, Н. Філіпенко, В. Харченко, А. Ященко та ін. Водночас низка ключових питань, пов'язаних із профілактикою злочинності, зокрема її віктимологічним виміром, зберігає дискусійний характер і потребує подальшого наукового осмислення та концептуального опрацювання. Це особливо актуально в умовах стрімких трансформацій соціального середовища, динаміки правових змін, а також появи нових форм девіантної поведінки, зумовлених як внутрішніми, так і глобальними викликами. Повномасштабна війна, гібридні загрози, зростання рівня кіберзлочинності, поширення кібертероризму як інструменту дестабілізації суспільства — усе це не лише ускладнює криміногенну ситуацію, а й створює нові категорії жертв, які потребують захисту, підтримки та включення в систему превентивної політики. У таких умовах особливої ваги набуває переосмислення ролі віктимологічної профілактики як складової державної кримінологічної політики. Йдеться не лише про зниження віктимності окремих осіб, а й про формування стійких механізмів реагування на новітні загрози, що охоплюють як фізичну, так і цифрову безпеку. Подолання виявлених недоліків можливе лише за умови розроблення ефективної, цілісної системи профілактичних заходів, підґрунтям якої слугуватиме глибокий кримінологічний аналіз сучасних правових викликів: трансформації кримінального середовища, ескалації загроз, правових колізій, що виникають у зв'язку зі зміною безпекових пріоритетів держави, а також необхідності захисту постраждалих як повноцінних суб'єктів превентивної політики.

Мета статті — здійснити комплексний кримінологічний аналіз сучасного стану профілактики злочинності в Україні та визначити найбільш оптимальні шляхи її удосконалення з урахуванням трансформацій правового середовища, актуальних безпекових викликів (зокрема повномасштабної війни, гібридних загроз, кіберзлочинності), а також потреби в адаптації превентивної політики до умов змінної соціально-правової

реальності. Особливу увагу приділено інтеграції віктимологічної профілактики як невід'ємної складової сучасної державної кримінологічної політики, що ґрунтується на новітніх дослідженнях українських і зарубіжних учених.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз кримінологічної діяльності з позиції її превентивного потенціалу дає підстави стверджувати, що в межах широкого поняття профілактики злочинів виокремлюється особливий напрям — кримінологічна профілактика, яка постає як системна, спеціально-юридична діяльність, спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення чинників і обставин, що сприяють формуванню злочинної поведінки та створюють умови для її реалізації. Ідеться про комплекс цілеспрямованих заходів правового, соціального та інформаційного змісту, які можуть мати різний ступінь нормативної визначеності. Частина з них ґрунтується на загальних правових принципах, але не є безпосередньо врегульованою законодавством, наприклад, правове виховання, формування правосвідомості, просвітницька діяльність у громадах, розвиток правової культури через медіа та освітні платформи. Інші ж мають чітке юридичне закріплення й реалізуються спеціальними суб'єктами, уповноваженими державою, зокрема, заходи кримінологічного контролю за особами, схильними до протиправної поведінки, що здійснюють співробітники Національної поліції, органи пробації, соціального захисту, а також у межах міжвідомчих програм безпеки.

Кримінологічна профілактика в сучасних умовах набуває особливої ваги, оскільки її головна мета — не лише запобігти конкретному злочину, а й трансформувати соціальні, економічні та психологічні умови, що сприяють формуванню криміногенної поведінки. Як зазначають фахівці, «ефективна профілактика злочинності можлива лише за умови її інтеграції в загальну систему соціального управління та правової політики держави»¹.

Це передбачає як індивідуальну роботу з особами, які вже виявили ознаки девіантної або протиправної орієнтації, так і системний вплив на середовище, що продукує криміногенні чинники: безробіття, соціальну ізоляцію, дискримінацію, правовий нігілізм, утрату сенсів, посттравматичні стани, а також деструктивні інформаційні потоки. Особливої актуальності набуває профілактика в умовах повномасштабної війни, коли зростає кількість осіб із травматичним досвідом, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, а також загальний рівень соціальної напруги. У таких умовах кримінологічна профілактика має бути адаптована до нових реалій: містити елементи кризової психології, цифрової безпеки, протидії кіберзлочинності та гібридним загрозам. Розкриваючи поняття кримінологічної профілактики, важливо враховувати її міждисциплінарний характер: вона перебуває на перетині права, соціології, психології, педагогіки, інформаційної безпеки та навіть урбаністики. Як підкреслюють науковці, «сучасна профілактика злочинності потребує міждисциплінарного підходу, у якому експертна аналітика відіграє роль не лише допоміжного, а й стратегічного інструменту»². Такий підхід дає змогу не лише реагувати на вже наявні загрози, а й формувати довгострокову стратегію безпеки, орієнтовану на зміцнення соціального імунітету до злочинності. Водночас низка ключових питань у цій сфері зберігає дискусійний характер і потребує подальшого наукового осмислення та концептуального опрацювання, особливо з огляду на трансформації правового середовища, динаміку нормативних змін, а також появу нових форм девіантної поведінки, зумовлених як внутрішніми, так і глобальними викликами. Подолання виявлених недоліків можливе за умови розроблення ефективної, цілісної системи профілактичних заходів, підґрунтям якої слугуватиме глибокий аналіз сучасних правових реалій, ескалації загроз, правових колізій, а також потреба в адаптації превентивної політики до умов змінної соціально-безпекової реальності. У цьому контексті інтеграція віктимологічного компонента в кримінологічну профілактику є не лише логічним доповненням, а й стратегічною необхідністю.

sondere durch die Entwicklung von Programmen zur psychologischen Unterstützung, sozialen Adaption, zum Rechtsschutz sowie durch behördenübergreifende Koordination. Besonderes Augenmerk wurde der operativ-fahndungsmäßigen Viktimologie als angewandtem Instrument zur Früherkennung von Personen mit erhöhtem Viktimisierungsrisiko gewidmet. Bestimmt wurden die Hauptkategorien der Objekte viktimologischer Einwirkung, zu denen Veteranen, Binnenvertriebene, Minderjährige, Opfer häuslicher Gewalt und Personen mit deviantem Verhalten zählen. Offengelegt wurden die Prinzipien, Funktionen und Richtungen der viktimologischen Prävention sowie ihr Potenzial bei der Formung einer sicheren Gesellschaft.

Schlüsselwörter: Viktimologische Prävention, Kriminalpolitik, operativ-fahndungsmäßige Viktimologie, Verbrechensoffer, latente Viktimität, soziale Vulnerabilität, Prävention, Sicherheit, Resozialisierung.

Nataliia Filipenko
Hanna Spitsyna

LA PRÉVENTION VICTIMOLOGIQUE EN TANT QUE COMPOSANTE DE LA POLITIQUE CRIMINOLOGIQUE MODERNE

La prévention victimologique est étudiée comme un axe stratégique de la politique criminologique moderne, particulièrement important dans un contexte de conflit armé, de troubles sociaux et de montée de la victimisation latente. Les auteurs insistent sur la nécessité de faire évoluer la perception de la victime, non plus comme objet du processus criminel, mais comme acteur de la prévention. L'intégration des approches victimologiques au sein du système de prévention de la criminalité est justifiée, notamment par le développement de programmes de soutien psychologique, d'insertion sociale, de protection juridique et de coordination interministérielle. Une attention particulière est portée à la victimologie opérationnelle, outil appliqué pour l'identification précoce des personnes à risque accru de victimisation. Les principales catégories de personnes concernées par l'approche victimologique sont identifiées : anciens combattants,

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків, 2011. 120 с. URL: <https://1lib.sk/book/3142971/a01084>. С. 38.

² Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків, 2020. 392 с.

personnes déplacées, mineurs, victimes de violences conjugales et personnes aux comportements déviants. Les principes, les fonctions et les orientations de la prévention victimologique, ainsi que son potentiel dans la construction d'une société sûre, sont exposés.

Mots-clés : prévention victimologique; politique criminologique; victimologie opérationnelle et détective; victime de crime; victimisation latente; vulnérabilité sociale; prévention; sécurité; resocialisation.

Nataliia Filipenko
Hanna Spitsyna

ЗАПОБІГАННЯ ВИКТИМІЗАЦІЇ ЯКО ЕЛЕМЕНТ ВСПОЇЧАСНЕЇ ПОЛІТИКИ КРИМІНОЛОГІЧНЕЇ

Artykuł analizuje prewencję wiktymologiczną jako strategiczny kierunek nowoczesnej polityki kryminologicznej, który ma szczególne znaczenie w kontekście konfliktu zbrojnego, turbulencji społecznych i wzrostu ukrytej wiktymizacji. Autorzy koncentrują się na zmianie paradygmatu postrzegania ofiary z przedmiotu postępowania karnego na aktywny podmiot oddziaływań prewencyjnych. Autor uzasadnia potrzebę włączenia podejścia wiktymologicznego do systemu zapobiegania przestępczości, w szczególności poprzez rozwój programów wsparcia psychologicznego, adaptacji społecznej, ochrony prawnej i koordynacji międzyagencyjnej. Szczególną uwagę zwraca się na wiktymologię operacyjną i śledczą jako stosowane narzędzie wczesnej identyfikacji osób o podwyższonym ryzyku wiktymizacji. Zidentyfikowano główne kategorie obiektów wiktymizacji, w tym weteranów, przesiedleńców wewnętrznych, nieletnich, ofiar przemocy domowej i osoby z zachowaniami dewiacyjnymi. Ujawniono zasady, funkcje i kierunki profilaktyki wiktymologicznej, jej potencjał w kształtowaniu bezpiecznego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: prewencja wiktymizacyjna; polityka kryminologiczna; wiktymologia operacyjna i śledcza; ofiara przestępstwa; wiktymizacja ukryta; wrażliwość społeczna; prewencja; bezpieczeństwo; resocjalizacja.

Одна із засновників української кримінологічної школи В. Голіна підкреслює, що спеціально-кримінологічна профілактика злочинності — це не просто набір хаотичних дій правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, а «сукупність певного комплексу заходів, розроблених спеціально для запобігання подальшому розвитку злочинності та викоріненню вже існуючих її проявів». До того ж вона зазначає, що на відміну від загальносоціальної профілактики, яка зосереджує свою діяльність на певному впливі на загальний комплекс негативних явищ в суспільстві, спеціально-кримінологічна профілактика має чітку спрямованість на певні суспільні відносини, у яких спостерігається злочинна тенденція, яку намагаються подолати. Видами кримінологічної профілактики, на її думку, є «а) профілактика випередження (вид запобіжної діяльності спеціалізованих суб'єктів, заснований на прогнозі, що спрямована на недопущення виникнення криміногенних явищ і процесів, які здатні масово формувати злочинну мотивацію); б) профілактика обмеження (запобіжні заходи, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців); в) профілактика усунення (діяльність суб'єктів, яка декриміногенізує або навіть ліквідує негативні явища та процеси, що детермінують злочинні прояви); г) профілактика захисту (сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антисуспільних поглядів)»³.

Вивчаючи механізми найбільш ефективного застосування кримінологічних заходів у діяльність судово-експертних установ України, Н. Філіпенко підкреслює, що «кримінологічна профілактика <...> має розглядатися як складова державної політики у сфері безпеки, що поєднує правові, організаційні та інформаційно-аналітичні механізми впливу на криміногенні чинники»⁴.

Аналізуючи діяльність М. Кікалішвілі зазначає, що «спеціально-кримінологічна профілактика злочинності — це діяльність органів кримінальної юстиції із недопущення злочинної поведінки в суспільстві та вчинення дій, спрямованих на захист кожного члена суспільства від будь-яких злочинних проявів»⁵. На його думку, спеціально-кримінологічна профілактика становить окремий напрям превентивної діяльності, що має правовий характер і спрямована на зменшення рівня злочинності шляхом виявлення, аналізування та усунення причин і умов, які сприяють її виникненню. Такі заходи реалізуються у формі цілеспрямованих дій, орієнтованих на конкретні види злочинів, із урахуванням їхньої природи, соціального контексту та криміногенних чинників. З огляду на масштаб і специфіку впливу, ці заходи бувають загальнодержавні, локальні (регіональні) та галузеві — останні є особливо актуальними для окремих соціальних груп, зокрема державних службовців. Спеціально-кримінологічна профілактика є специфічною формою реагування, оскільки її існування безпосередньо зумовлене наявністю злочинності як соціального явища. Основними завданнями таких заходів є здійснення контролю за рівнем злочинності в межах держави; вивчення міжнародного досвіду протидії окремим видам злочинів та узагальнення відповідних наукових напрацювань; розроблення й реалізація практичних операцій, спрямованих на нейтралізацію злочинних проявів; моніторинг ефективності впроваджених заходів; формування в громадян правосвідомої, законослухняної моделі поведінки. У сучасних умовах, визначених війною, кібертероризмом, внутрішньою міграцією та зростанням соціальної вразливості, ці заходи потребують оновлення, адаптації до нових викликів і інтеграції в загальну систему безпекової політики держави.

Аналізуючи підходи сучасних українських дослідників до класифікації профілактики злочинності, можна дійти висновку, що в науковій літературі найбільш усталею є типологія, яка ґрунтується на об'єктах профілактичного впливу. У загальному вигляді вона охоплює три рівні: первинну, вторинну та третинну профілактику. Такий підхід, зокрема,

³ Голіна В. В. Вибрані праці. Харків, 2020. 592 с.

⁴ Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків, 2020. 392 с.

⁵ Кікалішвілі М. В. Спеціально-кримінологічна профілактика корупційних злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 3. С. 66–69. DOI: 10.32850/sulj.2019.3-16.

підтримується у працях М. Веселова, який наголошує, що «ювенальна превенція як складова ювенальної юстиції має багаторівневу структуру, що охоплює як загальні, так і спеціальні заходи впливу на дитину та її середовище»⁶.

Первинна профілактика злочинності в сучасних умовах набуває нового змісту та глибини. Вона спрямована на формування безпечного фізичного, соціального та психологічного середовища, яке знижує ймовірність виникнення криміногенних ситуацій, особливо поміж осіб, які зазнали глибоких життєвих потрясінь. Йдеться насамперед про неповнолітніх, які стали жертвами сексуальних домагань з боку загарбників, ветеранів бойових дій, внутрішньо переміщених осіб, а також про тих, хто втратив житло, роботу, соціальні зв'язки або сенс життя внаслідок війни. У таких умовах первинна профілактика має виходити за межі традиційних освітніх або право-просвітницьких заходів. Вона має містити системну підтримку осіб, які пережили бойовий досвід або втратили базові елементи стабільності. Це передбачає створення через партнерство з громадами, участь у програмах підтримки ментального здоров'я, доступ до реабілітаційних послуг, підтримку ініціатив з відновлення соціальної активності та професійної реалізації. Особливої ваги набуває робота з тими, хто внаслідок поранень або травм утратив фізичну цілісність або здатність до звичного способу життя, адже саме в таких випадках ризик девіантної поведінки, соціального відчуження або агресії зростає в рази.

Підрозділи Національної поліції в цьому контексті виконують не лише охоронну, а й стабілізуючу функцію. Їхня участь у формуванні довіри до держави, у підтримці громадян, які пережили втрати, у створенні безпечного середовища є ключовою умовою ефективної первинної профілактики. Це реалізується через партнерство з громадами, участь у програмах підтримки ветеранів, організації інформаційних кампаній щодо правових механізмів захисту, а також через присутність поліції в місцях, де відчута соціальна напруга. Як зазначає А. Сизоненко, ефективність первинної профілактики значною мірою залежить від «системної взаємодії між суб'єктами превенції та здатності держави формувати позитивну соціальну динаміку у вразливих громадах»⁷.

Вторинна профілактика злочинності в діяльності суб'єктів превенції спрямована на осіб або соціальні групи, які вже демонструють ознаки девіантної поведінки або перебувають у складних життєвих обставинах, що підвищує ризик вчинення правопорушень. До таких категорій належать не лише неповнолітні з неблагополучних сімей або молодь із труднощами в навчанні, а й дорослі особи, зокрема ветерани бойових дій, які попри героїзм і самопожертву можуть опинитися в ситуації соціальної вразливості. Як підкреслює В. Сокуренько, «вторинна профілактика зорієнтована на осіб, які вже потрапили в поле зору правоохоронних органів або демонструють схильність до протиправної поведінки. Її ефективність залежить від здатності вчасно ідентифікувати такі групи та забезпечити їм адресну підтримку, що поєднує правові, соціальні й психологічні інструменти впливу»⁸.

В умовах повномасштабної війни з Росією кількість осіб, що набули статусу ветерана, стрімко зростає, і це створює нові виклики для системи превенції. З-поміж найбільш актуальних ризиків — посттравматичні стани, соціальна дезадаптація, втрата професійної ідентичності, безробіття, розпад сімейних зв'язків, а також відчуття ізоляції в мирному середовищі. Усе це може спричинити девіантну поведінку, зокрема агресію, зловживання психоактивними речовинами або втягнення в конфлікти. У відповідь на ці виклики вторинна профілактика має містити індивідуалізовану психологічну підтримку, зокрема через залучення фахівців із травмотерапії та кризового консультування; програми соціальної адаптації, що охоплюють професійну перепідготовку, працевлаштування, підтримку підприємницьких ініціатив поміж ветеранів; міжвідомчу взаємодію між поліцією, службами пробації, соціального захисту, охорони здоров'я та ветеранськими організаціями; інформаційно-просвітницьку роботу, спрямовану на формування правосвідомої поведінки та зниження стигматизації ветеранів у суспільстві; моніторинг груп ризику, зокрема через створення реєстрів потреб та індикаторів соціальної напруги. Як зазначено в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень, «реінтеграція ветеранів до мирного життя має здійснюватися через комплексну політику, що враховує травматичний вплив війни на суспільство та виклики для його згуртованості»⁹. Такий підхід дає змогу не лише знизити ризики повторної криміналізації, а й сприяє формуванню безпечного, солідарного середовища, де досвід захисників держави визнається й підтримується.

Третинна профілактика стосується осіб, які вже вчинили правопорушення, і має на меті запобігання рецидивам шляхом їхньої реабілітації та ресоціалізації. У сучасних умовах, позначених повномасштабною війною, масовою демобілізацією, внутрішньою міграцією, зростанням психосоціального навантаження на населення та поширенням посттравматичних розладів, ця форма профілактики набуває особливої актуальності. Вона потребує не лише традиційних підходів, а й упровадження інноваційних програм, що враховують травматичний досвід, соціальну дезадаптацію та ризики повторної

⁶ Веселов М. Ю. Ювенальна превенція в системі ювенальної юстиції. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 98–104. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/12-veselov.pdf>.

⁷ Сизоненко А. С. Умови побудови та функціонування ефективної системи суб'єктів запобігання ювенальній злочинності. *Law and Safety*. 2021. № 11. С. 158–165. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/160.pdf.

⁸ Сокуренько В. В. Запобігання злочинності як фундаментальна проблема теоретичної і прикладної кримінології. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : мат-ли наук.-практ. конф. Харків, 2018. С. 4. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/1.

⁹ Державна політика щодо ветеранів війни : аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. Київ, 28.04.2025 р. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/derzhavna-polityka-shchodo-veteraniv-viyny>.

криміналізації. Діяльність суб'єктів кримінологічної превенції в цьому контексті зосереджується на психологічній підтримці осіб, які повертаються з фронту, зокрема через залучення фахівців з пост-травматичної терапії; на створенні програм соціальної адаптації, що містять професійну орієнтацію, навчання та працевлаштування; на налагодженні міжвідомчої взаємодії між поліцією, службами пробації, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями; на формуванні безпечного середовища, яке мінімізує ризики повторного правопорушення та сприяє інтеграції особи в громаду. Як слушно зазначає В. Ткаченко, «ресоціалізація є ключовим інструментом сучасної кримінологічної політики, спрямованої на зниження рецидивної злочинності та забезпечення громадської безпеки держави»¹⁰. Такий підхід передбачає не лише індивідуальну роботу з правопорушником, а й трансформацію соціального контексту, у якому він функціонує, що особливо важливо в умовах постконфліктного суспільства, де значна частина населення зазнала травматичного досвіду або втратила соціальні орієнтири.

У сучасному підході до класифікації профілактики злочинності дедалі більше уваги приділяється не лише потенційним правопорушникам, а й особам, які стали жертвами злочинів. Якщо раніше потерпілі здебільшого розглядалися як джерело доказів або свідки в кримінальному процесі, то нині вони визнаються повноцінними суб'єктами профілактичної політики. Така зміна парадигми зумовлена як гуманізацією кримінального права, так і усвідомленням того, що незахищеність жертв, їхня повторна віктимізація та відсутність належної підтримки можуть сприяти подальшій ескалації насильства, зниженню довіри до правоохоронних органів і навіть формуванню девіантних моделей поведінки у самих потерпілих. В умовах війни, що триває в Україні, масштаби насильства, соціальної дезінтеграції та психологічної травматизації зростають у геометричній прогресії. Збройний конфлікт призвів до різкого збільшення кількості осіб, які стали жертвами злочинів, зокрема цивільного населення, що зазнало насильства, утратило житло, близьких, засоби до існування або стало свідками жорстоких подій. У таких умовах реалізація профілактичних заходів щодо жертв злочинів стає не лише складнішою через обмежені ресурси та нестабільну безпекову ситуацію, а й критично необхідною для збереження соціальної стійкості, запобігання подальшій маргіналізації постраждалих і відновлення довіри до інституцій.

Це зумовлює потребу в активізації спеціалізованих заходів, спрямованих на реабілітацію, психологічну підтримку, соціальну адаптацію та правовий захист жертв злочинів. У цьому контексті особливого значення набуває віктимологічна профілактика — напрям превентивної діяльності, що фокусується на зниженні віктимності осіб, мінімізації ризиків повторного потрапляння в ситуації злочинного посягання та формуванні навичок безпечної поведінки. Вона також передбачає створення системи підтримки, що містить кризові центри, гарячі лінії, правову допомогу, програми соціальної реінтеграції, а також міжвідомчу взаємодію між поліцією, соціальними службами, медичними установами та громадськими організаціями. Як зазначає В. Давиденко, «віктимологічна профілактика є не менш важливою складовою системи протидії злочинності, ніж традиційна кримінологічна профілактика, оскільки вона спрямована на захист найбільш вразливих категорій населення та запобігання їх повторній віктимізації»¹¹. Такий підхід дає змогу не лише зменшити кількість повторних злочинів, а й сприяє формуванню безпечного, справедливого та солідарного суспільства, здатного підтримати постраждалих і запобігти подальшому насильству. За даними інтерактивного довідника НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, щороку в Україні фіксується понад 400 тисяч кримінальних правопорушень, з яких значна частина — це злочини проти власності та особи. Проте рівень латентної злочинності залишається високим, що свідчить про недостатню ефективність наявних механізмів захисту громадян і потребу в посиленні віктимологічної складової профілактики¹².

На сучасному етапі розвитку кримінологічної науки та практики віктимологічна профілактика, на жаль, залишається недостатньо інтегрованою в загальну систему превентивної діяльності, що істотно знижує її ефективність як у межах діяльності правоохоронних органів, так і в роботі інших державних інституцій, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань. Попри визнання важливості захисту прав і свобод особи, профілактика злочинів до сьогодні орієнтована переважно на правопорушника, тоді як потенційна жертва злочину залишається поза фокусом системної уваги. Такий дисбаланс у підходах до запобігання злочинності не лише обмежує можливості раннього втручання, а й унеможливує формування стійкого соціального імунітету до криміногенних впливів. Ця ситуація набуває особливої гостроти в умовах зростання соціальної вразливості населення, що зумовлена низкою чинників: повномасштабною збройною агресією проти України, масовим внутрішнім переміщенням осіб, зростанням рівня бідності, психологічною травматизацією, руйнуванням традиційних соціальних зв'язків. Усе це створює сприятливе середовище для формування нових форм віктимної

¹⁰ Ткаченко В. В. Ресоціалізація правопорушників: міжнародний досвід // Актуальні проблеми кримінального права і кримінології: мат.-али наук.-практ. конф. Харків 2018. С. 4—9. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.78.

¹¹ Давиденко В. Л. Віктимологічна профілактика як напрям протидії злочинності. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 78—81. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/b9512f01-4539-4d31-9d2c-a24f150b70c5>

¹² Протидія злочинності в Україні: інфографіка: інтерактивний довідник. Версія 3.0 / уклад. М. Карчевський. Харків, 2023. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/інтерактивний-довідник-протидія-злочинності-в-Україні-інфографіка>.

поведінки, зокрема поміж дітей, жінок, ветеранів, осіб з інвалідністю, представників ЛГБТК+ спільноти, а також осіб, які зазнали насильства або дискримінації. Окрім того, цифровізація суспільства та стрімкий розвиток інформаційних технологій породжують нові виклики у сфері безпеки, зокрема, кібербулінг, онлайн-шахрайство, сексуальну експлуатацію в інтернеті, маніпулятивні інформаційні кампанії, що сприяють вторинній віктимізації. У цих умовах традиційні форми профілактики виявляються недостатніми, а відсутність належної координації між суб'єктами превенції, низький рівень правової обізнаності громадян та обмеженість ресурсів лише поглиблюють проблему.

Головною метою віктимологічної профілактики є захист потенційної жертви, що в перспективі сприяє зниженню кількості злочинів, які супроводжуються заподіянням шкоди особі. У цьому контексті варто погодитися з позицією українських дослідників, зокрема В. Давиденко, яка наголошує на необхідності переосмислення традиційного підходу до профілактики злочинності та посилення ролі віктимологічного напрямку як повноцінного інструменту протидії злочинності в Україні¹³.

Віктимологічна профілактика охоплює специфічну діяльність соціальних інститутів, правоохоронних органів та громадських структур, спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію обставин і ситуацій, що формують віктимну поведінку та сприяють учиненню злочинів. До ключових завдань цього напрямку належить: ідентифікація груп ризику та осіб із підвищеним рівнем віктимності; здійснення індивідуального впливу з метою відновлення або активізації їхніх захисних механізмів; розроблення та вдосконалення спеціальних засобів захисту громадян від злочинних посягань і повторної віктимізації.

Як зазначає Р. Лех, «специфікою віктимологічної профілактики є її спрямованість на зниження потенційної віктимності громадян шляхом реалізації диференційованих заходів загально-профілактичного характеру, орієнтованих на окремі категорії та соціальні групи населення»¹⁴. Особливу увагу слід приділяти захисту потерпілих, свідків, а також посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, у разі, коли їм загрожує небезпека з боку підозрюваних, обвинувачених, засуджених або їхніх спільників.

Специфікою віктимологічної профілактики є її спрямованість на зниження потенційної віктимності громадян шляхом реалізації диференційованих заходів загально-профілактичного характеру, орієнтованих на окремі категорії та соціальні групи населення, які перебувають у зоні підвищеного ризику. Йдеться не лише про осіб, які вже зазнали злочинного посягання, а й про тих, чия соціальна, психологічна або правова вразливість створює передумови для повторної віктимізації. До таких груп належать внутрішньо переміщені особи, ветерани війни, жінки, діти, особи з інвалідністю, представники національних меншин, а також громадяни, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Диференційований підхід до профілактики передбачає врахування специфіки кожної групи: її соціального статусу, рівня правової обізнаності, доступу до ресурсів, психологічного стану, а також типових сценаріїв ризику. Такий підхід дає змогу не лише зменшити ймовірність стати жертвою злочину, а й формувати культуру безпеки, що містить навички самозахисту, критичне мислення, здатність розпізнавати загрози та звертатися по допомогу. Водночас підвищення правової обізнаності громадян сприяє зміцненню довіри до правоохоронної системи, активізації громадянської участі у превентивних ініціативах та розвитку партнерських моделей безпеки.

Соціальна стійкість як стратегічна мета віктимологічної профілактики охоплює здатність індивідів і спільнот адаптуватися до ризиків, протистояти деструктивним впливам та відновлюватися після травматичних подій. У цьому контексті віктимологічна профілактика виступає не лише як інструмент запобігання злочинам, а й як механізм соціального зміцнення, що поєднує правову, психологічну, освітню та комунікаційну складові.

Віктимологічна профілактика в Україні реалізується на двох взаємопов'язаних рівнях: загально-соціальному (державному) та спеціальному (індивідуальному). Загально-соціальний рівень охоплює широке коло заходів, спрямованих на зниження віктимності населення загалом, тоді як спеціальний рівень передбачає індивідуальну роботу з особами, які вже стали жертвами злочинів або мають підвищений ризик віктимізації. Завдання загальної віктимологічної профілактики розв'язують через комплекс економічних, соціокультурних, виховних та правових заходів, що сприяють формуванню гармонійно розвиненої, правосвідомої особистості, здатної протистояти криміногенним впливам. У цьому контексті віктимологічна профілактика тісно переплітається із загальною профілактикою правопорушень і злочинності як соціального явища. З одного боку, форми й методи загальної профілактики сприяють зниженню віктимності потенційних жертв, а з іншого, підвищують загальну ефективність запобігання злочинності, оскільки створюють менш сприятливе середовище для її прояву. Загально-соціальна віктимологічна профілактика містить вплив на негативні економічні чинники, забезпечення соціальної та політичної стабільності, реалізацію заходів, спрямованих на зміцнення морально-психологічних відносин у суспільстві, розвиток культури ненасильства, толерантності та правової відпо-

¹³ Давиденко В. Л. Знач. твір. С. 123–130. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/11264>.

¹⁴ Лех Р. В. Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів на загальносоціальному рівні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 241–244. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/46.pdf.

відальності. Важливу роль у цьому процесі відіграють правові механізми захисту прав людини, а також комунікаційна діяльність у медіа-просторі, яка формує у громадян навички безпечної поведінки, критичного мислення та обізнаності щодо ризиків віктимізації. Замість традиційних медіа, сьогодні превентивна робота активно ведеться через цифрові платформи, соціальні мережі, освітні онлайн-ресурси, що дає змогу охопити ширші аудиторії та адаптувати контент до потреб різних соціальних груп.

Індивідуальна віктимологічна профілактика передбачає комплекс заходів, спрямованих на виявлення осіб із підвищеним рівнем віктимності, оцінювання їхнього ризику стати жертвою злочину та проведення цілеспрямованих превентивних дій. Це може містити психологічну підтримку, правову консультацію, соціальну допомогу, а також організацію роботи з реальними потерпілими з метою недопущення їх повторної віктимізації. Особливої уваги потребують жінки, діти, ветерани, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю та інші вразливі категорії, які часто залишаються поза межами традиційних механізмів захисту.

Як ми вже зазначали раніше, віктимологічна профілактика злочинів у системі протидії кримінальним правопорушенням в Україні є стратегічно важливим, але до сьогодні недостатньо реалізованим напрямом державної політики у сфері безпеки. Її сутність полягає не лише у виявленні, зниженні та нейтралізації чинників, що сприяють формуванню віктимної поведінки, а й у створенні умов для ефективного захисту осіб, які можуть стати жертвами злочинів. Такий підхід передбачає системну роботу з групами ризику, формування культури безпеки, підвищення правової обізнаності населення та розвиток механізмів раннього реагування на ознаки віктимізації.

Особливої уваги в межах віктимологічної профілактики потребують так звані інверсійні злочини, коли внаслідок конфліктної ситуації відбувається зміна ролей: особа, яка спочатку виступала як жертва, у процесі самозахисту або емоційної реакції на протиправні дії, сама вчиняє кримінально каране діяння. Такі ситуації часто виникають у випадках домашнього насильства, булінгу, провокаційних дій з боку агресора або в умовах тривалого психологічного тиску. У подібних випадках традиційні профілактичні моделі виявляються недостатніми, оскільки не враховують складну динаміку ролей у конфлікті. Профілактичні заходи в такому разі мають бути спрямовані одночасно як на потенційного правопорушника, так і на потенційного потерпілого із залученням як кримінологічних, так і віктимологічних інструментів впливу. Це означає необхідність виявлення осіб із підвищеним рівнем віктимності або агресивності; проведення індивідуальної профілактичної роботи з обома сторонами конфлікту; надання психологічної, соціальної та правової допомоги; створення умов для безпечного розв'язання конфліктів без ескалації до кримінального рівня.

На основі концептуальних положень, викладених у працях Р. Леха ¹⁵, можна стверджувати, що інверсійні злочини становлять особливу складність для системи віктимологічної профілактики, оскільки вони виявляють її межі та потребують не лише реагування на факт правопорушення, а й глибокого аналізу соціально-психологічних передумов, які призвели до зміни ролей між жертвою і правопорушником. Такі ситуації демонструють необхідність інтеграції віктимологічного підходу в загальну превентивну політику, зокрема через раннє виявлення конфліктогенних чинників, роботу з групами ризику та формування механізмів безпечного реагування на агресію. Вони також підтверджують, що ефективна профілактика можлива лише за умови міждисциплінарного підходу, який поєднує кримінологічні, психологічні та соціальні інструменти впливу.

У цьому контексті важливою є інтеграція віктимологічного аналізу в досудове розслідування, що передбачено ч. 2 ст. 91 КПК України: слідчий, прокурор зобов'язані встановити обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Виявлення таких обставин дає змогу не лише правильно кваліфікувати дії сторін, а й ініціювати подання про усунення причин і умов, що сприяли злочину, відповідно до ст. 286 КПК України ¹⁶.

Окрім того, відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» ¹⁷, прокуратура бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, що містить координацію профілактичної діяльності, аналіз причин і умов учинення злочинів, а також розроблення заходів щодо їх усунення. У цьому контексті віктимологічна профілактика має стати не епізодичним елементом, а системною складовою діяльності правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських ініціатив.

У контексті реалізації профілактичної функції кримінального провадження суди України відіграють важливу роль у виявленні обставин, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, та іні-

¹⁵ Лех Р. В. Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів на загальносоціальному рівні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 241 – 244. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/46.pdf; Його ж. Профілактика віктимної поведінки особи як жертви насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2022. 220 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/dissertation/20827/areflekhrv.pdf>.

¹⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.10.012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁷ Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

ціюванні заходів щодо їх усунення. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України під час досудового розслідування підлягають установленню обставини, що сприяли вчиненню злочину. Це положення створює правову основу для формування превентивних механізмів, які мають бути реалізовані не лише слідчими та прокурорами, а й судами при розгляді справ по суті. Проте як свідчить практика, суди не завжди належним чином реалізують цю функцію. Зокрема, не в усіх випадках виносяться окремі ухвали з метою усунення виявлених порушень, недоліків у діяльності органів влади, підприємств, установ або організацій, що сприяли вчиненню злочину. Якість таких ухвал часто не відповідає вимогам законодавства, оскільки в них не завжди міститься конкретний аналіз причин правопорушення, не розкриваються системні порушення, а також не визначаються адресні заходи реагування. Відповідно до ст. 23 КПК України слідчий, прокурор мають право внести подання до відповідного органу чи посадової особи про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Таке подання підлягає обов'язковому розгляду, а про вжиті заходи має бути повідомлено в установлений строк. У разі невиконання або формального реагування на подання, прокурор має право ініціювати застосування заходів прокурорського реагування, передбачених Законом України «Про прокуратуру», зокрема ст. 2 та 23, які визначають функції прокуратури у сфері нагляду за додержанням законів та участі у формуванні державної політики у сфері протидії злочинності.

Дуже важливим напрямом кримінологічного попередження злочинності є оперативно-розшукова віктимологія, що формується на перетині оперативно-розшукової діяльності та віктимологічного підходу. Вона розглядається як відносно самостійна підсистема оперативно-розшукової діяльності, яка відкриває широкі можливості для підвищення ефективності превентивної роботи шляхом цілеспрямованого впливу на конкретних осіб, поведінка яких свідчить про підвищений ризик стати жертвою злочину. Сутність оперативно-розшукової віктимології полягає у виявленні осіб із підвищеним рівнем віктимності, тобто таких, чия поведінка, спосіб життя, соціальне оточення або психологічні характеристики створюють умови для вчинення щодо них умисних злочинів. У цьому контексті оперативні підрозділи Національної поліції України, Служби безпеки України та інших уповноважених органів мають здійснювати профілактичний контроль за маргіналізованими групами населення, особами з асоціальною поведінкою, жертвами домашнього насильства, особами, які перебувають у конфлікті з оточенням або в ситуації підвищеного ризику.

Оперативно-розшукова віктимологія реалізується через систему заходів, що поєднують виховний, превентивний і, за потреби, примусовий характер. На ранніх етапах це можуть бути індивідуальні бесіди, соціальна підтримка, психологічна допомога, а в разі загострення ризиків — застосування заходів адміністративного впливу або ініціювання кримінального провадження. Такий підхід відповідає положенням Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»¹⁸, який передбачає можливість здійснення негласних заходів з метою запобігання злочинам, а також ст. 9 цього Закону, що визначає завдання оперативно-розшукової діяльності, зокрема виявлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень. Оперативно-розшукова віктимологія також виконує аналітичну функцію, оскільки дає змогу вивчати соціальні, психологічні та криміногенні чинники, що впливають на формування віктимної поведінки. У цьому сенсі вона може розглядатися як часткова теорія в межах оперативно-розшукової діяльності, що має власний понятійний апарат, методологію та практичну цінність для розроблення ефективних профілактичних стратегій.

У контексті оперативно-розшукової діяльності особлива увага має приділятися вивченню особи потерпілого, адже лише комплексний і всебічний аналіз її поведінки, соціального статусу, психологічних характеристик, а також взаємозв'язків із правопорушником дає змогу не лише правильно визначити ступінь відповідальності винного, а й сформувати обґрунтовані оперативно-розшукові версії. Таке вивчення сприяє виявленню причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, та розробленню упереджувальних заходів, спрямованих на недопущення аналогічних правопорушень у майбутньому. Знання про роль жертви у формуванні та розвитку злочинного умислу значно розширює можливості оперативно-розшукової практики, особливо в межах індивідуального профілактичного впливу на осіб із підвищеним ризиком віктимізації. Такий підхід дає змогу не лише виявляти потенційно небезпечні соціальні зв'язки та поведінкові моделі, а й своєчасно втручатися в ситуації, що можуть призвести до злочину.

Предмет оперативно-розшукової віктимології охоплює такі ключові напрями:

- теоретико-концептуальні засади: визначення поняття оперативно-розшукової віктимології як окремого напрямку в межах теорії оперативно-розшукової діяльності; її становлення, розвитку, структура та місце в системі кримінологічних знань;
- віктимність як соціальне явище: дослідження віктимної поведінки як об'єктивного феномену, що формується під впливом соціальних, психологічних, культурних та економічних чинників;
- аналіз особи потенційної жертви: вивчення соціальних, психологічних та поведінкових характеристик осіб, які належать до віктимогенно небезпечних категорій, зокрема осіб із девіантною поведінкою, жертв домашнього насильства, безпритульних, осіб у стані залежності тощо;

¹⁸ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

- дослідження криміногенних ситуацій: аналіз обставин, що передують злочину, супроводжують його вчинення або виникають після нього, зокрема посткримінальної поведінки жертви, що може впливати на подальшу віктимізацію;
- визначення груп підвищеного ризику: ідентифікація категорій осіб, які найчастіше стають жертвами конкретних видів злочинів (наприклад, шахрайства, сексуального насильства, грабевжів), та вивчення механізмів їх віктимізації;
- організаційні засади оперативно-розшукової віктимології: розроблення моделей взаємодії між оперативними підрозділами, соціальними службами, психологами, громадськими організаціями для реалізації профілактичних заходів;
- форми та методи профілактичного впливу: упровадження практичних заходів щодо зниження індивідуальної, групової та масової віктимності, включно з як відкритими, так і негласними методами, передбаченими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У межах здійснення віктимологічної профілактики оперативні підрозділи мають працювати не лише з особами, які вже вчинили кримінальні правопорушення, а й з тими, чия поведінка свідчить про наявність потенційного криміногенного або віктимного ризику. Йдеться про осіб, які не є правопорушниками у формальному сенсі, проте через свої соціальні, психологічні або поведінкові характеристики можуть опинитися в ситуації, що сприяє вчиненню щодо них злочину або втягненню у протиправну діяльність.

У науковій літературі вже здійснено типологізацію таких категорій осіб, які є об'єктами віктимологічного впливу в оперативно-розшуковій діяльності. З огляду на це, доцільно окреслити основні групи, які не викликають суттєвих науково-практичних суперечок:

- особи з асоціальним способом життя, зокрема, бездомні, особи без постійного місця проживання, нелегальні мігранти. Їхня соціальна ізоляція, відсутність доступу до правової допомоги та вразливість до експлуатації створюють високий ризик віктимізації;
- особи з кримінальним минулим — раніше судимі, особливо ті, що не пройшли ефективної ресоціалізації. Вони часто залишаються в зоні підвищеного ризику як з погляду повторного вчинення злочину, так і з погляду можливості стати жертвами кримінальних посягань;
- неповнолітні — одна з найбільш нестійких категорій, схильна до впливу негативного оточення, групової девіантної поведінки, залучення до неформальних об'єднань, що можуть мати криміногенний характер;
- особи, схильні до вчинення правопорушень у побутовій сфері, зокрема, особи, які зловживають алкоголем або наркотичними речовинами, а також ті, хто перебуває в середовищі, де поширені притони, насильство або інші форми девіантної поведінки;
- особи, які постраждали від сексуальної експлуатації або торгівлі людьми — жінки, що зазнали насильства, особи, які стали жертвами сексуального рабства, примусової праці, викрадення. Їхня ситуація часто супроводжується латентною віктимністю, тобто небажанням або неможливістю звернутися до правоохоронних органів через страх, сором, недовіру до системи або залежність від кривдника;
- ветерани війни та учасники бойових дій — це окрема категорія осіб, яка внаслідок пережитого бойового досвіду, психологічних травм, труднощів адаптації до мирного життя, стигматизації та соціальної ізоляції може опинитися в ситуації підвищеної вразливості до злочинних посягань. За офіційними даними, в Україні налічується понад 1,2 мільйона ветеранів як чинних військовослужбовців, так і звільнених зі служби¹⁹. Багато з них стикаються з проблемами працевлаштування, дискримінацією, психологічними розладами, що підвищує ризик як віктимізації, так і залучення до протиправної діяльності. Аналітичні звіти Міністерства у справах ветеранів України вказують на зростання кількості звернень ветеранів, які стали жертвами шахрайства, домашнього насильства, трудової експлуатації, а також на випадки суїцидальної поведінки, що часто залишаються поза увагою правоохоронних органів. Особливо вразливі є ветерани з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), які можуть не звертатися по допомогу через недовіру до інституцій або страх стигматизації²⁰.

У цьому контексті оперативно-розшукова віктимологія має включати ветеранів до пріоритетних об'єктів профілактичного впливу, зокрема через моніторинг ситуацій ризику (конфлікти в родині, безробіття, ізоляція); взаємодію з ветеранськими організаціями; залучення психологів і соціальних працівників до профілактичної роботи; створення умов для безпечної реінтеграції ветеранів у громади.

Усі ці категорії об'єднуює спільна риса — високий рівень латентної віктимності, що ускладнює виявлення фактів злочинів та своєчасне реагування на них. Саме тому оперативно-розшукова віктимологія має бути спрямована на раннє виявлення таких осіб, оцінювання їх ризиків та застосування індивідуалізованих профілактичних заходів. Насправді коло осіб, які потребують віктимологічної

¹⁹ Оксана Коляда. В Україні понад 1,2 млн ветеранів: громадянське суспільство допомагає державі в їх адаптації та працевлаштуванні. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/02/19/v-ukrayini-ponad-12-mln-veteraniv-gromadyanske-suspilstvo-dopomaga-derzhavi-v-yih-adaptacziyi-ta-praczevlashtuvanni-oksana-kolyada>.

²⁰ Аналітична інформація. Міністерство у справах ветеранів України : вебсайт. URL: <https://data.mva.gov.ua>.

уваги, є значно ширшим, ніж це зазвичай окреслюється в нормативних або наукових класифікаціях. Кожна людина незалежно від віку, статі, соціального статусу або способу життя потенційно може стати жертвою злочину, оскільки латентна віктимність — це універсальна характеристика людського існування в умовах ризику, невизначеності та соціальної взаємодії. Саме тому сьогодні особливо актуальною є потреба не лише в реалізації комплексних міжвідомчих заходів, спрямованих на підвищення ефективності протидії злочинності, а й у концептуальному оновленні та вдосконаленні оперативно-розшукової віктимології як її невід'ємної складової. Це передбачає, зокрема, розширення переліку обов'язкових об'єктів віктимологічного впливу з урахуванням нових соціальних реалій (війна, внутрішні переміщення, цифрова вразливість, посттравматичні стани); перегляд критеріїв віктимності, які мають урахувати не лише зовнішні ознаки ризику, а й глибинні психологічні, поведінкові та ситуативні чинники; інтеграцію віктимологічного підходу в оперативно-розшукову практику на всіх етапах від виявлення потенційно вразливих осіб до розроблення індивідуальних профілактичних стратегій; створення динамічної системи моніторингу віктимогенних процесів, яка дасть змогу оперативно реагувати на нові виклики та адаптувати профілактичну політику до змін у суспільстві. Отже, оперативно-розшукова віктимологія має трансформуватися з вузькоспеціалізованого інструмента в повноцінну аналітико-профілактичну платформу, здатну не лише виявляти ризики, а й передбачати їх, формуючи безпечне середовище для всіх громадян незалежно від того, чи належать вони до традиційно визначених груп ризику.

Висновки. У сучасних умовах трансформації суспільних відносин, зростання рівня латентної злочинності та ускладнення форм девіантної поведінки віктимологічна профілактика набуває особливого значення як стратегічний напрям кримінологічної політики держави. Її ефективність визначається здатністю не лише реагувати на факти вчинених правопорушень, а й випереджати їх, виявляючи та нейтралізуючи ризики на ранніх етапах. У цьому контексті важливо не лише осмислити концептуальні засади віктимологічної профілактики, а й забезпечити її практичну реалізацію через інституційні, нормативні та міждисциплінарні механізми.

На підставі проведеного аналізу можна сформулювати такі ключові висновки:

1. Сучасна кримінологічна політика має орієнтуватися на проактивну модель профілактики, у якій віктимологічна складова відіграє роль не лише допоміжного, а й стратегічного інструмента. Це передбачає створення системи раннього виявлення віктимогенних ситуацій, розроблення індивідуалізованих програм підтримки, посилення міжвідомчої взаємодії та впровадження інноваційних методів профілактичного впливу;

2. Віктимологічна профілактика є невід'ємною складовою сучасної кримінологічної політики, оскільки вона спрямована не лише на зниження рівня злочинності, а й на формування безпечного соціального середовища шляхом зменшення віктимного потенціалу населення. Її інтеграція в загальнодержавну систему превенції дає змогу змістити акценти з реактивного реагування на злочин до його попередження;

3. Сутність віктимологічної профілактики полягає у виявленні, вивченні та нейтралізації чинників, що сприяють формуванню віктимної поведінки, а також у здійсненні індивідуального впливу на осіб, які перебувають у зоні підвищеного ризику стати жертвами злочинів. Це потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує кримінологічні, психологічні, соціологічні та правові інструменти;

4. Ефективна реалізація віктимологічної профілактики потребує нормативного, організаційного та кадрового забезпечення, зокрема удосконалення законодавчої бази (зокрема, щодо статусу окремих категорій жертв); підготовки фахівців з віктимологічною компетенцією в системі МВС, прокуратури, соціальних служб; створення єдиної інформаційно-аналітичної платформи для моніторингу віктимогенних процесів;

5. Оперативно-розшукова віктимологія як прикладний напрям профілактики виконує ключову роль у виявленні осіб з підвищеним рівнем віктимності, зокрема поміж таких категорій, як бездомні, раніше судимі, неповнолітні, жертви домашнього насильства, ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, особи з ПТСР, жертви торгівлі людьми, а також представники цифрового простору, які зазнають кіберзлочинів. Її ефективність залежить від здатності оперативних підрозділів не лише фіксувати ризики, а й здійснювати превентивний вплив на основі аналітичного прогнозування;

6. Латентна віктимність є універсальним явищем, притаманним кожній людині, що зумовлює необхідність розширення профілактичного охоплення та перегляду традиційних підходів до визначення об'єктів віктимологічного впливу. У цьому контексті важливо не обмежуватися лише «очевидними» групами ризику, а враховувати динамічні соціальні зміни, нові форми вразливості та трансформацію злочинності;

7. Віктимологічна профілактика має не лише правовий, а й гуманітарний вимір, оскільки спрямована на захист гідності, прав і свобод людини, формування культури безпеки, зниження соціальної напруги та зміцнення довіри до інституцій правопорядку.

References

- Davydenko, V. L. (2015). Viktymolohichna profilaktyka yak napriam protydii zlochynnosti. *Yevropeiski perspektyvy*. № 1. S. 78-81. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/b9512f01-4539-4d31-9d2c-a24f150b70c5> [in Ukrainian].
- Davydenko, V. L. (2021). Viktymolohichna profilaktyka yak napriam protydii zlochynnosti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2 (92). S. 123-130. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/11264> [in Ukrainian].
- Derzhavna polityka shchodo veteraniv viiny // Analitychna dopovid Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen. Kyiv, 2025. 28 kvitnia. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/derzhavna-polityka-shchodo-veteraniv-viiny> [in Ukrainian].
- Filipenko, N. Ye. (2020). Kryminolohichna diialnist sudovo-ekspertnykh ustanov Ukrainy : monohrafiia. Kharkiv : Kollehium, 2020. 392 s [in Ukrainian].
- Holina, V. V. (2011). Zapobihannia zlochynnosti (teoriia i praktyka) : navch. posib. Kharkiv : Nats. yuryd. akad. Ukrainy. 120 s. URL: <https://1lib.sk/book/3142971/a01084>. [in Ukrainian].
- Holina, V. V. (2020). Vybrani pratsi. Kharkiv : Pravo. 592 s. [in Ukrainian].
- Interaktyvnyi dovidnyk «Protydiia zlochynnosti v Ukraini: infohrafika» / Naukovo-doslidnyi instytut vyvchennia problem zlochynnosti imeni akademika V.V. Stashysa. Kharkiv, 2023. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/interaktyvnyi-dovidnyk-protydiia-zlochynnosti-v-ukraini-infografika> [in Ukrainian].
- Kikalishvili, M. V. (2019). Spetsialno-kryminolohichna profilaktyka koruptsiinykh zlochyniv. *Pivdenoukraiynskyi pravnychnyi chasopys*. № 3. S. 66-69. DOI: 10.32850/sulj.2019.3-16. [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2012. № 37. St. 1372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- Lekh, R. V. (2022). Profilaktyka viktymnoi povedinky osoby yak zhertvy nasylnytskykh zlochyniv : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 220 s. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/dissertation/20827/areflekhrv.pdf> [in Ukrainian].
- Lekh, R. V. (2022). Viktymolohichna profilaktyka nasylnytskykh zlochyniv na zahalnosotsialnomu rivni. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*. № 3. S. 241-244. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2022/46.pdf [in Ukrainian].
- Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Analitychna informatsiia. <https://data.mva.gov.ua> [in Ukrainian].
- Oksana Koliada, (2025). V Ukraini ponad 1,2 mln veteraniv: hromadianske suspilstvo dopomahaie derzhavi v yikh adaptatsii ta pratsevlashtuvanni. <https://armyinform.com.ua/2025/02/19/v-ukrayini-ponad-12-mln-veteraniv-gromadyanske-suspilstvo-dopomagaye-derzhavi-v-yih-adaptacziyi-ta-praczevlashtuvanni-oksana-kolyada> [in Ukrainian].
- Pro operativno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy vid 18 liut. 1992 r. № 2135-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 22. St. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> [in Ukrainian].
- Pro prokuraturu : Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1697-VII. *Holos Ukrainy*. 2014. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> [in Ukrainian].
- Sokurenko, V. V. (2018). Zapobihannia zlochynnosti yak fundamentalna problema teoretychnoi i prykladnoi kryminolohii // Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy». Kharkiv : KhNUVS. S. 4. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/1 [in Ukrainian].
- Syzonenko, A. S. (2021). Umovy pobudovy ta funktsionuvannia efektyvnoi systemy subiektiv zapobihannia yuvenalnii zlochynnosti. *Law and Safety*. № 11. S. 158-165. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/160.pdf [in Ukrainian].
- Tkachenko, V. V. (2018). Resotsializatsiia pravoporushnykh: mizhnarodnyi dosvid // Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy kryminalnoho prava i kryminolohii». Kharkiv: KhNUVS, 2018. S. 4-9. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.78> [in Ukrainian].
- Veselov, M. Iu. (2020). Yuvenalna preventsiia v systemi yuvenalnoi yustytzii. *Yurydychnyi visnyk*. № 1. S. 98-104. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/12-veselov.pdf> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 09.09.2025 / Рецензовано 13.10.2025 / Прийнято до друку 15.11.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Філіпенко, Н., Спіцина, Г., (2025). Віктимологічна профілактика як складова сучасної кримінологічної політики. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 147-158. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.17>.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.18>
УДК 343.9

Вадим Хоша

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу підвищення кваліфікації судових експертів Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна,
ORCID: 0000-0003-0467-9826
e-mail: khosha@hniise.gov.ua

Вадим Хоша

Несудові (відомчі) експертизи та їх доказове значення в судочинстві

Судова експертиза є юридичною формою застосування спеціальних знань для досягнення певної процесуальної мети. Базуючись на сучасних досягненнях науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів, експертиза дає змогу досліджувати значущі обставини для встановлення обставин істини зі складанням особливого процесуального документу — висновку експерта, який є самостійним доказом у справі (провадженні). Мета статті — визначити процесуальний статус висновків несудових (відомчих) експертів та їх доказове значення у судочинстві. З'ясовано, що несудові (відомчі) висновки експертів не є тотожними висновку експерта як одного із процесуальних джерел доказів (у кримінальному провадженні) та засобу доказування (у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві).

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання; адміністративно-правовий статус; відповідальність; судовий експерт; кримінальна відповідальність; кримінальне провадження; несудові (відомчі) експертизи; правове регулювання; судочинство.

Постановка наукової проблеми. Успішність здійснюваних в Україні корінних соціально-економічних реформ, основну мету яких становить захист прав і свобод людини й громадянина, як головну умову передбачає забезпечення законності. Розв'язання цього пріоритетного завдання, що становить основну функцію органів забезпечення правопорядку та судів, потребує постійного вдосконалення форм та методів їх діяльності, що в сучасних умовах неможливе без широкого застосування новітніх досягнень науки й техніки. У зв'язку із чим, у розв'язанні завдань, що стоять перед правоохоронними органами та судами, важливу роль відіграє судова експертиза як основний процесуальний засіб застосування спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів для встановлення істини у кримінальному провадженні, цивільній, господарській, адміністративній справах та справах про адміністративні правопорушення.

Необґрунтоване застосування окремих форм спеціальних знань, надання отриманим результатам неправомірного значення може призвести до порушення законності та об'єктивності досудового розслідування та судового розгляду справ, порушення прав та свобод людини й громадянина.

З позицій процесуальної регламентації, форми застосування спеціальних знань можна об'єднати у дві групи: процесуальні (які прямо передбачені процесуальним законодавством, реалізуються тільки у зв'язку із розслідуванням або судовим розглядом справ і факт їх застосування має бути оформлений у процесуальному порядку) та непроцесуальні (які мають своє власне призначення, мету та зазвичай застосовуються поза зв'язком із процесуальним провадженням. Підстави, порядок проведення не регулюються процесуальним законодавством. Результати їх застосування викладаються у документах, які не є самостійним видом доказів з позицій відправлення правосуддя). Тому розмежування різних

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

NON-JUDICIAL (DEPARTMENTAL) FORENSIC EXAMINATIONS AND THEIR EVIDENTIARY VALUE IN LEGAL PROCEEDINGS

Forensic science is a legal form of using specific expertise to achieve certain procedural goals. Based on modern achievements of science, technology, art, crafts, etc. of objects, phenomena and processes, examination allows to investigate significant circumstances to establish the circumstances of the truth with the preparation of a special procedural document, forensic expert conclusion that is independent evidence in the case (proceedings). The purpose of the article is to determine the procedural status of the conclusions of non-judicial (departmental) examinations and their evidentiary value in legal proceedings. It was found out that non-judicial (departmental) expert conclusions are not identical to forensic expert conclusion as one of the procedural sources of evidence (in criminal proceedings) and means of proof (in civil, economic and administrative proceedings).

Keywords: administrative and legal regulation, administrative and legal status, liability, forensic expert, criminal liability, criminal proceedings, non-judicial (departmental) forensic examinations, legal regulation, legal proceedings.

Vadim Khosha

AUSSERGERICHTLICHE (BEHÖRDEN-)PRÜFUNGEN UND IHRE BEWEISKRAFT IM GERICHTSVERFAHREN

Die forensische Untersuchung ist eine rechtliche Form der Anwendung besonderer Kenntnisse zur Erreichung eines bestimmten Verfahrensziels. Basierend auf den modernen Errungenschaften der Wissenschaft, Technik, Kunst, des Handwerks usw. von Gegenständen, Phänomenen und Prozessen ermöglicht die Untersuchung die Feststellung der Wahrheit durch die Erstellung eines besonderen Verfahrensdokuments – des Gutachtens des Sachverständigen, das im Fall (Verfahren) ein un-

форм спеціальних знань, що реалізуються в межах процесуального провадження, необхідне в теоретичному плані для встановлення природи та призначення кожної з них, й відповідно, актуальне з позиції практичного їх застосування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання призначення, проведення та використання судових експертиз у судочинстві, удосконалення процесуального регулювання судово-експертної діяльності розглядалися у роботах таких українських учених, як А. Волобуєв, В. Гончаренко, А. Журавель, Н. Клименко, В. Коновалова, В. Лукашевич, Е. Лук'яничков, І. Пиріг, А. Погорельський, М. Сегай, В. Тіщенко, В. Шепітько та ін. Проте незважаючи на значний внесок науковців у розроблення окресленої проблематики, слід звернути увагу на відсутність сучасного комплексного, усебічного дослідження, присвяченого правовій регламентації несудових (відомчих) експертиз.

Мета статті — визначити процесуальний статус висновків несудових (відомчих) експертів та їх доказового значення в судочинстві.

Викладення основного матеріалу дослідження. Значення експертиз як для державних органів, зокрема органів влади, правоохоронних та судових, так і для осіб, які притягуються до відповідальності, а також осіб, які доводять свої позовні вимоги, права власності та виняткові права, важко переоцінити. Роль експертної діяльності зростає з року в рік у зв'язку із ускладненням виробничих процесів, правових відносин та інших чинників.

Поняття «експертиза» (запозичення з французької мови; фр. expertise походить від лат. expertus — «досвідчений, випробуваний», пов'язаного з ехрегі́ — «випробувати») ¹ широко вживається в науці та практиці для визначення досліджень, що потребують застосування спеціальних знань. Будь-яка експертиза є прикладним дослідженням певної категорії об'єктів і проводиться відповідно до правил, що визначаються специфікою її предмета та колом необхідних для проведення експертизи відомостей з конкретних галузей науки й техніки.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «експертиза» визначено як розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу; дослідження, розгляд експертом якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань ². У Юридичній енциклопедії експертиза тлумачиться як вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна або якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмета тощо, які потребують спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності ³. У сенсі цього терміну, об'єктами експертизи є речовини, матеріали, промислова продукція та інші вироби, технології, художні твори, рослини, тварини, людина, документи та багато іншого. Цілі та завдання визначаються сферою людської діяльності, у межах якої її проводять.

Під час розслідування кримінальних проваджень та розкриття злочинів, а також судового розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ, постають питання, вирішення яких неможливе без застосування спеціальних знань, навичок та умінь, придбаних завдяки цілеспрямованій професійній підготовці й досвіду роботи.

У судочинстві України дослідження об'єктів із використанням спеціальних знань, результати яких розглядаються як докази, здійснюються у рамках судової експертизи або процесуальної діяльності спеціаліста. Особливістю даних досліджень є процесуальна регламентація, яка дозволяє використовувати їх результати як допустимі докази.

У Великій українській юридичній енциклопедії судова експертиза тлумачиться як дослідження судовим експертом на основі спеціальних знань матеріальних (матеріалізованих) об'єктів (речових доказів) та різних матеріалів і документів, які містять доказову інформацію, з метою

¹ Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2: Д—Копці / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ, 1985. С. 160.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з доп. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2005. С. 341.

³ Юридична енциклопедія: В 6 т. Т. 2: Д—Й / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. С. 333.

встановлення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи (провадження)⁴.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду⁵.

Незалежно від її виду, судова експертиза має низку загальних ознак:

- здійснюється для встановлення доказових фактів у зв'язку із розслідуванням та судовим розглядом кримінальних проваджень, цивільних, господарських та адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення;
- застосування спеціальних знань;
- проведення спеціального дослідження з метою встановлення обставин, що мають значення для справи;
- спеціальний суб'єкт судової експертизи (судовий експерт);
- здійснюється за певною процесуальною формою;
- перебіг та результати дослідження оформлюють у вигляді спеціального процесуального документу (самостійного джерела доказів) — висновку експерта.

Зважаючи на наведене вище, судова експертиза є юридичною формою застосування спеціальних знань для досягнення певної процесуальної мети. Базуючись на сучасних досягненнях науки, техніки, мистецтва, ремесла щодо об'єктів, явищ і процесів, експертиза дає змогу досліджувати значущі обставини для встановлення обставин істини зі складанням особливого процесуального документу — висновку експерта, який є самостійним доказом у справі (провадженні).

З цього приводу А. Лисеюк та М. Очеретний зазначають, що адміністративно-процесуальне регулювання судових експертиз є комплексом державного правового впливу на адміністративні правовідносини з метою реалізації проведення судових експертиз, які виконуються відповідно до законодавства України, із використанням адміністративно-правових засобів⁶.

Проте крім Закону України «Про судову експертизу» та процесуального законодавства, в Україні прийнято низку законодавчих актів, у яких у загальному вигляді наведено визначення понять різних несудових (відомчих) експертиз, а саме:

- альтернативна медична експертиза (медична (військово-лікарська) експертиза, оцінювання повсякденного функціонування особи або патологоанатомічний розтин) здійснюється фахівцями відповідного профілю і кваліфікації у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи та в інших передбачених законодавством випадках. Громадяни самостійно обирають експертну установу та експертів (ст. 73 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»)⁷. Порядок та умови проведення альтернативної медичної експертизи визначаються Кабінетом Міністрів України;
- антидискримінаційна експертиза — аналіз проєктів нормативно-правових актів, за результатами якого надається висновок щодо їх відповідності принципу недискримінації (ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»)⁸. Процедурі проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проєктів норма-

abhängiger Beweis ist. Der Zweck des Artikels besteht darin, den verfahrensrechtlichen Status der Schlussfolgerungen außergerichtlicher (Abteilungs-) Sachverständiger und ihre Beweiskraft in Gerichtsverfahren zu bestimmen. Es wurde festgestellt, dass die außergerichtlichen (behördlichen) Schlussfolgerungen von Sachverständigen nicht mit der Schlussfolgerung des Sachverständigen als eine der prozessualen Beweisquellen (im Strafverfahren) und Beweismittel (im Zivil-, Wirtschafts- und Verwaltungsverfahren) identisch sind.

Schlüsselwörter: administrative und rechtliche Regulierung; administrativer und rechtlicher Status; Verantwortung; forensischer Experte; strafrechtliche Verantwortlichkeit; Strafverfahren; außergerichtliche (Behörden-)Prüfungen; gesetzliche Regelung; Verfahren.

Vadym Khosha

EXAMENS NON JUDICIAIRES (DÉPARTEMENTAUX) ET LEURS VALEUR PROBANTE DANS LES PROCÉDURES JUDICIAIRES

Analyse scientifique est une forme juridique d'utilisation de connaissances spéciales pour atteindre certains objectifs procéduraux. Sur la base des réalisations modernes de la science, de la technologie, de l'art, de l'artisanat, etc. des objets, des phénomènes et des processus, l'examen permet d'enquêter sur des circonstances importantes pour établir les circonstances de la vérité avec la préparation d'un document de procédure spécial – un avis d'expert, qui est une preuve indépendante dans l'affaire (procédure). L'objet de l'article est de déterminer le statut procédural des conclusions des examens non judiciaires (départementaux) et leur valeur probante dans les procédures judiciaires. Il a été constaté que les expertises non judiciaires (départementales) ne sont pas identiques à l'expertise comme l'une des sources procédurales de preuve (en procédure pénale) et des moyens de preuve (en procédure civile, économique et administrative).

Mots clés : réglementation administrative et juridique, statut administratif et juridique,

⁴ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків, 2016. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. 2018. С. 256–257.

⁵ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

⁶ Лисеюк А. М., Очеретний М. В. Адміністративно-правове регулювання судових експертиз в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2021 № 51. С. 151.

⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.08.1992 р. № 2801-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

⁸ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

responsabilité, expert criminaliste, responsabilité pénale, procédure pénale, examens non judiciaires (départementaux), réglementation juridique, procédure judiciaire.

Vadim Khosha

BADANIA POZASĄDOWE (RESORTOWE) I ICH WARTOŚĆ DOWODOWA W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM

Badanie kryminalistyczne jest prawną formą zastosowania wiedzy specjalistycznej do osiągnięcia określonego celu proceduralnego. Opierając się na współczesnych osiągnięciach nauki, techniki, sztuki, rzemiosła itp. przedmiotów, zjawisk i procesów, badanie umożliwia zbadanie istotnych okoliczności w celu ustalenia okoliczności prawdziwości poprzez sporządzenie specjalnego pisma procesowego – opinii biegłego, będącej niezależnym dowodem w sprawie (postępowaniu). Celem artykułu jest określenie statusu procesowego wniosków biegłych pozasądowych (resortowych) oraz ich wartości dowodowej w postępowaniu sądowym. Stwierdzono, że pozasądowe (resortowe) wnioski biegłych nie są tożsame z opinią biegłego jako jednego z procesowych źródeł dowodu (w postępowaniu karnym) i środka dowodowego (w postępowaniu cywilnym, gospodarczym i administracyjnym).

Słowa kluczowe: regulacje administracyjno-prawne; stan administracyjno-prawny; odpowiedzialność; ekspert medycyny sądowej; odpowiedzialność karna; postępowanie karne; egzaminy pozasądowe (resortowe); regulacja prawna; obrady.

тивно-правових актів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 61⁹;

- антикорупційна експертиза проводиться з метою виявлення в чинних нормативно-правових актах та проектах нормативно-правових актів чинників, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, розроблення рекомендацій щодо їх усунення (ст. 55 Закону України «Про запобігання корупції») ¹⁰. Процедура проведення експертизи затверджено наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 29 липня 2020 р. № 325/20 «Про затвердження Порядку проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції» ¹¹;
- ветеринарно-санітарна експертиза — комплекс необхідних досліджень (вірусологічних, бактеріологічних, хіміко-токсикологічних, патолого-анатомічних, гістологічних, паразитологічних, радіологічних), які проводять спеціалісти державної служби ветеринарної медицини або офіційні ветеринарні лікарі щодо безпечності продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, ветеринарних препаратів, субстанцій, включно з аналізом виробничої технології та технологічного обладнання щодо відповідності ветеринарно-санітарним заходам (ст. 1 Закону України «Про ветеринарну медицину») ¹²;
- військово-лікарська експертиза визначає придатність до військової служби призовників, військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, установлює причинний зв'язок захворювань, поранень і травм з військовою службою та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям (ст. 70 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я») ¹³. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України затверджено наказом Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402 ¹⁴;
- гендерно-правова експертиза — аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків») ¹⁵. Порядок проведення гендерно-правової експертизи затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997 ¹⁶;
- генетична експертиза походження та аномалій тварин — ідентифікація тварин лабораторними методами з метою здійснення контролю за достовірністю їх походження та виявлення генетичних аномалій (ст. 1 Закону України «Про племінну справу у тва-

⁹ Питання проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів : постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 61: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2013-%D0%BF#Text>.

¹⁰ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

¹¹ Порядок проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції : затв. наказ. Нац. агентства з питань запобігання корупції від 29.07.2020 р. № 325/20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-20#Text>.

¹² Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>.

¹³ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.08.1992 р. № 2801-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

¹⁴ Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : затв. наказ. Міністерства оборони України від 14.08.2008 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>.

¹⁵ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

¹⁶ Питання проведення гендерно-правової експертизи : постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-%D0%BF#Text>.

ринництві) 17. Порядок проведення експертизи затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 01 червня 2004 р. № 197¹⁸;

- державна експертиза та оцінка запасів корисних копалин проводиться з метою визначення промислової цінності родовищ та їх запасів щодо кожної ділянки надр (ст. 45 Кодексу України про надра)¹⁹. Порядок визначення вартості робіт по проведенню державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин затверджено наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Держкомгеології України від 02 серпня 1996 р. № 29²⁰;
- державна експертиза технологій проводиться з метою визначення економічної доцільності та корисності для держави й суспільства впровадження технологій та їх складових з урахуванням можливих екологічних і соціально-економічних наслідків від їх застосування (ст. 14 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій») ²¹;
- державна експертиза фізичного захисту є експертно-аналітичною та науково-технічною діяльністю, яка проводиться органом державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки із залученням Служби безпеки України та центральних органів виконавчої влади, які здійснюють правоохоронну діяльність у межах їх повноважень з метою встановлення відповідності заходів з фізичного захисту законодавству в цій сфері (ст. 15 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання») ²²;
- державній експертизі культурних цінностей підлягають заявлені до вивезення (тимчасового вивезення) та повернуті після тимчасового вивезення культурні цінності (ст. 11 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей») ²³. Порядок проведення державної експертизи затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2003 р. № 1343²⁴, методичні рекомендації з проведення експертизи затверджено наказом Міністерства культури України від 15 листопада 2019 р. № 877²⁵;
- державній експертизі ядерної та радіаційної безпеки підлягають матеріали, які містять обґрунтування безпеки, зміни вимог та лімітів безпеки ядерних установок уранових об'єктів та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами інших джерел іонізуючого випромінювання, (ст. 40 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»). Громадська експертиза безпеки ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами здійснюється за ініціативою об'єднань громадян, а також місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх коштів або на громадських засадах організацією або експертами згідно з законодавством (ст. 41 цього ж Закону) ²⁶. Порядок проведення державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки затверджено наказом Державного комітету ядерного регулювання України від 21 лютого 2005 р. № 21²⁷;
- експертиза архітектурна — діяльність фахівців-експертів, які мають відповідні кваліфікаційні сертифікати й за дорученням замовника надають звіти щодо відповідності проєктних рішень вимогам законодавства, державним нормам, будівельним нормам і правилам та які несуть відповідальність за достовірність наданих звітів (ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність») ²⁸;

¹⁷ Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15.12.1993 р. № 3691-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>.

¹⁸ Інструкція з проведення цитогенетичного контролю племінних тварин : затв. наказ. Міністерства аграрної політики України від 01.06.2004 р. № 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0740-04#Text>.

¹⁹ Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

²⁰ Порядок визначення вартості робіт по проведенню державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин: затв. наказ. Держкомісії України по запасах корисних копалин при Держкомгеології України від 02.08.1996 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0652-96#Text>.

²¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.

²² Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19.10.2000 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-%D0%BF#Text>.

²³ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>.

²⁴ Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення : затв. пост. Кабміну України від 26.08.2003 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-%D0%BF#Text>.

²⁵ Методичні рекомендації з проведення державної експертизи культурних цінностей : затв. наказ. Мінкультури України від 15.11.2019 р. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0877734-19#Text>.

²⁶ Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

²⁷ Порядок проведення державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки : затв. наказ. Держкомітету ядерного регулювання України від 21.02.2005 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-05#Text>.

²⁸ Про архітектурну діяльність : Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>.

- експертиза в галузі державного експортного контролю проводиться для вирішення питання про можливість надання відповідних дозволів, висновків або міжнародних імпортерських сертифікатів, можливість проведення реєстрації суб'єктів господарювання, державних замовників у сфері оборони в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів або надання таким суб'єктам, державним замовникам повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю (ст. 11 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання») ²⁹. Положення про проведення експертизи в галузі державного експортного контролю затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 767 ³⁰;
- експертиза законопроектів проводиться для врахування головним комітетом Верховної Ради України під час розгляду законопроекту та прийнятті рішення щодо подальшої роботи над ним (ст. 103 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України») ³¹;
- експертиза проектів будівництва (ст. 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») ³² проводиться з метою визначення та перевірки якості проектних рішень шляхом виявлення відхилень від вимог до міцності, надійності та довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного забезпечення, зокрема щодо дотримання нормативів з питань створення умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, допустимого відсотка забудови земельної ділянки, гранично допустимої висоти будівництва та щільності населення, санітарного й епідеміологічного благополуччя населення, охорони праці, екології, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки. енергозбереження, кошторисної частини проекту будівництва. Порядок затвердження проектів будівництва й проведення їх експертизи затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 560 ³³;
- експертиза проектних рішень з протипожежного захисту, безпеки проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації гірничих підприємств (оцінка впливу на довкілля, державна технічна (будівельно-технічна) та санітарно-гігієнічна експертизи безпеки проведення гірничих робіт, будівництва та експлуатації гірничих підприємств, експертиза проектів з протипожежного захисту гірничих підприємств) проводиться з метою визначення відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю завдання будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, а також навколишньому природному середовищу та об'єктам господарювання (ст. 22 Гірничого закону України) ³⁴;
- експертиза психічного стану особи (медико-соціальна експертиза, оцінювання повсякденного функціонування особи, військово-лікарська та інші) проводиться на підставах та в порядку, передбаченому законами та прийнятими відповідно до них іншими нормативно-правовими актами (ст. 20 Закону України «Про психіатричну допомогу») ³⁵;
- експертиза цінності документів — усебічне вивчення документів з метою внесення їх до Національного архівного фонду або вилучення з нього, проведення грошової оцінки документів Національного архівного фонду, віднесення їх до унікальних і встановлення строків зберігання документів, що не підлягають внесенню до Національного архівного фонду (ст. 1 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи») ³⁶. Порядок проведення експертизи цінності документів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 р. № 1004 ³⁷;
- лікарська експертиза осіб рядового й начальницького складу служби цивільного захисту та деяких інших осіб визначає придатність кандидатів для прийняття на службу цивільного за-

²⁹ Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>.

³⁰ Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю : затв. пост. Кабміну України від 15.07.1997 р. № 767. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-97-%D0%BF#Text>.

³¹ Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.

³² Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.

³³ Порядок затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : затв. пост. Кабміну України від 11.05.2011 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF#Text>.

³⁴ Гірничий закону України : Закон України від 06.10.1999 р. № 1127-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text>.

³⁵ Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

³⁶ Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>.

³⁷ Про проведення експертизи цінності документів : пост. Кабміну України від 08.08.2007 р. № 1004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF#Text>.

хисту, кандидатів на навчання у закладах освіти цивільного захисту, здобувачів вищої освіти таких закладів, придатність осіб рядового й начальницького складу служби цивільного захисту до подальшого проходження служби, установлює причинний зв'язок захворювань, поранень, травм і смерті осіб рядового й начальницького складу служби цивільного захисту з проходженням служби цивільного захисту, а також осіб, звільнених зі служби цивільного захисту, із внутрішньої служби в державній пожежній охороні, звільнених із військової служби з військ цивільної оборони, з проходженням відповідної служби, визначає необхідність санаторно-курортного лікування, медико-психологічної реабілітації осіб рядового й начальницького складу служби цивільного захисту (ст. 701 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я») ³⁸;

- медико-соціальна експертиза дитини проводиться з метою встановлення ступеня стійкого обмеження життєдіяльності, підгрупи інвалідності, причини й часу їх настання, а також доопрацювання та затвердження індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю в межах стратегії компенсації на основі індивідуального реабілітаційного плану та комплексного реабілітаційного обстеження особи з обмеженням життєдіяльності (ст. 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні») ³⁹;
- наукова і науково-технічна експертиза — це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи й підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів (ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу») ⁴⁰. Положення про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи затверджено наказом Міністерства України у справах науки і технологій від 24 квітня 1998 р. № 131 ⁴¹;
- фітосанітарна експертиза (аналізи) — перевірка об'єктів регулювання в лабораторних умовах на предмет наявності та ідентифікації або відсутності шкідливих організмів (ст. 1 Закону України «Про карантин рослин») ⁴². Порядок проведення інспектування, огляду, фітосанітарної експертизи (аналізів), повторної фітосанітарної (арбітражної) експертизи (аналізів), нагляд, обстеження, моніторингу, знезараження об'єктів регулювання, оформлення сертифікатів, передбачених Законом України «Про карантин рослин», контролю за проведенням огляду в частині відбору зразків та вибіркового контролю за проведенням фітосанітарної експертизи (аналізів) затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2019 р. № 1177 ⁴³.

Згідно зі ст. 15 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» Державний гемологічний центр України відповідно до законодавства проводить незалежну експертизу та контроль за якістю сировини й виробів з дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, а також виробів з ними, експертну оцінку дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, зарахованого до Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України ⁴⁴.

Окрім того, Національним органом інтелектуальної власності проводиться експертиза заявки (сукупності документів) з метою:

- державної реєстрації промислового зразка (ст. 14 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки») ⁴⁵;
- видачі свідоцтва України на торговельну марку (ст. 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг») ⁴⁶;

³⁸ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.08.1992 р. № 2801-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

³⁹ Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.

⁴⁰ Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁴¹ Положення про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи : затв. наказ. Міністерства України у справах науки і технологій від 24.04.1998 р. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-98#Text>.

⁴² Про карантин рослин : Закон України від 30.06.1993 р. № 3348-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>.

⁴³ Деякі питання реалізації Закону України «Про карантин рослин» : пост. Кабміну України від 15.11.2019 р. № 1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1177-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

⁴⁴ Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁴⁵ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 р. № 3688-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.

⁴⁶ Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 р. № 3689-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.

- реєстрації географічного зазначення (ст. 11 Закону України «Про правову охорону географічних зазначень»⁴⁷);
- реєстрації компонування напівпровідникових виробів та видачі свідоцтва, яке засвідчує авторство й права на це компонування (ст. 11 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»⁴⁸).

Ураховуючи наведене вище, під несудовою (відомчою) експертизою слід розуміти дослідження уповноваженою особою на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання обґрунтованих висновків для прийняття суб'єктом призначення (замовником) компетентних рішень щодо таких об'єктів явищ і процесів.

На сьогодні в країні відсутній загальний режим правового регулювання зазначеної діяльності, а сама несудова (відомча) експертна діяльність не розглядається як вид діяльності, який потребує координації та підтримки на загальнодержавному рівні.

Оскільки результатом несудового (відомчого) дослідження є висновок експерта, розглянемо його доказове значення та процесуальний статус у судочинстві.

Доказування у процесуальній науці є багаторівневим поняттям. Під предметом доказування слід розуміти ідеальне утворення, яке відображає на абстрактному та конкретному рівнях коло реально наявних обставин (фактів), що підлягають установленню за окремою справою. Кримінально-процесуальне доказування — це пізнання подій минулого, що здійснюється за відображенням подій здійсненого суспільно-небезпечного протиправного діяння, яке залишило слід на матеріальних об'єктах, у явищах, процесах та у свідомості людей. Правильно встановлене суб'єктом доказування коло обставин, що має значення у кримінальному провадженні, дає змогу визначити необхідну кількість перетворень на докази значущої інформації, необхідної для встановлення істини у справі та винесення справедливого вироку або іншого підсумкового процесуального акту. Так, у п. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази та висновки експертів.

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для вирішення справи. Зазначені дані встановлюються такими засобами, як письмові, речові й електронні докази, показання свідків, а також висновки експертів (ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 73 Господарського процесуального кодексу України та ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України)⁴⁹.

Доказами у справах про адміністративні правопорушення є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, зокрема тими, якими користується особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, зокрема тими, якими користується особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами (ст. 251 Кодексу України про адміністративні правопорушення)⁵⁰. Слід звернути увагу на той факт, що в КУпАП одним із доказів визначено висновок експерта. Водночас інші (перелічені) докази є потенційними об'єктами експертного дослідження.

Зважаючи на наведене, одним із головних засобів доказування за всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справ, а також постановленню законних та обґрунтованих судових рішень є докладний опис проведених експертом досліджень та зроблених в результаті них висновків.

У ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали ква-

⁴⁷ Про правову охорону географічних зазначень : Закон України від 16.06.1999 р. № 752-ХІV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>.

⁴⁸ Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 05.11.1997 р. № 621/97-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁴⁹ Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>; Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 11798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>; Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

⁵⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8037-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.

ліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться винятково державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності в порядку, передбаченому цим Законом⁵¹.

У процесуальному законодавстві України встановлено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка набула наукових, технічних або інших спеціальних знань, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 КПК України)⁵². У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві експертом може бути особа, яка має спеціальні знання, необхідні для з'ясування відповідних обставин справи⁵³. Під час розгляду справи про адміністративне правопорушення експерт призначається органом (посадовою особою), у провадженні якого перебуває справа, у разі коли виникає потреба в спеціальних знаннях, зокрема, для визначення розміру майнової школи, заподіяної адміністративним правопорушенням, а також суми грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення, які підлягають конфіскації (ст. 273 КУпАП)⁵⁴.

Незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний:

- провести повне дослідження й дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;
- на вимоги особи або органу, які залучили експерта, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;
- заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі⁵⁵.

Судовий експерт на підставах та в порядку, передбаченому законодавством, може бути притягнутий до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності⁵⁶ (за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 та за відмову від надання висновку за ст. 385 Кримінального кодексу України).

Як зазначає Р. Тополя, адміністративне правовий статус експерта в Україні полягає в підставах та порядку виникнення правосуб'єктності, їх процесуальних (процедурних) обов'язків, прав та юридичної відповідальності⁵⁷.

Отже, судовий експерт є самостійним учасником судочинства та наділений принципом самостійності, який виражено в незалежності від органу або особи, яка призначила експертизу, сторін та інших осіб, зацікавлених у результаті справи.

У кримінальному провадженні експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбаченому ст. 244 «Розгляд слідчим суддею клопотання про проведення експертизи» КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (п. 1 ст. 242 КПК України), а висновок експерта, визначений як докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатом висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (п. 1 ст. 101 КПК України)⁵⁸.

Слід зазначити, що висновок експерта не має наперед установленної сили, оскільки слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з позицій належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з позицій достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України). Висновок експерта спирається на зібрані за допомогою інших слідчих дій по справі докази в якості початкового етапу та об'єкту дослідження. Доказове значення у висновок експерта мають відомості конкретних фактів, установлених під час дослідження та висновок експерта, що впливає з цих фактів.

⁵¹ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

⁵² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

⁵³ Цивільний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>; Господарський процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>; Кодекс адміністративного судочинства ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

⁵⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.

⁵⁵ Про судову експертизу ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Тополя Р. В. Адміністративно-правовий статус експерта в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024 № 67. С. 26.

⁵⁸ Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені в результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені перед експертом, складений у порядку, визначеному законодавством⁵⁹. Проте в КУпАП відсутнє окреме визначення поняття «висновок експерта».

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 р. № 8 акти або інші документи, зокрема відомчі, де зазначаються обставини, встановлені із застосуванням спеціальних знань (наприклад, про причини аварії, вартість ремонту, розмір нестачі матеріальних цінностей), не можуть розглядатися як висновок експерта та бути підставою для відмови в призначенні судової експертизи, навіть якщо вони одержані на запит суду, органу дізнання, слідчого або адвоката⁶⁰. Також у Постанові Пленуму Вишого господарського суду України «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» від 23 березня 2012 р. № 4 зазначено, що не можуть розглядатися як висновок експерта і бути підставою для відмови у призначенні експертизи акти ревізії, калькуляції, інші висновки спеціалістів, навіть якщо вони надані на запит суду, адвоката, сторони. За необхідності з'ясування зазначених у таких документах обставин судом може бути призначена експертиза, яка буде вважатись первинною⁶¹.

Зважаючи на процесуально визначені положення щодо експерта та його висновку, слід зазначити, що особи, які проводять несудові (відомчі) експертизи, мають спеціальні знання, необхідні для надання обґрунтованих висновків із досліджуваних питань, до того ж вони не відповідають вимогам ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», ст. 69 КПК України, ст. 72 ЦПК України, ст. 69 ГПК України та ст. 68 КАС України, а надані ними докладні описи проведених досліджень не відповідають вимогам ст. 101 КПК України, ст. 102 ЦПК України, ст. 98 ГПК України та ст. 101 КАС України.

Підсумовуючи, можна констатувати, що несудові (відомчі) висновки експертів не є тотожними висновку експерта як одного із процесуальних джерел доказів (у кримінальному провадженні) та засобу доказування (у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві).

Висновки. Отже, відмінність судової експертизи від несудових (відомчих) експертиз як непроцесуальної форми застосування спеціальних знань полягає в тому, що вони проводяться для потреб самого відомства та не пов'язані із судочинством.

Висновки несудових (відомчих) експертиз можуть слугувати лише підставою для направлення заяви або повідомлення до судово-слідчих органів з метою вирішення питання щодо відкриття кримінального провадження, а під час розгляду цивільних, господарських та адміністративних справ — документами (письмовими доказами), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

References

- Deiaki pytannia realizatsii Zakonu Ukrainy «Pro karantyn roslyn» : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.11.2019 r. № 1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1177-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy: V 7 t. – T. 2: D–Koptsi. Kyiv : Naukova dumka, 1985. 572 s [in Ukrainian].
- Hirnychi zakon Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.10.1999 r. № 1127–KhIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 r. № 11798–KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Instruktsiia z provedennia tsytohenetychnoho kontroliu plemynykh tvaryn : nakaz Ministerstva ahrarynoi polityky Ukrainy vid 01.06.2004 r. № 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0740-04#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Iurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu. S. Shemchushenko (vidp. red.) ta in. – Kyiv: «Ukr. entsykl.», 1998. – T. 2: D–I. 744 s.: il [in Ukrainian].
- Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 r. № 2747–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia : vid 07.12.1984 r. № 8037–Kh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Kodeks Ukrainy pro nadra : Zakon Ukrainy vid 27.07.1994 r. № 132/94–VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Lyseiuk, A. M., Ocheretnyi, M. V. (2021). Administratyvno-pravove rehliuvannia sudovykh ekspertyz v Ukraini. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. № 51. S. 151 [in Ukrainian].
- Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia : Zakon Ukrainy vid 19.08.1992 r. № 2801–KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].

⁵⁹ Цивільний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>; Господарський процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>; Кодекс адміністративного судочинства ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

⁶⁰ Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : Пленум Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text>.

⁶¹ Про деякі питання практики призначення судової експертизи : Пленум Вишого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text>.

- Pro arkhitekturnu diialnist : Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 r. № 687-KhIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro deiaiki pytannia praktyky pryznachennia sudovoi ekspertyzy : Plenum Vyschoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 23.03.2012 r. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii : Zakon Ukrainy vid 14.09.2006 r. № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro derzhavne rehuliuвання vidobutku, vyrobnytstva i vykorystannia dorohotsinnykh metaliv i dorohotsinnoho kaminnia ta kontrol za operatsiiamy z nymy : Zakon Ukrainy vid 18.11.1997 r. № 637/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro derzhavnyi kontrol za mizhnarodnymy peredachamy tovariv viiskovoho pryznachennia ta podviinoho vykorystannia : Zakon Ukrainy vid 20.02.2003 r. № 549-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro fizychnyi zakhyst yadernykh ustanovok, yadernykh materialiv, radioaktyvnykh vidkhodiv, inshykh dzherel ionizuiuchoho vyprominiuvannia : Zakon Ukrainy vid 19.10.2000 r. № 2064-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro karantyn roslin : Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 r. № 3348-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro Natsionalnyi arkhivnyi fond ta arkhivni ustanovy : Zakon Ukrainy vid 24.12.1993 r. № 3814-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu ekspertyzu : Zakon Ukrainy vid 10.02.1995 r. № 51/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro okhoronu prav na komponuvannia napivprovodnykovykh vyrobiv : Zakon Ukrainy vid 05.11.1997 r. № 621/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro okhoronu prav na promyslovi zrazky : Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 r. № 3688-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh : Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 r. № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro pleminnu spravu u tvarynnytstvi : Zakon Ukrainy vid 15.12.1993 r. № 3691-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro pravovu okhoronu heohrafichnykh zaznachen : Zakon Ukrainy vid 16.06.1999 r. № 752-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro provedennia ekspertyzy tsinnosti dokumentiv : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.08.2007 r. № 1004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro psykhiatrychnu dopomohu : Zakon Ukrainy vid 22.02.2000 r. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 06.10.2005 r. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro Rehlament Verkhovnoi Rady Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 10.02.2010 r. № 1861-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti : Zakon Ukrainy vid 17.02.2011 r. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 r. № 4038-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu v kriminalnykh i tsyvilnykh spravakh : Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 30.05.1997 r. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro veterynarnu medytsynu : Zakon Ukrainy vid 25.06.1992 r. № 2498-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro vykorystannia yadernoi enerhii ta radiatsiinu bezpeku : Zakon Ukrainy vid 08.02.1995 r. № 39/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro vyvezennia, vvezennia ta povernennia kulturnykh tsinnosti : Zakon Ukrainy vid 21.09.1999 r. № 1068-KhIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvosti zhynok i cholovikiv : Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 r. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (data zvernennia: 10.10.2025).
- Pro zapobihannia koruptsii : Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 r. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (data zvernennia: 10.10.2025).
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu ta provedennia naukovo i naukovo-tekhnichnoi ekspertyzy : nakaz Ministerstva Ukrainy u spravakh nauky i tekhnolohii vid 24.04.1998 r. № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0462-98#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii z provedennia derzhavnoi ekspertyzy kulturnykh tsinnosti : nakaz Ministerstva kultury Ukrainy vid 15.11.2019 r. № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0877734-19#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].

- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok provedennia ekspertyzy v haluzi derzhavnoho eksportnoho kontroliu : postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 15.07.1997 r. № 767. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-97-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro viiskovo-likarsku ekspertyzu v Zbroinykh Sylakh Ukrainy : nakaz Ministerstva oborony Ukrkiny vid 14.08.2008 r. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia antykoruptsiinoi ekspertyzy Natsionalnym ahentstvom z pytan zapobihannia koruptsii : nakazom Natsionalnoho ahentstva z pytan zapobihannia koruptsii vid 29.07.2020 r. № 325/20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-20#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia derzhavnoi ekspertyzy kulturnykh tsinnosti ta rozmiriv platy za yii provedennia : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.08.2003 r. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia derzhavnoi ekspertyzy yadernoi ta radiatsiinoi bezpeky : nakaz Derzhavnoho komitetu yadernoho rehuliuвання Ukrainy vid 21.02.2005 r. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-05#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia vartosti robit po provedenni derzhavnoi ekspertyzy ta otsinky zapasiv korysnykh kopalyn: nakaz Derzhavnoi komisii Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn pry Derzhkomheolohii Ukrainy vid 02.08.1996 r. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0652-96#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku zatverdzhennia proektiv budivnytstva i provedennia yikh ekspertyzy ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.05.2011 r. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pytannia provedennia antydyskryminatsiinoi ekspertyzy ta hromadskoi antydyskryminatsiinoi ekspertyzy proektiv normatyvno-pravovykh aktiv : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.01.2013 r. № 61: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2013-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Pytannia provedennia henderno-pravovoi ekspertyzy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.11.2018 r. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Topolia, R. V. (2024). Administratyvno-pravovyi status eksperta v Ukraini. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. № 67. S. 26 [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (data zvernennia: 10.10.2025) [in Ukrainian].
- Velyka ukraïnska yurydychna entsyklopediia : u 20 t. Kharkiv : Pravo, 2016. T. 20 : Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. ; Nats. Akad. prav. Nauk Ukrainy ; In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy ; Nats. Yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. 2018. 952 s [in Ukrainian].
- Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukraïnskoi movy (z dop. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K.; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.10.2025 / Рецензовано 07.11.2025 / Прийнято до друку 16.12.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Хоша, В., (2025). Несудові (відомчі) експертизи та їх доказове значення в судочинстві. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 159-170. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.18>.

Роман Цапун

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3509-343X>,
e-mail: tsapun.r.7717@gmail.com

Роман Цапун

Техніко-криміналістичне забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля

Сьогодні спостерігається недостатній рівень інтеграції сучасних досягнень науки й техніки в повсякденну слідчу практику, що знижує результативність розслідувань у сфері охорони довкілля. Це актуалізує потребу в розробленні спеціальних методичних підходів до техніко-криміналістичного забезпечення, що враховуватимуть різноманітність й особливості об'єктів довкілля, характер спричиненої шкоди, специфіку об'єктів доказування та необхідність застосування спеціальних знань. Метою статті стало розкриття змісту техніко-криміналістичного забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. У статті досліджено питання техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти довкілля. Обґрунтовано актуальність комплексного підходу до класифікації технічних засобів, якими користуються під час досудового розслідування. Запропоновано класифікацію техніко-криміналістичних засобів за функціональним призначенням, суб'єктом застосування, процесуальною роллю та рівнем технологічної складності самого засобу. Визначено, що ефективне технічне забезпечення є ключовим чинником якісного виявлення, фіксування, вилучення та аналізування слідів екологічних злочинів. Розкрито значення участі профільних спеціалістів, а також упровадження сучасних технологій, зокрема засобів дистанційного моніторингу, геодезичного обладнання, спектральної візуалізації та цифрових інструментів фіксування доказової інформації. Зроблено висновок про необхідність системної модернізації техніко-криміналістичного супроводу екологічних розслідувань як умови забезпечення належного рівня екологічної безпеки.

Ключові слова: кримінальне провадження; злочин; довкілля; екологічна безпека; слідча (розшукова) дія; техніко-криміналістичне забезпечення; науково-технічний засіб.

Постановка наукової проблеми. Сучасний стан довкілля в Україні та світі загалом характеризується наявністю масштабних екологічних загроз, які не лише поглиблюють кліматичну кризу, а й безпосередньо впливають на життя, здоров'я та безпеку населення. У цьому контексті екологічна безпека постає як складова національної безпеки, що потребує системного державного захисту та ефективної правозастосовної діяльності. Значна частина екологічних правопорушень має латентний характер, здійснюється за участю корумпованих зв'язків із посадовими особами, що суттєво ускладнює їх розкриття, документування та розслідування.

Екологічні правопорушення (кримінальні правопорушення проти довкілля), що посягають на навколишнє природне середовище, становлять вагомий загрозу не лише для стабільності екосистем, а й для сталого соціально-економічного розвитку та здоров'я населення. Особливої акту-

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Roman Tsapun

**TECHNICAL AND
CRIMINALISTIC SUPPORT OF
INDIVIDUAL INVESTIGATORS
(DETECTIVE) ACTIONS
DURING THE INVESTIGATION
OF CRIMINAL OFFENSES
AGAINST THE ENVIRONMENT**

Today, there is an insufficient level of integration of modern achievements of science and technology into everyday investigative practice, which reduces the effectiveness of investigations in the field of environmental protection. This actualizes the need for the development of special methodological approaches to technical and forensic support, which will take into account the diversity and peculiarities of the objects of the natural environment, the nature of the damage caused, the specificity of the objects of evidence and the need to use special knowledge. The purpose of the article was to reveal the content of technical and forensic support of certain investigative (search) actions carried out during the investigation of criminal offenses against the environment. The article examines the issue of technical and forensic support for investigative (search) actions in criminal proceedings regarding offenses against the environment. The relevance of a comprehensive approach to the classification of technical means used during pre-trial investigation is substantiated. The classification of forensic technical means by functional purpose, subject of application, procedural role and level of technological complexity of the means itself is proposed. It was determined that effective technical support is a key factor in qualitative detection, recording, extraction and analysis of traces of environmental crimes. The importance of the participation of specialized specialists, as well as the introduction of modern technologies, including remote monitoring, geodetic equipment, spectral visualization, and digital tools for recording evidentiary information, is revealed. A conclusion was made about the need for systematic modernization of the technical and forensic support of environmental investigations as a condition for ensuring the appropriate level of environmental safety.

Key words: criminal proceedings, crime, environment, environmental safety, investigative (research) activity, technical and forensic support, scientific and technical means.

Техніко-криміналістичне забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля

альності ця проблема набуває в умовах післявоєнного відновлення, коли природні ресурси та екологічна інфраструктура зазнають серйозних руйнувань, що потребує адекватної та своєчасної реакції з боку державних інституцій і міжнародної спільноти.

Учені говорять про необхідність упровадження комплексної, міждисциплінарної моделі протидії, яка б охоплювала як превентивні, так і каральні механізми, спрямовані на протидію екологічній злочинності. Насамперед до ключових стратегічних завдань у цій сфері належать: удосконалення правових норм, які регламентують відповідальність за кримінальні правопорушення проти довкілля; упровадження високотехнологічних засобів моніторингу стану довкілля; а також посилення ролі громадськості в системі охорони природи шляхом стимулювання екологічної активності та підвищення рівня екологічної освіти.

Не менш важливим є налагодження ефективного міжнародного співробітництва, що передбачає дотримання ратифікованих Україною міжнародних договорів у сфері охорони довкілля, адаптацію національного законодавства до європейських стандартів та залучення міжнародної експертизи до розроблення інноваційних підходів до запобігання екологічній злочинності. Профілактика правопорушень проти довкілля має ґрунтуватися на посиленні інституційного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, зниженні рівня латентності екологічних злочинів через удосконалення механізмів їх виявлення та розслідування, а також на формуванні високого рівня екологічної свідомості як у громадян, так і в представників бізнесу. Лише за умови тісної взаємодії держави, суспільства та технологічної інфраструктури можливо сформувати ефективну систему гарантування екологічної безпеки, здатну відповідати сучасним викликам і забезпечувати сталий розвиток у постконфліктний період¹.

Що стосується вже вчинених кримінальних правопорушень проти довкілля, першочерговим завданням є забезпечення об'єктивного, повного та своєчасного розслідування їх. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від грамотної організації слідчої діяльності, зокрема, належного проведення слідчих (розшукових) дій, які мають бути тактично обґрунтованими, процесуально правильними та технічно забезпеченими.

З урахуванням специфіки екологічних злочинів, особливого значення набуває впровадження сучасних криміналістичних підходів до виявлення, фіксування та вилучення слідів протиправної діяльності, які можуть набути статусу доказів. Ідеться про необхідність застосування спеціальних технічних засобів. Окрім того, критично важливо забезпечити міжвідомчу взаємодію з природоохоронними органами, екологічними експертами, науковими установами, які можуть надати фахову підтримку у визначенні джерел забруднення, механізмів впливу на екосистему, аналізуванні шкоди. Залучення до участі в процесуальних діях відповідних спеціалістів сприяє не лише поглибленому розумінню обставин злочину, але й посиленню доказової бази кримінального провадження. Саме завдяки системному підходу до планування, технічного оснащення, належної підготовки персоналу та професійного процесуального супроводу можна забезпечити не лише ефективність слідства, а й досягнення стратегічної мети — притягнення винних до відповідальності та мінімізації наслідків протиправної діяльності.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутня спеціалізована норма, яка комплексно й системно визначала б правові засади застосування засобів криміналістичної техніки в кримінальному провадженні. Водночас аналіз окремих положень Кримінального процесуального кодексу України свідчить про те, що законодавець опосередковано визнає можливість застосування технічних засобів та встановлює процесуальний порядок їх застосування в низці процесуальних

¹ Черниш М. О. Запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля: виклики післявоєнного періоду та шляхи подолання. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 891. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.129>.

Roman Tsapun

TECHNISCHE UND KRIMINALISTISCHE UNTERSTÜTZUNG EINZELNER ERMITTLER (DETEKTIV) BEI DER ERMITTLUNG VON STRAFTATEN GEGEN DIE UMWELT

Die Integration moderner Errungenschaften von Wissenschaft und Technik in die alltägliche Ermittlungspraxis ist heute unzureichend, was die Wirksamkeit von Ermittlungen im Bereich des Umweltschutzes verringert. Dies verdeutlicht die Notwendigkeit der Entwicklung spezieller methodischer Ansätze zur technischen und forensischen Unterstützung, die die Vielfalt und Besonderheiten der Objekte der natürlichen Umwelt, die Art des verursachten Schadens, die Spezifität der Beweisobjekte und die Notwendigkeit des Einsatzes von Spezialwissen berücksichtigen. Der Zweck des Artikels bestand darin, den Inhalt der technischen und forensischen Unterstützung bestimmter Ermittlungs-(Durchsuchungs-) Aktionen aufzuzeigen, die bei der Untersuchung von Straftaten gegen die Umwelt durchgeführt werden. Der Artikel untersucht die Frage der technischen und forensischen Unterstützung von Ermittlungs-(Durchsuchungs-) Maßnahmen in Strafverfahren wegen Straftaten gegen die Umwelt. Die Relevanz eines umfassenden Ansatzes zur Klassifizierung der bei vorgerichtlichen Ermittlungen eingesetzten technischen Mittel wird nachgewiesen. Vorgeschlagen wird die Klassifizierung forensischer technischer Mittel nach Funktionszweck, Anwendungsgegenstand, verfahrenstechnischer Rolle und Grad der technologischen Komplexität der Mittel selbst. Es wurde festgestellt, dass effektive technische Unterstützung ein Schlüsselfaktor für die qualitative Erkennung, Aufzeichnung, Extraktion und Analyse von Spuren von Umweltverbrechen ist. Es wird deutlich, wie wichtig die Beteiligung spezialisierter Spezialisten sowie die Einführung moderner Technologien ist, darunter Fernüberwachung, geodätische Geräte, Spektralvisualisierung und digitale Tools zur Aufzeichnung beweiskräftiger Informationen. Es wurde festgestellt, dass eine systematische Modernisierung der technischen und forensischen Unterstützung von Umweltuntersuchungen als Voraussetzung für die Gewährleistung eines angemessenen Niveaus der Umweltsicherheit erforderlich ist.

ситуацій. У ряді випадків закон прямо закріплює обов'язковість застосування окремих технічних засобів, зокрема під час фіксування процесуальних дій або забезпечення їх достовірності та перевірюваності. Такий фрагментарний підхід зумовлює необхідність доктринального осмислення правової природи та меж застосування криміналістичної техніки у кримінальному провадженні².

Аналіз основних досліджень і публікацій. Завдання щодо забезпечення екологічної безпеки зумовлює необхідність глибокого дослідження техніко-криміналістичного забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема й проти довкілля, як одного з ключових напрямів підвищення ефективності протидії екологічній злочинності. Особливо це актуально в контексті проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, обшук, залучення експерта для проведення екологічної та інших експертиз, а також негласних слідчих (розшукових) дій.

Різним аспектам розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля останнім часом приділяли увагу А. Лазебний та А. Дубець³, О. Марченко⁴, Г. Мудрецька⁵ та ін. Водночас автори досліджували здебільшого суміжні, але відмінні за спрямуванням аспекти проблематики, не охоплюючи комплексно питання видів і класифікації техніко-криміналістичних засобів, що й становить предмет нашого дослідження.

Мета статті — розкрити зміст техніко-криміналістичного забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Викладення основного матеріалу дослідження. Під техніко-криміналістичним забезпеченням розуміють систему науково обґрунтованих, урегульованих нормами права організаційно впорядкованих положень і практичних заходів, спрямованих на розроблення, удосконалення, упровадження та застосування технічних засобів і методів криміналістичного призначення. Метою цього забезпечення є підвищення ефективності виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також запобігання їм у межах діяльності органів досудового розслідування⁶.

За сферою реалізації в межах класифікації техніко-криміналістичного забезпечення в науковій літературі пропонують вирізняти кілька основних рівнів, зокрема: 1) техніко-криміналістичне забезпечення судочинства в межах окремих галузей права — кримінального, адміністративного, цивільного та господарського; 2) техніко-криміналістичний супровід на рівні окремих стадій кримінального провадження — досудового розслідування та судового розгляду; 3) забезпечення розслідування конкретних видів злочинів як складової частини криміналістичного супроводу досудового розслідування; 4) техніко-криміналістичне сприяння під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема залучення фахівців для надання допомоги в практичній діяльності⁷.

² Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. С. 47.

³ Лазебний А. М., Дубець А. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 835–840.

⁴ Марченко О. А. Деякі проблемні питання фіксування та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля в умовах воєнного часу. *Правова позиція*. 2023. № 2 (39). С. 179–183. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.36>.

⁵ Мудрецька Г. В. Взаємодія з державними спеціалізованими установами під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 203–208. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.32>.

⁶ Черноус Ю. М. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 216 ; Михайлов В. О. Перспективи удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів. *Вісник НТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. Вип. 3/4 (27/28). С. 125.

⁷ Перлін С. І. Поняття і види техніко-криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 225. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40>.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, Kriminalität, Umwelt, Umweltsicherheit, Ermittlungs- (Forschungs-)Tätigkeit, technische und forensische Unterstützung, wissenschaftliche und technische Mittel.

Roman Tsapun

**SOUTIEN TECHNIQUE
ET MÉDICO-LÉGAL DE
CERTAINES ACTIONS
D'ENQUÊTE (PERQUISITION)
LORS D'ENQUÊTES SUR DES
INFRACTIONS PÉNALES
CONTRE L'ENVIRONNEMENT**

Actuellement, l'intégration insuffisante des avancées scientifiques et technologiques modernes dans la pratique quotidienne des enquêtes environnementales nuit à leur efficacité. Ceci souligne la nécessité de développer des approches méthodologiques spécifiques en matière d'appui technique et criminalistique, prenant en compte la diversité et les particularités des éléments environnementaux, la nature des dommages causés, la spécificité des preuves et le besoin de connaissances spécialisées. Cet article vise à présenter le contenu de l'appui technique et criminalistique apporté aux différentes actions d'enquête menées dans le cadre d'instructions relatives aux infractions environnementales. Il examine la question de cet appui technique et criminalistique lors des procédures pénales concernant ces infractions. L'intérêt d'une approche globale de la classification des moyens techniques utilisés lors de l'instruction est démontré. Une classification des outils techniques criminalistiques est proposée selon leur finalité, leur champ d'application, leur rôle procédural et leur niveau de complexité technologique. Il est établi qu'un soutien technique efficace est un facteur clé pour la détection, la fixation, l'extraction et l'analyse de haute qualité des traces de crimes environnementaux. L'importance de la participation de spécialistes, ainsi que de l'introduction de technologies modernes, notamment les outils de télésurveillance, le matériel géodésique, la visualisation spectrale et les outils numériques d'enregistrement des preuves, est mise en évidence. Il est conclu qu'une modernisation systématique du soutien technique criminalistique aux enquêtes environnementales est nécessaire pour garantir un niveau adéquat de sécurité environnementale.

Mots clés : procédures pénales, criminalité, environnement, sécurité environnementale, action d'enquête (recherche), soutien technique et criminalistique, moyens scientifiques et techniques.

Техніко-криміналістичне забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля

У контексті техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля слід відзначити певну прогалину, адже цей напрям комплексно не досліджувався. Тим паче нерозробленою залишається проблематика техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, вона набуває концептуального значення, оскільки багато екологічних злочинів пов'язано із забором зразків ґрунту, води, наданням інших об'єктів, застосуванням низки вимірювальних засобів, іншого технічного оснащення. Вивчення особливостей їх застосування у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля набуває особливої актуальності у світлі завдань, покладених на кримінальну юстицію в екологічній сфері.

Ключове місце у структурі техніко-криміналістичного забезпечення посідають техніко-криміналістичні засоби, які в науковій літературі традиційно ототожнюються із засобами криміналістичної техніки, а також відповідні техніко-криміналістичні методи, тобто спеціалізовані способи та прийоми їх застосування. Саме ці елементи забезпечують практичну реалізацію наукових положень криміналістики у процесі доказування⁸.

Криміналістичні засоби та методи збирання доказової інформації спрямовано на трансформацію кількісних і якісних характеристик слідів злочину в форму, доступну для безпосереднього або опосередкованого сприйняття й аналізу людиною. Йдеться про виявлення, фіксування й інтерпретацію інформації, яка за своєю природою може бути латентною або недоступною для органів чуття без застосування спеціальних технічних рішень. Так, застосування джерел ультрафіолетового випромінювання дає змогу виявляти невидимі неозброєним оком сліди біологічного походження, тоді як вимірювальні прилади забезпечують точне визначення просторових, фізичних і кількісних параметрів об'єктів, що мають доказове значення⁹.

У науковому розумінні техніко-криміналістичні засоби є сукупністю науково обґрунтованих, експериментально перевірених і підтверджених практикою технічних рішень, які застосовуються суб'єктами кримінальної процесуальної, експертної, оперативно-розшукової та адміністративної діяльності з метою ефективного виконання завдань кримінального провадження. Їх застосування ґрунтується на інтеграції досягнень природничих, технічних і прикладних наук у сферу юридичної практики.

Прикладна частина криміналістичної техніки охоплює технічні засоби, призначені для виявлення, фіксування, вилучення та попереднього або експертного дослідження доказів. Традиційно їх систематизація здійснюється не за функціональним призначенням, а за галузевою належністю до відповідних напрямів наукового знання, які залучаються у процесі доказування. Такий підхід відображає міждисциплінарний характер криміналістичної техніки та її залежність від досягнень суміжних наук.

Варто також звернути увагу на термінологічну специфіку. Кримінальне процесуальне законодавство оперує поняттям «технічні засоби», тоді як у криміналістичній доктрині усталеним є уживання категорії «науково-технічні засоби». З урахуванням етимологічного та змістовного навантаження зазначених термінів слід констатувати, що поняття «технічний засіб» має ширший характер і охоплює як спеціалізовані криміналістичні засоби, так і інші технічні пристрої, які можуть залучатися в кримінальному провадженні. Натомість термін «науково-технічний засіб» акцентує увагу на їхній науковій обґрунтованості, спеціальному призначенні та криміналістичній спрямованості застосування.

⁸ Дульський О. Л. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. Modernity and current problems of society regarding the development of science : матеріали XXX Міжнарод. наук.-практ. конф. (Грац, Австрія, 31.07–02.08.2023). Грац, 2023. С. 93–97. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/07/MODERNITY-AND-CURRENT-PROBLEMS-OF-SOCIETY-REGARDING-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE.pdf>.

⁹ Там само.

Roman Tsapun

WSPARCIE TECHNICZNE I KRYMINALISTYCZNE INDYWIDUALNYCH DZIAŁAŃ ŚLEDZCZYCH (DETEKTYWÓW) PODCZAS DOCHODZENIA PRZESTĘPSTW PRZECIWIWA ŚRODOWISKU

Obecnie występuje niewystarczający poziom integracji współczesnych osiągnięć nauki i techniki z codzienną praktyką śledczą, co zmniejsza skuteczność badań w zakresie ochrony środowiska. Urzeczywistnia to potrzebę opracowania specjalnych podejść metodologicznych do wsparcia technicznego i kryminalistycznego, które będą uwzględniać różnorodność i specyfikę obiektów środowiska naturalnego, charakter wyrządzonych szkód, specyfikę obiektów dowodowych oraz potrzebę wykorzystania specjalistycznej wiedzy. Celem artykułu było ukazanie treści wsparcia technicznego i kryminalistycznego niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych (poszukiwawczych) prowadzonych w toku dochodzenia w sprawie przestępstw przeciwko środowisku. W artykule podjęto problematykę technicznego i kryminalistycznego wsparcia czynności dochodzeniowo-śledczych (poszukiwawczych) w postępowaniu karnym dotyczącym przestępstw przeciwko środowisku. Udowodniono zasadność kompleksowego podejścia do klasyfikacji środków technicznych stosowanych w postępowaniu przygotowawczym. Zaproponowano klasyfikację kryminalistycznych środków technicznych ze względu na cel funkcjonalny, przedmiot zastosowania, rolę proceduralną oraz poziom złożoności technologicznej samego środka. Ustalono, że efektywne wsparcie techniczne jest kluczowym czynnikiem w jakościowym wykrywaniu, rejestrowaniu, wydobywaniu i analizie śladów przestępstw przeciwko środowisku. Ujawnia się znaczenie udziału wyspecjalizowanych specjalistów, a także wprowadzenia nowoczesnych technologii, w tym zdalnego monitoringu, sprzętu geodezyjnego, wizualizacji spektralnej i cyfrowych narzędzi do rejestracji informacji dowodowych. Stwierdzono, że konieczne jest systematyczne unowocześnianie zaplecza technicznego i kryminalistycznego badań środowiskowych jako warunku zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa ekologicznego.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, przestępczość, środowisko, bezpieczeństwo środowiska, działalność dochodzeniowo-badawcza, zaplecze techniczne i kryminalistyczne, środki naukowo-techniczne.

Під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля виникає доцільність у застосуванні спеціальних знань у галузях техніки, юридичної психології, екології, природознавства тощо. Тому під час підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля слід забезпечити оперативну доступність і повну технічну готовність усіх елементів криміналістичного оснащення, включно зі слідчою валізою та спеціалізованими приладами. Зокрема, доцільним є укомплектування технічних засобів відповідно до характеру та предмета кримінального правопорушення: це можуть бути портативні вимірювальні комплекси для фіксування параметрів довкілля (температури, вологості, рівня радіації, умісту шкідливих речовин тощо), прилади для складання схем і планів місцевості, а також пристрої, призначені для відбору й зберігання зразків довкілля — води, повітря, ґрунту, рослинності.

Проведений аналіз матеріалів слідчої та судової практики дає змогу узагальнити типові форми участі спеціаліста, який застосовує техніко-криміналістичні засоби в кримінальному провадженні.

У кримінальних провадженнях щодо порушень природоохоронного законодавства вагому роль відіграє залучений до слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події геодезист. Залучення цього спеціаліста дає змогу забезпечити точне визначення меж і просторового розташування об'єктів, що має важливе значення для встановлення факту незаконного видобутку природних ресурсів, визначення площі ділянки місцевості тощо. За допомогою спеціалізованого геодезичного обладнання він виконує вимірювання координат, масштабу та рельєфу місцевості, що забезпечує високий рівень точності під час ідентифікації фактичних меж ділянки місцевості. Ці дані можуть бути застосовані під час проведення експертних досліджень, зокрема земельно-технічної або інженерно-екологічної експертизи, результатом яких є визначення шкоди, завданої довкіллю. У такий спосіб забезпечується обґрунтованість підозри або обвинувачення, а також надаються об'єктивні належні й допустимі докази для подальшого судового розгляду.

Отже, участь геодезиста не лише підвищує якість і повноту проведення слідчої (розшукової) дії, а й є невід'ємним елементом техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

У кримінальних провадженнях за фактом незаконної порубки лісових насаджень важливу роль відіграють спеціалісти, які є представниками лісової охорони, інспекторами з охорони довкілля. Вони також здебільшого залучаються до проведення огляду місця події як спеціалісти в галузі екологічного контролю, а їх участь забезпечує об'єктивність, повноту та належний технічний супровід цієї слідчої (розшукової) дії. Зокрема, спеціалісти виконують заміри спиланої деревини за допомогою сертифікованої вимірювальної техніки, що забезпечує належне фіксування розмірів різноманітних об'єктів, а також беруть участь у встановленні координат місця вчинення злочину, верифікуючи відповідність цієї території межам природоохоронної зони.

Не можна оминати ще й увагою важливість користування спеціалізованою фото- та відеотехнікою під час проведення слідчих (розшукових) дій, які також є важливим інструментом техніко-криміналістичного забезпечення. Така техніка дає змогу здійснити об'єктивне, докладне та безперервне фіксування місця події, просторового розташування об'єктів, стану слідів, предметів тощо.

З-поміж техніко-криміналістичних засобів, які застосовуються під час огляду місця події, особливе значення мають сучасні системи спектральної візуалізації. Так, пристрої повноспектрального сканування, зокрема типу «Crime-lite» (виробництва компанії «Foster+Freeman»), відіграють важливу роль у виявленні та фіксуванні слабковидимих і невидимих слідів, що можуть мати доказове значення в кримінальних провадженнях проти довкілля.

Завдяки багатофункціональному освітленню з декількома довжинами хвиль та вбудованій високочутливій камері такі прилади дають змогу зафіксувати різноманітні мікрооб'єкти та залишкові речовини, поміж яких можуть бути сліди біологічного походження, хімічні забруднювачі, мікрочастинки ґрунтів, волокон, а також речовини, що свідчать про вибухові роботи, витоки паливно-мастильних матеріалів або інші екологічно небезпечні дії.

Такі технології дають змогу отримувати зображення високої роздільної здатності з різним спектральним навантаженням, фіксуючи важливу для розслідування інформацію, що недоступна під час звичайного візуального огляду. Це суттєво підвищує ефективність слідчих (розшукових) дій, забезпечує належний рівень фіксування слідів правопорушення та слугує надійною системою доказів¹⁰.

Завдяки високій роздільній здатності фотокамер, застосуванню масштабних лінійок, GPS-навігації, відеореєстраторів з фіксуванням часу та інших технічних засобів, забезпечується:

- 1) точна передача візуальної інформації;
- 2) можливість повторного дослідження зафіксованих обставин;
- 3) об'єктивність відтворення даних, що досліджуються під час судового розгляду.

Окрім того, сучасна фото- та відеотехніка дає змогу проводити огляд у складних умовах (у темний час доби, за поганої видимості чи в обмежених просторах), застосовуючи інфрачервону або ультрафіолетову підсвітку. Отже, застосування технічних засобів фото- та відеофіксування значно підвищує якість криміналістичного документування, слугує гарантією об'єктивності процесу та забезпечує належну збереженість слідової інформації.

У кримінальному провадженні щодо забруднення водного середовища важливу роль відіграє участь спеціалістів з екологічного контролю, які здійснюють відбір та аналіз проб води. Застосування спеціалізованих пробовідбірників, дотримання встановлених нормативів щодо зберігання й транспортування проб, а також подальше лабораторне дослідження дають змогу об'єктивно підтвердити факт локального забруднення. Такі дії супроводжуються належним документальним оформленням — складанням актів відбору та протоколів аналізу. Зауважимо, що виявлення, наприклад, нафтопродуктів у воді, що перевищують фонові показники, дає змогу стверджувати про наявність екологічної шкоди. До того ж важливо, що аналіз проводився із застосуванням фотоколориметра, який забезпечує точність виявлення вмісту шкідливих речовин за методикою, затвердженою в межах галузі уповноваження інспекції. Такі висновки мають істотне доказове значення для кримінального процесу, оскільки демонструють причиново-наслідковий зв'язок між аварією судна та забрудненням річки.

Застосовуються техніко-криміналістичні засоби й під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку. Наприклад, у кримінальному провадженні щодо незаконної порубки лісу особливе значення мав обшук, проведений із залученням фахівців екологічного спрямування та забезпеченням належної технічної фіксування слідчих (розшукових) дій. Під час нього виявляються та фіксуються документи, що підтверджують правомірність або протиправність лісокористування (лісорубні квитки, акти огляду місць користування лісовими ресурсами, технологічні карти тощо), установлюються обсяги вирубки та її відповідність законодавчим вимогам. Застосування технічних засобів, таких як фото- і відеофіксування, дає змогу забезпечити об'єктивність та достовірність зібраних доказів. Участь обізнаних осіб, які застосовують техніко-криміналістичні засоби, дає змогу правильно інтерпретувати знайдені документи й матеріали, установити відповідність технічної документації фактичному стану справ на підприємстві. Це особливо важливо в ситуаціях, коли йдеться про зловживання з боку службових осіб у сфері лісокористування¹¹.

З огляду на цифровізацію більшості сфер життєдіяльності суспільства окрему увагу слід приділити забезпеченню цифровими засобами фіксування та відтворення інформації, що має електронну форму. За потреби слід передбачити застосування комп'ютерної техніки з відповідним програмно-апаратним забезпеченням, здатним здійснювати зчитування, копіювання та збереження електронних даних, які можуть бути джерелами доказової інформації. У такому забезпеченні мають бути з'єднувальні кабелі для роботи з різними носіями, універсальні адаптери, зовнішні накопичувачі, пристрої для резервного копіювання, а також ліцензійне програмне забезпечення для роботи з цифровими слідами та метаданими. Такий рівень технічної готовності є передумовою повноцінного техніко-криміналістичного супроводу досудового розслідування у зазначеній категорії кримінальних проваджень.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти довкілля ефективним інструментом фіксування обставини місця події є застосування аерозйомки із залученням безпілотних літальних апаратів. Такий підхід забезпечує дистанційне, швидке, безпечне та високоточне документування порушень природоохоронного законодавства, зокрема в місцях нелегального видобутку корисних копалин, незаконного вирубування лісу або забруднення довкілля.

¹⁰ Пиріг І. В. Використання техніко-криміналістичних засобів під час розслідування воєнних злочинів. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : мат-ли IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21.03.2025) ; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро, 2025. С. 691 — 694.

¹¹ Вирок Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 23.12.21 у справі № 576/2641/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102133765>.

Аерозйомка дає змогу зафіксувати не лише загальну картину екологічного правопорушення, а й виявити малопомітні або невидимі ознаки забруднення або пошкодження природного середовища, що можуть залишитися поза увагою під час наземного огляду. Завдяки застосуванню високоякісної відеозйомки та систем глобального позиціонування можливе створення тривимірних моделей місцевості, які слугують надійною основою для аналізування просторового масштабу екологічних збитків. Цифрові результати фіксування, збережені у придатному для передачі форматі, забезпечують не лише оперативність, а й достовірність доказового матеріалу, що має істотне значення для формування слідчих версій та подальшого процесуального доказування¹².

Отже, для належної організації техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля важливо здійснити систематизацію відповідних засобів за різними критеріями, що відображають функціональну, процесуальну та технологічну специфіку їх застосування.

1. За функціональним призначенням, на нашу думку, можна виокремити такі техніко-криміналістичні засоби, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій:

1.1. Засоби виявлення: застосовують для виявлення малопомітних, слабковидимих або невидимих слідів (ультрафіолетові освітлювачі, пристрої спектральної візуалізації, безпілотні літальні апарати);

1.2. Засоби фіксування: призначені для детального документування місця події та об'єктів (цифрові фото- і відеокамери, масштабні лінійки, GPS-пристрої, відеореєстратори);

1.3. Засоби відбирання зразків: забезпечують належне вилучення природних матеріалів (пробовідбірники з телескопічними штангами, герметичні ємності);

1.4. Засоби вимірювання: дають змогу встановити фізичні та хімічні характеристики об'єктів (спектрофотометри, фотоколориметри, геодезичні прилади);

1.5. Засоби оброблення та збереження інформації: забезпечують оброблення, зберігання та передавання цифрових даних (персональні комп'ютери, програмне забезпечення, накопичувачі, пристрої резервного копіювання).

2. За суб'єктом застосування:

2.1. Засоби, що застосовуються слідчим або прокурором: універсальні технічні засоби, зокрема фото- та відеотехніка, комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням;

2.2. Засоби, що застосовуються спеціалістами (екологами, геодезистами, інспекторами лісової охорони тощо): прилади для вимірювань, геодезичне обладнання, обладнання для аналізу зразків, дрони, спеціалізовані програмні комплекси;

2.3. Засоби, які застосовуються стороною захисту (фото- та відеотехніка, комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням та інші).

3. За процесуальною роллю в кримінальному провадженні:

3.1. Основні засоби застосовують безпосередньо для збирання (отримання) доказів (засоби фіксування, вимірювальні прилади, пристрої для відбору проб тощо);

3.2. Допоміжні засоби забезпечують функціонування основних засобів (кабелі, адаптери, транспортні контейнери, холодильне обладнання тощо).

4. За технологічним рівнем:

4.1 Традиційні (базові) засоби характеризуються простотою конструкції та обмеженням функціоналом (масштабні лінійки, ручні пробовідбірники, фотокамери без цифрового оброблення);

4.2. Інноваційні (високотехнологічні) засоби поєднують автоматизацію процесів, цифрову точність та multifunctionality (БПЛА з функцією 3D-моделювання, повноспектральні сканери, лабораторні цифрові прилади тощо).

Нами запропоновано структурувати модель техніко-криміналістичного забезпечення, з урахуванням сучасних тенденцій, сформованих у сфері протидії екологічній злочинності. Такий підхід спрямовано на забезпечення ефективності слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії.

Висновки. Удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування екологічних злочинів постає як пріоритетне завдання сучасної криміналістики, здатне не лише посилити якість кримінального провадження, а й забезпечити відновлення порушених екологічних прав і попередження подібних діянь у майбутньому. Під час досудового розслідування особливо важливою є ефективна організація слідчих (розшукових) дій, що передбачає застосування спеціалізованих технічних засобів, приладів і методів.

Відсутність спеціалізованих норм у чинному законодавстві зумовлює потребу в доктринальному осмисленні та подальшій кодифікації процедур їх застосування. Техніко-криміналістичне забезпечення слід розглядати не лише як допоміжний компонент розслідування, а й як його структурно необхідний елемент, без якого неможливо досягти повноти, об'єктивності та достовірності зібраних доказів.

¹² Захарко А. В., Пиріг І. В., Поливанок В. Д., Санакоєв Д. Б. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рек. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 22-27.

Установлено, що застосування сучасних засобів дистанційного моніторингу, геодезичного й аналітичного обладнання, фото- і відеофіксування, а також спектральної візуалізації значно підвищує ефективність виявлення, фіксування та дослідження доказової інформації у справах зазначеної категорії. Участь профільних спеціалістів (екологів, геодезистів, фахівців природоохоронних інституцій та інших) забезпечує належну інтерпретацію результатів фіксування та є запорукою об'єктивності кримінального провадження.

У перспективі підвищення ефективності протидії екологічним злочинам потребує комплексного підходу, який передбачає належне технічне оснащення, нормативне удосконалення процесу застосування техніко-криміналістичних засобів. Такий підхід сприятиме не лише результативному розслідуванню вже вчинених правопорушень, а й загальному підвищенню рівня екологічної безпеки держави.

References

- Chernysh, M. O. (2025). Zapobihannya kryminalnym pravoporushenniam proty dovkillia: vyklyky pisliavoiennoho periodu ta shliakhy podolannia. *Pravo i suspilstvo*, (1), 886–892. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.129> [in Ukrainian].
- Chornous, Yu. M. (2011). Tekhniko-kryminalistychnе zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv. *Pravo i suspilstvo*, (6), 213–217 [in Ukrainian].
- Dulskiy, O. L. (2023). Osoblyvosti tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia zbyrannia dokaziv slidchym. *Modernity and current problems of society regarding the development of science: materialy XXX Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Hrats, Avstriia, 31 lyp. – 2 serp. 2023 r.)* (pp. 93–97). Hrats. <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/07/MODERNITY-AND-CURRENT-PROBLEMS-OF-SOCIETY-REGARDING-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE.pdf> [in Ukrainian].
- Lazebnyi, A. M., & Dubets, A. V. (2024). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv proty dovkillia. *Analitychne-porionalne pravoznavstvo*, (6), 835–840 [in Ukrainian].
- Marchenko, O. A. (2023). Deiaki problemni pytannia fiksuвання та rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty dovkillia v umovakh voiennoho chasu. *Pravova pozytsiia*, 2 (39), 179–183. <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-2.36> [in Ukrainian].
- Mudretska, H. V. (2023). Vzaiemodiiia z derzhavnymy spetsializovanyymy ustanovamy pid chas provedennia okremykh slidchykh (rozshukovykh) dii pry zdiisnenni dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty dovkillia. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, (3), 203–208. <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.32> [in Ukrainian].
- Mykhailov, V. O. (2015). Perspektyvy udoskonalennia tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia rozkryttia ta rozsliduvannia zlochyniv. *Visnyk NTU «KPI». Politohiia. Sotsiologiia. Pravo*, (3/4 (27/28)), 122–125 [in Ukrainian].
- Perlin, S. I. (2020). Poniattia i vydy tekhniko-kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (1), 221–226. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.40> [in Ukrainian].
- Pyrih, I. V. (2025). Vykorystannia tekhniko-kryminalistychnykh zasobiv pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy IKh Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipro, 21 bereznia 2025 r.) ; u 2-kh ch. Ch. I*, 691–694. Dnipro: DDUVS [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konovalova, V. O., ta in. (2019). *Kryminalistyka: pidruchnyk: u 2 t. T. 1* (V. Yu. Shepitko, Red.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Vyrok Hlukhivskoho miskraionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 23.12.21 u spravi № 576/2641/20. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102133765> [in Ukrainian].
- Zakharko, A. V., Pyrih, I. V., Polyvaniuk, V. D., & Sanakoev, D. B. (2024). *Vykorystannia bezpilotnykh litalnykh aparativ pid chas ohliadu mistia podii: metod. rek.* Dnipro: Dniprovskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 27.08.2025 / Рецензовано 16.09.2025 / Прийнято до друку 25.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Цапун, Р., (2025). Техніко-криміналістичне забезпечення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 171–178 DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.19>.

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.20>
УДК 343.98 (477)

Катерина Шаповал

докторка філософії в галузі права, докторантка відділу аспірантури (ад'юнктури)
і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>
e-mail: katishapoval@ukr.net

Особливості організації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім наси́льством за участі дітей

Катерина Шаповал

Кожна людина незалежно від віку *q* статі має право на захист. Спеціального підходу до виявлення ризиків небезпеки та спричинення шкоди потребують діти. Особливо коли така небезпека створюється в умовах родини. Тому актуальними є дослідження, спрямовані на виявлення проблем та удосконалення алгоритмів їх подолання під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, учасниками або свідками яких є діти. Мета статті — визначити організаційні й тактичні особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за участі дітей. Методологічну основу становлять формально-юридичний, системний, порівняльно-правовий методи, а також аналіз слідчої практики. У результаті виокремлено типові проблеми ідентифікації дітей як потерпілих, організації слідчих (розшукових) дій та застосування спеціальних знань, запропоновано алгоритм дій слідчого. Дійшли висновку про необхідність комплексного, міжвідомчого та орієнтованого на захист дитини підходу з метою мінімізації вторинної віктимізації дітей та підвищення ефективності досудового розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування; кримінальне провадження; домашнє насильство; взаємодія; спеціальні знання; кримінальне правопорушення; діти; слідчі (розшукові) дії.

Постановка наукової проблеми. Кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, учасниками або свідками яких є діти, є однією з найбільш латентних та соціально небезпечних форм протиправної поведінки. Незважаючи на розширення нормативно-правової бази, постійне внесення змін та оновлення норм, а саме запровадження системи термінових та обмежувальних приписів, створення мобільних бригад соціально-психологічної допомоги та шелтерів, посилення міжвідомчої взаємодії, рівень виявлення й ефективності досудового розслідування таких кримінальних правопорушень залишається недостатнім. Проблемним є те, що значна кількість випадків домашнього насильства не реєструється, а діти, які стають очевидцями або потерпілими під час розслідування, зазвичай не можуть надавати повну та достовірну інформацію у зв'язку з психологічною травмацією, віковими особливостями та/або страхом перед кривдником.

Під час аналізу слідчої практики виявилось можливим встановити, що насамперед виникають труднощі у кваліфікації діянь та обранні статусу дітям у кримінальному провадженні. Наступною перешкодою є складність отримання доказів у провадженнях, де учасниками є малолітні або неповнолітні. Це пояснюється можливим порушенням тактики проведення слідчих (розшукових) дій та нехтуванням психологічною безпекою під час їх проведення. Трапляються випадки неналежної координації або взагалі її відсутності між дізнавачем, слідчим,

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автор брав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несе відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Kateryna Shapoval

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DOMESTIC VIOLENCE INVOLVING CHILDREN

Every person, regardless of age and gender, has the right to protection. Children require a special approach to identifying risks of danger and causing harm. Especially when such a danger is created in a family environment. Therefore, research aimed at identifying problems and improving algorithms for overcoming them during the investigation of criminal offenses related to domestic violence witnessed or suffered by children are relevant.

The purpose of the article is to determine the organizational and tactical features of the investigation of criminal offenses related to domestic violence involving children.

The methodological basis is formal-legal, systematic, comparative-legal methods, as well as the analysis of investigative practice.

As a result, typical problems of identification of children as victims, organization of investigative (search) actions and use of special knowledge are highlighted, algorithm of actions of the investigator is proposed.

A conclusion was made about the need for a complex, interdepartmental and child protection-oriented approach in order to minimize the secondary victimization of children and increase the effectiveness of pre-trial investigation.

Key words: pretrial investigation, criminal proceedings, domestic violence, interaction, special knowledge, criminal offense, children, investigative (search) actions.

Kateryna Shapoval

MERKMALE DER ORGANISATION ZUR VORGERICHTLICHEN UNTERSUCHUNG VON STRAFTATEN IM ZUSAMMENHANG MIT HÄUSLICHER GEWALT GEGEN KINDER

Jeder Mensch, unabhängig von Alter und Geschlecht, hat das Recht auf Schutz.

Kinder benötigen einen besonderen Ansatz, um Gefahren und Schäden zu erkennen. Vor allem, wenn eine solche Gefahr im familiären Umfeld entsteht. Daher sind Untersuchungen zur Identifizierung von Problemen und

psychологами, службами у справах дітей та фахівцями інших закладів (освітніх, медичних тощо), це знижує якість збирання відомостей, що можуть мати статус доказів, та підвищує ризики повторної віктимізації дитини. Недостатня кількість спеціалізованих кімнат для проведення опитування, рівень безпекової ситуації та ймовірність постійної емоційної напруги, брак підготовлених кадрів та формальний підхід до оцінювання ризиків також можуть ускладнювати процес досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, учасниками якого є діти.

Отже, ураховуючи зазначене вище, потребують наукових досліджень, обґрунтування та висунення пропозицій питання щодо удосконалення комплексу організаційних і тактичних підходів, спрямованих на мінімізацію вторинної віктимізації дітей та підвищення ефективності досудового розслідування й подальшого судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із домашнім насильством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Домашнє насильство є доволі давнім негативним явищем, але нормативного визначення воно набуло лише у зв'язку з прийняттям у 2017 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»¹ та криміналізацією такого явища шляхом доповнення Кримінального Кодексу України у тому ж році². Питання, пов'язані з домашнім насильством, доволі поширені й мають комплексну природу, а отже їх дослідження охоплюють різні науки, поміж яких криміналістика, кримінальне право, психологія, адміністративне право, судова експертологія тощо. Науковцями, які зробили значний внесок у з'ясування питань, пов'язаних із розслідування домашнього насильства, є: В. Гонтаренко³, В. Гусева⁴, Т. Іщенко⁵, О. Ломакіна⁶, О. Мотлях⁷, О. Одерій⁸, О. Удовиченко⁹, І. Хомишин¹⁰, К. Шаповал¹¹ та ін. Не зважаючи на наявність ґрунтовних досліджень, у практичній діяльності існують прогалини та перешкоди у здійсненні розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

Мета статті — дослідити проблемні аспекти, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім на-

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

² Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

³ Гонтаренко В. П. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Харків, 2024. 251 с.

⁴ Степанюк Р. Л., Гусева В. О., Кікінчук В. В. Проблеми формування та реалізації методики розслідування вбивств, пов'язаних із домашнім насильством. *Право і безпека*. 2023. № 1 (88). С. 157–168. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.14>.

⁵ Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства: дис. ... д-ра філос. в галузі права. Київ, 2021. 324 с.

⁶ Ломакіна О. В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.18>.

⁷ Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.

⁸ Одерій О. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з насильством у сім'ї: науково-практичні рекомендації. Донецьк, 2011. 132 с.

⁹ Удовиченко О. В. Кримінальна відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників: дис. ... докт. філософії в галузі права. Кропивницький, 2023. 221 с.

¹⁰ Хомишин І. Національне законодавство та міжнародні зобов'язання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. Т. 10. № 4 (40). С. 162–169. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2023.40.162>.

¹¹ Шаповал К. А. Методика розслідування вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусевої. Харків, 2025. 268 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97b91612-50e6-46cf-8ebd-dd5ec8001eb4/content>.

сильством, учасниками якого є діти, та запропонувати алгоритм дій працівників органів досудового розслідування в зазначених ситуаціях.

Викладення основного матеріалу дослідження. Головною ознакою домашнього насильства є його вчинення в межах сімейно-побутового середовища, що зумовлює високу ймовірність перебування дітей поруч із кривдником та жертвою. Саме тому алгоритм дій поліцейських, які прибули на виклик за фактом учинення домашнього насильства, має містити не лише фіксування кримінального правопорушення, а й забезпечення безпеки та психологічної стабільності дитини.

Водночас слід підкреслити, що чинне законодавство не містить спеціальних норм щодо фіксування факту виявлення кримінального правопорушення, коли свідком або потерпілим є дитина. Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК України), а саме ст. 59, 227, передбачено лише обов'язкову участь у процесуальних діях поряд із неповнолітнім його законного представника, педагога або психолога, а за необхідності — лікаря. Тому, у разі прибуття слідчо-оперативної групи на місце події, пов'язаного зі здійсненням домашнього насильства і з'ясування факту перебування там дитини, на нашу думку, слід забезпечити такі заходи:

- негайно поінформувати за номером «102» про наявність малолітніх або неповнолітніх осіб на місці події¹²;
- викликати бригаду екстреної медичної допомоги з метою надання дитині допомоги відповідно до її стану та повідомити про подію заклад охорони здоров'я;
- з метою оперативного надання психологічної підтримки звернутися до центрів соціальних служб, центрів соціально-психологічної допомоги, притулку для постраждалих (шелтерів) або залучити мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим особам (зокрема, шляхом виклику психолога);
- у разі потреби забезпечити направлення дитини до закладу, що надає послуги притулку. Окрім того, відповідну службу у справах дітей необхідно повідомити телефоном або електронною поштою протягом 24 годин у випадках, коли постраждалою особою або правопорушником є дитина¹³.

Відповідно до ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у випадку з'ясування факту вчинення домашнього насильства обов'язковим є інформування служби у справах дітей і центрів соціальних служб. Якщо ж у разі домашнього насильства дитина фактично залишається без законного представника (наприклад, коли один із батьків загинув, а інший підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення або не може виконувати свої батьківські обов'язки), до кримінального провадження залучаються органи опіки й піклування. Саме вони ухвалюють рішення щодо подальшого влаштування дитини. За відсутності родичів, здатних забезпечити догляд, дитина може бути тимчасово розміщена в центрі соціально-психологічної реабілітації, медичній установі або іншому спеціалізованому закладі. Такий комплекс дій спрямований на гарантування фізичної безпеки, психологічної підтримки та реалізації прав дитини. Під час винесення обвинувачення в суді чинні положення ст. 378 КПК України про те, що, за наявності в обвинуваченого неповнолітніх дітей, які залишилися без нагляду та які потребують матеріальної допомоги і залишилися без нагляду, суд зобов'язаний одночасно з ухваленням вироку окремою ухвалою поставити запитання перед службою у справах дітей або відповідним органом

zur Verbesserung von Algorithmen zu deren Überwindung bei der Untersuchung von Straftaten im Zusammenhang mit häuslicher Gewalt, die Kinder beobachtet oder erlitten haben, relevant.

Der Zweck des Artikels besteht darin, die organisatorischen und taktischen Merkmale der Untersuchung von Straftaten im Zusammenhang mit häuslicher Gewalt unter Beteiligung von Kindern festzulegen.

Die methodische Grundlage bilden formalrechtliche, systematische, rechtsvergleichende Methoden sowie die Analyse der Ermittlungspraxis.

Als Ergebnis werden typische Probleme der Identifizierung von Kindern als Opfer, der Organisation von Ermittlungs-(Durchsuchungs-) Aktionen und der Nutzung von Spezialwissen hervorgehoben und ein Handlungsalgorithmus des Ermittlers vorgeschlagen.

Es wurde die Schlussfolgerung gezogen, dass ein komplexer, abteilungsübergreifender und auf den Schutz des Kindes ausgerichteter Ansatz erforderlich ist, um die sekundäre Viktimisierung von Kindern zu minimieren und die Wirksamkeit vorgerichtlicher Ermittlungen zu erhöhen.

Schlüsselwörter: Ermittlungsverfahren, Strafverfahren, häusliche Gewalt, Interaktion, Spezialwissen, Straftat, Kinder, Ermittlungs-(Durchsuchungs-)Aktionen.

Kateryna Shapoval

CARACTÉRISTIQUES DE L'ORGANISATION DE L'ENQUÊTE PRÉLIMINAIRE SUR LES INFRACTIONS PÉNALES LIÉES À LA VIOLENCE DOMESTIQUE IMPLIQUANT DES ENFANTS

Toute personne, sans distinction d'âge ni de sexe, a droit à la protection. Les enfants nécessitent une approche particulière pour identifier les risques de danger et de préjudice, notamment lorsque ce danger se manifeste au sein du milieu familial. Par conséquent, les recherches visant à identifier les problèmes et à améliorer les méthodes pour les résoudre lors des enquêtes sur les infractions pénales liées aux violences domestiques impliquant des enfants (acteurs ou témoins) sont pertinentes. Cet article a pour objectif de déterminer les caractéristiques organisationnelles et tactiques des enquêtes sur les infractions pénales liées aux violences domestiques impliquant des enfants. La méthodologie repose sur des approches formelles et juridiques, systémiques et comparatives, ainsi que sur une analyse des pratiques d'enquête. Il en résulte l'identification des

¹² Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказ. МВС України від 08 лютого 2019 року №100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

¹³ Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : затв. пост. Кабміну України від 22.08.2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>; Шаповал К. А. Зазнач. твір. С. 78—79. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97b91612-50e6-46cf-8ebd-dd5ec8001eb4/content>.

difficultés typiques liées à l'identification des enfants victimes, à l'organisation des actions d'enquête (recherche) et à l'application des connaissances spécifiques, et la proposition d'un algorithme d'action pour l'enquêteur. Nous concluons qu'une approche globale, interinstitutionnelle et axée sur la protection de l'enfance est nécessaire pour minimiser la victimisation secondaire des enfants et accroître l'efficacité des enquêtes préliminaires.

Mots clés : enquête préliminaire; procédures pénales ; interaction ; connaissances spéciales ; infraction pénale ; enfants ; actes d'enquête (de recherche).

Kateryna Shapoval

**CECHY ORGANIZACJI
PRZEDSĄDOWEGO
DOCHODZENIA W SPRAWIE
PRZESTĘPSTW KARNYCH
ZWIĄZANYCH Z PRZEMOCĄ W
DOMU Z UDZIAŁEM DZIECI**

Każdy człowiek bez względu na wiek i płeć ma prawo do ochrony. Dzieci wymagają szczególnego podejścia do rozpoznawania zagrożeń i wyrządzania krzywdy. Zwłaszcza, gdy takie niebezpieczeństwo powstaje w środowisku rodzinnym. Dlatego też istotne są badania mające na celu identyfikację problemów i udoskonalenie algorytmów ich przezwycięzania podczas dochodzeń w sprawie przestępstw związanych z przemocą domową, której doświadczają lub doświadczają dzieci.

Celem artykułu jest określenie cech organizacyjnych i taktycznych prowadzenia dochodzeń w sprawie przestępstw związanych z przemocą w rodzinie z udziałem dzieci.

Podstawą metodologiczną są metody formalno-prawne, systematyczne, porównawcze i prawne oraz analiza praktyki śledczej.

W rezultacie uwypuklone zostały typowe problemy identyfikacji dzieci jako ofiar, organizacji czynności dochodzeniowych (poszukiwawczych) i wykorzystania wiedzy specjalistycznej, zaproponowano algorytm działania badacza.

Stwierdzono, że potrzebne jest kompleksowe, międzyresortowe i zorientowane na ochronę dziecka podejście, aby zminimalizować wtórną wiktymizację dzieci i zwiększyć skuteczność dochodzenia przygotowawczego.

Słowa kluczowe: śledztwo przygotowawcze, postępowanie karne, przemoc w rodzinie, interakcja, wiedza specjalistyczna, przestępstwo, dzieci, czynności dochodzeniowe (poszukiwawcze).

опіки та піклування про необхідність улаштування цих неповнолітніх або встановлення над ними опіки чи піклування¹⁴.

Окрім кримінально-правових заходів, у певних випадках можуть застосовуватися й адміністративні механізми реагування. Так, за ст. 173-2 КУпАП¹⁵, працівники поліції мають право скласти адміністративний протокол за фактом учинення психологічного або фізичного насильства щодо дитини. Проте важливо наголосити, що застосування подвійної відповідальності за ті самі дії — спочатку як адміністративного правопорушення, а згодом як кримінального — суперечить Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини, а саме порушує принцип «non bis in idem»¹⁶.

Діяльність органів досудового розслідування та соціальних служб у разі, коли потерпілою або свідком є дитина, має бути комплексною. Пропонуємо першочергові заходи:

- проведення первинного опитування дитини у присутності психолога або соціального працівника з метою мінімізації вторинної травматизації;
- організацію медичної та/або психологічної допомоги в разі виникнення такої потреби;
- звернення соціальних служб до суду щодо обмеження контактів кривдника з дитиною або позбавлення його батьківських прав у разі ймовірного ризику повторного насильства.

Важливим є уточнення, обов'язкове до дотримання, що працівники закладів охорони здоров'я, яким стало відомо про дитину, щодо якої вчинено домашнє насильство, повинні забезпечити нерозголошення персональної інформації про дитину та її сім'ю іншим особам (за винятком фахівців, уповноважених збирати інформації про ситуацію, у якій опинилась дитина, та надання їй допомоги)¹⁷.

Особливою уваги потребує констатація факту присутності дітей під час учинення різного виду домашнього насильства. Це пояснюється та передбачено наявністю відповідних законодавчих норм. Зокрема, відповідно до чинного законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству постраждалою дитиною визнається особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства в будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства (ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»)¹⁸. Отже, у разі встановлення фактів систематичного знущання слідчий або дізнавач зобов'язаний зареєструвати окреме провадження, у межах якого діти-свідки набувають процесуального статусу потерпілих.

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчать, що такі факти здебільшого не набувають статусу окремих проваджень. Хоча в ситуаціях, коли домашнє насильство здійснювалось між подружжям або співмешканцями, типовим є присутність дитини на місці події. Це вказує на системну проблему неналежної ідентифікації дітей як постраждалих від домашнього насильства та свідчить про необхідність удосконалення алгоритмів реагування під час проведення досудового розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень¹⁹.

¹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

¹⁶ Шаповал К. А. Знач. твір. С. 80. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97b91612-50e6-46cf-8ebd-dd5ec8001eb4/content>.

¹⁷ Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги : наказ МОЗ України від 01.02.2019 р. № 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#Text>.

¹⁸ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#top>.

¹⁹ Шаповал К. А. Знач. твір. С. 81. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97b91612-50e6-46cf-8ebd-dd5ec8001eb4/content>

Наступним питанням, яке потребує дослідження та аргументування, є особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема, допиту. Так, у провадженнях за участі дітей необхідно забезпечувати проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням найменшої травматизації неповнолітнього шляхом застосування такого алгоритму:

- передусім уживати заходів щодо проведення слідчих (розшукових) дій без участі неповнолітнього, якщо це не перешкодить установленню обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні;
- у разі неможливості вжиття таких заходів проводити якомога менше слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітнього у випадках, у край необхідних для досягнення мети кримінального провадження;
- застосовувати відеофіксування під час проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітнього за його згодою;
- користуватися можливістю здійснити дистанційне досудове розслідування²⁰.

Допит дитини потребує комплексної, ретельної підготовки слідчого з урахування вікових та психологічних особливостей допитуваного. На підготовчому етапі до проведення допиту дізнавач або слідчий повинні докладно ознайомитись із матеріалами кримінального провадження. Наступною є необхідність вивчення індивідуальних особливостей дитини, зокрема з'ясування віку, рівня розвитку, стану здоров'я, психологічного стану, особливостей мовлення, наявності травм, ступеня стресу, ставленн до жертви, кривдника тощо. За можливості доцільно залучити до проведення допиту психолога, соціального працівника, педагога, а сам допит рекомендовано проводити в спеціально обладнаних приміщеннях «Зелена кімната» або із застосуванням моделі «Барнахус». Також важливим є під час спілкування з неповнолітнім акцентувати увагу не лише на сприйнятті словесної інформації, а й спостерігати за очима, тембром голосу, інтонацією, мімікою та жестами. Розуміння невербальної інформації може впливати на вибір алгоритму розслідування та сприяти підвищенню його ефективності²¹.

Наступним важливим аспектом, на який слід звертати увагу під час розслідування, є можливості застосування спеціальних знань. Так, ми підтримуємо позицію В. Гусевої та А. Сальнікової, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, апробоване застосування спеціальних знань у процесуальних формах²². Так, призначення судових експертів у досліджуваних кримінальних правопорушеннях має для дитини не лише доказове, але й превентивне та захисне значення. Це пояснюється спрямуванням останніх на мінімізацію повторної травматизації дитини, яка може відбуватися шляхом актуалізації та візуалізації в пам'яті подій, що мають насильницький характер, та забезпечення дотримання принципу захисту інтересів дитини. Під час призначення експертів у провадженнях за фактом домашнього насильства за участі дітей слідчий повинен враховувати:

- вік дитини, рівень її психоемоційного розвитку та ступінь психологічної вразливості;
- особливості формулювання питань, які може адекватно сприймати під час дослідження дитина за її віком;
- обмеження щодо багаторазового залучення дитини до процесуальних дій, зокрема повторних експертних досліджень;
- застосування дружніх до дитини процедур відповідно до міжнародних стандартів.

Щодо вікових обмежень, слід навести результати дослідження О. Пушкіна, у яких зазначається, що орієнтовним є вік після 5 років, з якого можуть бути вирішені питання під час судово-психологічної експертизи. До цього віку, наголошує автор, зазначеною експертизою може бути з'ясована лише відповідність рівня розвитку певних психологічних функцій відповідно до вікових норм²³.

Особливої уваги потребує зазначення норм стандарту 52 «Пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність», у якому визначається, що в кримінальних провадженнях під час призначення експертних досліджень необхідно надсилати на дослідження для проведення судових психологічних експертиз насамперед матеріали кримінального провадження та відеозаписи слідчих (розшукових) дій за участі дитини. Лише у разі неможливості проведення експертиз за наявними матеріалами, слід направляти дитину. Також треба забезпечувати участь спеціаліста під час допиту неповнолітньої особи з метою подальшої можливос-

²⁰ Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність : наказ від 01.06.2023 р. № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text>.

²¹ Кашпур А. С., Сокиран Ф. М. Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2021. № 2 (29). С. 64. DOI: <https://doi.org/10.33270/03212902.61>.

²² Гусева В. О., Сальнікова А. О. Криміналістичні експертизи у доказуванні домашнього насильства. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 232. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.16>.

²³ Пушкін О. А. Вікові обмеження щодо малолітніх осіб, стосовно яких призначається судово-психологічна експертиза. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (Харків, 30.03.2017). Харків, 2017. С. 197 – 198.

ті проведення судово-психологічної експертизи за матеріалами відеозаписів слідчих (розшукових) дій²⁴.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за участі дітей, актуальним є призначення комплексних або комісійних експертиз, що дає змогу уникнути повторної травматизації дитини.

Отже, призначення експертиз під час розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень має здійснюватися з урахуванням принципу інтересів дитини, мінімізації вторинної віктимізації та комплексного застосування спеціальних знань. Ефективне поєднання судово-психологічних, судово-медичних і комплексних експертиз сприяє повному, об'єктивному та неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження.

Висновки. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із учиненням домашнього насильства за участі або присутності дітей, має свої організаційні та тактичні особливості, зумовлені високим рівнем віктимізації неповнолітніх або малолітніх та їхньою психоемоційною вразливістю. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що попри наявність відповідної нормативно-правової бази, на практиці наявні значні труднощі в належній ідентифікації дитини як потерпілої або свідка, а також у забезпеченні її прав під час досудового розслідування.

Недостатня міжвідомча координація, формальний підхід до оцінювання ризиків, відсутність спеціально адаптованих приміщень та брак підготовлених фахівців ускладнюють як процес здійснення розслідування, так і забезпечення прав дітей та їхньої психологічної безпеки. На окрему увагу заслуговує проблема необ'єктивного обліку фактів присутності дітей під час учинення домашнього насильства, що призводить до недооцінювання масштабів негативного впливу на дитину та перешкоджає її ефективному правову захисту.

Отже, з метою підвищення ефективності досудового розслідування зазначених кримінальних правопорушень необхідно:

- забезпечити належне фіксування фактів присутності дитини під час здійснення домашнього насильства;
- удосконалити алгоритм взаємодії між правоохоронними органами та соціальними службами;
- розширити кількість спеціалізованих установ або приміщень для роботи з дітьми під час досудового розслідування;
- запровадити системну підготовку слідчих, дізнавачів за участі фахівців з питань урахування вікової психології під час здійснення розслідування;
- посилити контроль за дотриманням міжнародних стандартів щодо захисту дітей.

Реалізація зазначених вище заходів сприятиме мінімізації вторинної віктимізації дітей, підвищенню якості досудового розслідування та формуванню ефективної моделі реагування на випадки домашнього насильства, учасниками або свідками якого є діти.

Перспективи подальших наукових досліджень, на нашу думку, слід проводити з подальшим поглибленим вивченням ефективності тактичних та організаційних прийомів проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, учасниками якого є діти. Зокрема, актуальним є проведення емпіричних досліджень щодо аналізу результатів практичної діяльності із зазначених питань.

References

- Hontarenko, V. P. (2024). *Dosudove rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh z domashnim nasylstvom* (Doctoral dissertation, specialty 081 Law). Kharkiv [in Ukrainian].
- Husieva, V. O., & Salnikova, A. O. (2025). Kryminalistychni ekspertyzy u dokazuvanni domashnoho nasylstva. *Visnyk Kryminolohichnoi Asotsiatsii Ukrainy*, 1(34), 225–235. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.16> [in Ukrainian].
- Ishchenko, T. V. (2021). *Rozsliduvannia domashnoho nasylstva* (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Kashpur, A. S., & Sokyran, F. M. (2021). Dopyt nepovnoolitnoho: kryminalistychna ta psykholohichna kharakterystyka. *Yurydychna psykholohiia*, 2(29), 61–69. <https://doi.org/10.33270/03212902.61> [in Ukrainian].
- Khomysheyn, I. (2023). Natsionalne zakonodavstvo ta mizhnarodni zoboviazannia u sferi zapobihannia ta protyddi domashnomu nasylstvu. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"*, 10(4), 162–169. <https://doi.org/10.23939/law2023.40.162> [in Ukrainian].
- Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 - 212-24) : Zakon Ukrainy vid 07.12.1984 № 8073-X // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon vid 05.04.2001 № 2341-III // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].

²⁴ Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність : наказ від 01.06.2023 р. № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text>.

- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> [in Ukrainian].
- Lomakina, O. V. (2020). Zarubizhnyi dosvid protydii domashnomu nasyilstvu ta nasyilstvu za oznakoiu stati. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia, 1. <https://doi.org/10.35546/kntu2308-8834/2020.1.18> [in Ukrainian].
- Motliakh, O. I., & Ishchenko, T. V. (2020). Spetsyfika pryznachennia sudovo-psykhiatrychnykh ekspertyz u rozsliduvanni domashnoho nasyilstva. *Porivnialno-analitychne pravo*, 2, 212–215 [in Ukrainian].
- Oderii, O. V. (2011). Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z nasyilstvom u simi: Naukovo-praktychni rekomendatsii. VPP Promin [in Ukrainian].
- Poriadok vedennia yedynoho obliku v orhanakh (pidrozdilakh) politzii zaiav i povidomlen pro kryminalni pravoporushennia ta inshi podii : zavt. Nakazom MVS Ukrainy vid 08 liutoho 2019 roku №100 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> [in Ukrainian].
- Poriadok vzaiemodii subiektiv, shcho zdiisniuiut zakhody u sferi zapobihannia ta protydii domashnomu nasyilstvu i nasyilstvu za oznakoiu stati : zatv. postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2018 r. №658 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
- Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasyilstvu : Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
- Pro zaprovadzhennia ta realizatsiiu pilotnoho proiektu shchodo implementatsii mizhnarodnykh standartiv pravosudivstva, druzhnoho do dytyny, u praktychnu diialnist : Nakaz vid 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia ta dokumentuvannia rezultativ medychnoho obstezhennia postrazhdalych osib vid domashnoho nasyilstva abo osib, yaki ymovirno postrazhdaly vid domashnoho nasyilstva, ta nadannia yim medychnoi dopomohy : Nakaz vid 01.02.2019 № 278 // BD «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19#Text> [in Ukrainian].
- Pushkin, O. A. (2017). Vikovi обмеzhennia shchodo malolitnikh osib, stosovno yakykh pryznachaietsia sudovo-psykholohichna ekspertiza. In *Osobystist, suspilstvo, zakon: psykholohichni problemy ta shliakhy yikh rozviazannia* (pp. 197–198). Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
- Shapoval, K. A. (2025). Metodyka rozsliduvannia vbyvstv, uchynenykh u zviazku z domashnim nasyilstvom: monohrafiia / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. V. O. Husievoi. Kharkiv: Fakt, 268 s.[in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L., Husieva, V. O., & Kikinchuk, V. V. (2023). Problemy formuvannia ta realizatsii metodyky rozsliduvannia vbyvstv, poviazanykh iz domashnim nasyilstvom. *Pravo i bezpeka*, 1(88), 157–168. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.14> [in Ukrainian].
- Udovychenko, O. V. (2023). Kryminalna vidpovidalnist za nevykonannia обмеzhuvalnykh zakhodiv, обмеzhuvalnykh prypysiv abo neprokhodzhennia prohramy dlia kryvdnykiv (Doctoral dissertation, specialty 081 Law). Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.06.2025 / Рецензовано 16.09.2025 / Прийнято до друку 25.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Шаповал, К., (2025). Особливості організації досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством за участі дітей. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 179-185. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.20>.

Юлія Шаповал

*Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів
внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади*

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.21>
УДК 343.98 (477)

Юлія Шаповал

аспірантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади

У статті досліджено проблеми забезпечення незалежності судової влади та дисциплінарної відповідальності суддів в Україні. Проаналізовано правові та інституційні механізми, що гарантують автономію суддів у здійсненні правосуддя та їх підзвітність суспільству. Особлива увага приділяється дисциплінарному провадженню та процедурі звільнення суддів, а також співвідношенню національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Консультативної ради європейських суддів та практикою Європейського суду з прав людини. Виділено ключові проблеми дисциплінарної практики: недостатню конкретизацію підстав відповідальності, обмежену прозорість процедур, слабкі механізми апеляційного перегляду та часткову невідповідність міжнародним стандартам. Зазначено, що дисциплінарна відповідальність повинна застосовуватися суворо відповідно до закону, забезпечуючи баланс між незалежністю судді та його професійною підзвітністю. Запропоновано удосконалення законодавства, підвищення прозорості процесу та чіткі критерії оцінки поведінки суддів, що сприятиме зміцненню незалежності судової влади та довіри до правосуддя.

Об'єктом дослідження є система гарантій незалежності судової влади, а предметом – правова процедура дисциплінарної відповідальності суддів як складова цих гарантій. Мета даної статті (формулювання цілей дослідження) полягає в комплексному дослідженні правових механізмів дисциплінарної відповідальності суддів та визначенні ролі належної процедури як складової незалежності судової влади.

Ключові слова: незалежність судової влади, дисциплінарна відповідальність суддів, гарантії прав суддів, прозорість судових процедур, міжнародні стандарти, верховенство права.

Постановка наукової проблеми. Незалежність судової влади є одним із ключових принципів верховенства права та демократичного правопорядку. Її забезпечення неможливе без гарантій інституційної та персональної автономії суддів, включно з дотриманням належної правової процедури при притягненні суддів до відповідальності та при їх звільненні. Питання звільнення судді є надзвичайно чутливим, оскільки порушення процедурних норм може поставити під загрозу не лише права конкретного судді, а й довіру суспільства до судової системи в цілому. Сучасні стандарти правосуддя, в тому числі рекомендації Консультативної ради європейських суддів та практика Європейського суду з прав людини, підкреслюють необхідність забезпечення прозорості, об'єктивності та законної процедури звільнення суддів. Належна правова процедура є гарантією того, що судді можуть виконувати свої професійні обов'язки без страху перед свавіллям і тиском, що становить невід'ємну частину принципу незалежності судової влади.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Авторбрав участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, інсе відповідальності за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє, що у нього немає конфлікту інтересів.

Yuliia Shapoval

**COMPLIANCE WITH PROPER
LEGAL PROCEDURE WHEN
DISMISSING JUDGES AS A
RESULT OF DISCIPLINARY
PROCEEDINGS AS A
COMPONENT OF THE
PRINCIPLE OF JUDICIAL
INDEPENDENCE**

Abstract: The article examines the issues of ensuring judicial independence and disciplinary responsibility of judges in Ukraine. It analyzes the legal and institutional mechanisms that guarantee judges' autonomy in administering justice while ensuring their accountability to society. Special attention is paid to disciplinary proceedings and the procedure for dismissing judges, as well as the alignment of national legislation with international standards, including the recommendations of the Consultative Council of European Judges and the case law of the European Court of Human Rights. The article identifies key problems in disciplinary practice, including insufficient specification of grounds for liability, limited procedural transparency, weak appeal mechanisms, and partial non-compliance with international standards. It emphasizes that disciplinary responsibility should be applied strictly in accordance with the law, maintaining a balance between judicial independence and professional accountability. The author proposes legislative improvements, enhanced procedural transparency, and clear criteria for evaluating judges' conduct, which would strengthen judicial independence and public trust in the judiciary.

Об'єктом дослідження є система гарантій незалежності судової влади, а предметом – правова процедура дисциплінарної відповідальності суддів як складова цих гарантій. **Мета даної статті** (формулювання цілей дослідження) полягає в комплексному дослідженні правових механізмів дисциплінарної відповідальності суддів та визначенні ролі належної процедури як складової незалежності судової влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці адміністративного права ці питання вже були досліджені багатьма науковцями, зокрема такими вченими як В. Василенко, Л. Виноградова, І. Марочкін, Л. Москвич, О. Новак, С. Подкопаєв, В. Ріхтер, В. Теремецький, О. Хотинська-Нор, та ін. Однак, на даний час вказана тема залишається актуальною та не до кінця дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Незалежність судової гілки влади є однією з головних підвалин правової держави, яка забезпечує дотримання фундаментальних принципів верховенства права і є гарантією дотримання прав людини та основоположних свобод.

Незалежність судової влади та суду – це такий правовий режим відносин між судовою владою та іншими суб'єктами держави та суспільства, зокрема, іншими гілками державної влади, а також в межах самої судової влади, який би гарантував дійсне дотримання незалежності та безсторонності суду, а також таке його сприйняття суспільством¹.

Консультативна рада європейських суддів про вказане проголошує наступне:

«10. Незалежність судової влади є умовою забезпечення верховенства права та основоположною гарантією справедливого судового розгляду. На суддів «покладається відповідальність приймати остаточне рішення з питань життя людини, свобод, прав, обов'язків та власності громадян» (як це передбачено в Основних принципах ООН, що дістали відображення в Пекінській декларації, а також у статтях 5 та 6 Європейської конвенції з прав людини). Незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а для забезпечення правосуддя./.../

12. Незалежність судової влади передбачає повну неупередженість із боку суддів. При розгляді справи між будь-якими сторонами судді повинні бути неупередженими, тобто вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи необ'єктивності, які впливають або можуть сприйматися як такі, що впливають на здатність судді здійснювати судочинство незалежно. У цьому випадку незалежність судової влади є розкриттям фундаментального принципу: «Жодна особа не може бути суддею у власній справі». Значення цього принципу виходить далеко за межі окремої судової справи та її сторін. Судова влада повинна мати довіру не тільки з боку сторін у конкретній справі, а й з боку суспільства загалом. Суддя повинен не тільки бути насправді вільним від будь-якого ненаалежного зв'язку, упередження або впливу, але він чи вона також повинні бути вільними від цього в очах розумного спостерігача. В іншому випадку довіра до незалежності судової влади буде підірвана»².

Персональна незалежність кожного судді є похідною від інституційної незалежності судової влади, що становить один із фундаментальних принципів верховенства права. Судова влада, подібно до інших гілок державної влади, несе відповідальність як перед суспільством, так і у взаємодії з іншими владними інститутами. Автономія кожної гілки передбачає неможливість привласнення функцій іншої, а також вимагає дотримання взаємної поваги та усвідомлення того, що лише у сукупності вони формують єдність державної влади.

До гарантій забезпечення незалежності судді слід віднести, зокрема: особливий порядок призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; недоторканність та імунітет судді; незмінюваність судді; порядок здійснення правосуддя, визна-

¹ USAID в рамках Програми реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури: навч. посібн., 2021, м. Київ, С. 7.

² Про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів: Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (дата звернення: 01.09.2025).

чений процесуальним законом, таємниця ухвалення судового рішення; заборона втручання у здійснення правосуддя; відповідальність за неповагу до суду чи судді; окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів, установлений законом; належне матеріальне та соціальне забезпечення судді; функціонування органів судовіського врядування та самоврядування; визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також інші засоби їх правового захисту; право судді на відставку³.

Положення частини другої статті 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо⁴.

Так, у рішеннях Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 та від 05.11.2019 у справі № С-192/18 за позовами Європейської комісії проти Республіки Польщі зазначено, що вимога про незалежність судів має два аспекти. Перший аспект, який є зовнішнім за своєю суттю, вимагає, щоб відповідний суд виконував свої функції повністю автономно, без будь-яких ієрархічних обмежень або підпорядкування будь-якому іншому органу і не приймаючи розпоряджень чи вказівок з будь-якого джерела, захищаючись таким чином від зовнішнього втручання або тиску, які можуть вплинути на їх рішення. Другий аспект, який є внутрішнім за своєю суттю, пов'язаний з неупередженістю і має на меті забезпечити дотримання дистанції від сторін у справі та їх відповідних інтересів щодо предмета цього провадження. Цей аспект вимагає об'єктивності та відсутності будь-якого інтересу до результатів провадження, окрім суворого застосування верховенства права⁵.

За вказаних обставин, норми, які передбачають порядок та процедуру звільнення з посади судді повинні бути чіткими та такими, що не допускають подвійного тлумачення, з огляду на те, що до судді висуваються високі вимоги (як під час призначення на посаду, так і під час здійснення правосуддя), та вказані норми повинні виступати надійним гарантом від незаконних звільнень.

Відтак, одним з інструментів підтримки незалежності суддів є дисциплінарна відповідальність, яка повинна застосовуватися у суворій відповідності до закону та міжнародних стандартів. Це забезпечує баланс між свободою судді та його підвітністю суспільству, що є невіддільною складовою демократичного правопорядку. На вказаному аспекті слід зупинитись більш детально.

В Україні питання дисциплінарного провадження та звільнення суддів регулюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Законом України «Про Вищу Раду Правосуддя», а також іншими нормативно-правовими актами. Законодавство визначає конкретні підстави для звільнення, серед яких: систематичне порушення обов'язків, втрата здатності виконувати функції судді, вчинення дисциплінарного проступку або злочину.

Міжнародно-правові стандарти, зокрема рекомендації Консультативної ради європейських суддів, а також практика Європейського суду з прав людини, наголошують на тому, що на загальноєвропейському рівні недоцільним є прагнення до детальної регламентації всіх можливих видів поведінки суддів, які можуть бути підставою для дисциплінарного провадження. Надмірна конкретизація таких порушень може призвести до обмеження гнучкості правозастосування та не враховувати відмінностей правових систем держав – членів Ради Європи.

Відтак, конкретне визначення складів дисциплінарних проступків суддів, порядку та процедур притягнення до дисциплінарної відповідальності має здійснюватися на національному рівні. При цьому держава повинна враховувати власні правові традиції, структуру судової системи та особливості законодавчого регулювання. Такий підхід сприяє забезпеченню балансу між європейськими стандартами незалежності суддів і суверенним правом кожної держави на формування внутрішнього механізму дисциплінарної відповідальності суддів.

Тобто, сучасні вимоги правового регулювання передбачають чітке закріплення в законодавстві поняття, видів та змісту дисциплінарного провадження.

Дисциплінарне провадження стосовно судді включає такі стадії: 1) попередню перевірку дисциплінарної скарги, вивчення матеріалів для встановлення ознак вчинення суддею дисциплінарного проступку, ухвалення рішення про залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги, відмову у відкритті дисциплінарної справи або відкриття дисциплінарної справи; 2) підготовку дисциплінарної справи до розгляду, розгляд дисциплінарної справи та ухвалення рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності; 3) розгляд скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності⁶.

³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

⁴ Про статус суддів: Закон України від 15.12.1992 N 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2862-12#Text> (дата звернення: 03.09.2025). Втратив чинність від 01.01.2012.

⁵ Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025); Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 05.11.2019 у справі № С-192/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025).

⁶ Рішення Великої Палати Суду Європейського Союзу від 24.06.2019 у справі № С-619/18 за позовом Європейської комісії проти Республіки Польщі. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (дата звернення: 03.09.2025).

Кожна стадія дисциплінарного провадження щодо судді повинна передбачати гарантії безпеки певних блоків прав, які порушені в жодному разі бути не можуть.

Забезпечення чіткої послідовності стадій дисциплінарного провадження та дотримання встановлених процедур є критично важливим для гарантування прав судді та підтримання авторитету судової влади. Кожна стадія повинна реалізовуватися із суворим дотриманням принципів законності, об'єктивності та неупередженості, що забезпечує не лише належну оцінку фактів дисциплінарного проступку, а й захист прав і гарантій судді. Таким чином, дисциплінарне провадження виступає інструментом підтримання високих стандартів суддівської поведінки, одночасно поєднуючи функції превенції, корекції та зміцнення суспільної довіри до системи правосуддя.

Дисциплінарна відповідальність не може бути реалізована в кожному конкретному випадку без відповідної правозастосовної діяльності, яка спрямована на встановлення події проступку та його суб'єктів, забезпечує збір необхідних матеріалів та доказів, їх перевірку і, нарешті, визначає відповідність юридичної і фактичної підстав відповідальності (наявність складу проступку в конкретному діянні) і спосіб реагування на проступок⁷.

Важливою характеристикою інституту дисциплінарної відповідальності суддів є визначення його предмета, який істотно відрізняється від предмета судового контролю чи перегляду судових рішень. У межах дисциплінарного провадження об'єктом оцінювання виступає не саме судові рішення як результат правозастосування, що підлягає перевірці у порядку апеляційного чи касаційного оскарження, а професійна поведінка судді — тобто спосіб реалізації ним своїх повноважень, рівень сумлінності та дотримання встановлених законом процесуальних, етичних і професійних стандартів під час здійснення правосуддя. Такий підхід обумовлений тим, що дисциплінарна відповідальність спрямована не на перегляд змісту судового рішення, а на забезпечення високих стандартів суддівської діяльності як гарантії довіри суспільства до правосуддя.

Разом із тим, сам факт відсутності скасування ухваленого суддею рішення судом вищої інстанції не може розцінюватися як беззаперечне свідчення належного виконання ним професійних обов'язків. Незважаючи на формальну законність судового рішення, під час його ухвалення суддя міг допустити порушення норм матеріального чи процесуального права, які за своєю суттю утворюють склад дисциплінарного проступку. Відтак, навіть за умови чинності такого рішення зберігається можливість притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у випадку встановлення фактів нена належного здійснення ним правосуддя або порушення вимог суддівської етики.

Відповідно до пункту 25 Київських рекомендацій щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії 2010 року «дисциплінарна відповідальність суддів не може бути наслідком змісту їхніх рішень або вироків, включаючи відмінності у юридичному тлумаченні між судами; наслідком прикладів суддівських помилок чи критики суддів»⁸.

Згідно з пунктом 19 Декларації щодо принципів незалежності судової влади (прийнята Конференцією голів Верховних судів країн Центральної та Східної Європи, від 14 жовтня 2015 року) «Добросовісне прийняття суддею рішення у справі по суті та із застосуванням закону не повинно призводити до звільнення судді з посади, навіть якщо рішення судді є помилковим, непопулярним або невідгукним для державних посадових осіб чи установ. Виходом для тих, хто не задоволений судовим рішенням, є подання апеляції відповідно до закону»⁹.

Критерії оцінювання поведінки судді у межах дисциплінарного провадження базуються на поєднанні правових, етичних та функціональних засад здійснення правосуддя. До основних показників належного виконання суддею своїх обов'язків відносять: дотримання принципів законності, неупередженості, незалежності, об'єктивності, рівності сторін у судовому процесі, а також високих стандартів професійної етики. Відхилення від цих стандартів може бути розцінене як дисциплінарний проступок за умови, що відповідні дії або бездіяльність судді свідчать про істотне порушення норм професійної поведінки, яке негативно вплинуло або могло вплинути на авторитет правосуддя.

Межі дисциплінарної відповідальності визначаються необхідністю забезпечення балансу між принципом незалежності судді та вимогами підзвітності й професійної доброчесності. З одного боку, недопустимим є втручання у зміст судового рішення чи оцінку доказів, адже це становить сферу виключної компетенції судді при здійсненні правосуддя. З іншого боку, дисциплінарне провадження покликане гарантувати, що реалізація суддівських повноважень відбувається у межах закону, із дотриманням норм професійної етики та приписів Кодексу суддівської етики. Таким чином, дисциплінарна відповідальність виконує превентивну та коригувальну функції, спрямовані на підтримання високих стандартів суддівської поведінки й підвищення рівня довіри до судової влади.

Дисциплінарна практика щодо суддів має важливе значення для забезпечення стабільності судової системи та формування єдиних стандартів професійної діяльності у сфері правосуддя. Аналіз рішень дисциплінарних органів свідчить, що їхня роль полягає не лише у виявленні та покаранні випадків нена належної поведінки суддів, а й у виробленні усталених підходів до тлумачення меж суддівської незалежності, професійної доброчесності та відповідальності. Систематичне застосування дисциплінарних механізмів сприяє утвердженню принципів відкритості, підзвітності й прозорості у діяльності судової влади, що, своєю чергою, підвищує рівень суспільної довіри до правосуддя.

⁷ Картузова І. О., Осадчий А. Ю. Адміністративно-процедурне право: навч.-метод. посіб. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. с. 123.

⁸ Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії, 23–25 червня 2010 року. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> (дата звернення: 05.09.2025).

⁹ Декларація щодо принципів незалежності судової влади від 14 жовтня 2015 року // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/userfiles/file/court_461/news/deklaraciya.pdf (дата звернення: 05.09.2025).

Таким чином, дисциплінарна відповідальність суддів є не лише інструментом реагування на факти порушення норм професійної поведінки, але й важливим елементом системи гарантій якісного та справедливого здійснення правосуддя. Її ефективна реалізація забезпечує підтримання належних етичних і правових стандартів суддівської діяльності, зміцнює авторитет судової влади та сприяє утвердженню верховенства права як фундаментального принципу демократичної держави.

Серед основних гарантій, що визначають ефективність та законність дисциплінарного процесу, виділяють:

Право на захист, що передбачає можливість судді ознайомитися з усіма матеріалами дисциплінарної справи, надавати пояснення, користуватися правовою допомогою та представляти власні інтереси протягом всього провадження.

Прозорість і об'єктивність процедур, відповідно до яких дисциплінарні органи зобов'язані діяти відкрито, аргументовано та без упередженості, суворо дотримуючись норм чинного законодавства.

Право на апеляційне оскарження рішень, що забезпечує можливість перевірки законності та обґрунтованості рішень дисциплінарного органу вищими інстанціями або у суді.

Заборону свавільного втручання, яка унеможливує будь-який вплив з боку інших гілок влади чи посадових осіб на хід дисциплінарного провадження та гарантує незалежність розгляду справи.

Також необхідно враховувати, що загальний строк давності притягнення судді до дисциплінарної відповідальності становить три роки. Перебіг цього строку розпочинається з дня вчинення дисциплінарного проступку — умисного або через недбалість діяння судді, яке полягає у порушенні його професійних обов'язків або поведінки, що не відповідає нормам суддівської етики та може слугувати підставою для дисциплінарної відповідальності (статті 56 та 106 Закону)¹⁰. Строк давності завершується після спливу трьох повних років з дня вчинення проступку, о 24 годині останньої доби цього періоду. Закон встановлює певні особливості обчислення строку давності, спрямовані на захист прав судді та забезпечення законності дисциплінарного провадження. Зокрема, до строку не включається час тимчасової непрацездатності, перебування судді у відпустці або тривалість дисциплінарного провадження. Крім того, частина дванадцята статті 109 передбачає виняток: якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлено факти, які можуть слугувати підставою для дисциплінарного стягнення, перебіг строку давності починається з дня набрання цим рішенням статусу остаточного.

Таким чином, строки давності дисциплінарного провадження є також важливим елементом захисту та виконують подвійне призначення: з одного боку, вони забезпечують своєчасне реагування на дисциплінарні порушення, а з іншого — гарантують збереження незалежності судді.

За вказаних обставин, забезпечення зазначених гарантій на кожному етапі дисциплінарного провадження сприяє підтриманню належного балансу між незалежністю судді та його підзвітністю, що є ключовим фактором зміцнення довіри до судової системи. Дотримання права на захист, принципів прозорості та об'єктивності процедур, а також можливості апеляційного оскарження рішень дисциплінарних органів створюють передумови для всебічного та справедливого аналізу фактів дисциплінарного проступку. Одночасно заборона свавільного втручання у розгляд дисциплінарної справи забезпечує незалежність оцінки поведінки судді та сприяє ефективному й законному функціонуванню дисциплінарних органів.

Однак, незважаючи на наявність нормативно-правового регулювання інституту дисциплінарної відповідальності суддів в Україні, практика його застосування свідчить про наявність низки проблемних питань, які безпосередньо впливають на рівень гарантування суддівської незалежності — одного з ключових елементів принципу незалежності.

На цьому тлі виокремлюється кілька основних викликів, які мають як нормативне, так і практичне підґрунтя:

Правова невизначеність підстав дисциплінарної відповідальності суддів: чинне законодавство, зокрема Закон України «Про судову систему і статус суддів», містить загальні формулювання щодо підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (наприклад, «незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору», «допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя», «порушення змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості» тощо), однак не передбачає чітких критеріїв або уніфікованого тлумачення таких понять. Відсутність конкретизації створює простір для суб'єктивізму та довільного трактування з боку дисциплінарних органів, що порушує принцип юридичної визначеності та передбачуваності правозастосування.

Недостатня прозорість дисциплінарних процедур: у ряді випадків судді, а також громадськість, позбавлені можливості отримати повну інформацію про зміст певного дисциплінарного провадження, його обґрунтування та мотиви прийняття рішень, висновків дисциплінарних інспекторів. Закритість процедур суперечить принципу відкритості правосуддя, закріпленому як на національному рівні (ст. 129 Конституції України), так і у практиці Європейського суду з прав людини, зокрема в рішенні у справі *Kuripou v. Surlus* (2005), де вказано на важливість прозорості в контексті довіри до судової системи.

Обмеженість механізмів апеляційного перегляду дисциплінарних рішень: у межах чинної системи дисциплінарного провадження судді не завжди мають належні процесуальні інструменти для ефективного захисту своїх прав, включно з правом на апеляційне оскарження. Це ставить під сумнів дотримання базових елементів справедливого судового розгляду (*fair trial*), визначених статтею 6 Єв-

¹⁰ Про судову систему і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

ропейської конвенції з прав людини¹¹. У рішенні Oleksandr Volkov v. Ukraine(2013) ЄСПЛ вказав на системні порушення процедури притягнення судді до відповідальності, які суперечили як нормам національного права, так і міжнародним стандартам¹².

Невідповідність окремих норм міжнародним стандартам: чинне законодавство України не повною мірою відповідає положенням та рекомендаціям, викладеним у Висновках КРЕС, зокрема щодо незалежності органів, що приймають рішення про дисциплінарну відповідальність, а також гарантій недопущення будь-якого впливу на такі органи. Відсутність ефективної імплементації міжнародних стандартів знижує рівень довіри до судової влади з боку громадянського суспільства та міжнародних партнерів, а також може спричинити нові рішення ЄСПЛ проти України.

Висновки. Враховуючи вищенаведене, підсумовуємо наступне: належна правова процедура при звільненні судді як наслідки дисциплінарних проваджень стосовно суддів є ключовим елементом забезпечення їх незалежності та гарантією дотримання верховенства права. Вона повинна передбачати чітке визначення підстав для звільнення, прозорість процесу, право на захист та рівноправне залучення всіх сторін. У цьому контексті особливе значення має наявність чіткої врегульованої законодавчої бази, яка б унеможливила довільне або будь-яке вмотивоване втручання у професійну діяльність суддів, особливо у сфері їхньої дисциплінарної відповідальності. З огляду на це, посилення гарантій незалежності суддів є не тільки внутрішньополітичним завданням, а й міжнародним зобов'язанням України перед Радою Європи, Європейським Союзом та іншими структурами, що здійснюють моніторинг стану дотримання принципу верховенства права. Удосконалення законодавчої бази, підвищення процедурної прозорості, забезпечення ефективних засобів правового захисту для суддів та запровадження чітких, об'єктивних критеріїв дисциплінарної відповідальності повинні стати основою для побудови ефективної та справедливої системи притягнення суддів до відповідальності. Такий підхід дозволить досягти балансу між відповідальністю та незалежністю суддів, водночас підвищивши рівень суспільної довіри до судової системи та зміцнивши її роль у забезпеченні конституційного порядку.

References:

- USAID v ramkakh Prohramy reformuvannia sektoru yustytii «Nove pravosuddia». Dystsyplinarna vidpovidalnist suddiv: standarty, pidstavy i protsedury: navch. posibn., 2021, m. Kyiv, S. 7. [in Ukrainian].
- Pro standarty nezalezhnosti sudovoï vlady ta nezminiuvanosti suddiv: Vysnovok № 1 (2001) Konsultatyvnoi rady yevropeyskykh suddiv do uvahy Komitetu ministriv Rady Yevropy, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text (data zvernennia: 01.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro sudoustriy i status suddiv: Zakon Ukraïny vid 02.06.2016 N 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 01.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro status suddiv: Zakon Ukraïny vid 15.12.1992 N 2862-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2862-12#Text> (data zvernennia: 03.09.2025). Vtratyv chynnist vid 01.01.2012 [in Ukrainian].
- Rishennia Velykoi Palaty Sudu Yevropeiskoho Soiuzu vid 24.06.2019 u spravi № S-619/18 za pozovom Yevropeiskoi komisii proty Respubliki Polshchi. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Rishennia Velykoi Palaty Sudu Yevropeiskoho Soiuzu vid 05.11.2019 u spravi № S-192/18 za pozovom Yevropeiskoi komisii proty Respubliki Polshchi. URL: <https://precedent.ua/1600003901> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Pro Vyschu Radu Pravosuddia: Zakon Ukraïny vid 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (data zvernennia: 03.09.2025) [in Ukrainian].
- Kartuzova I. O., Osadchyy A. Yu. Administrativno-protsedurne pravo: navch.-metod. posib. Odesa: Yuryd. I-ra, 2008. 288 s.
- Kyivski rekomendatsii shchodo nezalezhnosti sudochynstva u Skhidnii Yevropi, na Pivdennomu Kavkazi ta u Serednii Azii, 23-25 chervnia 2010 roku. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf> (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Deklaratsiia shchodo pryntsyviv nezalezhnosti sudovoï vlady vid 14 zhovtnia 2015 roku // Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochynstva, Kyiv, 2015. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/userfiles/file/court_461/news/deklaraciya.pdf (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. ETS №005 Rym, 4 lystopada 1950 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].
- Rishennia YeSPL u spravi «Oleksandr Volkov proty Ukrainy» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) vid 27 travnia 2013 r.(zaiava № 21722/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-191260%22%7D> (data zvernennia: 05.09.2025) [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 17.09.2025 / Рецензовано 16.10.2025 / Прийнято до друку 25.10.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Шаповал, Ю., (2025). Дотримання належної правової процедури при звільненні суддів внаслідок дисциплінарних проваджень як складова принципу незалежності судової влади. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 186-191. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.21>.

¹¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. ETS №005 Рим, 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.09.2025).

¹² Рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 27 травня 2013 р.(заява № 21722/11). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-191260%22%7D> (дата звернення: 05.09.2025).

Андрій Шатковський

Застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки чи знижки під час визначення ринкової вартості велосипедів та їх модифікацій

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.22>
УДК 343.98

Андрій Шатковський,

старший науковий співробітник Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз

м. Львів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0009-0006-1481-4808>

e-mail: A_Shatkovskyy@ukr.net

Олександр Білий,

старший судовий експерт Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз

м. Львів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-6270-4281>

e-mail: Sashko-bil@ukr.net

Степан Білобран,

судовий експерт Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз

м. Львів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-4207-348X>

e-mail: expert.stepan@gmail.com

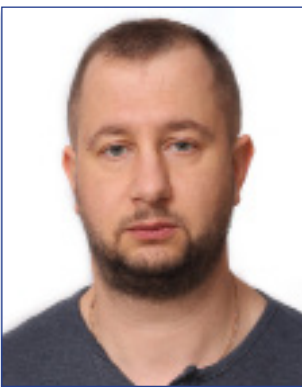

Олександр Білий

Застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки чи знижки під час визначення ринкової вартості велосипедів та їх модифікацій

Узагальнено результати експертної практики досліджень ринку продажу велосипедів на території західних областей України. Проаналізовано застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до націнки на велосипеди та електричні велосипеди й урахування знижки при гуртових купівлях велосипедів, зокрема велосипедів, обладнаних електричними двигунами. Запропоновано під час вирішення питання щодо визначення різних видів вартості з урахуванням положень чинних методик та застосування обґрунтованих величин коефіцієнтів для експертної практики виконання товарознавчих та транспортно-товарознавчих експертиз.

Ключові слова: велосипед; електричний велосипед; коефіцієнти співвідношення пропозиції до продажу; ринкова вартість КТЗ; гуртова знижка; націнка на товар.

Степан Білобран

Постановка наукової проблеми. Виконання цієї роботи полягає в необхідності встановлення обґрунтованих коефіцієнтів (коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки), що враховуються під час визначення ринкової вартості вживаних та нових колісних транспортних засобів (далі — КТЗ), тому що в багатьох випадках експертами або оцінювачами не враховуються реальні співвідношення пропозиції до продажу, націнки, зокрема, для велосипедів та їх модифікацій при оцінюванні. Результати проведених досліджень, аналізу та вимоги чинних методик потребують звернути увагу на необхідність урахування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки під час визначення ринкової вартості вживаних та нових КТЗ¹.

¹ Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затверджена наказом Міністерства юстиції України та Фонду державного майна України від 24.11.2003 № 142/5/2092, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 24.11.2003 року за № 1074/8395 (в чинній редакції); Методичні рекомендації з оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави; Звіт про науково-дослідну роботу «Дослідження непродовольчих товарів з метою визначення їх вартості», Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, 2008р., Архипов В.В. «Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: Навчально-практичний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008.-306 с.; Методика визначення вартості майна, Харків [реєстраційний код 12.1.15]; Розробка методичних рекомендацій щодо оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави: метод. рекомендації/ О.В.Павленко, О.О.Желавська. - К.: Київський НДІСФ, 2003. - 82 с.

Аналіз основних досліджень та публікацій. У чинному законодавстві України при визначенні такого виду КТЗ дається чітке визначення поняття «велосипед». Зокрема, у п. 1.10 Правил дорожнього руху² наведено таке визначення:

«Велосипед — транспортний засіб, крім крісел колісних, що приводиться в рух мускульною силою людини, яка знаходиться на ньому»;

«Механічний транспортний засіб — транспортний засіб, що приводиться в рух за допомогою двигуна. Цей термін поширюється на трактори, самохідні машини і механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт».

Водночас чіткого поняття електричний велосипед, електровелосипед або велосипед акумуляторний, що широко застосовується в технічній літературі або на різних маркетплейсах, офіційних сайтах торгових мереж із продажу велосипедів, у чинному законодавстві не наведено.

Водночас у ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт»³ дається визначення поняття «електричний колісний транспортний засіб — ЕКТЗ», а саме:

«Електричний колісний транспортний засіб — дво- і більше колісний транспортний засіб, оснащений виключно електричними тяговими двигунами (одним чи декількома) та системою акумуляування електричної енергії (акумуляторною батареєю), яка має технічні можливості заряджатися від зовнішнього джерела електричної енергії».

Поряд із цим, у ст. 1 Закону України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів»⁴ є визначення поняття «легкий персональний електричний транспортний засіб» та «низькошвидкісний легкий електричний транспортний засіб», а саме:

«Легкий персональний електричний транспортний засіб — колісний транспортний засіб, який оснащений та приводиться в рух виключно електричними тяговими двигунами (одним чи декількома) із потужністю у діапазоні до 1000 Вт, системою акумуляування електричної енергії (акумуляторною батареєю), яка здатна заряджатися шляхом підключення до зовнішнього джерела електричної енергії, з одним, двома, трьома або чотирма колесами, який має максимальну конструктивну швидкість у діапазоні до 25 кілометрів на годину»;

«Низькошвидкісний легкий електричний транспортний засіб — колісний транспортний засіб, який оснащений та приводиться в рух виключно електричними тяговими двигунами (одним чи декількома), системою акумуляування електричної енергії (акумуляторною батареєю), яка здатна заряджатися шляхом підключення до зовнішнього джерела електричної енергії, із двома, трьома або чотирма колесами, який має максимальну конструктивну швидкість, що є меншою або дорівнює 50 кілометрів на годину та більшою за 10 кілометрів на годину, та споряджену масу не більше ніж 600 кілограмів».

Ураховуючи зміст цих трактувань та вимоги законодавства України, вважаємо, що за своїм змістом визначення електровелосипед найбільш коректно може корелювати із поняттям «електричний колісний транспортний засіб» (далі — ЕКТЗ) із віднесенням його переважно до механічних транспортних засобів. Залежно від особливостей конструкції, а саме оснащення електродвигуном, акумулятором та контролером, такі двоколісні механічні транспортні засоби можуть належати й до визначення понять низькошвидкісних легких електричних транспортних засобів.

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автори брали участь виключно в інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редагуванні, і несуть відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють, що у них немає конфлікту інтересів.

² Правила дорожнього руху України із змінами та доповненнями у чинній редакції затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306.

³ Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>.

⁴ Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів : Закон України від 24.02.23 р. № 29 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2956-2056-IX>.

У Методиках⁵ товарознавчої та транспортно-товарознавчої експертизи та нормативних актах із оцінювання колісних транспортних засобів сьогодні теж відсутнє чітке поняття електровелосипед, електричний велосипед, велосипед акумуляторний або навіть електричний колісний транспортний засіб.

В п. 3.3. ДСТУ EN 15194:2019 Двоколісні велосипеди з електричним приводом. Вимоги та методи випробування (EN 15194:2017, IDT)⁶ наведено таке:

«Велосипед з електричним приводом «electrically power assisted cycle EPAC» — велосипед, оснащений педалями та допоміжним електродвигуном, який не може рухатися виключно за допомогою цього допоміжного електродвигуна, за винятком режиму допомоги при запуску».

Ураховуючи сучасні підходи до спроектованих виробниками конструкцій електричних велосипедів наведені вище визначення не дають змоги повною мірою відобразити зміст дійсного значення поняття «електричний велосипед», який на даний час може комплектуватися як мотор з колесом до 5 кВт, так і розвивати швидкість понад 50 км/год. Авторами цієї статті проаналізовано офіційні джерела та низку сайтів, на яких міститься визначення електричного велосипеда, велосипеда акумуляторного або електровелосипеда. Для розуміння викладеної інформації пропонуємо застосовувати визначення, що найбільш відповідає дійсному поняттю такого виду транспорту, а саме «електричний велосипед»⁷.

Електричний велосипед (е-байк ([англ.](#) e-bike, педелек ([англ.](#) pedelec)) — один із видів механічних транспортних засобів, що схожий на велосипед, у конструкції якого є електродвигун, акумулятор і контролер, та приводиться в рух за допомогою електродвигуна та силою м'язів; електричний привід, який може частково або повністю забезпечувати рух електричного велосипеда.

Під час виконання товарознавчих та транспортно-товарознавчих судових експертиз та експертних досліджень фахівцями Львівського НДІСЕ проводився маркетинг вторинного ринку живих товарів, сфокусованого на продажі та просуванні таких товарів. Також проводився маркетинг первинного ринку як велосипедів, так і електричних велосипедів.

Зазначимо, що для фахівців в цій галузі експертних проваджень основним джерелом інформації про коефіцієнт уторгування є періодичний довідник «Бюлетень Автоварознавця»⁸, у якому проте відсутня інформація щодо деяких коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу для такого об'єкта, як уживані велосипеди або електричні велосипеди. Даних про націнки у цьому періодичному довіднику за період, для прикладу, із грудня 2023 по серпень 2025 роки немає. Станом на момент проведення досліджень первинного та вторинного ринків України інших публікацій, джерел необхідної інформації для виконання судових експертиз авторами цієї статті виявлено не було.

Мета статті — установити обгрунтовані значення необхідних коефіцієнтів (коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки), що враховуються під час визначення ринкової вартості вживаних та нових електричних велосипедів.

Викладення основного матеріалу дослідження. У таблицях нижче буде наведено назву транспортного засобу відповідно до даних, отриманих із певного джерела інформації.

Судовим експертам із кваліфікацією та правом проведення транспортно-товарознавчих експертиз відомо, що, відповідно до п. 7.3 Методики товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів⁹ (далі — Методика) ринкова вартість колісних транспортних засобів («С») визначається за формулою (1):

$$C = C_{CP} (1 - (G_K / 100) (D_3 / 100)) C_{доп} \quad (1)$$

де: C_{CP} — середня ринкова ціна КТЗ, величина, еквівалентна найбільш вірогідній вартості продажу сукупності КТЗ, ідентичних (в окремих випадках — аналогічних) оцінюваному (визначеної марки, моделі, з відповідним строком експлуатації і нормативним пробігом) на визначений момент часу, та у визначеній місцевості з дотриманням вимог, що відповідають поняттю «ринкова вартість». Значення цієї ціни розраховується за формулою (2):

$$C_{CP} = C_d K + M; \quad (2)$$

де: C_d — ціна КТЗ, ідентичних оцінюваному, на дату оцінки (з відповідним строком експлуатації). Відповідно, коли ціни із продажу відсутні в довідковій літературі, проводиться маркетинг вторинного ринку на сайтах інтернету для визначення середньої ринкової ціни КТЗ;

K — коефіцієнт ринку регіону, який ураховує рівень цін продажу та поточних цін пропозиції до продажу КТЗ в регіоні, де проводиться оцінка, щодо цін з довідкової літератури. Значення коефіцієнта ринку регіону приймається рівним 1,00. Це значення може змінюватись відповідно до даних таблиці

⁵ Загальні засади оцінки майна і майнових прав: національний стандарт № 1 (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 року №1440); Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, затверджено наказом Міністерства юстиції України та Фонду державного майна України від 24.11.2003 № 142/5/2092, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 24.11.2003 року за № 1074/8395 (в чинній редакції); Методика визначення вартості майна, внесена у реєстр методик проведення судових експертиз за № 12.1.15.

⁶ ДСТУ EN 15194:2019 Двоколісні велосипеди з електричним приводом. Вимоги та методи випробування (EN 15194:2017, IDT) від 13.11.2012 р. № 350. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=86313.

⁷ Дані сайту інтернет мережі https://voltabikes.ua/index.php?route=blog/single&july_post_id=13

⁸ Довідник «Бюлетень Автоварознавця». URL: https://ivc.in.ua/?page_id=22

⁹ Методика товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів: затв. наказ. Мін'юсту та Фонду державного майна України від 24.11.2002 р. № 142/5/2092 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1074-03#Text>.

3.2 дод. 3 до цієї Методики, і значення, відмінні від 1,00, мають бути обґрунтовані. З урахуванням наведеного, для оцінювання досліджуваного автомобіля приймається: $K = 1,00$.

$M = 0,00$ грн — вартісний еквівалент суми податків під час митного оформлення колісного транспортного засобу згідно з чинним законодавством; який в такому разі не нараховується, тому що величина ринкової ціни досліджуваного КТЗ (« C_d ») визначена за рівнем ринкових цін ідентичних КТЗ, що вже розмитнені й зареєстровані в Україні (в « C_d » ураховано « M »).

Відповідно до вимог ч. 2 п. 16 Національного стандарту № 1 та згідно з п. 7.4 і принципом заміщення, що наведено в Методиці товарознавчої експертизи та оцінки колісних транспортних засобів, для визначення ринкової вартості КТЗ в Україні, які вже були в експлуатації, необхідно застосовувати ціни продажу КТЗ, а не ціни пропозицій продавців щодо їх продажу, адже продавці вживаних КТЗ ціну пропозиції оголошують зазвичай із деяким запасом на торг з покупцем (із передбаченою знижкою).

Авторами вважають, що на цьому етапі розрахунків необхідно було б враховувати під час визначення ринкової вартості КТЗ коефіцієнти співвідношення пропозиції до продажу, як от, зокрема, для електричних велосипедів та велосипедів, тому що за відсутності доступу до інформації щодо реальних (кінцевих) цін угод з купівлі-продажу та через обмежені дані вторинного ринку, це важке, а в окремих випадках майже неможливе завдання.

Нами проведено збирання даних про ціни пропозицій та фактичного продажу на вторинному ринку України велосипедів і подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Зведені дані пропозиції та продажу велосипедів за період 01.2024—06.2025 рр.

Західні області України (Львівська, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька)					
№ з/п	Марка, модель транспортного засобу	Рік виготовлення (модельний рік), стан	Ціна, грн. (за якою продавалась)	Ціна, грн (фактичного продажу)	Коефіцієнт співвідношення пропозиції до продажу ($K_{\text{проп/продажу}}$)
1	Rockachine Nexus 28	уживаний	8800	8000	0,91
2	Pegasus 29	уживаний	7000	6600	0,94
3	BMX Scott	уживаний	4800	4500	0,94
4	Cyco 28	уживаний	5500	5000	0,91
5	Giant 29	уживаний	18000	17500	0,97
6	Pegasus Disk 28	уживаний	8500	7900	0,93
7	Carver DeoreXT 29	уживаний	13700	12600	0,92
8	Bikkell Nexus 7	уживаний	7300	6900	0,94
9	Batavus Diva 7	уживаний	7700	7500	0,97
10	Scoott 20	уживаний	6000	4900	0,82
11	Rex Disk 26	уживаний	9500	9000	0,95
12	Mckenzie 26	уживаний	7500	7000	0,93
13	Mckenzie 29	уживаний	10000	9500	0,95
14	Rex Alu 26	уживаний	8500	7550	0,89
15	Conway 28	уживаний	5500	4900	0,89
16	Chaser 7	уживаний	7300	7000	0,96
17	Giant Comfort	уживаний	8000	7500	0,94
18	Adler 29	уживаний	5500	5000	0,91
19	Kalkhoff Agattu	уживаний	9900	8800	0,89
20	Falter 3	уживаний	7900	7700	0,97
21	Btwin 20	уживаний	4900	4500	0,92
22	Alu City Star 7	уживаний	10800	9800	0,91
23	Cube access 29	уживаний	15500	15000	0,97
24	Scott Spark 29 A9	уживаний	39800	38000	0,95
25	Cronus (Ultimatum 27,5	уживаний	22900	22 000	0,96
26	ZEB FOX X2 29 S4 (Enduro)	уживаний	125200	120 000	0,96
27	VAN RYSEL FCR UITEGRA Di2	уживаний	136900	135 000	0,98

28	Wilier Garda Sram Rival e Tap AXS	уживаний	77900	76 000	0,97
29	Trek roscoe 9	2024	75000	74 000	0,99
30	Marin dsx x1L 29	2022	33500	32 000	0,96
31	UMF DUNCAN 2 дво-підвісний	уживаний	35950	34 500	0,96
32	Focus Jam Карбоновий	уживаний	113100	112 000	0,99
33	Diamant Achat 28 Nexus 7	уживаний	14600	13 500	0,92
34	EPPL 28 Алюмінієва рама	уживаний	4600	4200	0,91
35	Bulss 26	уживаний	4200	4000	0,95
36	Trek Marlin 6 Gen 2 XS	уживаний	20000	19 000	0,95
37	Orbea 28" CARRE 40	уживаний	18800	18 000	0,96
38	Diverge E5 Sport	2018	27000	26 500	0,94
39	Giant reign 27,5	уживаний	60500	60 000	0,99
40	Ardis 27,5	уживаний	5500	5200	0,95
Кпроп/прод					0,94

На підставі наведених вище результатів досліджень вторинного ринку західних областей України, їх аналізу та проведених розрахунків авторами цієї статті рекомендовано у висновках експертів або звітах оцінювачів під час визначення ринкової вартості велосипедів застосовувати усереднене значення коефіцієнту співвідношення пропозиції до продажу (Кпроп/прод).

Під час проведення товарознавчих експертиз, зокрема визначення вартості електричних велосипедів та велосипедів відповідно до вимог Методики оцінки майна, проводять розрахунок у межах порівняльного методичного підходу за такою формулою (3):

$$B = B_a \times K_1 \times K_2 \dots K_n \pm B_{\text{дод}}, \quad (3)$$

де, B_a — вартість ідентичного або аналогічного товару (об'єкт порівняння);

$K_1, K_2, \dots, K_n$ — коригувальні коефіцієнти, що враховують відмінності в значеннях параметрів оцінюваного об'єкта та ідентичного або аналогічного товару (об'єктів порівняння);

$B_{\text{дод}}$ — вартість додаткових пристроїв, наявність або відсутність яких відрізняють об'єкти порівняння і дослідження.

Додаткові пояснення можливих застосованих коефіцієнтів $K_1, K_2, \dots, K_n$ — коригувальні коефіцієнти. Відповідно до вимог ч. 2 п. 16 Національного стандарту №1 коефіцієнти $K_1, K_2, \dots, K_n$, що зазвичай ураховують уторгування ціни фактичних угод, які є нижчі цін пропозиції на відсоток уторгування, залежать від багатьох чинників, які входять до визначення поняття «ринкова вартість».

K_n — коригувальний коефіцієнт, що враховує знижку на великий гурт. Це знижка з ціни товару, яка залежить від величини закупівлі оптової партії товару, і може складати до 30 %. Вона коливається залежно від виду товару, величини закупленої партії товару, історії комерційних відносин між покупцем та продавцем, умов оплати за товар (передплата, післяплата), умов поставки товару (доставка продавцем до покупця або отримання замовником (покупцем) зі складу продавця) тощо.

Здійснене авторами збирання даних про ціни пропозицій та результати аналізування фактичного продажу на ринку України для нових електричних велосипедів та для велосипедів відображено у таблицях 2 та 3 відповідно.

Таблиця 2

Зведені дані продажу та закупівельних цін електричних велосипедів за період 01.2024—06.2025 рр.

№ п/п	Марка, модель транспортного засобу	Рік виготовлення (модельний рік)	Ціна продажу *, грн (дилера)	Закупівельна ціна дилера**, грн (%*1)	Гуртова ціна, d10 шт. (max знижка), грн, (%*2)
1	Велосипед акумуляторний FORTE CLE0800Вт, 60В/12Ач чорний	2024	28815	24669 (0,86)	23929 (0,97)
2	Велосипед акумуляторний FORTE U1 2800 Вт 60В/40Ач синій	2024	85201	72134 (0,85)	69971 (0,97)
3	Велосипед акумуляторний NIRO FORTE Червоний	2024	29804	25667 (0,86)	23871 (0,93)

4	Велосипед акумуляторний FORTE UNO 500 Вт, Червоний	2024	26102	22506 (0,86)	20931 (0,93)
5	Велосипед акумуляторний FORTE LUCKY-WS500 Чорний	2024	17340	14934 (0,86)	13889 (0,93)
Середні значення (націнка та гурт)				≈ 14 %	≈ 5 %

Примітка:

* ціна реалізації кінцевому споживачу (покупцю);
 ** вхідна ціна дилера (магазину роздрібної торгівлі) даної групи товарів;
 *%1 — націнка на товар дилера (K₁);
 *%2 — знижка з ціни товару, яку надає дистриб'ютор залежно від кількості одноразово придбаного в нього товару (K₂)

У даній статті автори терміни «дистриб'ютор» та «дилер» уживали в такому значенні:

Дистриб'ютор — це юридична особа (офіційний представник компанії-виробника або агент), яка займається реалізацією продукції, виступаючи як торговець за договором з виробником на певному регіональному ринку. Дистриб'ютор купує товари у виробника за спеціальною ціною та зобов'язується дотримуватись норм продажу та асортименту продукції.

Дилер — це юридична або фізична особа, яка, виконуючи функції продавця, здійснює закупівлю велосипедів та їх модифікацій, а також їх комплектуючих для наступного їх продажу і надає послуги з технічного сервісу.

На підставі досліджень ринку нових електричних велосипедів, що продаються в західних областях України, його аналізування та проведених розрахунків авторами цієї статті рекомендовано у висновках експертів або звітах оцінювачів під час визначення ринкової вартості нових велосипедів, обладнаних електричними двигунами, застосовувати таке середнє значення знижки з ціни електричного велосипеда при закупівлі від ціни продажу (K₁) та середні значення знижок на гурт (K₂) та великий гурт (опт, K₃) від ціни нових електричних велосипедів, що продаються.

Таблиця 3

Зведені дані продажу та закупівельних цін велосипедів за період 01.2024—06.2025 рр.

№ п/п	Марка, модель транспортного засобу	Рік виготовлення (модельний рік)	Ціна продажу *, грн (дилера)	Закупівельна ціна дилера **, грн (%*1)	Гуртова ціна, від 10 шт.; понад 100 шт. (max знижка), грн, (%*2 — %*3)
1	Велосипед Forte FORWARD 22»/28» синій	2024	6195	5660 (0,91)	4811—4528 (0,85—0,8)
2	Велосипед Forte Braves 25.2615-02S, к26» р15» сіро-помаранчевий	2024	6619	6200 (0,93)	5270—4960 (0,85—0,8)
3	Велосипед Forte Extreme 25.2921-15S к29» р21» синій	2024	9632	8736 (0,91)	7426—6989 (0,85—0,8)
4	Дитячий велосипед Royal Baby MOON 25.16-04 синій	2024	8028	7280 (0,9)	6188—5824 (0,85—0,8)
5	Дитячий велосипед RoyalBaby NEO 25.18-04 синій	2024	7981	7280 (0,91)	6188—5824 (0,85—0,8)
6	Дитячий велосипед Royal Baby STARGIRL 25.16-02 фіолетовий	2024	6208	5616 (0,9)	4774—4493 (0,85—0,8)
7	Велосипед Forte Braves MTB 27,5»/19» (117836) чорно-червоний	2024	7358	5200 (0,91)	4420—4160 (0,85—0,8)
8	Велосипед Forte Extreme 15»/26» червоний	2024	9208	8360 (0,91)	7106—6688 (0,85—0,8)
9	Велосипед Forte Extreme 19»/29» червоний	2024	9632	8736 (0,91)	7426—6989 (0,85—0,8)
10	Велосипед Forte Extreme 21»/29» чорно-салатовий	2024	9974	8736 (0,88)	7426—6989 (0,85—0,8)
Середні значення (націнка та гурт)				≈ 9 %	≈ 15—20 %

Andriy Schatkovskiy,
Oleksandr Bilyj,
Stepan Bilobran

APPLICATION OF COEFFICIENTS CREATION OF OFFER TO SALE, MARKET OR DISCOUNT IN DETERMINING THE MARKET VALUE OF BICYCLES AND THEIR MODIFICATIONS

The article summarizes the results of expert practice research on the bicycle sales market in the western regions of Ukraine. The use of ratios of supply to markup for bicycles and electric bicycles and consideration of discounts for wholesale purchases of bicycles, including bicycles equipped with electric motors, were analyzed. It is proposed when solving the issue of determining different types of value, taking into account the provisions of current methods and the use of justified values of coefficients for the expert practice of performing commodity and transport-commodity examinations.

Key words: bicycle, electric bicycle, supply-to-sale ratios, market value of bicycle, group discount, markup on goods.

Andriy Schatkovskiy,
Oleksandr Bilyj,
Stepan Bilobran

ANWENDUNG VON KOEFFIZIENTEN, ERSTELLUNG VON ANGEBOT, VERKAUF, MARKT ODER RABATT BEI DER BESTIMMUNG DES MARKTWERTS VON FAHRRÄDERN UND IHREN MODIFIKATIONEN

Der Artikel fasst die Ergebnisse der Expertenpraxisforschung zum Fahrradverkaufsmarkt in den westlichen Regionen der Ukraine zusammen. Analysiert wurden die Nutzung des Verhältnisses von Angebot zu Aufschlag für Fahrräder und Elektrofahrräder sowie die Berücksichtigung von Rabatten beim Großhandelskauf von Fahrrädern, einschließlich Fahrrädern mit Elektromotoren. Bei der Lösung des Problems der Bestimmung verschiedener Wertarten wird vorgeschlagen, die Bestimmungen aktueller Methoden und die Verwendung begründeter Koeffizientenwerte für die Sachverständigenpraxis bei der Durchführung von Waren- und Transportgüterprüfungen zu berücksichtigen.

Schlüsselwörter: Fahrrad, Elektrofahrrad, Verhältnis von Angebot zu Verkauf, Marktwert des Fahrrads, Gruppenrabatt, Aufschlag auf Waren.

Застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції

до продажу, націнки знижки під час визначення ринкової вартості велосипедів та їх модифікацій

Примітка:

* — ціна реалізації кінцевому споживачу (покупцю);

** — вхідна ціна дилера (магазину роздрібної торгівлі) даної групи товарів;

*1 — % — націнка на товар дилера K1;

*2 — % знижка з ціни товару, яку надає дистриб'ютор залежно від кількості одноразово придбаного в нього товару від 10 до 100 шт. — K2.

*3 — % знижка з ціни товару, яку надає дистриб'ютор залежно від кількості одноразово придбаного у нього товару понад 100 шт. — Kп.

На підставі досліджень ринку нових велосипедів, наведених у таблиці 3, та результатів проведених розрахунків авторами цієї статті рекомендовано застосовувати усереднене значення, що становить майже 9% знижки з ціни велосипеда при закупівлі від ціни продажу, та усереднене значення знижки на гурт (опт при купівлі від 10 до 99 одиниць товару), що становить додаткову знижку майже 15 % від закупівельної ціни нових велосипедів. Усереднене значення знижки у висновках експертів або звітах оцінювачів на великий гурт (опт при купівлі від 100 і більше одиниць товару) під час визначення ринкової вартості нових велосипедів від закупівельної ціни нових велосипедів, рекомендується приймати майже 20 %.

Слід мати на увазі, що на цей коефіцієнт впливає низка чинників, зокрема:

- коливання курсу валют;
- спосіб здійснення оплати (повна, часткова);
- спосіб доставки товару (отримання товару від складу поставальника, доставка поставальником тощо);
- попит та пропозиція на ринку України на велосипед, електричний велосипед;
- просування марки велосипедів та електричних велосипедів на ринку;
- застосовані новітні технології та конструктивні рішення в моделях велосипедів або електричних велосипедів;
- наявність мережі сервісного обслуговування;
- податки, дотації, очікування споживача, платоспроможність тощо.

Отже, під час практичного застосування експертами запропонованих коефіцієнтів необхідно звертати увагу на те, що залежно від конкретної ситуації та ряду чинників величина даної знижки може коливатися, і за відсутності кореляційних зв'язків чинника на величину знижки його потрібно враховувати та слід застосовувати розраховану знижку в конкретній ситуації.

Висновки. Ураховуючи те, що сьогодні в переліку довідникових джерел немає даних щодо коефіцієнтів співвідношення пропозиції до націнки на велосипеди та електричні велосипеди й урахування знижки під час гуртових купівель велосипедів і, зокрема, велосипедів, обладнаних електричними двигунами, то проведені дослідження й обґрунтовано встановлені нами коефіцієнти можуть застосовуватися під час виконання судових експертиз, експертних досліджень та складання звітів про оцінку КТЗ (під час визначення вартості велосипедів та електричних велосипедів) для ринку України загалом.

References

- Bicycles for children. General technical conditions: DSTU 2190-93 [Effective from 1994-07-01]. K.: State Standard of Ukraine, 1994. 27 p [in Ukrainian].
- Bicycles. Basic parameters and dimensions: DSTU 2315-93 [Effective from 1994-07-01]. K.: State Standard of Ukraine, 1994. 25 p [in Ukrainian].
- Bicycles. General technical conditions: DSTU 2314-93 [Effective from 1994-07-01]. K.: State Standard of Ukraine, 1994. 25 p [in Ukrainian].
- Bulletin of the automotive expert book. ISSue No. 132 to 142, Information and Computing Center of the Union of Experts of Ukraine? 12/2023 to 08.2025 [in Ukrainian].
- Commercial offers, price lists <https://budpostach.ua> [in Ukrainian].
- Development of methodical recommendations in relation to the estimation of the confiscated and other property that переходить the states in property: method.

- recommendations/ of O.V.Pavlenko, O.O.Zelavska. - K.: KNDISE, 2003. Are 82 p.s [in Ukrainian].
- General principles of property and property rights valuation: national standard No. 1 (approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1440 dated September 10, 2003) [in Ukrainian].
- https://voltabikes.ua/index.php?route=blog/single&july_post_id=13;
- Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies: instructions (approved by Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 dated October 8, 1998, as amended by Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1350/5 dated July 27, 2015) [in Ukrainian].
- Internet site data <https://bp-servis.com.ua> [in Ukrainian].
- Iryna Bondarenko, The Need for the Development of Cycling Transport and Obstacles to Its Implementation in Cities and Regions of Ukraine. Research. Kyiv: 2020. 35 p. References [in Ukrainian].
- Law of Ukraine "On the Protection of the Rights of Purchasers of Agricultural Machinery" (Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2003, No. 38, p. 315) [in Ukrainian].
- Law of Ukraine On Certain Issues of Using Vehicles Equipped with Electric Motors and Amending Certain Legislative Acts of Ukraine to Overcome Fuel Dependence and Develop Electric Charging Infrastructure and Electric Vehicles. (Information from the Verkhovna Rada, 2023, No. 61, p.203) [in Ukrainian].
- Law of Ukraine On Road Transport with amendments and supplements in the current version (Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2001, No. 22, Art. 105) [in Ukrainian].
- Methodological recommendations for the valuation of confiscated and other property that becomes the property of the state; Report on scientific research work "Research of non-food products to determine their value," Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, 2008, Arkhipov V.V. «Forensic commodity expertise of consumer goods and services. Theory and practice: Educational and practical guide. - Kyiv: Center for Educational Literature, 2008. - 306 p [in Ukrainian].
- Methodology for commodity examination and evaluation of wheeled vehicles, approved by Order of the Ministry of Justice of Ukraine and the State Property Fund of Ukraine dated November 24, 2003, No. 142/5/2092, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on November 24, 2003, under No. 1074/8395 (in the current edition) [in Ukrainian].
- Methodology for determining the value of property, entered in the register of methodologies for conducting forensic examinations under No. 12.1.15 [in Ukrainian].
- Methodology for determining the value of property, Kharkiv [registration code 12.1.15] [in Ukrainian].
- Traffic Rules of Ukraine with amendments and supplements in the current version approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1306 dated October 10, 2001 [in Ukrainian].
- Two-wheeled bicycles with electric drive. Requirements and test methods: DSTU EN 15194_2019 [Effective from 2019-12-01]. K.: State Standard of Ukraine, 2019. 135 p [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії: 23.07.2025 / Рецензовано 16.08.2025 / Прийнято до друку 25.09.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Шатковський, А., Білій, О., Білобран, О., (2025). Застосування коефіцієнтів співвідношення пропозиції до продажу, націнки чи знижки під час визначення ринкової вартості велосипедів та їх модифікацій. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 192-199. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.22>.

Andrij Schatkovskiy,
Oleksandr Bilyj,
Stepan Bilobran

APPLICATION DES RATIOS OFFRE/VENTE, DES MAJORATIONS OU DES REMISES LORS DE LA DÉTERMINATION DE LA VALEUR MARCHANDE DES VÉLOS ET DE LEURS MODIFICATIONS

Les résultats de la pratique experte de l'étude de marché des ventes de vélos dans les régions occidentales de l'Ukraine sont résumés. L'application des coefficients du ratio d'offre à la marge sur vélos et vélos électriques et la prise en compte de la décote pour les achats en gros de vélos, notamment de vélos équipés de moteurs électriques, sont analysées. Il est proposé lors de la solution de la question de la détermination des différents types de valeur, en tenant compte des dispositions des méthodes actuelles et de l'application de valeurs raisonnables de coefficients pour la pratique experte de la réalisation d'exams de marchandises et de transport et de marchandises.

Mots-clés : vélo, vélo électrique, coefficients de rapport entre l'offre et la vente, valeur marchande des véhicules automobiles, remise de gros, marge bénéficiaire sur les marchandises.

Andrij Schatkovskiy,
Oleksandr Bilyj,
Stepan Bilobran

ZASTOSOWANIE WSPÓŁCZYNNIKÓW TWORZENIA OFERTY SPRZEDAŻY, RYNKU LUB RABATU PRZY USTALANIU WARTOŚCI RYNKOWEJ ROWERÓW I ICH MODYFIKACJI

W artykule podsumowano wyniki badań eksperckich praktyk dotyczących rynku sprzedaży rowerów w zachodnich obwodach Ukrainy. Przeanalizowano wykorzystanie wskaźników podaży do marży dla rowerów i rowerów elektrycznych oraz uwzględnienie rabatów przy hurtowych zakupach rowerów, w tym rowerów wyposażonych w silnik elektryczny. Proponuje się przy rozwiązywaniu problemu ustalania różnych rodzajów wartości, z uwzględnieniem przepisów obowiązujących metod i stosowania uzasadnionych wartości współczynników dla praktyki eksperckiej wykonywania badań towarów i towarów transportowych.

Słowa kluczowe: rower, rower elektryczny, wskaźniki podaży do sprzedaży, wartość rynkowa roweru, rabat grupowy, marża na towarach.

Михайло Шепітько

Богдан Щур

ФІНАНСУВАННЯ

Це дослідження не отримувало жодних спеціальних грантів від фінансуючих організацій у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Фінансуюча сторона не брала участі в розробці дизайну дослідження, зборі та аналізі даних, прийнятті рішення про публікацію або підготовці рукопису.

УЧАСНИКИ

Автори брали участь у виключно інтелектуальній дискусії, що лежить в основі цієї статті, дослідженні прецедентного права, написанні та редактуванні, і несуть відповідальність за зміст та інтерпретацію.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють, що у них немає конфлікту інтересів.

Проблеми викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.23>
УДК 343

Михайло Шепітько,

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії юридичних наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>
e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Богдан Щур,

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Львівського університету торгівлі та економіки, член-кореспондент Національної академії юридичних наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2139-2317>
e-mail: bogdanshchur@ukr.net

Проблеми викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів

У статті розглянуто особливості викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів в сучасних умовах. Ці умови на сьогодні пов'язуються із російсько-українською війною, а також продовженням на противагу цій війні та її наслідкам реалізації євроінтеграційної та євроатлантичної реформ. Проаналізовано наявні джерела, які стосуються викладання Європейського кримінального права та процесу, створення суміжних (комплексних) навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування. Звернуто увагу на зв'язок усіх навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування, що означає єдиний процес та зміну підходів у їх викладанні під час здійснення такого реформування (наприкладі кримінального права). На базі реалізованого проекту «Модернізація правової освіти з підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України [EU4UA]» було досліджено Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України. Їх аналіз дав змогу продемонструвати проблеми: установлення мінімальних стандартів європейської та євроатлантичної інтеграції до навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина» та «Кримінальне право. Особлива частина»; надання мінімальних стандартів тільки в межах сформованих основних джерел, залишаючи додаткові джерела на розсуд укладачів силабусів (навчальних / робочих програм); а також поступового приведення силабусів (навчальних / робочих програм) до термінології ЄС.

Ключові слова: кримінальне право; міжнародне кримінальне право; європейське кримінальне право; стандарти прав людини; міжнародні стандарти; практика ЄСПЛ; криміналістика; кримінологія.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку України з урахуванням російсько-української війни та реалізації євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень, освітня та наукова сфери потребують свого уточнення та реформування. Це означає, що необхідно переглянути національне законодавство, перейняти досвід країн ЄС та НАТО. Окремою проблемою стає підготовка правників, які мають набути відповідних знань у контексті міжнародного та європейського вектору та реалізації відповідної політики держави. Це стосується і кримінальної політики, які формує мету та завдання, які мають бути реалізовані в найближчому майбутньому спеціально підготовленими фахівцями. У межах даного дослідження звернено увагу на особливості викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів. Це стосується оновлення (реформування) навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування, можливостей щодо створення на-

Mykhaylo Shepitko,
Bogdan Schur

**PROBLEME DER LEHRE
STRAFRECHTLICHER
DISZIPLINEN WÄHREND DER
UMSETZUNG EUROPÄISCHER
INTEGRATIONSPROZESSE**

Zusammenfassung. Im Artikel werden die Besonderheiten der Lehre strafrechtlicher Disziplinen während der Umsetzung europäischer Integrationsprozesse unter modernen Bedingungen betrachtet. Diese Bedingungen werden heute mit dem russisch-ukrainischen Krieg sowie der Fortsetzung der Umsetzung europäischer und euroatlantischer Reformen als Gegenpol zu diesem Krieg und seinen Folgen verknüpft. Die Autoren analysierten vorhandene Quellen, die sich auf die Lehre des Europäischen Strafrechts und Strafprozessrechts sowie auf die Schaffung verwandter (komplexer) Lehrdisziplinen strafrechtlicher Ausrichtung beziehen. Die Autoren machten auf die Verbindung aller Lehrdisziplinen strafrechtlicher Ausrichtung untereinander aufmerksam, was einen einheitlichen Prozess und eine Änderung der Ansätze in deren Lehre bei der Durchführung einer solchen Reform (am Beispiel des Strafrechts) bedeutet.

Auf der Basis des realisierten Projekts „Modernisierung der juristischen Ausbildung zur Unterstützung der europäischen und euroatlantischen Integration der Ukraine [EU4UA]“ untersuchten die Autoren die Empfehlungen zur Verbesserung der Kursprogramme der juristischen Hauptdisziplinen mit dem Ziel der Förderung der europäischen und euroatlantischen Integration der Ukraine. Deren Analyse ermöglichte die Aufzeigung von Problemen: die Festlegung von Mindeststandards der europäischen und euroatlantischen Integration in den Lehrdisziplinen „Strafrecht. Allgemeiner Teil“ und „Strafrecht. Besonderer Teil“, die Bereitstellung von Mindeststandards nur im Rahmen der etablierten Hauptquellen, wobei zusätzliche Quellen dem Ermessen der Ersteller der Syllabi (Lehr-/Arbeitspläne) überlassen bleiben; sowie die schrittweise Anpassung der Syllabi (Lehr-/Arbeitspläne) an die Terminologie der EU.

Schlüsselwörter: Strafrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Menschenrechtsstandards, internationale Standards, Rechtsprechung des EGMR, Kriminalistik, Kriminologie.

вчальної дисципліни «Європейське кримінальне право», реформування «Кримінального права. Загальна частина», «Кримінального права. Особлива частина». Зрозуміло, що такий погляд на навчання та викладання кримінального права тягне за собою необхідність перегляду й таких дисциплін, як «Криміналістика», «Кримінологія», «Кримінальна політика» тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. До проблем викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів зверталися дослідники європеїзації кримінального права та процесу, криміналістики та інших наук кримінально-правового циклу. Так, Л. Ребет зазначав, що «ідея міжнародної спільноти народів» проявляється «у творенні різних більших і менших союзів народів і держав з метою спільно здійснити для спільної користі, спільні завдання, політики кожної зі союзних сторін»¹. Невипадково О. Харитонова підкреслює, що «реалії буття підштовхують майбутнього юриста до необхідності серйозного знайомства з сучасним світовим кримінально-правовим ландшафтом, вимагають масштабного погляду на виклики сучасності, здатності панорамно мислити, об'єднувати фрагменти знань в єдиний цілісний світогляд, потребують навичок прийняття рішень та створення прогнозів і розробки стратегій поведінки в умовах розмитих та складних персональних і національних меж»². К. Задоя справедливо зазначає, що «останніми десятиліттями європейське кримінальне право» міцно вкорінилося в правовому дискурсі (на жаль, переважно в іноземному, а не в українському)³. До спроб реформування навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування під час реалізації євроінтеграційних процесів зверталися окремі науковці та групи дослідників: О. Житний, Г. Рибалко, Д. Слінько⁴, Ф. Бонфіс, Н. Кателан, Т. Крюссманн, К. Соулоу, Г. Шведас⁵, Д. Лук'янов, О. Марін, І. Сень, В. Туляков, О. Уварова, О. Харитонова, О. Шостак⁶, К. Задоя⁷, М. Шепітько, А. Стрижевська, Г. Жаровська, О. Ющик, В. Маркін, К. Плутницька⁸ та ін.

Мета статті — дослідити проблеми викладання кримінально-правових дисциплін під час євроінтеграційних процесів — зближення України та ЄС. Це тягне за собою перегляд навчальних планів та програм, уточнення їхньої предметної складової та істотне доповнення законодавчої бази та судової практики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого, від 27 червня 2014 р. (Угода про асоціацію з ЄС) установила, що Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: а) реформування та модернізації систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в межах Болонського процесу; в) підвищення якості та важливості вищої освіти; г) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; е) розширення можливостей вищих навчальних закладів; ф) активізації мобільності студентів та викладачів; г) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти (ст. 431 гл. 23 розд. V). Додатками до цієї глави стали: 1) Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 15 лютого 2006 р. про подальше європейське співробітництво в галузі забезпечення якості вищої освіти (№2006/143/ЄС); 2) Рекомендації Європейського Парла-

¹ Ребет Л. Порівняльна метода у науці про право. Київ, Мюнхен, 2017. С. 117.

² Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива : посібник: електрон. навч. Вид. / За ред. О. Харитонові, Г. Шмельцер. Харків, 2022. С. 10–11.

³ Задоя К. Основи європейського кримінального права: навч. посіб. Київ, 2024. С. 15.

⁴ Основи кримінальної політики Європейського Союзу: навчальний посібник / автори-упорядники: Житний О. О., Рибалко Г. С., Слінько Д. С., Харків, 2022. 147с.

⁵ Європейське кримінальне право та процес : навч. посібник / за ред. Г. Шмельцер, Т. Крюссманн. Одеса, 2022. 206 с.

⁶ Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива : посібник, електрон. навч. вид. / за ред. О. Харитонові, Г. Шмельцер. Харків, 2022. 220 с.

⁷ Задоя К. Основи європейського кримінального права : навч. посіб. Київ, 2024. 828 с.

⁸ EU4UA. URL: <https://law.lnu.edu.ua/proekt-modernizatsiia-pravnychoi-osvity-dlia-pidtrymky-ievropeyskoi-ta-ievroatlantychnoi-intehratsii-ukrainy-eu4ua>.

**PROBLÈMES
D'ENSEIGNEMENT DES
DISCIPLINES DU DROIT
PÉNAL LORS DE LA
MISE EN ŒUVRE DES
PROCESSUS D'INTÉGRATION
EUROPÉENNE**

L'article examine les particularités de l'enseignement des disciplines du droit pénal lors de la mise en œuvre des processus d'intégration européenne dans des conditions modernes. Ces conditions sont actuellement associées à la guerre Russe-Ukrainien, ainsi qu'à la poursuite de la mise en œuvre de l'intégration européenne et des réformes euro-atlantiques contrairement à cette guerre et à ses conséquences. Les auteurs ont analysé les sources disponibles liées à l'enseignement du droit pénal européen et au processus, à la création de disciplines connexes (complexes) du droit pénal. Les auteurs ont attiré l'attention sur le lien entre toutes les disciplines du droit pénal, ce qui signifie un processus unique et un changement d'approche de leur enseignement dans la mise en œuvre d'une telle réforme (à l'exemple du droit pénal).

Sur la base du projet mis en œuvre « Modernisation de la formation juridique à l'appui de l'intégration européenne et euro-atlantique de l'Ukraine [EU4UA] », les auteurs ont étudié les recommandations pour améliorer les cours de disciplines juridiques de base afin de promouvoir l'intégration européenne et euro-atlantique de l'Ukraine. Leur analyse a permis de mettre en évidence les problèmes d'établissement de normes minimales pour l'intégration européenne et euro-atlantique dans les disciplines académiques « Droit pénal ». Partie générale » et « Droit pénal. Partie spéciale »; fournir des normes minimales uniquement dans les sources principales établies, en laissant des sources supplémentaires à la discrétion des compilateurs de programmes (programmes de formation / travail); ainsi que la réduction progressive des programmes (programmes de formation / travail) à la terminologie de l'UE.

Mots-clés : droit pénal, droit pénal international, droit pénal européen, normes relatives aux droits de l'homme, normes internationales, pratique de la CEDH, criminalistique, criminologie.

менту та Ради від 23 квітня 2008 р. щодо створення європейської кваліфікаційної системи для можливості отримувати освіту протягом усього життя (№2008/С 111/01). 1 лютого 2023 р. оприлюднено Аналітичний звіт щодо заявки України на членство в Європейському Союзі, згідно з яким сфера науки й досліджень має середній рівень підготовки, а сфера освіти і культури — тільки певний рівень підготовки до інтеграції⁹.

Для досягнення мети євроінтеграційних процесів Міністерством освіти і науки України було затверджено Дорожню карту європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 р. (наказ МОН України від 11 грудня 2023 р. № 1501). Дорожня карта складена в такий спосіб, що містить операційні цілі із постановкою завдань, а також органів, відповідальних за їх виконання в певні строки. Окремі завдання мають суттєве значення для європейської інтеграції України до ЄС. До таких завдань, на нашу думку, можуть належати: 1) забезпечення імплементації актів права ЄС; 2) створення законодавчих та інституційних умов, а також інфраструктури для участі України в освітніх і наукових програмах Європейського Союзу; 3) забезпечення виконання Україною рекомендацій та критеріїв, визначених для країни-кандидата на членство в ЄС у сферах освіти і науки; 4) упровадження українськими ЗВО міждисциплінарних програм та програм подвійних дипломів спільно з європейськими університетами; 5) розбудова дієвої системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до стандартів ЄС; 6) забезпечення взаємного визнання результатів навчання, здобутих в Україні та країнах ЄС; 7) запровадження освітніх програм підготовки фахівців у сфері європейської інтеграції; 8) приведення у відповідність підготовки фахівців за професіями, що потребують додаткового регулювання, до вимог та рекомендацій ЄС; 9) урахування рекомендацій ЄС щодо визнання кваліфікацій в освітньому процесі та законодавстві; 10) забезпечення порівняння Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій; 11) створення широких можливостей для наукових установ та ЗВО щодо отримання грантового фінансування на конкурсних засадах; 12) інтегрування дослідницької інфраструктури України до Європейського дослідницького простору; 13) забезпечення можливостей для міжнародної співпраці освітян та науковців, зокрема через академічну мобільність та реалізацію спільних проектів; 14) запровадження навчального модуля щодо цінностей ЄС в межах підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників; 15) проведення інформаційних кампаній із залучення здобувачів освіти з країн ЄС в освітню систему України; 16) розроблення механізмів для роботи в Україні освітян та науковців з країн-членів ЄС для поширення кращих практик та цінностей ЄС. Перелік цих завдань є неповним, проте навіть короткий їх огляд свідчить про їх амбітність.

Під час воєнного стану окремі із цих завдань виглядають нереалістичними, як-то: створення інфраструктури для участі України в освітніх і наукових програмах ЄС, забезпечення можливості для міжнародної співпраці освітян та науковців через академічну мобільність та реалізацію спільних проектів, залучення здобувачів освіти з країн ЄС в освітню систему України, а також розроблення механізмів для роботи в Україні освітян та науковців з країн-членів ЄС для поширення кращих практик та цінностей ЄС. Цей висновок ґрунтується на фактичній неможливості тривалої академічної мобільності в межах спільних творчих колективів, відсутності системної міжнародної співпраці щодо створення спільних наукових та освітніх проектів. Залучення іноземних здобувачів освіти з країн ЄС та залучення освітян та науковців з країн ЄС під час війни з урахуванням оплачуваності праці в ЗВО можуть тільки розглядатися лише точковими або як винятки із правила, що не претендує на тенденційність.

Водночас слід звернути увагу на те, що в Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики 14 грудня 2023 р. було утворено робочу групу з питань реформування юридичної освіти. Співголовами робочої групи визначено голову підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (аcquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європей-

⁹ Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spiivpratsya-2/evropeyska-integratsiya>.

Mykhaylo Shepitko
Bogdan Schur

PROBLEMS OF TEACHING CRIMINAL LAW DISCIPLINES DURING IMPLEMENTATION OF EUROPEAN INTEGRATION PROCEDURES

The article considers the peculiarities of teaching criminal law disciplines during the implementation of European integration processes in modern conditions. These conditions are currently associated with the Russian-Ukrainian war, as well as the continuation of the implementation of European integration and Euro-Atlantic reforms in contrast to this war and its consequences. The authors analyzed the available sources related to the teaching of European criminal law and the process, the creation of related (complex) disciplines of criminal law. The authors drew attention to the connection of all disciplines of criminal law among themselves that means a single process and a change in approaches to their teaching in the implementation of such reform (on example of criminal law).

Based on the implemented project „Modernization of Legal Education in Support of European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine [EU4UA]“, the authors studied the Recommendations for Improving the Courses of Basic Legal Disciplines in order to Promote European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine. Their analysis made it possible to demonstrate the problems of establishing minimum standards for European and Euro-Atlantic integration into the academic disciplines „Criminal Law. General Part“ and „Criminal Law. Special part“; providing minimum standards only within the established main sources, leaving additional sources at the discretion of the syllabus (training / work programs) compilers; as well as the gradual reduction of syllabuses (training / work programs) to EU terminology.

Keywords: criminal law, international criminal law, European criminal law, human rights standards, international standards, ECtHR practice, criminalistics, criminology.

ської інтеграції Комітету з питань правової політики М. Стефанчука та голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Ю. Гришину. Відповідно до рішення цієї робочої групи на вебсторінці Комітету з питань правової політики було розміщено проєкт Концепції реформи юридичної (правничої) освіти. Реалізація Концепції має сприяти: 1) підвищенню якості вищої юридичної (правничої) освіти; 2) утвердженню принципів верховенства права та підвищенню компетентності правників; 3) збалансуванню потреби суспільства в правниках і пропозиції з підготовки правників закладами вищої освіти; 4) зростанню конкурентоспроможності українських правничих шкіл в умовах глобалізації на ринку освітніх послуг; 5) здійсненню наукових досліджень такого рівня, який відповідає сучасним викликам; 6) інтеграції вищої юридичної (правничої) освіти України у європейський та глобальний академічний простір. Ураховуючи визначені проблеми, що містять велику кількість ЗВО, які готують юристів, високу кількість здобувачів вищої освіти з права, недостатню загальну якість підготовки юристів, то виникає проблема щодо реального реформування юридичної освіти під час євроінтеграційних процесів. Ці питання стають ще більш наочними, коли йдеться про євроінтеграцію та реформування окремих навчальних дисциплін.

Європейському кримінальному праву приділяється дедалі більше уваги в контексті створення окремих навчальних дисциплін та підготовки правників, які спеціалізуються на цьому напрямі. Це пов'язано не тільки із практикою Європейського суду з прав людини, що має зобов'язуючий характер в більшості країн Європи, але й через створення спеціальних органів ЄС, створенням окремого кримінального законодавства, чинного в країнах ЄС та інших країнах Європи. Це створює необхідність підготовки окремих навчальних та освітніх програм, спеціальних дисциплін кримінально-правового спрямування. Ці навчальні дисципліни забезпечуються навчальними та науковими джерелами, що поступово набувають популярності й в Україні¹⁰.

У межах проєкту «Модернізація правової освіти з підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України [EU4UA]»¹¹ було підготовлено Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України¹². Вони увібрали Рекомендації з удосконалення програм курсів основних правничих дисциплін — конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального права. Слід відзначити, що чи не найбільшу частину цих рекомендацій склали ті, що реформують сферу викладання саме кримінального права, що пояснюється природним поєднанням кримінального права з іншими галузями права, а значить, необхідністю застосування джерел ЄС, Ради Європи та практики ЄСПЛ.

Так, членами підгрупи з кримінального права, представниками Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (М. Шепітько), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (А. Стрижевська), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Г. Жаровська та О. Ющик), Львівського національного університету імені Івана Франка (В. Маркін), Запорізького національного університету (К. Плутиська) та Університету Миколая Коперника в Торуні (Н. Даско) було запропоновано узагальнені зміни до Програм навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина» та «Кримі-

¹⁰ European Union Instruments in the Field of Criminal Law and Related Texts. Council of the European Union. Sept. 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/29668/eu-instruments-in-the-field-of-criminal-law.pdf>; Satzger H. International and European Criminal Law. 2nd ed. Beck C.H., 2018. 342 p.; Ambos K. European Criminal Law. Cambridge, 2018. 664 p.; Kosteris R. E. Handbook of European Criminal Procedure. Springer Cham, 2018. 445 p.; Essenat Texts on International and European Criminal Law. Edited by G. Vermeulen. 11th ed. Gompel & Svacina, 2021. 990 p.; Klip A. European Criminal Law. An Integrative Approach. 4th ed. Intersentia, 2021. 674 p.; Mitsilegas V. EU Criminal Law. Hart Publishing, 2022. 2nd ed. 808 p.

¹¹ EU4UA. URL: <https://law.lnu.edu.ua/proekt-modernizatsiia-pravnychoi-osvity-dlia-pidtrymky-ievropeyskoi-ta-ievroatlantychnoi-intehratsii-ukrainy-eu4ua>.

¹² Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/Ukr_Recommendations.pdf.

нальне право. Особлива частина». Водночас не було рекомендовано формування окремих навчальної дисципліни «Європейське кримінальне право», хоча певні спроби в цьому напрямі раніше було здійснено в окремих університетах (Київський національний університет імені Тараса Шевченка 13 та Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого ¹⁴).

Загалом підгрупа з кримінального права дійшла згоди щодо: 1) установа мінімальних стандартів європейської та євроатлантичної інтеграції до навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина» та «Кримінальне право. Особлива частина»; 2) надання мінімальних стандартів тільки в межах сформованих основних джерел, залишаючи додаткові джерела на розсуд укладачів силабусів (навчальних / робочих програм); 3) поступового приведення силабусів (навчальних / робочих програм) до термінології ЄС ¹⁵. Слід звернути увагу, що приведення у відповідність національного кримінального законодавства до законодавства ЄС є серйозним викликом, оскільки потребує звернення до першоджерел, професійних знань іноземних мов, а також персонального входження до інституцій та академічної спільноти ЄС. Цей підхід також потребує підготовки спеціальних довідкових видань зі згаданої проблематики. Аналіз силабусів та робочих програм учасників проєкту продемонстрував різний рівень їх приведення до європейських стандартів у частині застосування європейського законодавства та практики ЄСПЛ, що потребувало певного поштовху та вироблення спільного бачення реформування навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування.

У межах навчальної дисципліни «Кримінальне право. Загальна частина» виокремлено два блоки «Кримінальне правопорушення» та «Покарання». У блок «Кримінальне правопорушення» ЦВІЙШЛИ такі теми: 1) Поняття, ознаки, система та функції кримінального права. Наука кримінального права; 2) Закон про кримінальну відповідальність. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі; 3) Кримінальне правопорушення та його види. У блок «Покарання» ЦВІЙШЛИ такі теми: 1) Поняття покарання. Класифікація покарань; 2) Призначення покарання; 3) Звільнення від призначеного покарання; 4) Інші заходи кримінально-правового характеру ¹⁶.

У межах навчальної дисципліни «Кримінальне право. Особлива частина» було виокремлено 10 тем, згідно з якими запропоновано основні та/або додаткові джерела для вивчення питань, актуальних у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України: 1) Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи; 2) Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності; 3) Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; 4) Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності; 5) Кримінальні правопорушення проти довкілля; 6) Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки; 7) Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення; 8) Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; 9) Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; 10) Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг ¹⁷.

Загалом слід зазначити, що на кафедрах кримінально-правового спрямування вдалося внести зміни в силабуси та робочі програми із унесенням предметних (тематичних) змін та джерел, які рекомендуються для засвоєння здобувачам вищої освіти. До цих джерел було внесено окремі конвенції, директиви, рамкові рішення, окремі рішення ЄСПЛ. Так, наприклад, тільки з теми «Поняття покарання. Класифікація покарань» було рекомендовано доповнити такими джерелами: «1) Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р.; 2) Рамкове рішення 2005/212 від 24 лютого 2005 р. про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом; 3) Директива 2004/80 від 29 квітня 2004 р. про відшкодування шкоди жертвам злочинів; 4) Директива 2012/29 від 25 жовтня 2012 р. про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів та заміну Рамкового рішення 2001/220; 5) Директива 2014/42 від 3 квітня 2014 р. про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі; 6) Рекомендації СМ/Rec(2010) Комітету Міністрів державам членам про правила Ради Європи про пробації; 7) «Велч проти Сполученого королівства». (Case of Welch v. The United Kingdom, ECtHR, 1995); 8) «Скалка проти Польщі» (Skalka v. Poland, ECtHR, 2003); 9) «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства». (Vinter and Others v. UK, ECtHR, 9 July 2013) ¹⁸.

¹³ Задою К. Основи європейського кримінального права: навч. посіб. Київ, 2024. 828 с. ; Основи європейського кримінального права. Інфопакет. Київський національний університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://infopacket.knu.ua/SubjectInfo?subjectID=5367>

¹⁴ Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві: компаративна перспектива: посібник: електрон. навч. вид. За ред. О. Харитонові, Г. Шмельєв. Харків, 2022. 220 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bd9370ab-ddd9-4f7f-bda3-85060d290257/content> ; Міжнародні стандарти прав людини у кримінальному праві. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/08/pnd-mspl.pdf>.

¹⁵ Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/Ukr_Recommendations.pdf.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

Висновки. Викладання кримінально-правових дисциплін під час євроінтеграційних процесів здійснюється в перспективному напрямі, що вказує на інституційне зближення освітньої та наукової сфери України та ЄС. Членам підгрупи з кримінального права «Модернізація правової освіти з підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції України [EU4UA]» удалося здійснити серйозну роботу з формування рекомендацій щодо внесення змін до си́лабусів та робочих програм навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування. Зокрема, було рекомендовано внести зміни до окремих тем навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина» та «Кримінальне право. Особлива частина». Слід відзначити, що в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Львівському національному університеті імені Івана Франка та Запорізькому національному університеті не тільки вдалося внести такі зміни, але й упровадити їх у навчальний процес, що підвищує рівень обізнаності здобувачів вищої освіти з даної проблематики, робить їх конкурентоспроможними на ринку праці, підготовленими та сучасними випускниками ЗВО та фахівцями у сфері права відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Слід зазначити, що реалізація подібних реформ навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування робить необхідним унесення змін до навчальних програм з кримінального процесу, криміналістики, кримінології та кримінальної політики.

Окремої уваги під час збалансовування навчальних програм дисциплін кримінально-правового спрямування потребує не тільки тематика практичних (семінарських) занять, джерел, які потрібні для підготовки до занять та застосування під час роботи (конвенції, директиви, рамкові рішення, окремі рішення ЄСПЛ). Окремою проблемою стає співвіднесення термінології національного та європейського законодавства.

References

- Rebet L. Porivnialna metoda u nautsi pro pravo [Rebet L. Comparative method in legal science]. Kyiv, Munich: Logos, 2017. P. 117 [in Ukrainian].
- Mizhnarodni standarty prav liudyny u kryminalnomu pravi: komparatyvna perspektyva: posibnyk: elektron. navch. vyd. Za red. O. Kharytonovoi, H. Shmeltser.[International human rights standards in criminal law: a comparative perspective: manual: electronic. educational. ed. Edited by O. Kharitonova, G. Shmeltser]. Kharkiv: Pravo, 2022. P. 10-11 [in Ukrainian].
- Zadoia K. Osnovy yevropeiskoho kryminalnoho prava: navch. posib [Zadoia K. Fundamentals of European criminal law: educational. manual]. Kyiv: Phoenix, 2024. P. 15 [in Ukrainian].
- Osnovy kryminalnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu: navchalnyi posibnyk / avtory-uporiadnyky: Zhytnyi O. O., Rybalko H.S., Slinko D. S., Kharkiv,[Fundamentals of criminal policy of the European Union: educational manual / authors-compilers: Zhytny O. O., Rybalko G. S., Slinko D. S.] Kharkiv, 2022. 147p. [in Ukrainian].
- Yevropeiske kryminalne pravo ta protses: navch. posibnyk ta in. za red. H. Shmelzer, T. Krussmann [European criminal law and process: educational. manual, etc. edited by H. Shmelzer, T. Krüssmann]. Odesa: Ed. Helvetica House, 2022. 206 p. [in Ukrainian].
- Рекомендації щодо вдосконалення програм курсів основних правничих дисциплін з метою сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/Ukr_Recommendations.pdf
- EU4UA. URL: <https://law.lnu.edu.ua/proekt-modernizatsiia-pravnychoi-osvity-dlia-pidtrymky-ievropeyskoi-ta-ievroatlantychnoi-intehratsii-ukrainy-eu4ua>
- Sait MON Ukrainy [Website of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spivpratsya-2/evropeyska-integratsiya>
- European Union Instruments in the Field of Criminal Law and Related Texts. Council of the European Union. Sept. 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/29668/eu-instruments-in-the-field-of-criminal-law.pdf>
- Satzger H. International and European Criminal Law. 2nd ed. Beck C.H., 2018. 342 p.; Ambos K. European Criminal Law. Cambridge, 2018. 664 p.
- Kostoris R. E. Handbook of European Criminal Procedure. Springer Cham, 2018. 445 p.
- Essential Texts on International and European Criminal Law. Edited by G. Vermeulen. 11th ed. Gompel & Svacina, 2021. 990 p.
- Klip A. European Criminal Law. An Integrative Approach. 4th ed. Intersentia, 2021. 674 p.; Mitsilegas V. EU Criminal Law. Hart Publishsing, 2022. 2nd ed. 808 p.

Надійшла до редколегії: 20.07.2025 / Рецензовано 19.08.2025 / Прийнято до друку 27.09.2025 / Доступно онлайн 30.01.2026

Приклад цитування:

Шепітько, М., Шур, Б., (2025). Проблеми викладання кримінально-правових дисциплін під час реалізації євроінтеграційних процесів. *Архів кримінології та судових наук*. 2 (12). 200-205. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.12.2025.23>.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

INFORMATION FOR AUTHORS

INFORMATION FÜR AUTOREN

INFORMATIONS POUR LES AUTEURS

INFORMACJE DLA AUTORÓW

Інформація для авторів

Шановні колеги!

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» запрошує вас до публікації в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» (2025 рік)

(Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: KB No. 24307-14147 Р від 21.12.2019 року. Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення НР України з питань телебачення і радіомовлення від 21.12.2023 № 1835).

Видання «Архів кримінології та судових наук» є відновленням заснованого у 1926 році Заслуженим професором Миколою Сергійовичем Бокаріусом наукового журналу «Архив криминологии и судебной медицины». За задумом М. С. Бокаріуса, видання охоплювало широке коло актуальних питань у сфері кримінології, криміналістики, судової експертизи та судової медицини. Авторами матеріалів були видатні вчені України, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн світу. Таким чином М. С. Бокаріус установлював зв'язки з ученими різних держав. Журнал розсилався в різні країни світу, де користувався особливою популярністю серед науковців. Микола Сергійович здійснив значний внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнюючи її авторитет за кордоном. Редакційна колегія наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» рада повідомити про внесення журналу до категорії «Б» (наказ від 15.04.21 № 420) Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом МОН України від 15 січня 2018 року № 32, зареєстрованого в Мін'юсті України 06 лютого 2018 року за № 148/21600).

Програмна мета й тематична спрямованість наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» — вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Видання наукових статей журналу планується українською, англійською, німецькою, французькою мовами.

Матеріали журналу адресовані широкому колу науковців і практичних фахівців, а також усім, хто цікавиться питаннями кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

Для того, щоб опублікувати статтю в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук» вам необхідно:

– заповнити анкету автора/співавтора наукової статті та надіслати її до редакції журналу на електронну пошту e-mail: archives_journal@nncise.org.ua

– надіслати статтю на електронну пошту e-mail: archives_journal@nncise.org.ua

До публікації в журналі приймаються наукові статті наукових працівників, судових експертів, працівників вітчизняних і зарубіжних судово-експертних установ, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, аспірантів та докторантів, працівників юридичної і правоохоронної галузей та ін.

Із більш детальною інформацією ви можете ознайомитися на сайті ННЦ «ІСЕ».

Розміщення наукових статей у журналі «Архів кримінології та судових наук» здійснюється на безоплатній основі.

Журнал в електронному вигляді (PDF-формат) буде розміщено на офіційному сайті журналу.

Вимоги до змісту, обсягу та оформлення

1. Загальний обсяг наукової статті (УДК, відомості про автора (співавтора), назва статті, анотація, ключові слова, текст наукової статті, підрядкові бібліографічні посилання, References, резюме) має бути 10–20 сторінок.

2. Відповідність наукової статті тематиці журналу: на сторінках видання публікуються матеріали щодо вирішення концептуальних наукових, науково-методичних і прикладних проблем у сфері кримінології, судової експертизи, криміналістики, кримінального процесу; судових наук; проблем використання спеціальних знань у судочинстві, адміністративно-правових засад судово-експертної діяльності; питань технічного забезпечення й автоматизації експертних досліджень, використання міжнародного досвіду і співробітництва в галузі кримінології, судової експертизи, криміналістики та судових наук.

3. Наукова стаття надається до друку українською, англійською, французькою, німецькою мовами.

4. Науковий стиль викладення матеріалу (точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, зв'язність, цілісність, завершеність) та його високий науковий рівень.

5. Наукова новизна результатів дослідження має характеризуватися такими ознаками: раціональність, обґрунтованість, достовірність, логічна несуперечливість, відповідність до основоположних принципів науки.

6. Текст наукової статті, анотація та резюме повинні бути надруковані в текстовому редакторі MS Word (у форматі doc; docx); формат паперу A4; орієнтація сторінок: книжкова із вирівнюванням по ширині з відступом із усіх сторін по 20 мм; шрифт: Times New Roman (розмір шрифту — 14 pt); міжрядковий інтервал — 1,5. Текст не має містити переноси і макроси.

7. У науковій статті інформацію необхідно подавати в такій послідовності:

7.1. Шифр за Універсальною десятиковою класифікацією (УДК) має бути зазначено з вирівнюванням по лівому краю.

7.2. Інформацію про автора (співавтор) наукової статті необхідно зазначати з вирівнюванням по центру (ПІБ українською мовою (у разі надання наукової статті іншими мовами — англійською, німецькою, французькою або російською), науковий ступінь, учене звання, відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України, почесне звання, посада, місце роботи, населений пункт, країна, ORCID, ID, адреса електронної пошти).

7.3. Назву наукової статті потрібно зазначати напівжирним шрифтом великими літерами з вирівнюванням по центру, без скорочень літерних абrevіатур. Назва публікації повинна відтворювати зміст наукової статті та відповідати поставленим завданням, науковим результатам і висновкам.

7.4. Текст анотації — 600–700 знаків (мовою наукової статті). Анотація має складатися із таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; г) висновки.

Усі структурні частини анотації мають починатися з абзацу. Назви структурних частин анотації, крім мети, не зазначаються.

7.5 Ключові слова мають відповідати змісту статті, відображати тематику публікації. Подаються в називному відмінку через кому.

7.6. Викладення тексту наукової статті.

Наукова стаття обов'язково повинна містити такі структурні елементи:

- постановка наукової проблеми, її зв'язок із науково-практичними інтересами (необхідно розкрити суть і стан наукової проблеми в загальному вигляді, теоретичну, практичну значимість дослідження, зв'язок із науково-практичним завданням, обґрунтування актуальності дослідження);

- аналіз основних досліджень і публікацій з обраної тематики статті, окреслення проблемного поля дослідження, якому присвячено наукову статтю з обов'язковим посиланням на авторів та їхні праці;

- мета статті (слід сформулювати основну тезу публікації, яка відрізняється від розглянутих раніше досліджень із обраної теми, мета має формуватися з окреслення проблеми та аналізу досліджень останніх років, поглиблення існуючих підходів, акцентування уваги на введених у науковий обіг термінології, теоріях, закономірностях, уточненнях відомих раніше положень);

- викладення основного матеріалу дослідження з отриманими результатами (у цій частині публікації слід розкрити важливі теоретичні положення та результати дослідження, отримані наукові факти, ідеї, думки, закономірності, концепції, тенденції подальшого розвитку теми, особистий внесок автора дослідження);

- висновки (тут зазначаються основні результати проведеного дослідження, у яких сформульована наукова новизна, теоретичне й практичне значення, у формі синтезу матеріалу публікації в чіткій, послідовній, логічно викладеній формі згідно з поставленою метою).

У тексті наукової статті мають бути дотримані загальні правила цитування й посилання на використані джерела та вимоги Національного стандарту України.

У тексті статті необхідно використовувати підрядкові бібліографічні посилання.

Підрядкові бібліографічні посилання потрібно розмішувати як примітку в нижній частині сторінки (полоси набору), відмежовуючи від основного тексту горизонтальною рискою. Підрядкові бібліографічні посилання необхідно пов'язувати з текстом документа за допомогою знаків виноски, які на верхній лінії шрифту після відповідного фрагмента в тексті (наприклад: Текст1) і перед підрядковим посиланням (наприклад: 1Посилання).

У тексті статті можна подавати ілюстрації (таблиці, діаграми, графіки, схеми, формули). Ілюстрації повинні відповідати тексту статті, а текст — ілюстраціям. Назви ілюстрацій потрібно розмішувати після їх номерів. За необхідності ілюстрації можна доповнити пояснювальними відомостями (підписуваний напис), які додаються окремими файлами до наукової статті. Ілюстрації також потрібно подавати окремими файлами у форматах tiff, pdf, jpeg належної якості. Роздільна здатність має бути не менш як 300 dpi, а розмір зображення — не менш як 1060 × 1410 pixel. Не допускається перефотографування або сканування ілюстрацій із друкованих джерел. У векторних форматах текст необхідно переводити в криві.

Кожна таблиця повинна мати порядковий номер і тематичний заголовок, які необхідно розмістити над нею симетрично до тексту. Тематичний заголовок і слово «Таблиця» пишуться з великої літери. Із таблицями необхідно працювати в текстовому редакторі MS Word (у форматі rtf або docx), кегль 14.

Діаграми та графіки мають бути зроблені за допомогою векторних редакторів MS, MS Excel, Visio. Схеми мають бути оформлені у векторному форматі (doc, docx, rtf, vsd) і обов'язково згруповані.

При написанні формул використовувати редактор формул MS Equation 3.0, Math Type сумісному з MS Office 2003, 2007 або 2010.

7.7. Reference (заголовок) розміщується по центру звичайним накресленням шрифту, без лапок. References необхідно розмішувати після тексту статті за абеткою. Він надає інформацію, необхідну для того, щоб знайти й отримати будь-яке джерело, процитоване в тексті документа. Кожне джерело, процитоване в науковій статті, має бути зазначене в списку використаних джерел. Там само, кожен запис у списку використаних джерел фігурувати в тексті статті

Після кожного посилання необхідно в дужках зазначити мову оригіналу джерела, наприклад — [in Ukrainian]. Транслітерацію потрібно здійснювати залежно від мови оригіналу джерела. Цитований матеріал наводиться в алфавітному порядку за прізвищем автора (редактора/укладача, якщо немає автора). Якщо матеріал не має автора, його необхідно розподілити за першою літерою його назви.

Якщо в бібліографічному описі зазначено кілька робіт одного й того ж автора, редактора або упорядника, тоді записи розташовуються в хронологічному порядку за роками видання в порядку зростання.

Якщо бібліографічний опис джерела займає декілька рядків, тоді перший рядок опису вирівнюється по ширині — із відступом у 1 см без нумерації.

Наприклад: Bytiak, Yu.P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. До наукової статті також надаються тексти резюме не менше 1800 знаків іншими мовами, ніж мова статті.

Редакція наукового журналу «Архів кримінології та судових наук» самостійно здійснює переклад резюме німецькою та французькою мовами, для авторів (співавторів) наукових статей, які не подали до редакції наукові статті цими мовами.

Резюме має складатися з таких частин: а) окреслення наукової проблеми; б) мета; в) використані методи дослідження (зазначаються, якщо вони містять новизну і є важливими, зважаючи на предмет статті); г) основні результати дослідження; г) висновки.

Усі структурні частини резюме мають починатися з абзацу. Назви структурних частин резюме, крім мети, не зазначаються.

Вимоги до подання

1. Наукова стаття, що надається для опублікування, не може бути розміщена в інших друкованих (електронних) виданнях. Для розгляду редакційною колегією ННЦ «ІСЕ» необхідно надіслати її електронну версію на електронну адресу hniise@hniise.gov.ua (назва файлу має містити (прізвища) автора (співавторів) і дату направлення до редакції з поміткою «Стаття_Іванов») разом з ілюстраціями (за наявності), оформленими окремими файлами у відповідних форматах зазначених вище (назви файлів мають містити прізвище (прізвища) автора (співавторів) і дату направлення до редакції з поміткою «Ілюстрація_Іванов»).

2. Автору (співавтору) необхідно надати анкету (Додаток 1) з відомостями про автора/співавторів (назва файлу має містити прізвище (прізвища) автора (співавторів) і дату направлення до редакції з поміткою «Анкета_Іванов»).

3. Автору (співавторам), окрім того, необхідно надати в електронному вигляді у форматі jpg або tiff особисте якісне кольорове фото (якісні кольорові фото) розміром 9х12 см із роздільною здатністю не менш як 300 dpi (назва файлу (файлів) має містити прізвище (прізвища) автора (співавторів) і дату направлення до редакції з поміткою «Фото_Іванов»).

4. Надіславши наукову статтю та інші матеріали, що надаються для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук», автор (співавтор) повністю та беззапечно приймає (приймають) умови Ліцензійного договору на використання твору на офіційному сайті ННЦ «ІСЕ»

Звертаємо увагу на те, що автору (співавторам) не потрібно надсилати рецензію доктора (кандидата) юридичних наук, який є фахівцем у галузі знань, щодо тематики поданої статті та рекомендацію до опублікування у формі витягу з протоколу засідання кафедри (відділу) закладу вищої освіти (наукової установи), оскільки кожна подана для опублікування в журналі «Архів кримінології та судових наук» стаття проходить якісне незалежне подвійне «сліпе» рецензування (англ. мовою double-blind peer review), коли рецензент не знає, хто є автором наукової статті, а автору не відомо, хто рецензент його статті.

Аналіз і критична оцінка наукових статей, висловлення зауважень і надання пропозицій щодо їх доопрацювання та вдосконалення здійснюються рецензентами.

Автор (співавтор) несе (несуть) відповідальність за достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому (їм) особисто та якість перекладу цитат з іншомовних джерел.

Матеріали, надані з порушенням зазначених вимог, не публікуються.

Редакційна колегія має право рецензувати (подвійне «сліпе» рецензування), редагувати, скорочувати та відхиляти статті.

Автори повинні враховувати, що всі надіслані статті перед рецензуванням перевіряються щодо обсягу цитованого матеріалу та наявності плагіату. Ліцензійні умови: автори зберігають авторське право, а також надають право редакційній колегії журналу публікувати оригінальні наукові статті, що містять результати експериментальних і теоретичних досліджень і не знаходяться на розгляді для опублікування в інших виданнях.

Зразок оформлення наукової статті, поданої для опублікування до редакції наукового журналу «Архів кримінології та судових наук»

Усе друкується 14-м кеглем із міжрядковим інтервалом 1,5

Мовою публікації всі відомості подаються на початку наукової статті, іншими мовами — у кінці

УДК _____

Ім'я, по батькові, прізвище 1-го автора,

науковий ступінь, учене звання,

місце роботи, місто, країна;

ORCID: http://orcid.org/*****.*****.*****

e-mail: _____@_____

Ім'я, по батькові, прізвище 2-го автора (співавторів),

науковий ступінь, учене звання,

місце роботи, місто, країна;

ORCID: http://orcid.org/*****.*****.*****

e-mail: _____@_____

Назва наукової статті

Текст анотації.

Ключові слова:

Постановка наукової проблеми.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Мета статті.
Викладення основного матеріалу дослідження.
Висновки.
References.
1.
2.
Резюме.

Додаток 1

Анкета автора (співавтор) наукової статті, що подається для опублікування в науковому журналі «Архів кримінології та судових наук»

Прошу опублікувати в журналі «Архів кримінології та судових наук» наукову статтю.

Автор наукової статті надає право Національному науковому центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» розміщувати свою статтю повністю або частково в наукометричних, наукових базах і ресурсах відкритого доступу, мережі «Інтернет», електронній бібліотеці та репозиторії ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Прізвище, ім'я, по батькові автора (співавтор) (українською, англійською та російською мовами)
Науковий ступінь (шифр наукової спеціальності)
Учене звання (назва кафедри або шифр спеціальності)
Відомості про обрання членом Національної академії наук України, Національної академії правових наук України
Почесне звання
Посада
Місце роботи
Населений пункт, країна
Ідентифікатор ORCID (за наявності)
Researcher ID (за наявності)
Назва наукової статті
Галузь науки, спеціальність, із якої підготовлено статтю
Поштова адреса (для листування)
Адреса електронної пошти
Контактний номер телефону
Адреса в соціальних мережах (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)
Месенджери (тільки для зв'язку) (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

Автор несе відповідальність за зміст цієї статті.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

Дата, підпис П.І.Б.

Dear colleagues!

National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» invites you to publish in the journal: Archives of Criminology and Forensic Sciences (2025).

(Certificate of registration of the print media: KB No. 24307-14147 P dated of 21.12.2019. Media identifier R30-02417 (decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated December 21, 2023 No. 1835).

The Editorial Board of the Archives of Criminology and Forensic Sciences Scientific Journal is pleased to inform on including the Journal to Category "B" (Order №420, dated on 15.04.21) of the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, which may publish the results of dissertations aimed at obtaining the Scientific Degrees of Doctors, PhDs and Doctor of Philosophy (in accordance with the Procedure for forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 32 dated on 15.02.2018, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 6, 2018, under № 148/21600).

The edition of «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is a renewal of the scientific journal Arkhiv Kryminolohiyi ta Sudebnoyi Medytsyny (Archive of Criminology and Forensics), founded in 1926 by Honored Professor Mykola Serhiiovych Bokarius. According to M. S. Bokarius idea, the publication covered a wide range of topical issues in the fields of criminology, criminalistics, forensic science and forensic medicine. The authors of the materials were noted scientists of Ukraine, Germany, France, Italy, Spain, Belgium, Bulgaria, Finland and other countries of the world. In this way, M. S. Bokarius established wide contacts with scientists of different countries, the journal was distributed to many countries of the world, where it was particularly popular among scientists. Mykola Serhiiovych made a significant contribution to the development of domestic science, enhancing its authority abroad.

The program objective and thematic focus of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is the solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

The publication of scientific articles of the journal is planned to be issued in English, German, French, Ukrainian.

The materials of the journal are addressed to a wide range of researchers and practitioners, as well as anyone interested in criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

To consider the publication of an article in the journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» (2023), you need:

- fill in the questionnaire of the author/co-author of the scientific article and send it to the editor of journal via e-mail: archives_journal@nncise.org.ua;

- e-mail the article to: e-mail: archives_journal@nncise.org.ua

For publication in the journal are accepted articles of researchers, forensic experts, employees of domestic and foreign forensic science institutions, scientific and pedagogical workers of higher education institutions, post-graduate students and doctoral students, employees of the legal and law enforcement industries, etc.

You can find more information on the official website of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute».

Publication of scientific articles in the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» is carried out on a free basis.

An electronic version of the journal (PDF-format) will be published on the official web site of the journal.

Requirements for content, scope and design

1. Total scope of a scientific article (information about the author (co-authors), article title, abstract, keywords, article text, subordinate bibliographic references, resume, References: list of used sources) should be 10-20 pages.

2. Correspondence of the article to the journal topic: the journal covers the materials as to solution of conceptual scientific, scientific-methodological and applied problems in the fields of criminology, forensic science, criminalistics, criminal proceedings; forensic sciences; problems of use of special knowledge in the judiciary, administrative and legal foundations of forensic activities; issues of technical support and automation of expert research, use of international experience and cooperation in the fields of criminology, forensic science, criminalistics and forensic sciences.

3. Article is submitted for publication in Ukrainian, English, French, German and Russian.

4. Scientific style of the material presentation (accuracy, logic, conciseness, clarity, connectivity, integrity, completeness) and its high scientific level.

5. Scientific novelty of research results should be characterized by the following features: rationality, validity, authenticity, logical non-contradiction, compliance with fundamental scientific principles.

6. Text of the article should be printed using the MS word processor (in the doc or docx format); A4 paper size; page orientation: portrait, justified, all side indented: 20 mm; Font: Times New Roman (Font size: 14 pt.); Line spacing: 1.5. Text should not contain hyphens and macros.

7. Scientific article should contain the following structural elements:

7.1. The Universal Decimal Classification (UDC) code should be left-aligned.

7.2. Information about the publication author (co-authors) should be center-aligned; (First name, Last name in Ukrainian [in the case of providing a scientific article in other languages: English, German, French], academic degree, academic rank, information about the election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Legal Sciences of Ukraine, honorary title, position, place of employment, locality, country, Researcher ID, ORCID ID, e-mail address).

7.3. Article title should be in bold, center-aligned, capital letters, without abbreviations. Publication title should reproduce the article content and correspond to assigned task, scientific results and conclusions.

7.4. Normal abstract text should be equal 600-700 characters (in the article language); Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

7.5. Keywords should match the content of the article and display the publication topic. Keywords are represented in the nominative case and separated by a comma.

7.6. Scientific article text should contain the following structural elements:

- Formulation of Research Problem, its connection with scientific and practical interests (it is necessary to reveal essence and state of the scientific problem in general terms, theoretical, practical significance of a research in connection with scientific and practical tasks, substantiation of the research relevance);

- Analysis of recent researches and publications on the selected article topic, outlining the problematic field of the research that article is devoted with obligatory reference to the authors and their works;

- Article purpose (it is necessary to formulate the publication main thesis differing from previously considered research on the chosen topic, the goal should be formed according to problem definition and research analysis in recent years, deepening existing approaches, focusing on the introduced in the scientific circulation terminology, theories, regularities, refinements of earlier known regulations);

- Main content presentation with obtained results (in this part of the publication important theoretical provisions and research results, scientific facts, ideas, opinions, patterns, concepts, tendencies of further development of the topic, personal contribution of the author of the research should be disclosed);

- Conclusions (main results of performed research scientific novelty, theoretical and practical significance is formulated in this part, in the synthesis form of the publication material in a clear, consistent, logically formulated form according to the stated purpose);

The article text should adhere to general rules of citation and references to used sources and requirements of the National Standard of Ukraine.

You should use footnote bibliography in the text of the article.

Footnote bibliography should be placed as a note at the bottom of the page (type page), distinguishing it from the main text with a horizontal line. Footnote bibliography should be associated with the document text using footnotes, which should be given on the top line of type face after corresponding fragment in the text (for example: Text1) and before the Footnote (for example: 1Reference).

Illustrations (tables, diagrams, graphics, schemes, formulas) can be submitted in the text article. Illustrations should correspond to the article text and the text should correspond to illustrations. Illustrations' titles should be placed after their numbers. If necessary, illustrations can be supplemented by explanatory information (caption) added as separate files to the article if necessary. Illustrations should be designed using separate files in tiff, .pdf, .jpeg of appropriate quality. Resolution should be at least 300. dpi, and the image size is at least 1060 × 1410 pixel. It is not allowed to re-photograph or scan illustrations of published sources. In vector format text must be converted into curves or fonts should be added.

Each table should have a serial number and a subject heading which should be placed symmetrically to the text above. Subject heading and the Table word should be capitalized. Tables should be performed using the Microsoft Word word processor (.rtf or .docx), Point size: 14.

Charts and graphs should be made using Microsoft Excel spreadsheet, (.xls) or Microsoft Visio diagramming tool (.vsd). Schemes should be made using Microsoft Visio diagramming tool (doc, docx, rtf, vsd) and should be grouped.

Formulas should be performed using the MS Equation 3.0, Math Type formula editor compatible with MS Office 2003, 2007 or 2010.

7.7. Reference. Headline is placed in the center using normal Font Style without quotation marks. References should be placed after the article text alphabetically. References provide information necessary to find and retrieve any source cited in the document text. Each source cited in research paper should appear in the reference list. Each entry in the reference list should be mentioned in the research paper text.

After each reference it is necessary to indicate in the parentheses the source language of the source, for example: [in Ukrainian]. or (in Russian).

Transliteration should be made depending on the source language. Quoted content is alphabetically named by the author's surname (editor/compiler, if there is no author). If the content does not have any author, it should be distributed by the first letter of its title.

If the bibliographic description indicates several research papers by the same author, editor or compiler; the entries are arranged in chronological order by publication year in ascending order.

If the bibliographic description of the source is more than one line; the first line of the description is justified with 1 cm indented without numbering.

For example: Bytiak, Yu.P. (2005). Derzhavna sluzhba v Ukraini: orhanizatsiino-pravovi zasady. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

7.8. The abstracts of at least 1800 characters in other languages (in English), apart from the language of the article, should also be added.

The editorial board of the scientific journal «Archives of Criminology and Forensic Sciences» independently translates the abstract into German and French, for those authors (co-authors) of scientific articles that have not submitted scientific articles in these languages.

Abstract should include the following: a) scientific issue delineation; b) purpose; c) research methods (to be indicated if they contain novelty and are important considering the article topic); d) main research results; e) conclusions.

All structural parts of the abstract should start with a paragraph. Titles of annotation's structural parts except the purpose should not be indicated.

Author (co-authors) full name(s) (in Ukrainian and in English)

Academic degree (Area of specialization Code)

Academic rank, (Department name or Area of specialization Code)

Information about election as a member of the National Academy of Sciences of Ukraine, the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Honorary title

Job position

Institutional affiliation

Settlement, country

ORCID (if available)

Researcher ID (available)

Research Paper Title

Field of science, Area of specialization of the article.

Mailing address

E-mail:

Phone

Social networks (Facebook, LinkedIn, G+, ResearchGate)

Instant messenger (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype)

The author (co-authors) bears the responsibility for the accuracy of the content of an article.

The author confirms that the material of the article does not contain information that is not allowed to be published, and therefore the article may be printed publicly.

The author confirms that the materials provided have not previously been published or transmitted for publication to other editions, and contain authentic information.

Date Signature Full Name

Authors

Ірина Антол

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>

e-mail: irinawasilko@gmail.com

Світлана Афанасенко

кандидат юридичних наук, доцент, судовий експерт Відділу науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

м. Одеса, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3017-1683>

e-mail: afanasenkosvitlana@gmail.com

Олександр Білий

старший судовий експерт Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз

м. Львів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0009-0003-6270-4281>

e-mail: Sashko-bil@ukr.net

Степан Білобран

судовий експерт Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз

м. Львів, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0009-0009-4207-348X>

e-mail: expert.stepan@gmail.com

Дарія Булгакова

PhD in International Law, An advocate

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-3622>

e-mail: dariabulgakova@yahoo.com

Юрій Вапсва

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6873-484X>

e-mail: vapsva@ukr.net

Анастасія Вуйма

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,

доцент кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ,

м. Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6215-5361>,

e-mail: avuiama@ukr.net

Влада Гусева

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту №1 Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>,

e-mail: v.guseva989@ukr.net

Артем Добровінський

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7463-2292>

e-mail: artem.d1402@gmail.com

Костянтин Караман

доктор філософії,

суддя Ізмайльського міськрайонного суду Одеської області

м. Ізмаїл, Україна;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2965-9661>,

e-mail: karamankostantin@gmail.com

Юрій Ковальов

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9159-4499>
e-mail: koval.98819@gmail.com

Максим Колодяжний

кандидат юридичних наук, завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>
e-mail: mkolodyazhny@ukr.net

Юрій Мирошніченко

доктор юридичних наук, суддя Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області
м. Мукачєво, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9114-1495>
e-mail: zaruba264@gmail.com

Анна Наумова

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4273-8068>
e-mail: naymova_anna@ukr.net

Ірина Петрова

докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1652-6715>
e-mail: ekobezpeka.ira@gmail.com

Володимир Попов

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9020-9448>
e-mail: v.iu.popov@ukr.net

Крістіна Романаускас

докторка філософії в галузі права, докторантка Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9545-9755>
e-mail: kristina.r7@ukr.net

Ганна Спіцина

докторка юридичних наук, професорка, перша заступниця директора Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/000-0001-9131-0642>
e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Євген Суп

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6912-2157>
e-mail: s.ye.7170@gmail.com

Олександр Таркан

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>
e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

Юлія Татаркіна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5975-7636>
e-mail: yulish8800@gmail.com

Віталій Усатий

кандидат юридичних наук, докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>
e-mail: usatii.v.o@gmail.com

Наталія Філіпенко

докторка юридичних наук, професорка, професор кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Вадим Хоша

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу підвищення кваліфікації судових експертів Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0467-9826>
e-mail: khosha@hniise.gov.ua

Роман Цапун

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3509-343X>
e-mail: tsapun.r.7717@gmail.com

Катерина Шаповал

докторка філософії в галузі права, докторантка відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>
e-mail: katjshapoval@ukr.net

Юлія Шаповал

здобувачка освіти третього року навчання, спеціальність 081 - Право, третій науковий рівень доктор PhD Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>,
e-mail: hlystunjulia@gmail.com

Андрій Шатковський

старший науковий співробітник Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз
м. Львів, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0009-0006-1481-4808>
e-mail: A_Shatkovskyy@ukr.net

Михайло Шепітько

Doctor of Law, Professor, Professor of Criminal Law Department of Yaroslav Mudriy National Law University, Associate Member of National Academy of Legal Sciences, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7164-8037>
e-mail: shepitko.michael@gmail.com

Богдан Щур

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Procedure of Lviv University of Trade and Economics, Associate Member of National Academy of Legal Sciences, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2139-2317>
e-mail: bogdanshchur@ukr.net

Зміст

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	5
Ірина Антола ОСОБАЛИВОСТІ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	39
Світлана Афанасенко ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ЕМПІРИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВІРИ, ОБМАНУ І ВІКТИМІЗАЦІЇ	44
Daria Bulgakova DNA DATA EXCHANGE BETWEEN EU MEMBER-STATES UNDER THE PRUM II REGULATION	50
Юрій Вапсва Анна Наумова Юлія Татаркіна ПРОТИДІЯ ТОПКОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	59
Анастасія Вуйма ЦИФРОВИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: КІБЕРПРОСТІР ЯК ТИПОВА ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. 64	
Влада Гусева УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	71
Артем Добровінський ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	77
Костянтин Караман КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТЬ І ПІДХОДІВ.....	83
Юрій Ковальов ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ	89
Максим Колодяжний РАШІЗМ І ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ ПРОБЛЕМИ	96
Юрій Мирошніченко СУДОВЕ ТАУМАЧЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВИЛ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ.....	107
Володимир Попов ЕТАПІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	114
Крістіна Романаускас ПОТЕРПІЛІ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ.....	122
Євген Суп ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ	128

Олександр Таркан ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ	135
Віталій Усатий ПОЧЕРКОЗНАВЧІ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	141
Наталія Філіпенко Ганна Спіцина ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	147
Вадим Хоша НЕСУДОВІ (ВІДОМЧІ) ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХ ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ В СУДОЧИНСТВІ.....	159
Роман Цапун ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....	171
Катерина Шаповал ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ ЗА УЧАСТІ ДІТЕЙ.....	179
Юлія Шаповал ДОТРИМАННЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ СУДДІВ ВНАСЛІДОК ДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЯК СКЛАДОВА ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ	186
Андрій Шатковський Олександр Білий Степан Білобран ЗАСТОСУВАННЯ КОЕФІЦІЄНТІВ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОДАЖУ, НАЦІНКИ ЧИ ЗНИЖКИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТOSTІ ВЕЛОСИПЕДІВ ТА ЇХ МОДИФІКАЦІЙ.....	192
Mykhaylo Shepitko Bogdan Schur ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	200
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ	207

Наукове видання

Scientific Edition

Архів кримінології
та судових наук

Archives of Criminology
and Forensic Sciences

Науковий журнал
№ 2 (12) 2025
Виходить друком 2 рази на рік
Заснований у грудні 2019 року

Scientific Journal
№ 2 (12) 2025
Published: 2 issues per year
Founded in December 2019

Переклад — А. В. Бубликов (англ., франц.),
Д. О. Духненко (англ.)

Translated by A. Bublikov (French and English
versions), D. Dukhnenko (English version)

Дизайн, верстання, редагування — А. С. Тяпкін

Design, DTP, Editing: A. Tiapkin

Відповідальний за випуск — О. О. Свідерський

Executive Editor: — O. Sviderskyi

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації
серія KB № 24307-14147 З від 21.12.2019

Certificate of State Registration of printed mass
media
KB № 24307-14147 З від 21.12.2019

Ідентифікатор медіа R30-02417 (рішення
НР України
з питань телебачення і радіомовлення
від 21.12.2023 № 1835)
ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Media identifier R30-02417 (decision of the National
Council of Ukraine on Television
and Radio Broadcasting dated December 21, 2023
No. 1835)

ROR <https://ror.org/01xsq9m65>

Підписано до друку 27.12.2025. Формат 84x108\16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 19.0. Обл.-вид. арк. 16,1
Тираж 70 прим. Замовл. №

Editorial Board Address: 8a, Zolochivska Street, Kharkiv, 61177, UKRAINE
National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokariusa» of the Institute of Forensic Sciences
Institute Phone: +380573709194

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготворювачів і розповсюджувачів видавничої продукції —
серія ДК № 7423 від 09.08.2021

Approved for print on: 27.12.2025. Format: 84x108\16.
Woodfree uncoated paper (WFD).
Printer's sheet: 19.0. Обл.-вид. арк. 16,1 Print circulation: 70 copies.
Certificate of State Registration of printed mass media:
KB № 24307-14147 P dated on 21.12.2019

Адреса редакційної колегії: 61177, м. Харків, вул. Золочівська, 8а,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
тел.: +380 (57) 370-91-94
Виготовлено у друкарні ТОВ «Промарт» вул. Весніна, 12, м. Харків,
61023, Україна Тел. (057) 717-28-80
Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 5748 від 06.11.2017

Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of
Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products: Series ДК № 7423 від
09.08.2021
Manufacturer: «PROMART» printing house, 12 Vesnina Street, Kharkiv, 61023,
UKRAINE
Phone: +390577172544
Certificate on the entry of publishing business subject in the State Register of
Publishers,
Manufacturers and Distributors of Publishing Products — Series ДК No. 5748 on
06.11.2017.

